Chaṭṭhasaṅgītipiṭakaṁ

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

CŪḶANIDDESAPĀḶI

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version printed in 2000

Pāḷi Series 25

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a	အာ ā	ဣ i	ဤ ī	ဥ u	ဦ ū	ဧ e	ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya	ရ ra	လ la	ဝ va	သ sa	ဟ ha	ဠ ḷa	ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā	ိ = i	ီ = ī	ု ု = u	ူ ူ = ū	ေ = e	ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ဗ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Cūḷaniddesapāḷi

Mātikā | Piṭṭhaṅka

Pārāyanavagga

Pārāyanavagga

Mātikā			Piṭṭhaṅka

Cūḷaniddesapāḷimātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Cūḷaniddesapāḷi

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Pārāyanavagga

1. Vatthugāthā

1. Kosalānaṁ purā rammā, agamā Dakkhiṇāpathaṁ.
   Ākiñcaññaṁ patthayāno, brāhmaṇo mantapāragū.

2. So assakassa visaye, maḷakassa[1] samāsane[2].
   Vasi Godhāvarīkūle, uñchena ca phalena ca.

3. Tasseva[3] upanissāya, gāmo ca vipulo ahu.
   Tato jātena āyena, mahāyaññamakappayi.

4. Mahāyaññaṁ yajitvāna, puna pāvisi assamaṁ.
   Tasmiṁ paṭipaviṭṭhamhi, añño āgañchi brāhmaṇo.

5. Ugghaṭṭapādo tasito[4], paṅkadanto rajassiro.
   So ca naṁ upasaṅkamma, satāni pañca yācati.

6. Tamenaṁ Bāvarī disvā, āsanena nimantayi.
   Sukhañca kusalaṁ pucchi, idaṁ vacanamabravi[5].

7. Yaṁ kho mama deyyadhammaṁ, sabbaṁ visajjitaṁ mayā.
   Anujānāhi me brahme, natthi pañcasatāni me.

---

1. Aḷakassa (Khu 1. 429 piṭṭhe), muḷakassa (Syā), mūḷhakassa (Ka)
2. Samāsanne (Ka)
3. Taṁyeva (Ka) Aṭṭhakathā oloketabbā.
4. Tassito (Ka)
5. Vacanamabruvi (Sī)

8. Sace me yācamānassa, bhavaṁ nānupadassati[1].
Sattame divase tuyhaṁ, muddhā phalatu sattadhā.

9. Abhisaṅkharitvā kuhako, bheravaṁ so akittayi.
Tassa taṁ vacanaṁ sutvā, Bāvarī dukkhito ahu.

10. Ussussati anāhāro, sokasallasamappito.
Athopi evaṁ cittassa, jhāne na ramatī mano.

11. Utrastaṁ dukkhitaṁ disvā, devatā atthakāminī.
Bāvariṁ upasaṅkamma, idaṁ vacanamabravi.

12. Na so muddhaṁ pajānāti, kuhako so dhanatthiko.
Muddhani muddhapāte[2] vā, ñāṇaṁ tassa na vijjati.

13. Bhotī[3] carahi jānāti, taṁ me akkhāhi pucchitā.
Muddhaṁ muddhādhipātañca[4], taṁ suṇoma vaco tava.

14. Ahampetaṁ na jānāmi, ñāṇaṁ mettha na vijjati.
Muddhani muddhādhipāte ca, Jinānaṁ hettha[5] dassanaṁ.

15. Atha ko carahi[6] jānāti, asmiṁ pathavimaṇḍale[7].
Muddhaṁ muddhādhipātañca, taṁ me akkhāhi devate.

16. Purā Kapilavatthumhā, nikkhanto Lokanāyako.
Apacco Okkākarājassa, Sakyaputto pabhaṅkaro.

17. So hi brāhmaṇa Sambuddho, sabbadhammāna pāragū.
Sabbābhiññābalappatto[8], sabbadhammesu Cakkhumā.
Sabbakammakkhayaṁ patto, vimutto upadhikkhaye.

18. Buddho so Bhagavā loke, dhammaṁ deseti Cakkhumā.
Taṁ tvaṁ gantvāna pucchassu, so te taṁ byākarissati.

19. Sambuddhoti vaco sutvā, udaggo Bāvarī ahu.
Soka'ssa tanuko āsi, pītiñca vipulaṁ labhi.

---

1. Padessati (Ka)
2. Muddhanimmuddhapāte (Ka)
3. Bhoti (Ka)
4. Muddhātipātañca (Ka)
5. Janānañhettha (Ka)
6. Yo carati (Ka)
7. Puthavimaṇḍale (Sī)
8. Phalappatto (Ka)

20. So Bāvarī attamano udaggo,
Taṁ devataṁ pucchati vedajāto.
Katamamhi gāme nigamamhi vā pana,
Katamamhi vā janapade Lokanātho.
Yattha gantvāna passemu, Sambuddhaṁ Dvipaduttamaṁ.

21. Sāvatthiyaṁ Kosalamandire Jino,
Pahūtapañño Varabhūrimedhaso.
So Sakyaputto vidhuro anāsavo,
Muddhādhipātassa vidū Narāsabho.

22. Tato āmantayī sisse, brāhmaṇe mantapāragū[1].
"Etha māṇavā akkhissaṁ, suṇātha vacanaṁ mama.

23. Yasseso dullabho loke, pātubhāvo abhiṇhaso.
Svājja lokamhi uppanno, Sambuddho iti vissuto.
Khippaṁ gantvāna Sāvatthiṁ, passavho Dvipaduttamaṁ".

24. Kathaṁ carahi jānemu, disvā "Buddho"ti brāhmaṇa.
Ajānataṁ no pabrūhi, yathā jānemu taṁ mayaṁ.

25. Āgatāni hi mantesu, mahāpurisalakkhaṇā.
Dvattiṁsāni ca byākkhātā, samattā anupubbaso.

26. Yassete honti gattesu, mahāpurisalakkhaṇā.
Dveyeva tassa gatiyo, tatiyā hi na vijjati.

27. Sace agāraṁ āvasati, vijeyya pathaviṁ imaṁ.
Adaṇḍena asatthena, dhammena anusāsati.

28. Sace ca so pabbajati, agārā anagāriyaṁ.
Vivaṭṭacchado[2] Sambuddho, Arahā bhavati anuttaro.

29. Jātiṁ gottañca lakkhaṇaṁ, mante sisse punāpare.
Muddhaṁ muddhādhipātañca, manasāyeva pucchatha.

30. Anāvaraṇadassāvī, yadi Buddho bhavissati.
Manasā pucchite pañhe, vācāya visajjissati[3].

---

1. Pārage (Syā) 2. Vivattacchaddo (Sī) 3. Vissajissati (Ka)

31. Bāvarissa vaco sutvā, sissā soḷasa brāhmaṇā.
Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.

32. Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako.
Todeyya-kappā dubhayo, Jatukaṇṇī ca paṇḍito.

33. Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi.

34. Paccekagaṇino sabbe, sabbalokassa vissutā.
Jhāyī jhānaratā dhīrā, pubbavāsanavāsitā.

35. Bāvariṁ abhivādetvā, katvā ca naṁ padakkhiṇaṁ.
Jaṭājinadharā sabbe, pakkāmuṁ uttarāmukhā.

36. Maḷakassa patiṭṭhānaṁ, puramāhissatiṁ[1] tadā[2].
Ujjeniñcāpi gonaddhaṁ, vedisaṁ vanasavhayaṁ.

37. Kosambiñcāpi Sāketaṁ, Sāvatthiñca puruttamaṁ.
Setabyaṁ Kapilavatthuṁ, Kusinārañca Mandiraṁ.

38. Pāvañca Bhoganagaraṁ, Vesāliṁ Māgadhaṁ puraṁ.
Pāsāṇakaṁ cetiyañca, ramaṇīyaṁ manoramaṁ.

39. Tasitovudakaṁ sītaṁ, mahālābhaṁva vāṇijo.
Chāyaṁ ghammābhitattova, turitā pabbatamāruhuṁ.

40. Bhagavā tamhi samaye, bhikkhusaṁghapurakkhato.
Bhikkhūnaṁ dhammaṁ deseti, sīhova nadatī vane.

41. Ajito addasa Buddhaṁ, pītaraṁsiṁva[3] bhāṇumaṁ.
Candaṁ yathā pannarase, paripūraṁ[4] upāgataṁ.

42. Athassa gatte disvāna, paripūrañca byañjanaṁ.
Ekamantaṁ ṭhito haṭṭho, manopañhe apucchatha.

43. Ādissa jammanaṁ brūhi, gottaṁ brūhi salakkhaṇaṁ.
Mantesu pāramiṁ brūhi, kati vāceti brāhmaṇo.

---

1. Puramāhiyati (Ka)
2. Sadā (Ka)
3. Jitaraṁsiṁ sītaraṁsiṁ (Ka), vītaraṁsiṁ (Sī, Syā)
4. Pāripūriṁ (Sī, Syā)

44. Vīsaṁ vassasataṁ āyu, so ca gottena Bāvarī.
Tīṇissa lakkhaṇā gatte, tiṇṇaṁ vedāna pāragū.

45. Lakkhaṇe Itihāse ca, Sanighaṇḍusakeṭubhe.
Pañcasatāni vāceti, sadhamme pāramiṁ gato.

46. Lakkhaṇānaṁ pavicayaṁ, Bāvarissa Naruttama.
Taṇhacchida[1] pakāsehi, mā no kaṅkhāyitaṁ ahu.

47. Mukhaṁ jivhāya chādeti, uṇṇa'ssa bhamukantare.
Kosohitaṁ vatthaguyhaṁ, evaṁ jānāhi māṇava.

48. Pucchañhi kiñci asuṇanto, sutvā pañhe viyākate.
Vicinteti jano sabbo, vedajāto katañjalī.'

49. Ko nu devo vā brahmā vā, Indo vāpi Sujampati.
Manasā pucchite pañhe, kametaṁ paṭibhāsati.

50. Muddhaṁ muddhādhipātañca, Bāvarī paripucchati.
Taṁ byākarohi Bhagavā, kaṅkhaṁ vinaya no ise.

51. Avijjā muddhāti jānāhi, vijjā muddhādhipātinī.
Saddhāsatisamādhīhi, chandavīriyena saṁyutā.

52. Tato vedena mahatā, santhambhetvāna māṇavo.
Ekaṁsaṁ ajinaṁ katvā, pādesu sirasā pati.

53. Bāvarī brāhmaṇo bhoto, saha sissehi mārisa.
Udaggacitto sumano, pāde vandati Cakkhuma.

54. Sukhito Bāvarī hotu, saha sissehi brāhmaṇo.
Tvañcāpi sukhito hohi, ciraṁ jīvāhi māṇava.

55. Bāvarissa ca tuyhaṁ vā, sabbesaṁ sabbasaṁsayaṁ.
Katāvakāsā pucchavho, yaṁ kiñci manasicchatha.

56. Sambuddhena katokāso, nisīditvāna pañjalī.
Ajito paṭhamaṁ pañhaṁ, tattha pucchi Tathāgataṁ.

Vatthugāthā niṭṭhitā.

---

1. Kaṅkhacchida (Ka)

1. Ajitamāṇavapucchā

57. Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito,)
Kenassu nappakāsati.
Kissābhilepanaṁ brūsi, kiṁsu tassa mahabbhayaṁ. (1)

58. Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)
Vevicchā pamādā nappakāsati,
Jappābhilepanaṁ brūmi, dukkha'massa mahabbhayaṁ. (2)

59. Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)
Sotānaṁ kiṁ nivāraṇaṁ,
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhiyyare.' (3)

60. Yāni sotāni lokasmiṁ, (Ajitāti Bhagavā,)
Sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhiyyare. (4)

61. Paññā ceva sati cāpi[1], (iccāyasmā Ajito,)
Nāmarūpañca mārisa.
Etaṁ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṁ uparujjhati. (5)

62. Yametaṁ pañhaṁ apucchi, Ajita taṁ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhati. (6)

63. Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā[2] puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisa. (7)

64. Kāmesu nābhigijjheyya, manasā'nāvilo siyā.
Kusalo sabbadhammānaṁ, sato bhikkhu paribbajeti. (8)

Ajitamāṇavapucchā paṭhamā.

---

1. Satī ceva (Sī) 2. Sekkhā (Ka)

2. Tissametteyyamāṇavapucchā

65. Kodha santusito loke, (iccāyasmā Tissametteyyo,)
Kassa no santi iñjitā.
Ko ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati[1].
Kaṁ brūsi mahāpurisoti, ko idha sibbinimaccagāti[2]. (1)

66. Kāmesu brahmacariyavā, (Metteyyāti Bhagavā,)
Vītataṇho sadā sato.
Saṅkhāya nibbuto bhikkhu, tassa no santi iñjitā. (2)

67. So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.
Taṁ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagāti. (3)

Tissametteyyamāṇavapucchā dutiyā.

---

3. Puṇṇakamāṇavapucchā

68. Anejaṁ mūladassāviṁ, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Atthi pañhena āgamaṁ.
Kiṁ nissitā isayo manujā,
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthū'dha loke,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (1)

69. Ye kecime isayo manujā, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthū'dha loke,
Āsīsamānā Puṇṇaka ittattaṁ.
Jaraṁ sitā yaññamakappayiṁsu. (2)

---

1. Na limpati (bahūsu) 2. Sibbanimaccagā (Sī, Syā)

70. Ye kecime isayo manujā, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthū'dha loke,
Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.
Atāruṁ jātiñca jarañca mārisa,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (3)

71. Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhanti, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Kāmābhijappanti paṭicca lābhaṁ.
Te yājayogā bhavarāgarattā,
Nātariṁsu jātijaranti brūmi. (4)

72. Te ce nātariṁsu yājayogā, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Yaññehi jātiñca jarañca mārisa.
Atha ko carahi devamanussaloke,
Atāri jātiñca jarañca mārisa.
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (5)

73. Saṅkhāya lokasmi paroparāni, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Yassiñjitaṁ natthi kuhiñci loke.
Santo vidhūmo anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmīti. (6)

Puṇṇakamāṇavapucchā tatiyā.

---

4. Mettagūmāṇavapucchā

74. Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ, (iccāyasmā Mettagū,)
Maññāmi taṁ vedaguṁ bhāvitattaṁ.
Kuto nu dukkhā samudāgatā ime,
Ye keci lokasmi'manekarūpā. (1)

75. Dukkhassa ve maṁ pabhavaṁ apucchasi, (Mettagūti Bhagavā,)
Taṁ te pavakkhāmi yathā pajānaṁ.
Upadhinidānā pabhavanti dukkhā,
Ye keci lokasmi'manekarūpā. (2)

76. Yo ve avidvā upadhiṁ karoti,
Punappunaṁ dukkha'mupeti mando.
Tasmā pajānaṁ upadhiṁ na kayirā,
Dukkhassa jātippabhavānupassī. (3)

77. Yaṁ taṁ apucchimha akittayī no,
Aññaṁ taṁ pucchāma tadiṅgha brūhi.
Kathaṁ nu dhīrā vitaranti oghaṁ,
Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca.
Taṁ me Muni sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (4)

78. Kittayissāmi te dhammaṁ, (Mettagūti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (5)

79. Tañcāhaṁ abhinandāmi, Mahesi dhammamuttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (6)

80. Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Mettagūti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etesu nandiñca nivesanañca,
Panujja viññāṇaṁ bhave na tiṭṭhe. (7)

81. Evaṁvihārī sato appamatto,
Bhikkhu caraṁ hitvā mamāyitāni.
Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca,
Idheva vidvā pajaheyya dukkhaṁ. (8)

82. Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkaṁ.
Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhaṁ,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (9)

83. Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṁ,
Ye tvaṁ Muni aṭṭhitaṁ ovadeyya.
Taṁ taṁ namassāmi samecca Nāga,
Appeva maṁ Bhagavā aṭṭhitaṁ ovadeyya. (10)

84. Yaṁ brāhmaṇaṁ vedagu'mābhijaññā,
Akiñcanaṁ kāmabhave asattaṁ.
Addhā hi so oghamimaṁ atāri,
Tiṇṇo ca pāraṁ akhilo akaṅkho. (11)

85. Vidvā ca yo vedagū naro idha,
Bhavābhave saṅgamimaṁ visajja.
So vītataṇho anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmīti. (12)

Mettagūmāṇavapucchā catutthī.

5. Dhotakamāṇavapucchā

86. Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ, (iccāyasmā Dhotako,)
Vācā'bhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṁ.
Tava sutvāna nigghosaṁ, sikkhe nibbānamattano. (1)

87. Tenahā'tappaṁ karohi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Idheva nipako sato.
Ito sutvāna nigghosaṁ, sikkhe nibbānamattano. (2)

88. Passāmahaṁ devamanussaloke,
Akiñcanaṁ brāhmaṇa'miriyamānaṁ.
Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhu,
Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhi. (3)

89. Nāhaṁ sahissāmi pamocanāya,
Kathaṁkathiṁ Dhotaka kañci loke.
Dhammañca seṭṭhaṁ abhijānamāno[1],
Evaṁ tuvaṁ oghamimaṁ taresi. (4)

90. Anusāsa brahme karuṇāyamāno,
Vivekadhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Yathāhaṁ ākāsova abyāpajjamāno,
Idheva santo asito careyyaṁ. (5)

91. Kittayissāmi te santiṁ, (Dhotakāti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ,
Tare loke visattikaṁ. (6)

92. Tañcāhaṁ abhinandāmi, Mahesi santi'muttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (7)

93. Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe,
Etaṁ viditvā saṅgoti loke.
Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti. (8)

Dhotakamāṇavapucchā pañcamī.

---

6. Upasīvamāṇavapucchā

94. Eko ahaṁ Sakka mahantamoghaṁ, (iccāyasmā Upasīvo,)
Anissito no visahāmi tarituṁ.
Ārammaṇaṁ brūhi Samantacakkhu,
Yaṁ nissito oghamimaṁ tareyyaṁ. (1)

---

1. Ājānamāno (Sī, Syā, I)

95. Ākiñcaññaṁ pekkhamāno satimā, (Upasīvāti Bhagavā,)
Natthīti nissāya tarassu oghaṁ.
Kāme pahāya virato kathāhi,
Taṇhakkhayaṁ nattamahā'bhipassa. (2)

96. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (iccāyasmā Upasīvo,)
Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.
Saññāvimokkhe parame vimutto[1],
Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī[2]. (3)

97. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (Upasīvāti Bhagavā,)
Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.
Saññāvimokkhe parame vimutto,
Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī. (4)

98. Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī,
Pūgampi vassānaṁ Samantacakkhu.
Tattheva so sītisiyā vimutto,
Cavetha viññāṇaṁ tathāvidhassa. (5)

99. Acci yathā vātavegena khittā, (Upasīvāti Bhagavā,)
Atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ.
Evaṁ Munī nāmakāyā vimutto,
Atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ. (6)

100. Atthaṅgato so uda vā so natthi,
Udāhu ve sassatiyā arogo.
Taṁ me Munī sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (7)

101. Atthaṅgatassa na pamāṇa'matthi, (Upasīvāti Bhagavā,)
Yena naṁ vajjuṁ taṁ tassa natthi.
Sabbesu dhammesu samūhatesu,
Samūhatā vādapathāpi sabbeti. (8)

Upasīvamāṇavapucchā chaṭṭhī.

---

1. Dhimutto (Ka) 2. Anānuvāyī (Syā, Ka)

7. Nandamāṇavapucchā

102. “Santi loke munayo”, (iccāyasmā Nando,)
Janā vadanti tayidaṁ kathaṁsu.
Ñāṇūpapannaṁ Muni no vadanti,
Udāhu ve jīvitenūpapannaṁ. (1)

103. Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena,
Munīdha Nanda kusalā vadanti.
Visenikatvā anīghā nirāsā.
Caranti ye te munayoti brūmi. (2)

104. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā,
Atāru jātiñca jarañca mārisa.
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (3)

105. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Kiñcāpi te tattha yatā caranti,
Nātariṁsu jātijaranti brūmi. (4)

106. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Te ce Muni brūsi anoghatiṇṇe,
Atha ko carahi devamanussaloke.
Atāri jātiñca jarañca mārisa,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (5)

107. Nāhaṁ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)
Jātijarāya nivutāti brūmi.
Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā,
Sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṁ,
Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse.
Te ve narā oghatiṇṇāti brūmi. (6)

108. Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkaṁ.
Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā,
Sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṁ,
Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse.
Ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti. (7)

Nandamāṇavapucchā sattamā.

---

8. Hemakamāṇavapucchā

109. Ye me pubbe viyākaṁsu, (iccāyasmā Hemako,)
Huraṁ Gotamasāsanā.
"Iccāsi iti bhavissati", sabbaṁ taṁ itihītihaṁ.
Sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ, nāhaṁ tattha abhiramiṁ. (1)

110. Tvañca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanaṁ Muni.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (2)

111. Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu Hemaka.
Chandarāgavinodanaṁ, nibbānapada'maccutaṁ. (3)

112. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammā'bhinibbutā.
Upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikanti. (4)

Hemakamāṇavapucchā aṭṭhamā.

9. Todeyyamāṇavapucchā

113. Yasmiṁ kāmā na vasanti, (iccāyasmā Todeyyo,)
Taṇhā yassa na vijjati.
Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,
Vimokkho tassa kīdiso. (1)

114. Yasmiṁ kāmā na vasanti, (Todeyyāti Bhagavā,)
Taṇhā yassa na vijjati.
Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,
Vimokkho tassa nā'paro. (2)

115. Nirāsaso so uda āsasāno[1],
Paññāṇavā so uda paññakappī.
Muniṁ ahaṁ Sakka yathā vijaññaṁ,
Taṁ me viyācikkha Samantacakkhu. (3)

116. Nirāsaso so na ca āsasāno,
Paññāṇavā so na ca paññakappī.
Evampi Todeyya Muniṁ vijāna,
Akiñcanaṁ kāmabhave asattanti. (4)

Todeyyamāṇavapucchā navamā.

10. Kappamāṇavapucchā

117. Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ, (iccāyasmā Kappo,)
Oghe jāte mahabbhaye.
Jarāmaccuparetānaṁ, dīpaṁ pabrūhi mārisa.
Tvañca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṁ nāparaṁ siyā. (1)

118. Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ, (Kappāti Bhagavā,)
Oghe jāte mahabbhaye.
Jarāmaccuparetānaṁ, dīpaṁ pabrūmi Kappa te. (2)

1. Āsayāno (Ka)

119. Akiñcanaṁ anādānaṁ, etaṁ dīpaṁ anāparaṁ.
Nibbānaṁ iti naṁ brūmi, jarāmaccuparikkhayaṁ. (3)

120. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Na te māravasānugā, na te mārassa paṭṭhagūti[1]. (4)

Kappamāṇavapucchā dasamā.

---

11. Jatukaṇṇimāṇavapucchā

121. Sutvānahaṁ vīramakāmakāmiṁ, (iccāyasmā Jatukaṇṇi,)
Oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamaṁ.
Santipadaṁ brūhi sahajanetta,
Yathātacchaṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (1)

122. Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati,
Ādiccova pathaviṁ tejī tejasā.
Parittapaññassa me Bhūripañña,
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Jātijarāya idha vippahānaṁ. (2)

123. Kāmesu vinaya gedhaṁ, (Jatukaṇṇīti Bhagavā,)
Nekkhammaṁ daṭṭhu khemato.
Uggahitaṁ nirattaṁ vā, mā te vijjittha kiñcanaṁ. (3)

124. Yaṁ pubbe taṁ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṁ.
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi. (4)

125. Sabbaso nāmarūpasmiṁ, vītagedhassa brāhmaṇa.
Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṁ vajeti. (5)

Jatukaṇṇimāṇavapucchā ekādasamā.

---

1. Paddhagū (Sī)

12. Bhadrāvudhamāṇavapucchā

126. Okañjahaṁ taṇhacchidaṁ anejaṁ, (iccāyasmā Bhadrāvudho,)
Nandiñjahaṁ oghatiṇṇaṁ vimuttaṁ.
Kappañjahaṁ abhiyāce sumedhaṁ,
Sutvāna nāgassa apanamissanti ito. (1)

127. Nānājanā janapadehi saṅgatā,
Tava Vīra vākyaṁ abhikaṅkhamānā.
Tesaṁ tuvaṁ sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (2)

128. Ādānataṇhaṁ vinayetha sabbaṁ, (Bhadrāvudhāti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Yaṁ yañhi lokasmimupādiyanti,
Teneva māro anveti jantuṁ. (3)

129. Tasmā pajānaṁ na upādiyetha,
Bhikkhu sato kiñcanaṁ sabbaloke.
Ādānasatte iti pekkhamāno,
Pajaṁ imaṁ maccudheyye visattanti. (4)

Bhadrāvudhamāṇavapucchā dvādasamā.

---

13. Udayamāṇavapucchā

130. Jhāyiṁ virajamāsīnaṁ, (iccāyasmā Udayo)
Katakiccaṁ anāsavaṁ.
Pāraguṁ sabbadhammānaṁ, atthi pañhena āgamaṁ.
Aññāvimokkhaṁ pabrūhi, avijjāya pabhedanaṁ. (1)

131. Pahānaṁ kāmacchandānaṁ, (Udayāti Bhagavā)
Domanassāna cūbhayaṁ.
Thinassa ca panūdanaṁ, kukkuccānaṁ nivāraṇaṁ. (2)

132. Upekkhāsatisaṁsuddhaṁ, dhammatakkapurejavaṁ.
Aññāvimokkhaṁ pabrūmi, avijjāya pabhedanaṁ. (3)

133. Kiṁsu saṁyojano loko, kiṁsu tassa vicāraṇaṁ.
Kissassa vippahānena, nibbānaṁ iti vuccati. (4)

134. Nandisaṁyojano loko, vitakkassa vicāraṇaṁ.
Taṇhāya vippahānena, nibbānaṁ iti vuccati. (5)

135. Kathaṁ satassa carato, viññāṇaṁ uparujjhati.
Bhagavantaṁ puṭṭhumāgamma, taṁ suṇoma vaco tava. (6)

136. Ajjhattañca bahiddhā ca, vedanaṁ nābhinandato.
Evaṁ satassa carato, viññāṇaṁ uparujjhatīti. (7)

Udayamāṇavapucchā terasamā.

---

14. Posālamāṇavapucchā

137. Yo atītaṁ ādisati, (iccāyasmā Posālo,)
Anejo chinnasaṁsayo.
Pāraguṁ sabbadhammānaṁ, atthi pañhena āgamaṁ. (1)

138. Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino.
Ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.
Ñāṇaṁ Sakkā'nupucchāmi, kathaṁ neyyo tathāvidho. (2)

139. Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, (Posālāti Bhagavā,)
Abhijānaṁ Tathāgato.
Tiṭṭhantamenaṁ jānāti, vimuttaṁ tapparāyaṇaṁ. (3)

140. Ākiñcaññasambhavaṁ ña tvā, nandī saṁyojanaṁ iti.
Evametaṁ abhiññāya, tato tattha vipassati.
Etaṁ[1] ñāṇaṁ tathaṁ tassa, brāhmaṇassa vusīmatoti. (4)

Posālamāṇavapucchā cuddasamā.

---

1. Evaṁ (Syā, Ka)

15. Mogharājamāṇavapucchā

141. Dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissaṁ, (iccāyasmā Mogharājā,)
Na me byākāsi Cakkhumā.
Yāvatatiyañca devīsi,
Byākarotīti me sutaṁ. (1)

142. Ayaṁ loko paro loko,
Brahmaloko sadevako.
Diṭṭhiṁ te nābhijānāti,
Gotamassa yasassino. (2)

143. Evaṁ abhikkantadassāviṁ, atthi pañhena āgamaṁ.
Kathaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passati. (3)

144. Suññato lokaṁ avekkhassu, Mogharāja sadā sato.
Attānudiṭṭhiṁ ūhacca, evaṁ maccutaro siyā.
Evaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passatīti. (4)

Mogharājamāṇavapucchā pannarasamā.

---

16. Piṅgiyamāṇavapucchā

145. Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo, (iccāyasmā Piṅgiyo,)
Nettā na suddhā savanaṁ na phāsu.
Mā'haṁ nassaṁ momuho antarāva,
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Jātijarāya idha vippahānaṁ. (1)

146. Disvāna rūpesu vihaññamāne, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
Ruppanti rūpesu janā pamattā.
Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto,
Jahassu rūpaṁ apunabbhavāya. (2)

147. Disā catasso vidisā catasso,
Uddhaṁ adho dasa disā imāyo.
Na tuyhaṁ adiṭṭhaṁ asutaṁ amutaṁ[1],
Atho aviññātaṁ kiñcana'matthi[2] loke.
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ,
Jātijarāya idha vippahānaṁ. (3)

148. Taṇhādhipanne manuje pekkhamāno, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
Santāpajāte jarasā parete,
Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto.
Jahassu taṇhaṁ apunabbhavāyāti. (4)

Piṅgiyamāṇavapucchā soḷasamā.

1. Asutaṁ amutaṁ vā (Sī), asutāmutaṁ vā (Syā), asutaṁ'mutaṁ vā (I)
2. Kañci matthi (Syā), kiñci natthi (I), kiñcinamatthi (Ka)

Pārāyanatthutigāthā

Idamavoca Bhagavā Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricārakasoḷasānaṁ[1] brāhmaṇānaṁ ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṁ[2] byākāsi. Ekamekassa cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya dhammānudhammaṁ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṁ, pāraṅgamanīyā ime dhammāti, tasmā imassa dhammapariyāyassa pārāyananteva[3] adhivacanaṁ.

149. Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.
Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako. (1)

150. Todeyyakappā dubhayo, Jatukaṇṇī ca Paṇḍito.
Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi. (2)

151. Ete Buddhaṁ upāgacchuṁ, sampannacaraṇaṁ isiṁ.
Pucchantā nipuṇe pañhe, Buddhaseṭṭhaṁ upāgamuṁ. (3)

152. Tesaṁ Buddho pabyākāsi, pañhe puṭṭho yathātathaṁ.
Pañhānaṁ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe Muni. (4)

153. Te tositā Cakkhumatā, Buddhenādiccabandhunā.
Brahmacariyamacariṁsu, varapaññassa santike. (5)

154. Ekamekassa pañhassa, yathā Buddhena desitaṁ.
Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṁ apārato. (6)

155. Apārā pāraṁ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṁ.
Maggo so pāraṁ gamanāya, tasmā pārāyanaṁ iti. (7)

Pārāyanānugītigāthā

156. Pārāyanamanugāyissaṁ, (iccāyasmā Piṅgiyo,)
Yathā'ddakkhi tathā'kkhāsi, vimalo Bhūrimedhaso.
Nikkāmo nibbano[4] nāgo, kissa hetu musā bhaṇe.(1)

157. Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino.
Handāhaṁ kittayissāmi, giraṁ vaṇṇūpasañhitaṁ. (2)

---

1. Paricārakasoḷasannaṁ (Syā, Ka)
2. Pañhe (Sī, I)
3. Pārāyaṇaṁtveva (Sī-Ṭṭha)
4. Nibbuto (Syā)

158. Tamonudo Buddho Samantacakkhu,
Lokantagū sabbabhavātivatto.
Anāsavo sabbadukkhappahīno,
Saccavhayo brahme upāsito me. (3)

159. Dijo yathā kubbanakaṁ pahāya,
Bahupphalaṁ kānanamāvaseyya.
Evampahaṁ appadasse pahāya,
Mahodadhiṁ haṁsoriva ajjhapatto. (4)

160. Yeme pubbe viyākaṁsu,
Huraṁ Gotamasāsanā. "Iccāsi iti bhavissati",
Sabbaṁ taṁ itihītihaṁ, sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ. (5)

161. Eko tamanudāsino, jutimā so pabhaṅkaro.
Gotamo Bhūripaññāṇo, Gotamo Bhūrimedhaso. (6)

162. Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvaci. (7)

163. Kiṁ nu tamhā vippavasasi, muhuttamapi Piṅgiya.
Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimedhasā. (8)

164. Yo te dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvaci. (9)

165. Nāhaṁ tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa.
Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimedhasā. (10)

166. Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvaci. (11)

167. Passāmi naṁ manasā cakkhunāva,
Rattindivaṁ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi rattiṁ,
Teneva maññāmi avippavāsaṁ. (12)

168. Saddhā ca pīti ca mano sati ca,
Nā'penti'me Gotamasāsanamhā.
Yaṁ yaṁ disaṁ vajati Bhūripañño,
Sa tena teneva natohamasmi. (13)

169. Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa,
Teneva kāyo na paleti tattha.
Saṁkappayantāya[1] vajāmi niccaṁ,
Mano hi me brāhmaṇa tena yutto. (14)

170. Paṅke sayāno pariphandamāno,
Dīpā dīpaṁ upallaviṁ.
Athaddasāsiṁ Sambuddhaṁ, oghatiṇṇamanāsavaṁ. (15)

171. Yathā ahū Vakkali muttasaddho,
Bhadrāvudho Āḷavi Gotamo ca.
Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṁ,
Gamissasi tvaṁ Piṅgiya maccudheyyassa pāraṁ[2]. (16)

172. Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna Munino vaco.
Vivaṭṭacchado Sambuddho, akhilo paṭibhānavā. (17)

173. Adhideve abhiññāya, sabbaṁ vedi paroparaṁ.
Pañhānantakaro Satthā, kaṅkhīnaṁ paṭijānataṁ. (18)

174. Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ,
Yassa natthi upamā kvaci.
Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā,
Evaṁ maṁ dhārehi adhimuttacittanti[3]. (19)

Pārāyanānugītigāthā niṭṭhitā.

---

1. Saṁkappayattāya (Sī)
2. Maccudheyyapāraṁ (Sī)
3. Ajitamāṇavapucchāya paṭṭhāya yāvapārāyanānugītigāthāpariyosānā Syā...potthake natthi.

Pārāyanavagga

1. Ajitamāṇavapucchāniddesa

1. Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito,)
Kenassu nappakāsati.
Kissābhilepanaṁ brūsi[1],
Kiṁsu tassa mahabbhayaṁ.

Kenassu nivuto lokoti **loko**ti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayaṁ loko paro loko brahmaloko devaloko. Ayaṁ vuccati loko. Ayaṁ loko kena āvuto nivuto ovuto[2] pihito paṭicchanno paṭikujjitoti kenassu nivuto loko.

Iccāyasmā Ajitoti **iccā**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ[3] iccāti. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ āyasmāti. **Ajito**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṁ nāmakammaṁ nāmadheyyaṁ nirutti byañjanaṁ abhilāpoti iccāyasmā Ajito.

Kenassu nappakāsatīti kena loko nappakāsati na bhāsati na tapati na virocati na ñāyati na paññāyatīti kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanaṁ brūsīti kiṁ lokassa lepanaṁ lagganaṁ bandhanaṁ upakkileso. Kena loko litto saṁlitto upalitto kiliṭṭho saṁkiliṭṭho makkhito saṁsaṭṭho laggo laggito palibuddho brūsi ācikkhasi desesi paññapesi[4] paṭṭhapesi vivarasi vibhajasi uttānīkarosi[5] pakāsesīti kissābhilepanaṁ brūsi.

---

1. Brūhi (Syā) 2. Ophuto (Syā) 3. Padānupubbatāmetaṁ (bahūsu)
4. Paññāpesi (Ka) 5. Uttāniṁ karosi (Ka)

Kiṁsu tassa mahabbhayanti kiṁ lokassa bhayaṁ mahabbhayaṁ pīḷanaṁ ghaṭṭanaṁ upaddavo upasaggoti kiṁsu tassa mahabbhayaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito.)
Kenassu nappakāsati.
Kissābhilepanaṁ brūsi,
Kiṁsu tassa mahabbhayanti.

2. Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)
Vevicchā pamādā nappakāsati.
Jappābhilepanaṁ brūmi,
Dukkha'massa mahabbhayaṁ.

Avijjāya nivuto lokoti **avijjā**ti dukkhe aññāṇaṁ dukkhasamudaye aññāṇaṁ dukkhanirodhe aññāṇaṁ dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇaṁ pubbante aññāṇaṁ aparante aññāṇaṁ pubbantāparante aññāṇaṁ idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññāṇaṁ, yaṁ evarūpaṁ aññāṇaṁ adassanaṁ anabhisamayo ananubodho asambodho appaṭivedho asaṁgāhanā apariyogāhanā asamapekkhanā apaccavekkhaṇā[1] apaccavekkhaṇakammaṁ dummejjhaṁ bālyaṁ asampajaññaṁ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṁ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṁ. Ayaṁ vuccati avijjā.

Lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayaṁ loko paro loko brahmaloko devaloko. Ayaṁ vuccati loko. Ayaṁ loko imāya avijjāya āvuto nivuto ovuto pihito paṭicchanno paṭikujjitoti avijjāya nivuto loko.

Ajitāti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanaṁ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā,

---

1. Apaccavekkhanā (Syā)

bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakaṇṭakoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṁ antakaroti Bhagavā, bhavitakāyo, bhāvitasīlo, bhāvitacitto[1], bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni[2] paṭisallānasāruppānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicittassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṁ jhānānaṁ catunnaṁ appamaññānaṁ catunnaṁ arūpasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṁ vimokkhānaṁ aṭṭhannaṁ abhibhāyatanānaṁ navannaṁ anupubbasamāpattīnanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṁ saññābhāvanānaṁ kasiṇasamāpattīnaṁ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṁ satipaṭṭhānānaṁ catunnaṁ sammappadhānānaṁ catunnaṁ iddhipādānaṁ pañcannaṁ indriyānaṁ pañcannaṁ balānaṁ sattannaṁ bojjhaṅgānaṁ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṁ Tathāgatabalānaṁ catunnaṁ vesārajjānaṁ catunnaṁ paṭisambhidānaṁ channaṁ abhiññānaṁ channaṁ Buddhadhammānanti Bhagavā. Bhagavāti netaṁ nāmaṁ mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, vimokkhantikametaṁ Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Ajitāti Bhagavā.

Vevicchā pamādā nappakāsatīti vevicchaṁ vuccati pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṁ kulamacchariyaṁ lābhamacchariyaṁ, vaṇṇamacchariyaṁ dhammamacchariyaṁ, yaṁ evarūpaṁ maccheraṁ maccharāyanā maccharāyitattaṁ vevicchaṁ kadariyaṁ kaṭukañcukatā aggahitattaṁ cittassa, idaṁ vuccati macchariyaṁ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṁ, dhātumacchariyampi macchariyaṁ, āyatanamacchariyampi macchariyaṁ, gāho vuccati macchariyaṁ. Pamādo vattabbo, kāyaduccarite vā vacīduccarite vā

1. Bhāvitakāyoti Bhagavā, bhāvitasīloti bhāvitacittoti (Syā)
2. Manussarāhaseyyakāni (Syā)

manoduccarite vā pañcasu kāmaguṇesu vā cittassa vosaggo[1] vosaggānuppadānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā[2] olīnavuttitā nikkhittacchandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṁ anadhiṭṭhānaṁ ananuyogo pamādo, yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṁ. Ayaṁ vuccati pamādo. . **Vevicchā pamādā nappakāsatī**ti iminā ca macchariyena iminā ca pamādena loko nappakāsati na bhāsati na tapati na virocati na ñāyati na paññāyatīti vevicchā pamādā nappakāsati.

Jappābhilepanaṁ brūmīti jappā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandī[3] nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosānaṁ gedho paligedho saṅgo paṅko ejā māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā suttaṁ visaṭā[4] āyūhanī dutiyā paṇidhi bhavanetti vanaṁ vanatho santhavo[5] sineho apekkhā paṭibandhu āsā āsīsanā[6] āsīsitattaṁ rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvitāsā jappā pajappā abhijappā jappanā jappitattaṁ loluppaṁ loluppāyanā loluppāyitattaṁ pucchañjikatā sādhukamyatā adhammarāgo visamalobho nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā ogho yogo gantho upādānaṁ āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ chadanaṁ bandhanaṁ upakkileso anusayo pariyuṭṭhānaṁ latā vevicchaṁ dukkhamūlaṁ dukkhanidānaṁ dukkhappabhavo mārapāso mārabaḷisaṁ mārāmisaṁ māravisayo māranivāso māragocaro mārabandhanaṁ taṇhānadī taṇhājālaṁ taṇhāgaddulaṁ taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, ayaṁ vuccati jappā. Lokassa lepanaṁ lagganaṁ bandhanaṁ upakkileso imāya jappāya loko litto saṁlitto upalitto kiliṭṭho saṁkiliṭṭho makkhito saṁsaṭṭho laggo laggito palibuddhoti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti jappābhilepanaṁ brūmi.

---

1. Vossaggo (bahūsu)
2. Aniṭṭhitakiriyatā (Ka) Abhi 2. 363 piṭṭhe.
3. Nandi (Syā)
4. Sottaṁ visatā (Syā)
5. Sandhavo (Ka) Abhi 2. 376 piṭṭhe.
6. Āsiṁsanā (Syā)

Dukkha'massa mahabbhayanti **dukkhan**ti jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsadukkhaṁ nerayikaṁ dukkhaṁ tiracchānayonikaṁ dukkhaṁ pettivisayikaṁ dukkhaṁ mānusikaṁ dukkhaṁ gabbhokkantimūlakaṁ dukkhaṁ gabbhaṭṭhitimūlakaṁ[1] dukkhaṁ gabbhavuṭṭhānamūlakaṁ dukkhaṁ jātassūpanibandhakaṁ dukkhaṁ jātassa parādheyyakaṁ dukkhaṁ attūpakkamadukkhaṁ parūpakkamadukkhaṁ saṅkhāradukkhaṁ vipariṇāmadukkhaṁ, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho[2] jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṁ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā[3] vitacchikā lohitapittaṁ[4] madhumeho aṁsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā sītaṁ uṇhaṁ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassaṁ dukkhaṁ mātumaraṇaṁ dukkhaṁ pitumaraṇaṁ dukkhaṁ bhātumaraṇaṁ dukkhaṁ bhaginimaraṇaṁ dukkhaṁ puttamaraṇaṁ dukkhaṁ dhītumaraṇaṁ dukkhaṁ ñātibyasanaṁ dukkhaṁ rogabyasanaṁ dukkhaṁ bhogabyasanaṁ dukkhaṁ sīlabyasanaṁ dukkhaṁ diṭṭhibyasanaṁ dukkhaṁ yesaṁ dhammānaṁ ādito samudāgamanaṁ paññāyati. Atthaṅgamato nirodho paññāyati. Kammasannissito vipāko, vipākasannissitaṁ kammaṁ, nāmasannissitaṁ rūpaṁ rūpasannissitaṁ nāmaṁ, jātiyā anugataṁ jarāya anusaṭaṁ byādhinā abhibhūtaṁ maraṇena abbhāhataṁ dukkhe patiṭṭhitaṁ atāṇaṁ aleṇaṁ asaraṇaṁ asaraṇībhūtaṁ. Idaṁ vuccati dukkhaṁ, idaṁ dukkhaṁ lokassa bhayaṁ mahābhayaṁ pīḷanaṁ ghaṭṭanaṁ upaddavo upasaggoti dukkhamassa mahabbhayaṁ. Tenāha Bhagavā—

Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)
Vevicchā pamādā nappakāsati.
Jappābhilepanaṁ brūmi, dukkha'massa mahabbhayanti.

---

1. Gabbheṭhitimūlakaṁ (Syā, Ka)
2. Ḍaho (Syā)
3. Rakkhasā (Ka)
4. Lohitaṁ pittaṁ (bahūsu)

3. **Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)**
Sotānaṁ kiṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhīyare[1].

Savanti sabbadhi sotāti **sotā**ti taṇhāsoto diṭṭhisoto kilesasoto duccaritasoto avijjāsoto. **Sabbadhī**ti sabbesu āyatanesu. **Savantī**ti savanti āsavanti sandanti pavattanti. Cakkhuto rūpe savanti āsavanti sandanti pavattanti. Sotato sadde savanti. Ghānato gandhe savanti. Jivhāto rase savanti. Kāyato phoṭṭhabbe savanti. Manato dhamme savanti āsavanti sandanti pavattanti. Cakkhuto rūpataṇhā savanti āsavanti sandanti pavattanti. Sotato saddataṇhā savanti āsavanti sandanti pavattanti. Ghānato gandhataṇhā savanti. Jivhāto rasataṇhā savanti. Kāyato phoṭṭhabbataṇhā savanti. Manato dhammataṇhā savanti āsavanti sandanti pavattantīti savanti sabbadhi sotā.

Iccāyasmā Ajitoti **iccā**ti padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ iccāti -pa- iccāyasmā Ajito.

Sotānaṁ kiṁ nivāraṇanti sotānaṁ kiṁ āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ saṁvaraṇaṁ rakkhanaṁ gopananti sotānaṁ kiṁ nivāraṇaṁ.

Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhīti sotānaṁ āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ saṁvaraṇaṁ rakkhanaṁ gopanaṁ brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi.

Kena sotā pidhīyareti kena sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattantīti kena sotā pidhīyare. Tenāha so brāhmaṇo—

Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)
Sotānaṁ kiṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhīyare.

---

1. Pithiyyare (Syā), pithīyare (Sī-Ṭṭha)

4. Yāni sotāni lokasmiṁ, (Ajitāti Bhagavā,)
Sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhīyare.

Yāni sotāni lokasminti yāni etāni sotāni mayā kittitāni pakittitāni ācikkhitāni desitāni paññapitāni paṭṭhapitāni vivaritāni vibhajitāni[1] uttānīkatāni pakāsitāni. Seyyathidaṁ[2], taṇhāsoto diṭṭhisoto kilesasoto duccaritasoto avijjāsoto. **Lokasmin**ti apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi yāni sotāni lokasmiṁ. **Ajitā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati.

Sati tesaṁ nivāraṇanti **satī**ti yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā, sati satindriyaṁ satibalaṁ sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo. Ayaṁ vuccati sati. **Nivāraṇan**ti āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ saṁvaraṇaṁ rakkhanaṁ gopananti sati tesaṁ nivāraṇaṁ.

Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmīti sotānaṁ āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ saṁvaraṇaṁ rakkhanaṁ gopanaṁ brūmi ācikkhāmi -pa- uttānīkaromi pakāsemīti sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi.

Paññāyete pidhīyareti **paññā**ti yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Paññāyete pidhīyareti paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. "Sabbe saṅkhārā anattā"ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. "Avijjāpaccayā saṅkhārā"ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti

---

1. Vibhattāni (Ka) 2. Seyyathīdaṁ (Syā)

pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Saṅkhārapaccayā viññāṇan”ti. “Viññāṇapaccayā nāmarūpan”ti. “Nāmarūpapaccayā saḷāyatanan”ti. “Saḷāyatanapaccayā phasso”ti. “Phassapaccayā vedanā”ti. “Vedanāpaccayā taṇhā”ti. “Taṇhāpaccayā upādānan”ti. “Upādānapaccayā bhavo”ti. “Bhavapaccayā jātī”ti. “Jātipaccayā jarāmaraṇan”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti. “Saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho”ti. “Viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho”ti. “Nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho”ti “saḷāyatananirodhā phassanirodho”ti. “Phassanirodhā vedanānirodho”ti. “Vedanānirodhā taṇhānirodho”ti. “Taṇhānirodhā upādānanirodho”ti. “Upādānanirodhā bhavanirodho”ti. “Bhavanirodhā jātinirodho”ti. “Jātinirodhā jarāmaraṇanirodho”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Idaṁ dukkhan”ti. “Ayaṁ dukkhasamudayo”ti. “Ayaṁ dukkhanirodho”ti. “Ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Ime dhammā āsavā”ti. “Ayaṁ āsavasamudayo”ti. “Ayaṁ āsavanirodho”ti. “Ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti. “Ime dhammā pariññeyyā”ti. “Ime dhammā pahātabbā”ti. “Ime dhammā bhāvetabbā”ti. “Ime dhammā sacchikātabbā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhiyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. Channaṁ phassāyatanānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. Pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca jānato passato. Catunnaṁ mahābhūtānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca jānato passato. “Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na

āsavanti na sandanti nappavattantīti paññāyete pidhīyare. Tenāha Bhagavā—

Yāni sotāni lokasmiṁ, (Ajitāti Bhagavā,)
Sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhīyareti.

5. Paññā ceva sati cāpi, (iccāyasmā Ajito,)
Nāmarūpañca mārisa.
Etaṁ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṁ uparujjhati.

Paññā ceva sati cāpīti **paññā**ti yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṁ kosallaṁ nepuññaṁ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūrī[1] medhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññaṁ patodo paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ paññāsatthaṁ paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanaṁ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, **satī**ti yā sati anussati -pa- sammāsatīti paññā ceva saticāpi, iccāyasmā Ajito.

Nāmarūpañca mārisāti **nāman**ti cattāro arūpino khandhā. **Rūpan**ti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṁ upādāyarūpaṁ. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti nāmarūpañca mārisa.

Etaṁ me puṭṭho pabrūhīti **etaṁ me**ti yaṁ pucchāmi yaṁ yācāmi yaṁ ajjhesāmi yaṁ pasādemi. **Puṭṭho**ti pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Pabrūhī**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi[2] uttānīkarohi pakāsehīti etaṁ me puṭṭho pabrūhi.

Katthetaṁ uparujjhatīti katthetaṁ nirujjhati vūpasammati atthaṁ gacchati paṭippassambhatīti katthetaṁ uparujjhati. Tenāha so brāhmaṇo—

---

1. Bhūri (Ka)
2. Vivarehi vibhajehi (Ka)

Paññā ceva sati cāpi, (iccāyasmā Ajito,)
Nāmarūpañca mārisa.
Etaṁ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṁ uparujjhatīti.

6. Yametaṁ pañhaṁ apucchi, Ajita taṁ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhati.

Yametaṁ pañhaṁ apucchīti **yametan**ti paññañca satiñca nāmarūpañca. **Apucchī**ti apucchasi yācasi ajjhesasi[1] pasādesīti yametaṁ pañhaṁ apucchi.

Ajita taṁ vadāmi teti **Ajitā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Tan**ti paññañca satiñca nāmarūpañca. **Vadāmī**ti vadāmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti Ajita taṁ vadāmi te.

Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhatīti **nāman**ti cattāro arūpino khandhā. **Rūpan**ti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṁ upādāyarūpaṁ. **Asesan**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ[2] asesanti. **Uparujjhatī**ti nirujjhati vūpasammati atthaṁ gacchati paṭippassambhatīti yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.

Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhatīti sotāpattimaggañāṇena abhisaṅkhāraviññāṇassa nirodhena satta bhave ṭhapetvā anamatagge saṁsāre ye uppajjeyyuṁ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṁ gacchanti paṭippassambhanti. Sakadāgāmimaggañāṇena abhisaṅkhāraviññāṇassa nirodhena dve bhave ṭhapetvā pañcasu bhavesu ye uppajjeyyuṁ nāmañca rūpañca. Etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṁ gacchanti paṭippassambhanti. Anāgāmimaggañāṇena abhisaṅkhāraviññāṇassa nirodhena ekaṁ bhavaṁ ṭhapetvā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā ye uppajjeyyuṁ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṁ gacchanti paṭippassambhanti. Arahattamaggañāṇena abhisaṅkhāraviññāṇassa nirodhena ye uppajjeyyuṁ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṁ gacchanti

---

1. Ajjhesi (Ka)
2. Pariyādāyavacanametaṁ (Syā, Ka)

paṭippassambhanti. Arahato anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyantassa carimaviññāṇassa nirodhena paññā ca sati ca nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṁ gacchanti paṭippassambhantīti viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhati. Tenāha Bhagavā—

Yametaṁ pañhaṁ apucchi, Ajita taṁ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhatīti.

7. Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā[1] puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisa.

Ye ca saṅkhātadhammāseti saṅkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavā, kiṁ kāraṇā saṅkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavā. Te saṅkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti saṅkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti saṅkhātadhammā -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti saṅkhātadhammā. "Avijjāpaccayā saṅkhārā"ti saṅkhātadhammā -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti saṅkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. Atha vā tesaṁ khandhā saṅkhātā dhātuyo saṅkhātā āyatanāni saṅkhātā gatiyo saṅkhātā upapattiyo saṅkhātā paṭisandhi saṅkhātā bhavā saṅkhātā saṁsārā saṅkhātā vaṭṭā saṅkhātā. Atha vā te khandhapariyante ṭhitā dhātupariyante ṭhitā āyatanapariyante ṭhitā gatipariyante ṭhitā upapattipariyante ṭhitā paṭisandhipariyante ṭhitā bhavapariyante ṭhitā saṁsārapariyante ṭhitā vaṭṭapariyante ṭhitā antime bhave ṭhitā antime samussaye ṭhitā antimadehadharā arahanto.

Tesaṁ cāyaṁ[2] pacchimako, carimoyaṁ samussayo.
Jātimaraṇasaṁsāro, natthi nesaṁ punabbhavoti.

Taṁkāraṇā saṅkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavāti. **Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idhā**ti **sekhā**ti kiṁ kāraṇā

---

1. Sekkhā (Syā, Ka) 2. Yāyaṁ (Ka)

vuccanti sekhā, sikkhantīti sekhā, kiñca sikkhanti, adhisīlampi sikkhanti. Adhicittampi sikkhanti. Adhipaññampi sikkhanti. Katamā adhisīlasikkhā. Idha bhikkhu sīlavā hoti pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu khuddako sīlakkhandho mahanto sīlakkhandho sīlaṁ patiṭṭhā ādi caraṇaṁ saṁyamo saṁvaro mukhaṁ pamukhaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ samāpattiyā. Ayaṁ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā. Idha bhikkhu vivicceva kāmehi -pa- paṭhamaṁ jhānaṁ. Dutiyaṁ jhānaṁ. Tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā. Idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammā dukkhakkhayagāminiyā. So "idaṁ dukkhan"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Ayaṁ dukkhasamudayo"ti. "Ayaṁ dukkhanirodho"ti. "Ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Ime āsavā"ti. "Ayaṁ āsavasamudayo"ti. "Ayaṁ āsavanirodho"ti. "Ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadā"ti yathābhūtaṁ pajānāti. Ayaṁ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjantā sikkhanti. Jānantā sikkhanti. Passantā sikkhanti. Cittaṁ adhiṭṭhahantā sikkhanti. Saddhāya adhimuccantā sikkhanti. Vīriyaṁ[1] paggaṇhantā sikkhanti. Satiṁ upaṭṭhapentā sikkhanti. Cittaṁ samādahantā sikkhanti. Paññāya pajānantā sikkhanti. Abhiññeyyaṁ abhijānantā sikkhanti. Pariññeyyaṁ parijānantā sikkhanti. Pahātabbaṁ pajahantā sikkhanti. Bhāvetabbaṁ bhāventā sikkhanti. Sacchikātabbaṁ sacchikarontā sikkhanti ācaranti samācaranti samādāya vattanti. Taṁkāraṇā vuccanti sekhā. **Puthū**ti bahukā. Ete sekhā sotāpannā ca paṭipannā ca sakadāgāmino ca paṭipannā ca anāgāmino ca paṭipannā ca arahanto ca paṭipannā ca. **Idhā**ti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṁ ādāye imasmiṁ dhamme imasmiṁ vinaye imasmiṁ dhammavinaye imasmiṁ pāvacane imasmiṁ brahmacariye imasmiṁ Satthusāsane imasmiṁ attabhāve imasmiṁ manussaloketi ye ca sekhā puthū idha.

---

1. Viriyaṁ (Syā)

Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisāti tvampi nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī medhāvī. Tesaṁ saṅkhātadhammānañca sekkhānañca iriyaṁ cariyaṁ vutti pavatti ācaraṁ gocaraṁ vihāraṁ paṭipadaṁ. **Puṭṭho**ti pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Pabrūhī**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisa. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisāti.

8. Kāmesu nābhigijjheyya, manasā'nāvilo siyā.
Kusalo sabbadhammānaṁ, sato bhikkhu paribbaje.

Kāmesu nābhigijjheyyāti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca, katame vatthukāmā. Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā[1] dāsidāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṁ vatthu hiraññaṁ suvaṇṇaṁ gāmanigamarājadhāniyo[2] raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, yaṁ kiñci rajanīyavatthu vatthukāmā. Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā, ajjhattā kāmā bahiddhā kāmā ajjhattabahiddhā kāmā, hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇītā kāmā, āpāyikā kāmā mānusikā kāmā dibbā kāmā, paccupaṭṭhitā kāmā, nimmitā kāmā paranimmitā kāmā, pariggahitā kāmā apariggahitā kāmā mamāyitā kāmā amamāyitā kāmā, sabbepi kāmāvacarā dhammā, sabbepi rūpāvacarā dhammā, sabbepi arūpāvacarā dhammā, taṇhāvatthukā taṇhārammaṇā, kāmanīyaṭṭhena rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena ramaṇīyaṭṭhena[3] kāmā. Ime vuccanti vatthukāmā.

Katame kilesakāmā. Chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo. Yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā

---

1. Pāpuraṇā (Syā) 2. Rājaṭhāniyo (Ka) 3. Natthi Syā-potthaṁke, Khu 7. 2 piṭṭhepi.

kāmasineho kāmapipāsā kāmapariḷāho kāmagedho kāmamucchā kāmajjhosānaṁ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṁ kāmacchandanīvaraṇaṁ.

Addasaṁ kāma te mūlaṁ, saṅkappā kāma jāyasi.
Na taṁ saṅkappayissāmi, evaṁ kāma na hehisīti.

Ime vuccanti kilesakāmā. **Gedho** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Kāmesu nābhigijjheyyā**ti kilesakāmena vatthukāmesu nābhigijjheyya na paligijjheyya na palibundheyya[1] agiddho assa agadhito amucchito anajjhāpanno[2] vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā vihareyyāti kāmesu nābhigijjheyya.

Manasā'nāvilo siyāti **mano**ti yaṁ cittaṁ mano mānasaṁ hadayaṁ paṇḍaraṁ mano manāyatanaṁ manindriyaṁ viññāṇaṁ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Kāyaduccaritena cittaṁ āvilaṁ hoti luḷitaṁ eritaṁ ghaṭṭitaṁ calitaṁ bhantaṁ avūpasantaṁ. Vacīduccaritena. Manoduccaritena. Rāgena. Dosena. Mohena. Kodhena. Upanāhena. Makkhena. Paḷāsena. Issāya. Macchariyena. Māyāya. Sāṭheyyena. Thambhena. Sārambhena. Mānena. Atimānena. Madena. Pamādena. Sabbakilesehi. Sabbaduccaritehi. Sabbaḍāhehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi. Sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṁ āvilaṁ hoti luḷitaṁ eritaṁ ghaṭṭitaṁ calitaṁ bhantaṁ avūpasantaṁ. **Manasā'nāvilo siyā**ti cittena anāvilo siyā aluḷito anerito aghaṭṭito acalito abhanto vūpasanto āvilakare kilese jaheyya pajaheyya vinodeyya byantīkareyya[3] anabhāvaṁ gameyya, āvilakarehi kilesehi ca ārato[4] virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti manassā'nāvilo siyā.

---

1. Palibujjheyya (Syā)
2. Anajjhopanno (Syā)
3. Byantiṁ kareyya (Ka)
4. Ārato assa (Ka) Khu 7. 54 piṭṭhe passa.

Kusalo sabbadhammānanti "sabbe saṅkhārā aniccā"ti kusalo sabbadhammānaṁ, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti kusalo sabbadhammānaṁ, "sabbe dhammā anattā"ti kusalo sabbadhammānaṁ -pa- "avijjāpaccayā saṅkhārā"ti kusalo sabbadhammānaṁ. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti kusalo sabbadhammānaṁ. Evampi kusalo sabbadhammānaṁ.

Atha vā aniccato kusalo sabbadhammānaṁ. Dukkhato. Rogato. Gaṇḍato. Sallato. Aghato. Ābādhato. Parato. Palokato. Ītito. Upaddavato. Bhayato. Upasaggato. Calato. Pabhaṅguto. Addhuvato[1]. Atāṇato. Aleṇato. Asaraṇato. Asaraṇībhūtato. Rittato. Tucchato. Suññato. Anattato. Ādīnavato. Vipariṇāmadhammato. Asārakato. Aghamūlato. Vadhakato. Vibhavato. Sāsavato. Saṅkhatato. Mārāmisato. Jātidhammato. Jarādhammato. Byādhidhammato. Maraṇadhammato. Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato. Saṁkilesikadhammato. Samudayato. Atthaṅgamato. Assādato. Ādīnavato. Nissaraṇato kusalo sabbadhammānaṁ. Evampi kusalo sabbadhammānaṁ.

Atha vā khandhakusalo dhātukusalo āyatanakusalo paṭiccasamuppādakusalo satipaṭṭhānakusalo sammappadhānakusalo iddhipādakusalo indriyakusalo balakusalo bojjhaṅgakusalo maggakusalo phalakusalo nibbānakusalo. Evampi kusalo sabbadhammānaṁ.

Atha vā **sabbadhammā** vuccanti dvādasāyatanāni. Cakkhu ceva[2] rūpā ca, sotañca saddā ca, ghānañca gandhā ca, jivhā ca rasā ca, kāyo ca phoṭṭhabbā ca, mano ca dhammā ca. Yato ca ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṁkato[3] āyatiṁ anuppādadhammo, ettāvatāpi kusalo sabbadhammānanti kusalo sabbadhammānaṁ.

Sato bhikkhu paribbajeti **sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato, vedanāsu

---

1. Adhuvato (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi. 2. Cakkhuñceva (Ka)
3. Anabhāvaṅgato (Syā)

vedanānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhavento sato, citte cittānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato, dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato, asatiparivajjanāya sato, satikaraṇīyānaṁ dhammānaṁ katattā sato, satiparibandhānaṁ[1] dhammānaṁ hatattā sato, satinimittānaṁ dhammānaṁ asammuṭṭhattā[2] sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato, satiyā samannāgatattā sato, satiyā vasitattā sato, satiyā pāguññena samannāgatattā sato, satiyā apaccorohaṇatāya sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato, satiyā samannāgatattā sato, santattā sato, samitattā sato, santadhammasamannāgatattā sato. Buddhānussatiyā sato. Dhammānussatiyā sato. Saṁghānussatiyā sato. Sīlānussatiyā sato. Cāgānussatiyā sato. Devatānussatiyā sato. Ānāpānassatiyā sato. Maraṇassatiyā sato. Kāyagatāsatiyā sato. Upasamānussatiyā sato. Yā sati anussati -pa- sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo. Ayaṁ vuccati sati. Imāya satiyā upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno[3] samannāgato, so vuccati sato. . **Bhikkhū**ti sattannaṁ dhammānaṁ bhinnattā bhikkhu. Sakkāyadiṭṭhi bhinnā hoti. Vicikicchā bhinnā hoti. Sīlabbataparāmāso bhinno hoti. Rāgo bhinno hoti. Doso bhinno hoti. Moho bhinno hoti. Māno bhinno hoti. Bhinnā honti pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā[4] sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Pajjena katena[5] attanā, (Sabhiyāti Bhagavā,)
Parinibbānagato vitiṇṇakaṅkho.
Vibhavañca bhavañca vippahāya,
Vusitavā khīṇapunabbhavo sa bhikkhūti.

---

1. Satipaṭipakkhānaṁ (Syā) Khu 7. 7 piṭṭhe.
2. Appamuṭṭhattā (Syā)
3. Sampanno (Ka)
4. Ponobbhavikā (Syā, Ka)
5. Pajjotakatena (Ka) Khu 1. 357 piṭṭhe.

Sato bhikkhu paribbajeti sato bhikkhu paribbaje, sato gaccheyya. Sato tiṭṭheyya. Sato nisīdeyya. Sato seyyaṁ kappeyya. Sato abhikkameyya. Sato paṭikkameyya. Sato ālokeyya. Sato vilokeyya. Sato samiñjeyya. Sato pasāreyya. Sato saṅghāṭipattacīvaraṁ dhāreyya. Sato careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti sato bhikkhu paribbaje. Tenāha Bhagavā—

Kāmesu nābhigijjheyya, manasā'nāvilo siyā.
Kusalo sabbadhammānaṁ, sato bhikkhu paribbajeti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṁ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsitā. Tesaṁ anekapāṇasahassānaṁ virajaṁ vītamalaṁ dhammacakkhuṁ udapādi "yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti. Tassa brāhmaṇassa anupādāya āsavehi cittaṁ vimucci. Saha arahattappattā ajinajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā, bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko Bhagavantaṁ namassamāno nisinno hoti "satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Ajitamāṇavapucchāniddeso paṭhamo.

---

2. Tissametteyyamāṇavapucchāniddesa

9. Kodha santusito loke, (iccāyasmā Tissametteyyo,)
Kassa no santi iñjitā.
Ko ubhantamabhiññāya,
Majjhe mantā na lippati.
Kaṁ brūsi mahāpurisoti,
Ko idha sibbinimaccagā. (1)

Kodha santusito loketi ko loke tuṭṭho santuṭṭho attamano paripuṇṇasaṅkappoti kodha santusito loke.

Iccāyasmā Tissametteyyoti **iccā**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ iccāti. **Āyasmā**ti piyacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ āyasmāti. **Tisso**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṁ nāmakammaṁ nāmadheyyaṁ nirutti byañjanaṁ abhilāpo. **Metteyyo**ti tassa brāhmaṇassa gottaṁ saṅkhā samaññā paññatti vohāroti iccāyasmā Tissametteyyo.

Kassa no santi iñjitāti taṇhiñjitaṁ diṭṭhiñjitaṁ māniñjitaṁ kilesiñjitaṁ kāmiñjitaṁ. Kassime iñjitā natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāyāti ko ubho ante abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti ko ubhantamabhiññāya.

Majjhe mantā na lippatīti majjhe mantāya na lippati, alitto anupalitto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti majjhe mantā na lippati.

Kaṁ brūsi mahāpurisoti mahāpuriso aggapuriso seṭṭhapuriso viseṭṭhapuriso pāmokkhapuriso uttamapuriso padhānapuriso pavarapurisoti kaṁ brūsi kaṁ kathesi kaṁ maññasi kaṁ bhaṇasi kaṁ passasi kaṁ voharasīti kaṁ brūsi mahāpurisoti.

Ko idha sibbinimaccagāti ko idha sibbiniṁ taṇhaṁ ajjhagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti ko idha sibbinimaccagā. Tenāha so brāhmaṇo—

> Kodha santusito loke, (iccāyasmā Tissametteyyo,)
> Kassa no santi iñjitā.
> Ko ubhantamabhiññāya,
> Majjhe mantā na lippati.
> Kaṁ brūsi mahāpurisoti,
> Ko idha sibbinimaccagāti.

10. **Kāmesu brahmacariyavā, (Metteyyāti Bhagavā,)**
Vītataṇho sadā sato.
Saṅkhāya nibbuto bhikkhu,
Tassa no santi iñjitā. (2)

Kāmesu brahmacariyavāti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Brahmacariyaṁ** vuccati asaddhammasamāpattiyā ārati virati paṭivirati veramaṇī akiriyā akaraṇaṁ anajjhāpatti velā-anatikkamo. Api ca nippariyāyena brahmacariyaṁ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. Yo iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. So vuccati brahmacariyavā, yathā ca dhanena dhanavāti vuccati. Bhogena bhogavāti vuccati. Yasena yasavāti vuccati. Sippena sippavāti vuccati. Sīlena sīlavāti vuccati. Vīriyena vīriyavāti vuccati. Paññāya paññavāti vuccati. Vijjāya vijjavāti vuccati. Evameva yo iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. So vuccati brahmacariyavāti kāmesu brahmacariyavā.

Metteyyāti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ gottena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Metteyyāti Bhagavā.

Vītataṇho sadā satoti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā, yassesā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. So vuccati vītataṇho cattataṇho vantataṇho muttataṇho pahīnataṇho paṭinissaṭṭhataṇho vītarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā viharati. **Sadā**ti sadā sabbadā sabbakālaṁ niccakālaṁ dhuvakālaṁ satataṁ samitaṁ abbokiṇṇaṁ

poṅkhānupoṅkhaṁ[1] udakūmikajātaṁ avīci santati sahitaṁ[2] phassitaṁ[3] purebhattaṁ pacchābhattaṁ purimayāmaṁ majjhimayāmaṁ pacchimayāmaṁ kāḷe juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato, vedanāsu vedanānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato, citte cittānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato, dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa-. So vuccati satoti vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhūti saṅkhā vuccati ñāṇaṁ. Yā paññā pajānanā vicayo pavicayo -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Saṅkhāyā**ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti saṅkhāya jānitvā tu layitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa- "Avijjāpaccayā saṅkhārā"ti. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā.

Atha vā aniccato saṅkhāya jānitvā. Dukkhato. Rogato. Gaṇḍato. Sallato -pa-. Nissaraṇato saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Nibbuto**ti rāgassa nibbāpitattā nibbuto. Dosassa nibbāpitattā nibbuto. Mohassa nibbāpitattā nibbuto. Kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭheyyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṁ. Sabbaduccaritānaṁ. Sabbadarathānaṁ. Sabbapariḷāhānaṁ. Sabbasantāpānaṁ. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ nibbāpitattā nibbuto. **Bhikkhū**ti sattannaṁ dhammānaṁ bhinnattā bhikkhu -pa- vusitavā khīṇapunabbhavo sa bhikkhūti saṅkhāya nibbuto bhikkhu.

Tassa no santi iñjitāti **tassā**ti arahato khīṇāsavassa. **Iñjitā**ti taṇhiñjitaṁ diṭṭhiñjitaṁ māniñjittaṁ kilesiñjitaṁ kāmiñjitaṁ. Tassime

1. Pokhānupokhaṁ (Syā) 2. Avīci samaṅgisahitaṁ (Syā) Khu 7. 14 piṭṭhepi.
3. Phusitaṁ (Syā)

iñjitā natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti tassa no santi iñjitā. Tenāha Bhagavā—

Kāmesu brahmacariyavā, (Metteyyāti Bhagavā,)
Vītataṇho sadā sato.
Saṅkhāya nibbuto bhikkhu,
Tassa no santi iñjitāti.

11. So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.
Taṁ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagā. (3)

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippatīti **antā**ti phasso eko anto, phassasamudayo dutiyo anto, phassanirodho majjhe. Atītaṁ eko anto, anāgataṁ dutiyo anto, paccuppannaṁ majjhe. Sukhā vedanā eko anto, dukkhā vedanā dutiyo anto, adukkhamasukhā vedanā majjhe. Nāmaṁ eko anto, rūpaṁ dutiyo anto, viññāṇaṁ majjhe. Cha ajjhattikāni āyatanāni eko anto, cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto, viññāṇaṁ majjhe. Sakkāyo eko anto, sakkāyasamudayo dutiyo anto, sakkāyanirodho majjhe. **Mantā** vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi.

Lepāti dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca. Katamo taṇhālepo. Yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīmakataṁ odhikataṁ[1] pariyantakataṁ pariggahitaṁ mamāyitaṁ idaṁ mama, etaṁ mama, ettakaṁ mama, ettāvatā mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsidāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṁ vatthu hiraññaṁ suvaṇṇaṁ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, kevalampi mahāpathaviṁ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasatataṇhāvicaritaṁ. Ayaṁ taṇhālepo.

---

1. Mariyādikataṁ odhikataṁ (Syā)

Katamo diṭṭhilepo. Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṁ diṭṭhigahanaṁ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṁ diṭṭhivipphanditaṁ diṭṭhisaṁyojanaṁ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṁ titthāyatanaṁ vipariyāsaggāho[1] viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho, ayāthāvakasmiṁ yāthāvakanti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Ayaṁ diṭṭhilepo.

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippatīti so ubho ca ante majjhañca mantāya abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā na lippati na palippati na upalippati, alitto asaṁlitto anupalitto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti so ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.

Taṁ brūmi mahāpurisoti mahāpuriso aggapuriso seṭṭhapuriso viseṭṭhapuriso pāmokkhapuriso uttamapuriso pavarapuriso taṁ brūmi taṁ kathemi taṁ bhaṇāmi taṁ dīpemi taṁ voharāmi.

Āyasmā Sāriputto[2] Bhagavantaṁ etadavoca "mahāpuriso mahāpuriso"ti bhante vuccati. Kittāvatā nu kho bhante mahāpuriso hotīti. Vimuttacittattā khvāhaṁ Sāriputta "mahāpuriso"ti vadāmi, avimuttacittattā no "mahāpuriso"ti vadāmi.

Kathañca Sāriputta vimuttacitto hoti. Idha Sāriputta bhikkhu ajjhattaṁ kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Tassa kāye kāyānupassino viharato cittaṁ virajjati vimuccati anupādāya āsavehi. Vedanāsu. Citte. Dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. Tassa dhammesu dhammānupassino viharato cittaṁ virajjati vimuccati anupādāya āsavehi. Evaṁ kho Sāriputta bhikkhu vimuttacitto hoti, vimuttacittattā khvāhaṁ Sāriputta

---

1. Vipariyesaggāho (bahūsu)

2. Passa Saṁ 3. 137 piṭṭhe.

“mahāpuriso”ti vadāmi. Avimuttacittattā no “mahāpuriso”ti vadāmīti taṁ brūmi mahāpurisoti.

So idha sibbinimaccagāti sibbinī vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Yassesā sibbinī taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. So sibbiniṁ taṇhaṁ accagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti so idha sibbinimaccagā. Tenāha Bhagavā—

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.
Taṁ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagāti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṁ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsitā, tesaṁ anekapāṇasahassānaṁ virajaṁ vītamalaṁ dhammacakkhuṁ udapādi “yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman”ti. Tassa brāhmaṇassa anupādāya āsavehi cittaṁ vimucci. Saha arahattappattā ajinajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā. Bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko Bhagavantaṁ namassamāno nisinno hoti “satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti.

Tissametteyyamāṇavapucchāniddeso dutiyo.

---

3. Puṇṇakamāṇavapucchāniddesa

12. Anejaṁ mūladassāviṁ, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Atthi pañhena āgamaṁ.
Kiṁ nissitā isayo manujā,
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthu’dha loke,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. (1)

Anejaṁ mūladassāvinti **ejā** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Sā ejā taṇhā Buddhassa Bhagavato

pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Buddho anejo, ejāya pahīnattā anejo. Bhagavā lābhepi na iñjati, alābhepi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasaṁsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati na calati na vedhati nappavedhatīti anejaṁ. . **Mūladassāvin**ti Bhagavā mūladassāvī hetudassāvī nidānadassāvī sambhavadassāvī pabhavadassāvī samuṭṭhānadassāvī āhāradassāvī ārammaṇadassāvī paccayadassāvī samudayadassāvī.

Tīṇi akusalamūlāni, lobho akusalamūlaṁ, doso akusalamūlaṁ, moho akusalamūlaṁ.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—[1] tīṇimāni bhikkhave nidānāni kammānaṁ samudayāya. Katamāni tīṇi, lobho nidānaṁ kammānaṁ samudayāya, doso nidānaṁ kammānaṁ samudayāya, moho nidānaṁ kammānaṁ samudayāya. Na bhikkhave lobhajena kammena dosajena kammena mohajena kammena devā paññāyanti, manussā paññāyanti, yā vā panaññāpi kāci sugatiyo. Atha kho bhikkhave lobhajena kammena dosajena kammena mohajena kammena nirayo paññāyati, tiracchānayoni paññāyati, pettivisayo paññāyati. Yā vā panaññāpi kāci duggatiyo niraye tiracchānayoniyā pettivisaye attabhāvābhinibbattiyā. Imāni tīṇi akusalamūlānīti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī. Tīṇi kusalamūlāni, alobho kusalamūlaṁ, adoso kusalamūlaṁ, amoho kusalamūlaṁ.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—tīṇimāni -pa-. Na bhikkhave alobhajena kammena adosajena kammena amohajena kammena nirayo paññāyati, tiracchānayoni paññāyati, pettivisayo paññāyati, yā vā panaññāpi kāci duggatiyo. Atha kho bhikkhave alobhajena kammena adosajena kammena amohajena kammena devā paññāyanti, manussā paññāyanti, yā vā panaññāpi kāci sugatiyo deve ca manusse ca attabhāvābhinibbattiyā. Imāni tīṇi kusalamūlānīti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

---

1. Passa Aṁ 1. 266 piṭṭhe.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—ye keci bhikkhave dhammā akusalā akusalabhāgiyā akusalapakkhikā, sabbe te avijjāmūlakā avijjāsamosaraṇā. Avijjā samugghātā sabbe te samugghātaṁ gacchantīti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—ye keci bhikkhave dhammā kusalā kusalabhāgiyā kusalapakkhikā, sabbe te appamādamūlakā appamādasamosaraṇā. Appamādo tesaṁ dhammānaṁ aggamakkhāyatīti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

Atha vā Bhagavā jānāti passati "avijjā mūlaṁ saṅkhārānaṁ. Saṅkhārā mūlaṁ viññāṇassa. Viññāṇaṁ mūlaṁ nāmarūpassa. Nāmarūpaṁ mūlaṁ saḷāyatanassa. Saḷāyatanaṁ mūlaṁ phassassa. Phasso mūlaṁ vedanāya. Vedanā mūlaṁ taṇhāya. Taṇhā mūlaṁ upādānassa. Upādānaṁ mūlaṁ bhavassa. Bhavo mūlaṁ jātiyā. Jāti mūlaṁ jarāmaraṇassā"ti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

Atha vā Bhagavā jānāti passati "cakkhu mūlaṁ cakkhurogānaṁ. Sotaṁ mūlaṁ sotarogānaṁ. Ghānaṁ mūlaṁ ghānarogānaṁ. Jivhā mūlaṁ jivhārogānaṁ. Kāyo mūlaṁ kāyarogānaṁ. Mano mūlaṁ cetasikānaṁ dukkhānan"ti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī hetudassāvī nidānadassāvī sambhavadassāvī pabhavadassāvī samuṭṭhānadassāvī āhāradassāvī ārammaṇadassāvī paccayadassāvī samudayadassāvīti anejaṁ mūladassāvī.

Iccāyasmā Puṇṇakoti **iccā**ti padasandhi **-pa-** āyasmā Puṇṇako.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi[1], pañhaṁ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṁ sotukāmo āgatomhīti evampi atthi pañhena āgamaṁ. . Atha vā pañhatthikānaṁ pañhaṁ pucchitukāmānaṁ pañhaṁ sotukāmānaṁ āgamanaṁ abhikkamanaṁ upasaṅkamanaṁ payirupāsanaṁ atthīti evampi atthi pañhena āgamaṁ. . Atha vā pañhāgamo tuyhaṁ atthi, tvampi pahu, visavī alamatto, mayā pucchitaṁ kathetuṁ visajjetuṁ, vahassetaṁ bhāranti[2] evampi atthi pañhena āgamaṁ.

---

1. Pañhatthikāmha āgatā (bahūsu) passa Khu 7. 369 piṭṭhe.
2. Visajjetuṁ sandassetuṁ bhaṇitunti (Syā) vahassu + etaṁ.

Kiṁ nissitā isayo manujāti kiṁ nissitā āsitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā. **Isayo**ti isināmakā ye keci isipabbajjaṁ pabbajitā ājīvakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā. **Manujā**ti manussā vuccantīti kiṁ nissitā isayo manujā.

Khattiyā brāhmaṇā devatānanti **khattiyā**ti ye keci khattiyajātikā. **Brāhmaṇā**ti ye keci bhovādikā. **Devatānan**ti ājīvakasāvakānaṁ ājīvakā devatā. Nigaṇṭhasāvakānaṁ nigaṇṭhā devatā. Jaṭilasāvakānaṁ jaṭilā devatā. Paribbājakasāvakānaṁ paribbājakā devatā. Aviruddhakasāvakānaṁ aviruddhakā[1] devatā. Hatthivatikānaṁ hatthī devatā. Assavatikānaṁ assā devatā. Govatikānaṁ gāvo devatā. Kukkuravatikānaṁ kukkurā devatā. Kākavatikānaṁ kākā devatā. Vāsudevavatikānaṁ vāsudevo devatā. Baladevavatikānaṁ baladevo devatā. Puṇṇabhaddavatikānaṁ puṇṇabhaddo devatā. Maṇibhaddavatikānaṁ maṇibhaddo devatā. Aggivatikānaṁ aggi devatā. Nāgavatikānaṁ nāgā devatā. Supaṇṇavatikānaṁ supaṇṇā devatā. Yakkhavatikānaṁ yakkhā devatā. Asuravatikānaṁ asurā devatā. Gandhabbavatikānaṁ gandhabbā devatā. Mahārājavatikānaṁ mahārājāno devatā. Candavatikānaṁ cando devatā. Sūriyavatikānaṁ sūriyo devatā. Indavatikānaṁ indo devatā. Brahmavatikānaṁ brahmā devatā. Devavatikānaṁ devo devatā. Disāvatikānaṁ disā devatā. Ye yesaṁ dakkhiṇeyyā te tesaṁ devatāti khattiyabrāhmaṇā devatānaṁ.

Yaññamakappayiṁsu puthūdha loketi **yaññaṁ** vuccati deyyadhammo cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhāvilepanaṁ[2] seyyāvasathapadīpeyyaṁ. **Yaññamakappayiṁsū**ti yepi yaññaṁ esanti gavesanti pariyesanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhavilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyaṁ. Tepi yaññaṁ kappenti. Yepi yaññaṁ abhisaṅkhāronti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṁ. Tepi yaññaṁ kappenti. Yepi yaññaṁ denti yajanti pariccajanti cīvara piṇḍapāta senāsana gilāna paccaya bhesajja parikkhāraṁ annaṁ pānaṁ -pa-

---

1. Avaruddhakasāvakānaṁ avaruddhakā (Syā)
2. Mālāgandhaṁ vilepanaṁ (Syā) Khu 1. 240 piṭṭhe.

seyyāvasathapadīpeyyaṁ. Tepi yaññaṁ kappenti. . **Puthū**ti yaññā vā ete puthū. Yaññayājakā[1] vā ete puthū. Dakkhiṇeyyā vā ete puthū. Kathaṁ yaññā vā ete puthū. Bahukānaṁ ete yaññā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālaṁ gandhaṁ vilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyaṁ. Evaṁ yaññā vā ete puthū.

Kathaṁ yaññayājakā vā ete puthū. Bahukā ete yaññayājakā khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. Evaṁ yaññayājakā vā ete puthū.

Kathaṁ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. Bahukā ete dakkhiṇeyyā puthū samaṇabrāhmaṇā kapaṇaddhikavanibbakayācakā[2]. Evaṁ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. . **Idha loke**ti manussaloketi yaññamakappayiṁsu puthūdha loke.

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti **pucchā**ti tisso pucchā adiṭṭhajotanā pucchā diṭṭhasaṁsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā. Katamā adiṭṭhajotanā pucchā. Pakatiyā lakkhaṇaṁ aññātaṁ hoti adiṭṭhaṁ atulitaṁ atīritaṁ avibhūtaṁ avibhāvitaṁ, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya pañhaṁ pucchati. Ayaṁ adiṭṭhajotanā pucchā.

Katamā diṭṭhasaṁsandanā pucchā. Pakatiyā lakkhaṇaṁ ñātaṁ hoti diṭṭhaṁ tulitaṁ tīritaṁ vibhūtaṁ vibhāvitaṁ. Aññehi paṇḍitehi saddhiṁ saṁsandanatthāya pañhaṁ pucchati. Ayaṁ diṭṭhasaṁsandanā pucchā.

Katamā vimaticchedanā pucchā. Pakatiyā saṁsayapakkhando[3] hoti vimatipakkhando dveḷhakajāto "evaṁ nu kho, na nu kho, kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti. So vimaticchedanatthāya pañhaṁ pucchati. Ayaṁ vimaticchedanā pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā manussapucchā amanussapucchā nimmitapucchā. Katamā manussapucchā. Manussā Buddhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti,

---

1. Yaññayajakā (Syā)
2. ...vaṇibbakasāvakā (Syā) Khu 1. 240 piṭṭhe.
3. Saṁsayapakkhanno (Syā)

rājāno pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti, ayaṁ manussapucchā.

Katamā amanussapucchā. Amanussā Buddhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pañhaṁ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmāno pucchanti, devatāyo pucchanti. Ayaṁ amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā. Yaṁ Bhagavā rūpaṁ abhinimmināti manomayaṁ sabbaṅgapaccaṅgaṁ ahīnindriyaṁ. So nimmito Buddhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pañhaṁ pucchati. Bhagavā visajjeti[1]. Ayaṁ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā attatthapucchā paratthapucchā ubhayatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā diṭṭhadhammikatthapucchā samparāyikatthapucchā paramatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā anavajjatthapucchā nikkilesatthapucchā vodānatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā atītapucchā anāgatapucchā paccuppannapucchā. Aparāpi tisso pucchā ajjhattapucchā bahiddhāpucchā ajjhattabahiddhāpucchā. Aparāpi tisso pucchā kusalapucchā akusalapucchā abyākatapucchā. Aparāpi tisso pucchā khandhapucchā dhātupucchā āyatanapucchā. Aparāpi tisso pucchā satipaṭṭhānapucchā sammappadhānapucchā iddhipādapucchā. Aparāpi tisso pucchā indriyapucchā balapucchā bojjhaṅgapucchā. Aparāpi tisso pucchā maggapucchā phalapucchā nibbānapucchā. **Pucchāmi ta**nti pucchāmi taṁ yācāmi taṁ ajjhesāmi taṁ pasādemi taṁ "kathayassu me"ti pucchāmi taṁ. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhimetan**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Anejaṁ mūladassāviṁ, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Atthi pañhena āgamaṁ.
Kiṁ nissitā isayo manujā,
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthūdha loke,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti.

---

1. Vissajjeti (Ka)

13. **Ye kecime isayo manujā, (Puṇṇakāti Bhagavā,)**
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthūdha loke,
Āsīsamānā Puṇṇaka itthattaṁ[1].
Jaraṁ sitā yaññamakappayiṁsu. (2)

Ye kecime isayo manujāti **ye kecī**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ ye kecīti. **Isayo**ti isināmakā ye keci isipabbajjaṁ pabbajitā ājīvakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā. **Manujā**ti manussā vuccantīti ye kecime isayo manujā, Puṇṇakāti Bhagavā.

Khattiyā brāhmaṇā devatānanti **khattiyā**ti ye keci khattiyajātikā. **Brāhmaṇā**ti ye keci bhovādikā. **Devatānan**ti ājīvakasāvakānaṁ ājīvakā devatā -pa-. Disāvatikānaṁ disā devatā. Ye yesaṁ dakkhiṇeyyā, te tesaṁ devatāti khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.

Yaññamakappayiṁsu puthūdha loketi **yaññaṁ** vuccati deyyadhammo, cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṁ. **Yaññamakappayiṁsū**ti yepi yaññaṁ esanti gavesanti pariyesanti -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṁ, tepi yaññaṁ kappenti. **Puthū**ti yaññā vā ete puthū, yaññayājakā vā ete puthū, dakkhiṇeyyā vā ete puthū -pa-. Evaṁ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. **Idha loke**ti manussaloketi yaññamakappayiṁsu puthūdha loke.

Āsīsamānā Puṇṇaka itthattanti **āsīsamānā**ti rūpapaṭilābhaṁ āsīsamānā saddapaṭilābhaṁ āsīsamānā gandhapaṭilābhaṁ āsīsamānā rasapaṭilābhaṁ āsīsamānā phoṭṭhabbapaṭilābhaṁ āsīsamānā puttapaṭilābhaṁ āsīsamānā dārapaṭilābhaṁ āsīsamānā dhanapaṭilābhaṁ āsīsamānā yasapaṭilābhaṁ āsīsamānā issariyapaṭilābhaṁ āsīsamānā khattiyamahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsamānā

---

1. Itthataṁ (Syā), itthabhāvaṁ (Ka)

brāhmaṇamahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsamānā gahapatimahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsamānā Cātumahārājikesu[1] devesu attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsamānā Tāvatiṁsesu devesu. Yāmesu devesu. Tusitesu devesu. Nimmānaratīsu devesu. Paranimmitavasavattīsu devesu. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsamānā icchamānā sādiyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti āsīsamānā.

Puṇṇaka itthattanti ettha attabhāvābhinibbattiṁ āsīsamānā ettha khattiyamahāsālakule attabhāvābhinibbattiṁ āsīsamānā -pa-. Ettha brahmakāyikesu devesu attabhāvābhinibbattiṁ āsīsamānā icchayamānā sādiyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti āsīsamānā Puṇṇaka itthattaṁ.

Jaraṁ sitā yaññamakappayiṁsūti jarānissitā byādhinissitā maraṇanissitā sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā. Yadeva te jātinissitā, tadeva te jarānissitā. Yadeva te jarānissitā, tadeva te byādhinissitā. Yadeva te byādhinissitā, tadeva te maraṇanissitā. Yadeva te maraṇanissitā, tadeva te sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā. Yadeva te sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā, tadeva te gatinissitā. Yadeva te gatinissitā, tadeva te upapattinissitā. Yadeva te upapattinissitā, tadeva te paṭisandhinissitā. Yadeva te paṭisandhinissitā, tadeva te bhavanissitā. Yadeva te bhavanissitā, tadeva te saṁsāranissitā. Yadeva te saṁsāranissitā, tadeva te vaṭṭanissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti jaraṁ sitā yaññamakappayiṁsu. Tenāha Bhagavā—

Ye kecime isayo manujā, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Khattiyā brāhmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthūdha loke,
Āsīsamānā Puṇṇaka itthattaṁ.
Jaraṁ sitā yaññamakappayiṁsūti.

---

1. Cātummahārājikesu (Syā)

14. **Ye kecime isayo manujā, (iccāyasmā Puṇṇāko,)**
Khattiyā brahmaṇā devatānaṁ,
Yaññamakappayiṁsu puthūdha loke,
Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.
Atāru[1] jātiñca jarañca mārisa,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. (3)

Ye kecime isayo manujāti **ye kecī**ti -pa-.

Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattāti **kaccisū**ti saṁsayapucchā vimatipucchā dveḷhakapucchā anekaṁsapucchā "evaṁ nu kho, na nu kho kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti kaccisu. **Te**ti yaññayājakā vuccanti. **Bhagavā**ti gāravādhivacanaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti kaccisu te Bhagavā. . **Yaññapathe appamattā**ti yaññoyeva vuccati yaññapatho. Yathā ariyamaggo ariyapatho devamaggo devapatho brahmamaggo brahmapatho. Evameva yaññoyeva vuccati yaññapatho. **Appamattā**ti yaññapathe appamattā sakkaccakārino sātaccakārino aṭṭhitakārino anolīnavuttino anikkhittacchandā anikkhittadhurā taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyāti tepi yaññapathe appamattā. Yepi yaññaṁ esanti gavesanti pariyesanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṁ sakkaccakārino -pa- tadadhipateyyā. Tepi yaññapathe appamattā. Yepi yaññaṁ abhisaṅkharonti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṁ sakkaccakārino -pa- tadadhipateyyā. Tepi yaññapathe appamattā. Yepi yaññaṁ denti yajanti pariccajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṁ sakkaccakārino -pa- tadadhipateyyā. Tepi yaññapathe appamattāti kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.

Atāru jātiñca jarañca mārisāti jarāmaraṇaṁ atariṁsu uttariṁsu patariṁsu samatikkamiṁsu vītivattiṁsu. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti atāru jātiñca jarañca mārisa.

---

1. Atāruṁ (Sī, Ka)

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti **pucchāmi tan**ti pucchāmi taṁ yācāmi taṁ ajjhesāmi taṁ pasādemi taṁ kathayassu meti pucchāmi taṁ. **Bhagavā**ti gāravādhivacanaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi metan**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye kecime isayo manujā, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Khattiyā brahmaṇā devatānaṁ.
Yaññamakappayiṁsu puthūdha loke,
Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.
Atāru jātiñca jarañca mārisa,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me tanti.

15. **Āsīsanti[1] thomayanti abhijappanti juhanti, (Puṇṇakāti Bhagavā,)**
Kāmābhijappanti paṭicca lābhaṁ.
Te yājayogā bhavarāgarattā,
Nātariṁsu jātijaranti brūmi. (4)

Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhantiti **āsīsantī**ti rūpapaṭilābhaṁ āsīsanti. Saddapaṭilābhaṁ āsīsanti. Gandhapaṭilābhaṁ āsīsanti. Rasapaṭilābhaṁ āsīsanti. Phoṭṭhabbapaṭilābhaṁ āsīsanti. Puttapaṭilābhaṁ āsīsanti. Dārapaṭilābhaṁ āsīsanti. Dhanapaṭilābhaṁ āsīsanti. Yasapaṭilābhaṁ āsīsanti. Issariyapaṭilābhaṁ āsīsanti khattiyamahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsanti. Brāhmaṇamahāsālakule. Gahapatimahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsanti. Cātumahārājikesu devesu -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṁ āsīsanti icchanti sādiyanti patthayanti pihayantīti āsīsanti.

Thomayantīti yaññaṁ vā thomenti phalaṁ vā thomenti dakkhiṇeyye vā thomenti. Kathaṁ yaññaṁ thomenti. Suciṁ dinnaṁ[2] manāpaṁ dinnaṁ paṇītaṁ dinnaṁ

---

1. Āsiṁsanti (Syā)
2. Piyaṁ dinnaṁ (Syā)

kālena dinnaṁ kappiyaṁ dinnaṁ viceyya dinnaṁ anavajjaṁ dinnaṁ abhiṇhaṁ dinnaṁ dadaṁ cittaṁ pasāditanti thomenti kittenti vaṇṇenti pasaṁsanti. Evaṁ yaññaṁ thomenti.

Kathaṁ phalaṁ thomenti. Ito nidānaṁ rūpapaṭilābho bhavissati -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābho bhavissatīti thomenti kittenti vaṇṇenti pasaṁsanti evaṁ phalaṁ thomenti.

Kathaṁ dakkhiṇeyye thomenti. Dakkhiṇeyyā jātisampannā gottasampannā ajjhāyakā mantadharā tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū sanighaṇḍukeṭubhānaṁ sākkharappabhedānaṁ itihāsapañcamānaṁ padakā veyyākaraṇā lokāyatamahāpurisalakkhaṇesu anavayāti, vītarāgā vā rāgavinayāya vā paṭipannā, vītadosā vā dosavinayāya vā paṭipannā, vītamohā vā mohavinayāya vā paṭipannā, saddhāsampannā sīlasampannā samādhisampannā paññāsampannā vimuttisampannā vimuttiñāṇadassanasampannāti thomenti kittenti vaṇṇenti pasaṁsanti, evaṁ dakkhiṇeyye thomentīti āsīsanti thomayanti.

Abhijappantīti rūpapaṭilābhaṁ abhijappanti, saddapaṭilābhaṁ abhijappanti. Gandhapaṭilābhaṁ abhijappanti. Rasapaṭilābhaṁ abhijappanti -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṁ abhijappantīti āsīsanti thomayanti abhijappanti. **Juhantī**ti juhanti denti yajanti pariccajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ annaṁ pānaṁ vatthaṁ yānaṁ mālāgandhavilepanaṁ seyyāvasathapadīpeyyanti āsīsanti thomayanti abhijappanti juhanti. Puṇṇakāti Bhagavā.

Kāmābhijappanti paṭicca lābhanti rūpapaṭilābhaṁ paṭicca kāme abhijappanti saddapaṭilābhaṁ paṭicca kāme abhijappanti -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṁ paṭicca kāme abhijappanti pajappantīti kāmābhijappanti paṭicca lābhaṁ.

Te yājayogā bhavarāgarattā, nātariṁsu jātijaranti brūmīti **te**ti yaññayājakā vuccanti. **Yājayogā**ti yājayogesu yuttā payuttā āyuttā samāyuttā taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyāti te yājayogā. **Bhavarāgarattā**ti bhavarāgo vuccati yo bhavesu bhavacchando bhavarāgo

bhavanandī bhavataṇhā bhavasineho bhavapariḷāho bhavamucchā bhavajjhosānaṁ. Bhavarāgena bhavesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhāti te yājayogā bhavarāgarattā.

Nātariṁsu jātijaranti brūmīti te yājayogā bhavarāgarattā jātijarāmaraṇaṁ nātariṁsu na uttariṁsu na patariṁsu na samatikkamiṁsu na vītivattiṁsu jātijarāmaraṇā anikkhantā anissaṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā antojātijarāmaraṇe parivattanti. Antosaṁsārapathe parivattanti. Jātiyā anugatā jarāya anusaṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti te yājayogā bhavarāgarattā, nātariṁsu jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

> Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhanti, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
> Kāmā'bhijappanti paṭicca lābhaṁ.
> Te yājayogā bhavarāgarattā,
> Nātariṁsu jātijaranti brūmīti.

16. Te ce nātariṁsu yājayogā, (iccāyasmā Puṇṇako,)
Yaññehi jātiñca jarañca mārisa.
Atha ko carahi devamanussaloke,
Atāri jātiñca jarañca mārisa.
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. (5)

Te ce nātariṁsu yājayogāti te yaññayājakā yājayogā bhavarāgarattā jātijarāmaraṇaṁ nātariṁsu na uttariṁsu na patariṁsu na samatikkamiṁsu na vītivattiṁsu, jātijarāmaraṇā anikkhantā anissaṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā antojātijarāmaraṇe parivattanti. Antosaṁsārapathe parivattanti. Jātiyā anugatā jarāya anusaṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti te ce nātariṁsu yājayogā.

Iccāyasmā Puṇṇakoti iccāti padasandhi -pa- āyasmā Puṇṇako.

Yaññehi jātiñca jarañca mārisāti yaññehīti yaññehi pahūtehi yaññehi vividhehi yaññehi puthūhi. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti yaññehi jātiñca jarañca mārisa.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisāti atha ko eso sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya jātijarāmaraṇaṁ atari uttari patari samatikkami vītivattayi[1]. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti **pucchāmi tan**ti pucchāmi taṁ yācāmi taṁ ajjhesāmi taṁ pasādemi taṁ, kathayassu metanti pucchāmi taṁ. **Bhagavā**ti gāravādhivacanaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi metan**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Te ce nātariṁsu yājayogā, (iccāyasmā puṇṇako,)
Yaññehi jātiñca jarañca mārisa.
Atha ko carahi devamanussaloke,
Atāri jātiñca jarañca mārisa.
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti.

17. Saṅkhāya lokasmi[2] paroparāni, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Yassiñjitaṁ natthi kuhiñci loke.
Santo vidhūmo anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmi. (6)

Saṅkhāya lokasmi paroparānīti saṅkhā vuccati ñāṇaṁ. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Paroparānī**ti **oraṁ** vuccati sakattabhāvo. **Paraṁ** vuccati parattabhāvo. Oraṁ vuccati sakarūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇaṁ. Paraṁ vuccati pararūpavedanāsaññāsaṅkhāra-

1. Vītivatti (Ka)
2. Lokasmiṁ (Syā, Ka)

viññāṇaṁ. Oraṁ vuccati cha ajjhattikāni āyatanāni. Paraṁ vuccati cha bāhirāni āyatanāni. Oraṁ vuccati manussaloko. Paraṁ vuccati devaloko. Oraṁ vuccati kāmadhātu. Paraṁ vuccati rūpadhātu arūpadhātu. Oraṁ vuccati kāmadhātu rūpadhātu. Paraṁ vuccati arūpadhātu. Saṅkhāya lokasmi paroparānīti paroparāni aniccato saṅkhāya, dukkhato. Rogato. Gaṇḍato -pa-. Nissaraṇato saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti saṅkhāya lokasmi paroparāni. **Puṇṇakāti Bhagavā**ti **Puṇṇakā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- yadidaṁ Bhagavāti Puṇṇakāti Bhagavā.

Yassiñjitaṁ natthi kuhiñci loketi **yassā**ti arahato khīṇāsavassa. **Iñjitan**ti taṇhiñjitaṁ diṭṭhiñjitaṁ māniñjitaṁ kilesiñjitaṁ kāmiñjitaṁ. Yassime iñjitā natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. **Kuhiñcī**ti kuhiñci kismiñci katthaci ajjhattaṁ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vā. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloketi yassiñjitaṁ natthi kuhiñci loke.

Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti **santo**ti rāgassa santattā santo. Dosassa. Mohassa. Kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa -pa-. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā[1] nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo. **Vidhūmo**ti kāyaduccaritaṁ vidhūmitaṁ vidhamitaṁ sositaṁ visositaṁ byantīkataṁ[2]. Vacīduccaritaṁ. Manoduccaritaṁ vidhūmitaṁ vidhamitaṁ sositaṁ visositaṁ byantīkataṁ rāgo, doso, moho vidhūmito vidhamito sosito visosito byantīkato. Kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso. Issā. Macchariyaṁ. Māyā. Sāṭheyyaṁ. Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccaritā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā vidhūmitā vidhamitā sositā visositā byantīkatā. Atha vā kodho vuccati dhūmo.

---

1. Nijjhātattā (Ka) Khu 7. 53 piṭṭhe.
2. Byantikataṁ (Ka)

Māno hi te brāhmaṇa khāribhāro,
Kodho dhūmo bhasmani[1] mosavajjaṁ.
Jivhā sujā hadayaṁ[2] jotiṭhānaṁ,
Attā sudanto purisassa joti.

Api ca dasahākārehi kodho jāyati, “anatthaṁ me acarī”ti kodho jāyati, “anatthaṁ me caratī”ti kodho jāyati, “anatthaṁ me carissatī”ti kodho jāyati. “Piyassa me manāpassa anatthaṁ acari. Anatthaṁ carati. Anatthaṁ carissatī”ti kodho jāyati. “Appiyassa me amanāpassa atthaṁ acari. Atthaṁ carati. Atthaṁ carissatī”ti kodho jāyati. Aṭṭhāne vā pana kodho jāyati. Yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṁ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṁ doso dussanā dussitattaṁ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṁ virodho paṭivirodho caṇḍikkaṁ asuropo[3] anattamanatā cittassa. Ayaṁ vuccati kodho.

Api ca kodhassa adhimattaparittatā veditabbā, atthi kañci[4] kālaṁ kodho cittāvilakaraṇamatto hoti, na ca tāva mukhakulānavikulāno hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho mukhakulānavikulānamatto hoti. Na ca tāva hanusañcopano hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho hanusañcopanamatto hoti, na ca tāva pharusavācaṁ nicchāraṇo[5] hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho pharusavācaṁ nicchāraṇamatto hoti, na ca tāva disāvidisānuvilokano hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho disāvidisānuvilokanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasatthaparāmasano hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho daṇḍasatthaparāmasanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abbhukkiraṇo hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho daṇḍasattha-abbhukkiraṇamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abhinipātano hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho daṇḍasattha-abhinipātanamatto hoti,

1. Gammani (Syā) 2. Tapparassa (Syā) 3. Assuropo (Syā)
4. Kiñci (Ka) Khu 7. 165 piṭṭhe. 5. Pharusavācanicchāraṇo (Syā)

na ca tāva sambhañjanapalibhañjano hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho sambhañjanapalibhañjanamatto hoti, na ca tāva aṅgamaṅga-apakaḍḍhano hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho aṅgamaṅga-apakaḍḍhanamatto hoti, na ca tāva jīvitāvoropano[1] hoti. Atthi kañci kālaṁ kodho jīvitāvoropanamatto hoti, na ca tāva sabbacāgapariccāgāya saṇṭhito hoti. Yato kodho paraṁ puggalaṁ ghātetvā attānaṁ ghāteti. Ettāvatā kodho paramussadagato paramavepullapatto hoti. Yassa so hoti kodho pahīno samucchinno vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho. So vuccati vidhūmo.

Kodhassa pahīnattā vidhūmo kodhavatthussa pariññātattā vidhūmo kodhahetussa pariññātattā vidhūmo kodhahetussa upacchinnattā vidhūmo. **Anīgho**ti rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho, kodho nīgho, upanāho nīgho -pa-. Sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā, yassete nīghā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anīgho.

Nirāsoti **āsā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, yassesā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati nirāso. **Jātī**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānaṁ pātubhāvo āyatanānaṁ paṭilābho. **Jarā**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṁ pāliccaṁ valittacatā āyuno saṁhāni indriyānaṁ paripāko. **Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmī**ti yo santo ca vidhūmo ca anīgho ca nirāso ca, so jātijarāmaraṇaṁ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

---

1. Jīvitapanāsano (Syā) Khu 7. 166 piṭṭhe.

Saṅkhāya lokasmi paroparāni, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Yassiñjitaṁ natthi kuhiñci loke.
Santo vidhūmo anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmīti.

Sahagāthāpariyosānā -pa- pañjaliko Bhagavantaṁ namassamāno nisinno hoti "satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Puṇṇakamāṇavapucchāniddeso tatiyo.

---

4. Mettagūmāṇavapucchāniddesa

18. Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ, (iccāyasmā Mettagū,)
Maññāmi taṁ vedagū bhāvitattaṁ.
Kuto nu dukkhā samudāgatā ime,
Ye keci lokasmi'manekarūpā. (1)

Pucchāmitaṁ Bhagavā brūhi me'tanti **pucchāmī**ti tisso pucchā adiṭṭhajotanā pucchā diṭṭhasaṁsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā. Katamā adiṭṭhajotanā pucchā, pakatiyā lakkhaṇaṁ aññātaṁ hoti adiṭṭhaṁ atulitaṁ atīritaṁ avibhūtaṁ avibhāvitaṁ, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya pañhaṁ pucchati, ayaṁ adiṭṭhajotanā pucchā.

Katamā diṭṭhasaṁsandanā pucchā, pakatiyā lakkhaṇaṁ ñātaṁ hoti diṭṭhaṁ tulitaṁ tīritaṁ vibhūtaṁ vibhāvitaṁ, aññehi paṇḍitehi saddhiṁ saṁsandanatthāya pañhaṁ pucchati, ayaṁ diṭṭhasaṁsandanā pucchā.

Katamā vimaticchedanā pucchā, pakatiyā saṁsayapakkhando hoti vimatipakkhando dveḷhakajāto "evaṁ nu kho, na nu kho kiṁ nu kho kathaṁ nu kho"ti, so vimaticchedanatthāya pañhaṁ pucchati. Ayaṁ vimaticchedanā pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā manussapucchā amanussapucchā nimmitapucchā. Katamā manussa pucchā, manussā Buddhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pañhaṁ pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti, rājāno

pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti, ayaṁ manussapucchā.

Katamā amanussapucchā, amanussā Buddhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pañhaṁ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmā pucchanti, devā pucchanti, ayaṁ amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā, Bhagavā rūpaṁ abhinimmināti manomayaṁ sabbaṅgapaccaṅgaṁ ahīnindriyaṁ, so nimmito Buddhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pañhaṁ pucchati, Bhagavā visajjeti, ayaṁ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā attatthapucchā paratthapucchā ubhayatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā diṭṭhadhammikatthapucchā samparāyikatthapucchā paramatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā anavajjatthapucchā nikkilesatthapucchā vodānatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā atītapucchā anāgatapucchā paccuppannapucchā. . Aparāpi tisso pucchā ajjhattapucchā bahiddhāpucchā ajjhattabahiddhāpucchā. . Aparāpi tisso pucchā kusalapucchā akusalapucchā abyākatapucchā. . Arāpi tisso pucchā khandhapucchā dhātupucchā āyatanapucchā. . Aparāpi tisso pucchā satipaṭṭhānapucchā sammappadhānapucchā iddhipādapucchā. . Aparāpi tisso pucchā indriyapucchā balapucchā bojjhaṅgapucchā. . Aparāpi tisso pucchā maggapucchā phalapucchā nibbānapucchā.

Pucchāmi tanti pucchāmi taṁ yācāmi taṁ ajjhesāmi taṁ pasādemi taṁ "kathayassu me"ti pucchāmi taṁ. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi me tan**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ.

Iccāyasmā mettagūti iccāti padasandhi -pa- iccāyasmā mettagū.

Maññāmi taṁ vedagū bhāvitattanti **vedagū**ti taṁ maññāmi, bhāvitattoti taṁ maññāmi evaṁ jānāmi evaṁ ājānāmi evaṁ paṭijānāmi evaṁ paṭivijjhāmi. **Vedagū bhāvitatto**ti kathañca Bhagavā vedagū, **vedā** vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṁ paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ -pa- dhammavicayasambojjhaṅgo

vīmasā vipassanā sammādiṭṭhi. Bhagavā tehi vedehi jātijarāmaraṇassa antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. Vedānaṁ vā antagatoti vedagū. Vedehi vā antagatoti vedagū. Sattannaṁ vā dhammānaṁ viditattā vedagū. Sakkāyadiṭṭhi viditā hoti. Vicikicchā viditā hoti. Sīlabbataparāmāso vidito hoti. Rāgo doso moho māno vidito hoti. Viditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, (Sabhiyāti Bhagavā,)
Samaṇānaṁ yānīdhatthi[1] brāhmaṇānaṁ.
Sabbavedanāsu vītarāgo,
Sabbaṁ vedamaticca vedagū soti.

Evaṁ Bhagavā vedagū.

Kathaṁ Bhagavā bhāvitatto. Bhagavā bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapañño bhāvitasatipaṭṭhāno bhāvitasammappadhāno bhāvita-iddhipādo bhāvita-indriyo bhāvitabalo bhāvitabojjhaṅgo bhāvitamaggo pahīnakileso paṭividdhākuppo sacchikatanirodho. Dukkhaṁ tassa pariññātaṁ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato. Abhiññeyyaṁ abhiññātaṁ, pariññeyyaṁ pariññātaṁ, pahātabbaṁ pahīnaṁ, bhāvetabbaṁ bhāvitaṁ. Sacchikātabbaṁ sacchikataṁ. Aparitto mahanto gambhīro appameyyo duppariyogāḷho bahuratano sāgarūpamo[2] chaḷaṅgupekkhāya samannāgato hoti.

Cakkhunā rūpaṁ disvā neva sumano hoti na dummano. Upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṁ sutvā. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā

---

1. Yāni patthi (Syā), yāni atthi (Ka) Khu 1. 360 piṭṭhesu. 2. Sāgarasamo (Ka)

dhammaṁ viññāya neva sumano hoti na dummano. Upekkhako viharati sato sampajāno.

Cakkhunā rūpaṁ disvā manāpaṁ rūpaṁ nābhigijjhati nābhihaṁsati[1] na rāgaṁ janeti. Tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṁ cittaṁ ajjhattaṁ susaṇṭhitaṁ suvimuttaṁ. Cakkhunā kho paneva rūpaṁ disvā amanāpaṁ na maṅku hoti appatiṭṭhitacitto[2] alīnamanaso[3] abyāpannacetaso. Tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṁ cittaṁ ajjhattaṁ susaṇṭhitaṁ suvimuttaṁ. Sotena saddaṁ sutvā. Ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya manāpaṁ nābhigijjhati nābhihaṁsati na rāgaṁ janeti. Tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṁ cittaṁ ajjhattaṁ susaṇṭhitaṁ suvimuttaṁ. Manasā yeva kho pana dhammaṁ viññāya amanāpaṁ na maṅku hoti appatiṭṭhitacitto alīnamanaso abyāpannacetaso. Tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṁ cittaṁ ajjhattaṁ susaṇṭhitaṁ suvimuttaṁ.

Cakkhunā rūpaṁ disvā manāpāmanāpesu rūpesu ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṁ cittaṁ ajjhattaṁ susaṇṭhitaṁ suvimuttaṁ. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya manāpāmanāpesu dhammesu ṭhitova kāyo hoti ṭhitaṁ cittaṁ ajjhattaṁ susaṇṭhitaṁ suvimuttaṁ.

Cakkhunā rūpaṁ disvā rajanīye na rajjati. Dussanīye[4] na dussati. Mohanīye na muyhati. Kopanīye na kuppati. Madanīye na majjati. Kilesanīye na kilissati. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya rajanīye na rajjati. Dussanīye na dussati. Mohanīye na muyhati. Kopanīye na kuppati. Madanīye na majjati. Kilesanīye na kilissati.

Diṭṭhe diṭṭhamatto, sute sutamatto, mute mutamatto, viññāte viññātamatto, diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati, diṭṭhe anūpayo[5] anapāyo anissito

---

1. Nābhipihayati (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhe.
2. Appatiṭṭhīnacitto (Syā)
3. Ādinamanaso (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhepi.
4. Dosanīye (Syā, ka) Khu 7. 186 piṭṭhepi.
5. Anupayo (Syā), anusayo (Ka) Khu 7. 187 piṭṭhe.

appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati. Sute. Mute. Viññāte anūpayo[1] anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati.

Saṁvijjati Bhagavato cakkhu, passati Bhagavā cakkhunā rūpaṁ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Saṁvijjati Bhagavato sotaṁ, suṇāti Bhagavā sotena saddaṁ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Saṁvijjati Bhagavato ghānaṁ, ghāyati Bhagavā ghānena gandhaṁ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Saṁvijjati Bhagavato jivhā, sāyati Bhagavā jivhāya rasaṁ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Saṁvijjati Bhagavato kāyo, phusati Bhagavā kāyena phoṭṭhabbaṁ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Saṁvijjati Bhagavato mano, vijānāti Bhagavā manasā dhammaṁ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā.

Cakkhu rūpārāmaṁ rūparataṁ rūpasammuditaṁ, taṁ Bhagavato[2] dantaṁ guttaṁ rakkhitaṁ saṁvutaṁ, tassa ca saṁvarāya dhammaṁ deseti. Sotaṁ saddārāmaṁ saddarataṁ. Ghānaṁ gandhārāmaṁ gandharataṁ. Jivhā rasārāmā rasaratā rasasammuditā, sā Bhagavato dantā guttā rakkhitā saṁvutā, tassa ca saṁvarāya dhammaṁ deseti. Kāyo phoṭṭhabbārāmo phoṭṭhabbarato phoṭṭhabbasammudito. Mano dhammārāmo dhammarato dhammasammudito, so Bhagavato danto gutto rakkhito saṁvuto, tassa ca saṁvarāya dhammaṁ deseti.

"Dantaṁ nayanti samitiṁ, dantaṁ rājābhirūhati.
Danto seṭṭho manussesu, yo'tivākyaṁ titikkhati.

Varamassatarā dantā, ājānīyā ca[3] sindhavā.
Kuñjarā ca[4] mahānāgā, attadanto tato varaṁ.

Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṁ disaṁ.
Yathā'ttanā sudantena, danto dantena gacchati.

1. Anupayo (Syā), anusayo (Ka) Khu 7. 187 piṭṭhe.
2. Bhagavatā (Syā) Khu 7. 187 piṭṭhe.
3. Ājāniyāva (Syā) Khu 1. 59 piṭṭhe.
4. Kuñjarāva (Syā)

Vidhāsu na vikampanti, vippamuttā punabbhavā.
Dantabhūmiṁ anuppattā, te loke vijitāvino.
Yassindriyāni bhāvitāni,
Ajjhattañca bahiddhā ca sabbaloke.
Nibbijjha imaṁ parañca lokaṁ,
Kālaṁ kaṅkhati bhāvito sa danto"ti[1].

Evaṁ Bhagavā bhāvitattoti.

Maññāmi taṁ vedagū bhāvitattaṁ. Kuto nu dukkhā samudāgatā imeti **kuto nū**ti saṁsayapucchā vimatipucchā dveḷhakapucchā anekaṁsapucchā "evaṁ nu kho, nanu kho, kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti kuto nu. **Dukkhā**ti jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṁ,byasanaṁ dukkhaṁ nerayikaṁ dukkhaṁ tiracchānayonikaṁ dukkhaṁ pettivisayikaṁ dukkhaṁ, mānusikaṁ dukkhaṁ gabbhokkantimūlakaṁ dukkhaṁ gabbhaṭṭhitimūlakaṁ dukkhaṁ gabbhavuṭṭhānamūlakaṁ dukkhaṁ jātassūpanibandhakaṁ dukkhaṁ jātassa parādheyyakaṁ dukkhaṁ, attūpakkamaṁ dukkhaṁ parūpakkamaṁ dukkhaṁ dukkhadukkhaṁ saṅkhāradukkhaṁ vipariṇāmadukkhaṁ, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṁ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitapittaṁ madhumeho aṁsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā sītaṁ uṇhaṁ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṁsamakasavātātapasarīsapa-samphassaṁ dukkhaṁ, mātumaraṇaṁ dukkhaṁ pitumaraṇaṁ dukkhaṁ bhātumaraṇaṁ dukkhaṁ bhaginimaraṇaṁ dukkhaṁ puttamaraṇaṁ dukkhaṁ dhītumaraṇaṁ dukkhaṁ ñātibyasanaṁ dukkhaṁ rogabyasanaṁ dukkhaṁ bhogabyasanaṁ dukkhaṁ sīlabyasanaṁ dukkhaṁ diṭṭhibyasanaṁ dukkhaṁ, yesaṁ dhammānaṁ ādito samudāgamanaṁ paññāyati, atthaṅgamato nirodho paññāyati, kammasannissito vipāko, vipākasannissitaṁ kammaṁ, nāmasannissitaṁ rūpaṁ,

1. Sudantoti (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhe; Khu 7. 188 piṭṭhepi.

rūpasannissitaṁ nāmaṁ, jātiyā anugataṁ, jarāya anusaṭaṁ, byādhinā abhibhūtaṁ, maraṇena abbhāhataṁ, dukkhe patiṭṭhitaṁ, atāṇaṁ aleṇaṁ asaraṇaṁ asaraṇībhūtaṁ, ime vuccanti dukkhā. Ime dukkhā kuto samudāgatā kuto jātā kuto sañjātā kuto nibbattā kuto abhinibbattā kuto pātubhūtā, kiṁnidānā kiṁsamudayā kiṁjātikā kiṁpabhavāti imesaṁ dukkhānaṁ mūlaṁ pucchati, hetuṁ pucchati, nidānaṁ pucchati, sambhavaṁ pucchati, pabhavaṁ pucchati, samuṭṭhānaṁ pucchati, āhāraṁ pucchati, ārammaṇaṁ pucchati, paccayaṁ pucchati, samudayaṁ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti kuto nu dukkhā samudāgatā ime.

Ye keci lokasmi'manekarūpāti **ye kecī**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ ye kecīti. **Lokasmin**ti apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Anekarūpā**ti anekavidhā nānāppakārā dukkhāti ye keci lokasmi'manekarūpā. Tenāha so brāhmaṇo—

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ, (iccāyasmā Mettagū,)
Maññāmi taṁ vedagū bhāvitattaṁ.
Kuto nu dukkhā samudāgatā ime,
Ye keci lokasmi'manekarūpāti.

19. **Dukkhassa ve maṁ pabhavaṁ apucchasi, (Mettagūti Bhagavā,)**
Taṁ te pavakkhāmi yathā pajānaṁ.
Upadhinidānā pabhavanti dukkhā,
Ye keci lokasmi'manekarūpā. (2)

Dukkhassa ve maṁ pabhavaṁ apucchasīti **dukkhassā**ti jātidukkhassa jarādukkhassa byādhidukkhassa maraṇadukkhassa sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhassa. **Pabhavaṁ apucchasī**ti dukkhassa mūlaṁ pucchasi, hetuṁ pucchasi, nidānaṁ pucchasi, sambhavaṁ pucchasi, pabhavaṁ pucchasi, samuṭṭhānaṁ pucchasi, āhāraṁ pucchasi, ārammaṇaṁ pucchasi, paccayaṁ pucchasi, samudayaṁ pucchasi yācasi ajjhesasi pasādesīti dukkhassa ve maṁ pabhavaṁ apucchasi. **Mettagū**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati.

Bhagavāti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti mettagūti Bhagavā.

Taṁ te pavakkhāmi yathā pajānanti **tan**ti dukkhassa mūlaṁ pavakkhāmi, hetuṁ pavakkhāmi, nidānaṁ pavakkhāmi, sambhavaṁ pavakkhāmi, pabhavaṁ pavakkhāmi, samuṭṭhānaṁ pavakkhāmi, āhāraṁ pavakkhāmi, ārammaṇaṁ pavakkhāmi, paccayaṁ pavakkhāmi, samudayaṁ pavakkhāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsessāmīti taṁ te pavakkhāmi. **Yathā pajānan**ti yathā pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. Na itihītihaṁ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya[1] na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṁ sayamabhiññātaṁ attapaccakkhadhammaṁ, taṁ kathayissāmīti taṁ te pavakkhāmi yathā pajānaṁ.

Upadhinidānā pabhavanti dukkhāti **upadhī**ti dasa upadhī, taṇhūpadhi, diṭṭhūpadhi, kilesūpadhi, kammūpadhi, duccaritūpadhi, āhārūpadhi, paṭighūpadhi, catasso upādinnadhātuyo upadhī, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī, cha viññāṇakāyā upadhī, sabbampi dukkhaṁ dukkhamanaṭṭhena[2] upadhi, ime vuccanti dasa upadhī. **Dukkhā**ti jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsa-dukkhaṁ nerayikaṁ dukkhaṁ -pa- diṭṭhibyasanaṁ dukkhaṁ. Yesaṁ dhammānaṁ ādito samudāgamanaṁ paññāyati, atthaṅgamato nirodho paññāyati, kammasannissito vipāko, vipākasannissitaṁ kammaṁ, nāmasannissitaṁ rūpaṁ. Rūpasannissitaṁ nāmaṁ. Jātiyā anugataṁ jarāya anusaṭaṁ, byādhinā abhibhūtaṁ, maraṇena abbhāhataṁ, dukkhe patiṭṭhitaṁ atāṇaṁ aleṇaṁ asaraṇaṁ asaraṇībhūtaṁ. Ime vuccanti dukkhā. Ime dukkhā upadhinidānā upadhihetukā upadhipaccayā upadhikāraṇā honti pabhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti pātubhavantīti upadhinidānā pabhavanti dukkhā.

Ye keci lokasmi'manekarūpāti **ye kecī**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ ye kecīti. **Lokasmin**ti apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke

---

1. Na piṭakasampadānena (Ka) Khu 7. 280 piṭṭhe.
2. Dukkhaṭṭhena (Syā)

dhātuloke āyatanaloke. **Anekarūpā**ti anekavidhā nānappakārā dukkhāti ye keci lokasmi'manekarūpā. Tenāha Bhagavā—

Dukkhassa ve maṁ pabhavaṁ apucchasi, (Mettagūti Bhagavā,)
Taṁ te pavakkhāmi yathā pajānaṁ.
Upadhinidānā pabhavanti dukkhā.
Ye keci lokasmi'manekarūpāti.

20. **Yo ve avidvā upadhiṁ karoti,**
Punappunaṁ dukkha'mupeti mando.
Tasmā pajānaṁ upadhiṁ na kayirā,
Dukkhassa jātippabhavānupassī. (3)

Yo ve avidvā upadhiṁ karotīti **yo**ti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṁṭhānappatto yaṁdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Avidvā**ti avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppañño. **Upadhiṁ karotī**ti taṇhūpadhiṁ karoti, diṭṭhūpadhiṁ karoti, kilesūpadhiṁ karoti, kammūpadhiṁ karoti, duccaritūpadhiṁ karoti, āhārūpadhiṁ karoti, paṭighūpadhiṁ karoti. Catasso upādinnadhātuyo upadhī karoti, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī karoti, cha viññāṇakāye upadhī karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetīti avidvā upadhiṁ karoti.

Punappunaṁ dukkha'mupeti mandoti punappunaṁ jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsadukkhaṁ eti samupeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti punappunaṁ dukkha'mupeti. **Mando**ti mando momuho avidvā avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppaññoti punappunaṁ dukkha'mupeti mando.

Tasmā pajānaṁ upadhiṁ na kayirāti **tasmā**ti taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānā etaṁ ādīnavaṁsampassamāno upadhīsūti tasmā. **Pajānan**ti pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto

paṭivijjhanto, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa- "sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. **Upadhiṁ na kayirā**ti taṇhūpadhiṁ na kareyya, diṭṭhūpadhiṁ na kareyya, kilesūpadhiṁ na kareyya, duccaritūpadhiṁ na kareyya, āhārūpadhiṁ na kareyya, paṭighūpadhiṁ na kareyya, catasso upādinnadhātuyo upadhī na kareyya, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī na kareyya, cha viññāṇakāye upadhī na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti tasmā pajānaṁ upadhiṁ na kayirā.

Dukkhassāti jātidukkhassa jarādukkhassa byādhidukkhassa maraṇadukkhassa sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhassa. **Pabhavānupassī**ti dukkhassa mūlānupassī hetānupassī nidānānupassī sambhavānupassī pabhavānupassī samuṭṭhānānupassī āhārānupassī ārammaṇānupassī paccayānupassī samudayānupassī. **Anupassanā** vuccati ñāṇaṁ. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Imāya anupassanāya paññāya upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati anupassīti dukkhassa jātippabhavānupassī. Tenāha Bhagavā—

Yo ve avidvā upadhiṁ karoti,
Punappunaṁ dukkha'mupeti mando.
Tasmā pajānaṁ upadhiṁ na kayirā,
Dukkhassa jātippabhavānupassīti.

21. **Yaṁ taṁ apucchimha akittayī no,**
Aññaṁ taṁ pucchāma tadiṅgha brūhi.
Kathaṁ nu dhīrā vitaranti oghaṁ,
Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca.
Taṁ me Munī sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (4)

Yaṁ taṁ apucchimha akittayī noti yaṁ taṁ apucchimha ayācimha ajjhesimha pasādimha. **Akittayī no**ti kittitaṁ[1] pakittitaṁ ācikkhitaṁ desitaṁ

1. Akitti taṁ (Syā) evamīdisesu padesu atītavibhattivasena. Khu 7. 217 piṭṭhe.

paññapitaṁ[1] paṭṭhapitaṁ vivaritaṁ vibhattaṁ uttānīkataṁ pakāsitanti yaṁ taṁ apucchimha akittayī no.

Aññaṁ taṁ pucchāma tadiṅgha brūhīti aññaṁ taṁ pucchāma, aññaṁ taṁ yācāma, aññaṁ taṁ ajjhesāma, aññaṁ taṁ pasādema, uttari taṁ pucchāma. **Tadiṅgha brūhī**ti iṅgha brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti aññaṁ taṁ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Kathaṁ nu dhīrā vitaranti oghaṁ, jātiṁ jaraṁ sokapariddavañcāti **kathaṁ nū**ti saṁsayapucchā vimatipucchā dveḷhakapucchā anekaṁsapucchā, "evaṁ nu kho, nanu kho, kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti kathaṁ nu. **Dhīrā**ti dhīrā paṇḍitā paññavanto buddhimanto ñāṇino vibhāvino medhāvino. **Oghan**ti kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ. **Jātī**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti nibbatti abhinibbatti khandhānaṁ pātubhāvo āyatanānaṁ paṭilābho. **Jarā**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṁ pāliccaṁ valittacatā āyuno saṁhāni indriyānaṁ paripāko. **Soko**ti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa aññatarāññatarena byasanena vā samannāgatassa aññatarāññatarena dukkhadhammena vā phuṭṭhassa soko socanā socitattaṁ antosoko anto parisoko antoḍāho antopariḍāho cetaso parijjhāyanā domanassaṁ sokasallaṁ. **Paridevo**ti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa aññatarāññatarena byasanena vā samannāgatassa aññatarāññatarena dukkhadhammena vā phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṁ paridevitattaṁ vācā palāpo[2] vippalāpo lālappo lālappanā lālappitattaṁ[3].

Kathaṁ nu dhīrā vitaranti oghaṁ, jātiṁ jaraṁ sokapariddavañcāti dhīrā kathaṁ oghañca jātiñca jarañca sokañca paridevañca taranti uttaranti pataranti

---

1. Paññāpitaṁ (Ka) 2. Lāpo palāpo (Syā) Abhi 1. 105 piṭṭhepi.
3. Lālappāyanā lālappāyitattaṁ (bahūsu) Jarāsuttaniddesaṭṭhakathā oloketabbā.

samatikkamanti vītivattantīti kathaṁ nu dhīrā vitaranti oghaṁ, jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca.

Taṁ me Munī sādhu viyākarohīti **tan**ti yaṁ pucchāmi, yaṁ yācāmi, yaṁ ajjhesāmi, yaṁ pasādemi. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā tena ñāṇena samannāgato Muni monappatto. Tīṇi moneyyāni kāyamoneyyaṁ vacīmoneyyaṁ manomoneyyaṁ.

Katamaṁ kāyamoneyyaṁ, tividhānaṁ kāyaduccaritānaṁ pahānaṁ kāyamoneyyaṁ, tividhaṁ kāyasucaritaṁ kāyamoneyyaṁ, kāyārammaṇe ñāṇaṁ kāyamoneyyaṁ, kāyapariññā kāyamoneyyaṁ, pariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṁ, kāye chandarāgassa pahānaṁ kāyamoneyyaṁ, kāyasaṅkhāranirodho catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṁ. Idaṁ kāyamoneyyaṁ.

Katamaṁ vacīmoneyyaṁ, catubbidhānaṁ vacīduccaritānaṁ pahānaṁ vacīmoneyyaṁ, catubbidhaṁ vacīsucaritaṁ vacīmoneyyaṁ, vācārammaṇe ñāṇaṁ vacīmoneyyaṁ, vācāpariññā vacīmoneyyaṁ, pariññāsahagato maggo vacīmoneyyaṁ, vācāya chandarāgassa pahānaṁ vacīmoneyyaṁ, vacīsaṅkhāranirodho dutiyajjhānasamāpatti vacīmoneyyaṁ. Idaṁ vacīmoneyyaṁ.

Katamaṁ manomoneyyaṁ, tividhānaṁ manoduccaritānaṁ pahānaṁ manomoneyyaṁ, tividhaṁ manosucaritaṁ manomoneyyaṁ, cittārammaṇe ñāṇaṁ manomoneyyaṁ, cittapariññā manomoneyyaṁ, pariññāsahagato maggo manomoneyyaṁ, citte chandarāgassa pahānaṁ manomoneyyaṁ, cittasaṅkhāranirodho saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyyaṁ. Idaṁ manomoneyyaṁ.

Kāyamuniṁ vacīmuniṁ[1], manomunimanāsavaṁ.
Muniṁ moneyyasampannaṁ, āhu sabbappahāyinaṁ.

Kāyamuniṁ vacīmuniṁ, manomunimanāsavaṁ.
Muniṁ moneyyasampannaṁ, āhu ninhātapāpakanti.

---

1. Vācāmuniṁ (bahūsu) Khu 1. 234 piṭṭhe.

Imehi tīhi moneyyehi dhammehi samannāgatā, cha munino[1] agāramunino anagāramunino sekhamunino[2] asekhamunino Paccekamunino Munimuninoti. Katame agāramunino, ye te agārikā diṭṭhapadā viññātasāsanā, ime agāramunino. . Katame anagāramunino, ye te pabbajitā diṭṭhapadā viññātasāsanā, ime anagāramunino. Satta sekhā sekhamunino. arahanto asekhamunino. Paccekasambuddhā Paccekamunino. Tathāgatā Arahanto Sammāsambuddhā Munimunino.

Na monena munī[3] hoti, mūḷharūpo aviddasu.
Yo ca tulaṁva paggayha, varamādāya paṇḍito.
Pāpāni parivajjeti, sa munī tena so Muni.
Yo munāti ubho loke, "Muni" tena pavuccati.
Asatañca satañca ñatvā dhammaṁ,
Ajjhattaṁ bahiddhā ca sabbaloke.
Devamanussehi pūjanīyo[4],
Saṅgajālamaticca[5] so Munīti.

Sādhu viyākarohīti taṁ sādhu ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti taṁ me munī sādhu viyākarohi. **Tathā hi te vidito esa dhammo**ti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo—

Yaṁ taṁ apucchimha akittayī no,
Aññaṁ taṁ pucchāma tadiṅgha brūhi.
Kathaṁ nu dhīrā vitaranti oghaṁ,
Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca.
Taṁ me Munī sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammoti.

1. Munayo (Syā) Khu 7. 44 piṭṭhepi.
2. Sekkhamunino (Syā, Ka)
3. Muni (Syā, Ka) Khu 1. 51 piṭṭhe.
4. Pūjito (Syā, Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.
5. Saṅgaṁ jālamaticca, Khu 1. 360 piṭṭhe.

22. Kittayissāmi te dhammaṁ, (Mettagūti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (5)

Kittayissāmi te dhammanti dhammanti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ kittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsissāmīti kittayissāmi te dhammaṁ. **Mettagū**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati.

Diṭṭhe dhamme anītihanti **diṭṭhe dhamme**ti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhamme "sabbe saṅkhārā aniccā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhammeti evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmi. . Atha vā dukkhe diṭṭhe dukkhaṁ kathayissāmi, samudaye diṭṭhe samudayaṁ kathayissāmi, magge diṭṭhe maggaṁ kathayissāmi, nirodhe diṭṭhe nirodhaṁ kathayissāmīti evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmi. . Atha vā diṭṭhe dhamme sandiṭṭhikaṁ akālikaṁ ehipassikaṁ opaneyyikaṁ paccattaṁ veditabbaṁ viññūhīti evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmīti diṭṭhe dhamme. **Anītihan**ti na itihītihaṁ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṁ sayamabhiññātaṁ attapaccakkhadhammaṁ, taṁ kathayissāmīti diṭṭhe dhamme anītihaṁ.

Yaṁ viditvā sato caranti yaṁ viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati sato.

Caranti caranto viharanto iriyanto vattento pālento yapento yāpentoti yaṁ viditvā sato caraṁ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā, visatāti visattikā, visālāti visattikā, visaṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkatīti visattikā, visaṁharatīti visattikā, visaṁvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogāti visattikā, visālā vā pana sā taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kule gaṇe āvāse lābhe yase pasaṁsāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre kāmadhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā kāmabhave rūpabhave arūpabhave saññābhave asaññābhave nevasaññānāsaññābhave ekavokārabhave catuvokārabhave pañcavokārabhave atīte anāgate paccuppanne diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visaṭā vitthatāti visattikā. **Loke**ti apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Tare loke visattikan**ti loke vesā visattikā[1], loke vetaṁ visattikaṁ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti tare loke visattikaṁ. Tenāha Bhagavā—

Kittayissāmi te dhammaṁ, (Mettagūti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikanti.

23. Tañcāhaṁ abhinandāmi, Mahesi dhamma'muttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (6)

Tañcāhaṁ abhinandāmīti **tan**ti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ[2] desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ[3]. **Nandāmī**ti abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi yācāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmīti tañcāhaṁ abhinandāmi.

---

1. Yā sā loke visattikā (Syā) Kāmasuttaniddesaṭṭhakathā oloketabbā.
2. Byapathaṁ (Syā, Ka)
3. Desanaṁ anusandhiṁ (Syā)

Mahesi dhamma'muttamamanti **Mahesī**ti kiṁ Mahesi Bhagavā, mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī[1] pariyesīti Mahesi, mahantaṁ samādhikkhandhaṁ. Mahantaṁ paññākkhandhaṁ. Mahantaṁ vimuttikkhandhaṁ. Mahantaṁ vimuttiñāṇadassanakkhandhaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi. Mahato tamokāyassa padālanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato vipallāsassa pabhedanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato taṇhāsallassa abbahanaṁ[2] esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato diṭṭhisaṁghāṭassa viniveṭhanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato mānadhajassa pātanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato abhisaṅkhārassa vūpasamaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato oghassa nittharaṇaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato bhārassa nikkhepanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato saṁsāravaṭṭassa upacchedaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato santāpassa nibbāpanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato pariḷāhassa paṭippassaddhaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato dhammadhajassa ussāpanaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahante satipaṭṭhāne. Mahante sammappadhāne. Mahante iddhipāde. Mahantāni indriyāni. Mahantāni balāni. Mahante bojjhaṅge. Mahantaṁ ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ. Mahantaṁ paramatthaṁ amataṁ nibbānaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahesakkhehi sattehi esito gavesito pariyesito "kahaṁ Buddho, kahaṁ Bhagavā, kahaṁ Devadevo, kahaṁ Narāsabho"ti Mahesi. **Dhamma'muttamaman**ti dhammamuttamaṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Uttamaman**ti aggaṁ seṭṭhaṁ viseṭṭhaṁ pāmokkhaṁ uttamaṁ pavaraṁ dhammanti Mahesi dhamma'muttamaṁ.

Yaṁ viditvā sato caranti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye

1. Esi gavesi (Syā) Khu 7. 266 piṭṭhe. 2. Abbūhanaṁ (bahūsu) abbūhaṁ (Sī-Ṭṭha)

kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato. Vedanāsu. Citte. Dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati sato. **Caran**ti caranto viharanto iriyanto vattento pālento yapento yāpentoti yaṁ viditvā sato caraṁ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tare loke visattikan**ti loke vesā visattikā, loke vetaṁ visattikaṁ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti tare loke visattikaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Tañcāhaṁ abhinandāmi, Mahesi dhamma'muttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikanti.

24. Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Mettagūti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etesu nandiñca nivesanañca,
Panujja viññāṇaṁ bhave na tiṭṭhe. (7)

Yaṁ kiñci sampajānāsīti yaṁ kiñci pajānāsi ājānāsi vijānāsi paṭivijānāsi paṭivijjhasīti yaṁ kiñci sampajānāsi. **Mettagū**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Mettagūti Bhagavā.

Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjheti **uddhan**ti anāgataṁ[1]. **Adho**ti atītaṁ. **Tiriyañcāpi majjhe**ti paccuppannaṁ. **Uddhan**ti devaloko. **Adho**ti nirayaloko. **Tiriyañcāpi majjhe**ti manussaloko. Atha vā **uddhan**ti kusalā dhammā. **Adho**ti akusalā dhammā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti abyākatā dhammā. **Uddhan**ti arūpadhātu. **Adho**ti kāmadhātu. **Tiriyañcāpi majjhe**ti rūpadhātu. **Uddhan**ti sukhā vedanā. **Adho**ti dukkhā vedanā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti adukkhamasukhā vedanā. **Uddhan**ti uddhaṁ pādatalā.

---

1. Uddhaṁ vuccati anāgataṁ (Syā, Ka)

Adhoti adho kesamatthakā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti vemajjheti uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṁ bhave na tiṭṭheti **etesū**ti ācikkhitesu desitesu paññapitesu paṭṭhapitesu vivaritesu vibhajitesu uttānīkatesu pakāsitesu. **Nandī** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Nivesanan**ti dve nivesanā, taṇhānivesanā ca diṭṭhinivesanā ca. Katamā taṇhānivesanā, yāvatā taṇhāsaṅkhātena -pa- ayaṁ taṇhānivesanā. Katamā diṭṭhinivesanā, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi -pa- ayaṁ diṭṭhinivesanā.

Panujja viññāṇanti puññābhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇaṁ apuññābhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇaṁ āneñjābhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇaṁ, etesu nandiñca nivesanañca abhisaṅkhārasahagatañca viññāṇaṁ nujja panujja nuda panuda jaha pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṁ.

Bhave na tiṭṭheti **bhavā**ti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo. Katamo kammabhavo, puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro, ayaṁ kammabhavo. Katamo paṭisandhiko punabbhavo, paṭisandhikā rūpaṁ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṁ, ayaṁ paṭisandhiko punabbhavo. **Bhave na tiṭṭhe**ti nandiñca nivesanañca abhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇañca kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṁ pajahanto vinodento byantīkaronto anabhāvaṁ gamento kammabhave na tiṭṭheyya, paṭisandhike punabbhave na tiṭṭheyya na santiṭṭheyyāti panujja viññāṇaṁ bhave na tiṭṭhe. Tenāha Bhagavā—

Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Mettagūti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etesu nandiñca nivesanañca,
Panujja viññāṇaṁ bhave na tiṭṭheti.

25. **Evaṁvihārī sato appamatto,**
Bhikkhu caraṁ hitvā mamāyitāni.
Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca,
Idheva vidvā pajaheyya dukkhaṁ. (8)

Evaṁvihārī sato appamattoti **evaṁvihārī**ti nandiñca nivesanañca abhisaṅkhārasahagataviññāṇañca kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṁ pajahanto vinodento byantīkaronto anabhāvaṁ gamentoti evaṁvihārī. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento -pa- so vuccati sato. **Appamatto**ti sakkaccakārī sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttīko[1] anikkhittacchando anikkhittadhuro appamatto kusalesu dhammesu "kathāhaṁ[2] aparipūraṁ vā sīlakkhandhaṁ paripūreyyaṁ, paripūraṁ vā sīlakkhandhaṁ tattha tattha paññāya anuggaṇheyyan"ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḷhī ca appaṭivānī[3] ca sati ca sampajaññañca ātappaṁ padhānaṁ adhiṭṭhānaṁ anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesu. "Kathāhaṁ aparipūraṁ vā samādhikkhandhaṁ. Paññākkhandhaṁ. Vimuttikkhandhaṁ. Vimuttiñāṇadassanakkhandhaṁ paripūreyyaṁ, paripūraṁ vā vimuttiñāṇadassanakkhandhaṁ tattha tattha paññāya anuggaṇheyyan"ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḷhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññañca ātappaṁ padhānaṁ adhiṭṭhānaṁ anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesu. "Kathāhaṁ apariññātaṁ vā dukkhaṁ parijāneyyaṁ, appahīne vā kilese pajaheyyaṁ, abhāvitaṁ vā maggaṁ bhāveyyaṁ, asacchikataṁ vā nirodhaṁ sacchikareyyan"ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḷhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññañca ātappaṁ padhānaṁ adhiṭṭhānaṁ anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesūti evaṁvihārī sato appamatto.

Bhikkhu caraṁ hitvā mamāyitānīti **bhikkhū**ti puthujjanakalyāṇako[4] vā bhikkhu sekkho vā bhikkhu. **Caran**ti caranto viharanto iriyanto vattento pālento yapento yāpento. **Mamattā**ti dve mamattā taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṁ taṇhāmamattaṁ -pa- idaṁ diṭṭhimamattaṁ. Taṇhāmamattaṁ pahāya diṭṭhimamattaṁ paṭinissajjitvā mamatte jahitvā cajitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti bhikkhu caraṁ hitvā mamāyitāni.

---

1. Anolīnavuttiko (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhe.
2. Kadāhaṁ (Syā)
3. Appaṭivāni (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhe.
4. Kalyāṇaputhujjano (Syā), evamīdisesu ṭhānesu.

Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhanti **jātī**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ -pa-. **Jaran**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ -pa-. **Soko**ti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa -pa-. **Paridevo**ti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa -pa-. **Idhā**ti imissā diṭṭhiyā -pa-. Imasmiṁ manussaloke. **Vidvā**ti vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Dukkhan**ti jātidukkhaṁ -pa-domanassupāyāsadukkhaṁ. . **Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhan**ti vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī idheva jātiñca jarañca sokapariddavañca dukkhañca pajaheyya vinodeyya byantīkareyya anabhāvaṁ gameyyāti jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhaṁ. Tenāha Bhagavā—

Evaṁvihārī sato appamatto,
Bhikkhu caraṁ hitvā mamāyitāni.
Jātiṁ jaraṁ sokapariddavañca,
Idheva vidvā pajaheyya dukkhanti.

26. Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkaṁ.
Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhaṁ,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (9)

Etā'bhinandāmi vaco Mahesinoti **etan**ti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesino**ti kiṁ Mahesi Bhagavā, mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi -pa- "kahaṁ Narāsabho"ti Mahesīti etābhinandāmi vaco Mahesino.

Sukittitaṁ Gotamanūpadhīkanti **sukittitan**ti sukittitaṁ su-ācikkhitaṁ sudesitaṁ supaññapitaṁ supaṭṭhapitaṁ suvivaritaṁ suvibhajitaṁ su-uttānīkataṁ supakāsitanti sukittitaṁ. **Gotamanūpadhīkan**ti upadhī vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Upadhippahānaṁ upadhivūpasamaṁ upadhipaṭinissaggaṁ upadhipaṭipassaddhaṁ amataṁ nibbānanti sukittitaṁ Gotamanūpadhīkaṁ.

Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhanti **addhā**ti ekaṁsavacanaṁ nissaṁsayavacanaṁ nikkaṅkhāvacanaṁ advejjhavacanaṁ adveḷhakavacanaṁ nirodhavacanaṁ apaṇṇakavacanaṁ avatthāpanavacanametaṁ addhāti. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Pahāsi dukkhan**ti jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṁ pahāsi pajahi vinodesi byantīkarosi anabhāvaṁ gamesīti addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhaṁ.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo—

Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkaṁ.
Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhaṁ,
Tathā hi te vidito esa dhammoti.

27. **Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṁ,**
Ye tvaṁ munī aṭṭhitaṁ ovadeyya.
Taṁ taṁ namassāmi samecca nāgaṁ,
Appeva maṁ Bhagavā aṭṭhitaṁ ovadeyya. (10)

Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhanti **te cāpī**ti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Pajaheyyu dukkhan**ti jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparideva dukkhadomanassupāyāsadukkhaṁ pajaheyyuṁ vinodeyyuṁ byantīkareyyuṁ anabhāvaṁ gameyyunti te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṁ.

Ye tvaṁ munī aṭṭhitaṁ ovadeyyāti **ye**ti khattiye ca brāhmaṇe ca vesse ca sudde ca gahaṭṭhe ca pabbajite ca deve ca manusse ca. **Tvan**ti Bhagavantaṁ bhaṇati. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Aṭṭhitaṁ ovadeyyā**ti aṭṭhitaṁ ovadeyya, sakkaccaṁ ovadeyya, abhiṇhaṁ ovadeyya, punappunaṁ ovadeyya anusāseyyāti ye tvaṁ munī aṭṭhitaṁ ovadeyya.

Taṁ taṁ namassāmi samecca nāganti **tan**ti Bhagavantaṁ bhaṇati. **Namassāmī**ti kāyena vā namassāmi, vācāya vā namassāmi, cittena vā namassāmi,

anvatthapaṭipattiyā vā namassāmi, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassāmi sakkaromi garuṁ karomi[1] mānemi pūjemi. **Sameccā**ti samecca abhisamecca samāgantvā abhisamāgantvā sammukhā taṁ namassāmi. **Nāgan**ti nāgo ca Bhagavā, āguṁ na karotīti nāgo, na gacchatīti nāgo, na āgacchatīti nāgo, kathaṁ Bhagavā āguṁ na karotīti nāgo. Āgu vuccati pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Āguṁ na karoti kiñci loke, (Sabhiyāti Bhagavā,)
Sabbasaṁyoge[2] visajja bandhanāni.
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattāti.

Evaṁ Bhagavā āguṁ na karotīti nāgo.

Kathaṁ Bhagavā na gacchatīti nāgo, Bhagavā na chandāgatiṁ gacchati, na dosāgatiṁ gacchati, na mohāgatiṁ gacchati, na bhayāgatiṁ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati[3] vuyhati saṁharīyati. Evaṁ Bhagavā na gacchatīti nāgo.

Kathaṁ Bhagavā na āgacchatīti nāgo, sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena. Anāgāmimaggena. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Evaṁ Bhagavā na āgacchatīti nāgoti taṁ taṁ namassāmi samecca nāga.

Appeva maṁ Bhagavā aṭṭhitaṁ ovadeyyāti appeva maṁ Bhagavā aṭṭhitaṁ ovadeyya, sakkaccaṁ ovadeyya, abhiṇhaṁ ovadeyya, punappunaṁ ovadeyya, anusāseyyāti appeva maṁ Bhagavā aṭṭhitaṁ ovadeyya. Tenāha so brāhmaṇo—

---

1. Garukaromi (Syā) 2. Sabbayoge (Ka) Khu 1. 359 piṭṭhe. 3. Niyyati (Syā, Ka)

Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṁ.
Ye tvaṁ munī aṭṭhitaṁ ovadeyya.
Taṁ taṁ namassāmi samecca nāgaṁ,
Appeva maṁ Bhagavā aṭṭhitaṁ ovadeyyāti.

28. **Yaṁ brāhmaṇaṁ vedagu'mābhijaññā,**
Akiñcanaṁ kāmabhave asattaṁ.
Addhā hi so oghamimaṁ atāri,
Tiṇṇo ca pāraṁ akhilo akaṅkho. (11)

Yaṁ brāhmaṇaṁ vedagumābhijaññāti **brāhmaṇo**ti sattannaṁ dhammānaṁ bāhitattā brāhmaṇo, sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti, doso bāhito hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti, bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, (Sabhiyāti Bhagavā,)
Vimalo sādhusamāhito ṭhitatto.
Saṁsāramaticca kevalī so,
Asito[1] tādi pavuccate sa brahmā.

Vedagūti vedo vuccati catūsu maggesu ñāṇaṁ -pa- sabbaṁ vedamaticca vedagū soti. **Abhijaññā**ti abhijāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyyāti yaṁ brāhmaṇaṁ vedagumābhijaññā.

Akiñcanaṁ kāmabhave asattanti **akiñcanan**ti rāgakiñcanaṁ dosakiñcanaṁ mohakiñcanaṁ mānakiñcanaṁ diṭṭhikiñcanaṁ kilesakiñcanaṁ duccaritakiñcanaṁ. Yassete kiñcanā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati akiñcano. **Kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Bhavā**ti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca

---

1. Anissito (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhe

punabbhavo -pa- ayaṁ paṭisandhiko punabbhavo. . **Akiñcanaṁ kāmabhave asattan**ti akiñcanaṁ puggalaṁ kāmabhave ca asattaṁ alaggaṁ alaggitaṁ apalibuddhaṁ nikkhantaṁ nissaṭaṁ vippamuttaṁ visaññuttaṁ vimariyādikatena cetasā viharantanti akiñcanaṁ kāmabhave asattaṁ.

Addhā hi so oghamimaṁ atārīti **addhā**ti ekaṁsavacanaṁ -pa- avatthāpanavacanametaṁ addhāti. **Oghan**ti kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ. **Atārī**ti uttari patari samatikkami vītivattayīti addhā hi so oghamimaṁ atāri.

Tiṇṇo ca pāraṁ akhilo akaṅkhoti **tiṇṇo**ti kāmoghaṁ tiṇṇo, bhavoghaṁ tiṇṇo, diṭṭhoghaṁ tiṇṇo, avijjoghaṁ tiṇṇo, saṁsārapathaṁ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo[1] atikkanto samatikkanto vītivatto. So vutthavāso[2] ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭiko pālitabrahmacariyo uttamadiṭṭhippatto bhāvitamaggo, pahīnakileso paṭividdhākuppo sacchikatanirodho, dukkhaṁ tassa pariññātaṁ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyaṁ abhiññātaṁ, pariññeyyaṁ pariññātaṁ, pahātabbaṁ pahīnaṁ, bhāvetabbaṁ bhāvitaṁ, sacchikātabbaṁ sacchikataṁ. So ukkhittapaligho saṁkiṇṇaparikkho abbuḷhesiko niraggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno panuṇṇapaccekasacco[3] samavayasaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattippatto, so neva ācināti na apacināti apacinitvā ṭhito, neva pajahati na upādiyati pajahitvā ṭhito, neva visineti na ussineti visinetvā ṭhito, neva vidhūpeti na sandhūpeti vidhūpetvā ṭhito, asekkhena sīlakkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekkhena samādhikkhandhena. Paññākkhandhena. Vimuttikkhandhena. Vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgatattā ṭhito, saccaṁ sampaṭipādayitvā[4] ṭhito, ejaṁ samatikkamitvā ṭhito, kilesaggiṁ pariyādiyitvā ṭhito, aparigamanatāya ṭhito, kathaṁ[5] samādāya ṭhito, vimuttipaṭisevanatāya

---

1. Nittiṇṇo (Syā)
2. Vuṭṭhavāso (Syā) Khu 7. 16 piṭṭhepi.
3. Paṇunnapaccekasacco (Ka)
4. Paṭipādayitvā (Syā)
5. Kaṭaṁ (Syā) Kāmasuttaniddesaṭṭhakathā oloketabbā.

ṭhito, mettāya pārisuddhiyā ṭhito, karuṇāya. Muditāya. Upekkhāya pārisuddhiyā ṭhito, accantapārisuddhiyā ṭhito, atammayatāya[1] pārisuddhiyā ṭhito, vimuttattā ṭhito, santussitattā ṭhito, khandhapariyante ṭhito, dhātupariyante ṭhito, āyatanapariyante ṭhito, gatipariyante ṭhito, upapattipariyante ṭhito, paṭisandhipariyante ṭhito, bhavapariyante ṭhito, saṁsārapariyante ṭhito, vaṭṭapariyante ṭhito, antimabhave ṭhito, antime samussaye ṭhito, antimadehadharo arahā.

Tassāyaṁ pacchimako bhavo, carimoyaṁ samussayo.
Jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti.

Tiṇṇo ca pāranti pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ, so pāragato pārappatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. So vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro natthi tassa punabbhavoti tiṇṇo ca pāraṁ.

Akhiloti rāgo khilo, doso khilo, moho khilo, kodho khilo, upanāho khilo -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā khilā. Yassete khilā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati akhilo. **Akaṅkho**ti dukkhe kaṅkhā, dukkhasamudaye kaṅkhā, dukkhanirodhe kaṅkhā, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kaṅkhā, pubbante kaṅkhā, aparante kaṅkhā, pubbantāparante kaṅkhā, idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu kaṅkhā, yā evarūpā kaṅkhā kaṅkhāyanā kaṅkhāyitattaṁ vimati vicikicchā dveḷhakaṁ dvedhāpatho saṁsayo anekaṁsaggāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā chambhitattaṁ cittassa manovilekho, yassete kaṅkhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā,

---

1. Akammaññatāya (Syā)

so vuccati akaṅkhoti tiṇṇo ca pāraṁ akhilo akaṅkho. Tenāha Bhagavā—

Yaṁ brāhmaṇaṁ vedagumābhijaññā,
Akiñcanaṁ kāmabhave asattaṁ.
Addhā hi so oghamimaṁ atāri,
Tiṇṇo ca pāraṁ akhilo akaṅkhoti.

29. Vidvā ca yo vedagū naro idha,
Bhavābhave saṅgamimaṁ visajja.
So vītataṇho anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmi. (12)

Vidvā ca yo vedagū naro idhāti **vidvā**ti vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Yo**ti yo yādiso -pa- manusso vā. **Vedagū**ti vedo vuccati catūsu maggesu ñāṇaṁ. Paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṁsā vipassanā sammādiṭṭhi[1]. Tehi vedehi jātijarāmaraṇassa antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. Vedānaṁ vā antagatoti vedagū, vedehi vā antagatoti vedagū, sattannaṁ vā dhammānaṁ viditattā vedagū, sakkāyadiṭṭhi viditā hoti. Vicikicchā. Sīlabbataparāmāso. Rāgo. Doso. Moho. Māno vidito hoti, viditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, (Sabhiyāti Bhagavā,)
Samaṇānaṁ yānīdhatthi brāhmaṇānaṁ.
Sabbavedanāsu vītarāgo,
Sabbaṁ vedamaticca vedagū so.

---

1. Ñāṇaṁ -pa- sabbavedamaticca vedagū soti (Syā) passa Khu 7. 158 piṭṭhe.

Naroti satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu[1] jantu indagu[2] manujo. **Idhā**ti imissā diṭṭhiyā -pa- imasmiṁ manussaloketi vidvā ca yo vedagū naro idha.

Bhavābhave saṅgamimaṁ visajjāti **bhavābhave**ti bhavābhave kammabhave punabbhave kāmabhave, kammabhave kāmabhave punabbhave rūpabhave, kammabhave rūpabhave punabbhave arūpabhave, kammabhave arūpabhave punabbhave punappunabhave, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhinibbattiyā. **Saṅgā**ti satta saṅgā rāgasaṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo mānasaṅgo diṭṭhisaṅgo kilesasaṅgo duccaritasaṅgo. **Visajjā**ti saṅge vosajjetvā vā visajja. Atha vā saṅge bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā[3] vā visajja. Yathā yānaṁ vā vayhaṁ vā rathaṁ vā sakaṭaṁ vā sandamānikaṁ vā sajjaṁ visajjaṁ karonti vikopenti, evameva te saṅge vosajjetvā vā visajja. Atha vā saṅge bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā vā visajjāti bhavābhave saṅgamimaṁ visajja.

So vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. Yassesā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati vītataṇho vigatataṇho cattataṇho vantataṇho muttataṇho pahīnataṇho paṭinissaṭṭhataṇho, vītarāgo cattarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā viharatīti so vītataṇho. **Anīgho**ti rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho, kodho nīgho, upanāho nīgho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā. Yassete nīghā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anīgho. **Nirāso**ti āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Yassesā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati nirāso. **Jātī**ti yā tesaṁ tesaṁ sattānaṁ -pa- āyatanānaṁ paṭilābho. **Jarā**ti yā tesaṁ tesaṁ

1. Jātu (Syā) 2. Indagū (Syā) 3. Mocayitvā (Syā)

sattānaṁ -pa- indriyānaṁ paripāko. Ayaṁ vuccati jarā. **So vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmī**ti yo so vītataṇho anīgho ca nirāso ca, so kho jātijarāmaraṇaṁ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti so vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Vidvā ca yo vedagū naro idha,
Bhavābhave saṅgamimaṁ visajja.
So vītataṇho anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmīti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Mettagūmāṇavapucchāniddeso catuttho.

---

5. Dhotakamāṇavapucchāniddesa

30. Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'taṁ, (iccāyasmā Dhotako,)
Vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṁ.
Tava sutvāna nigghosaṁ, sikkhe nibbānamattano. (1)

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi me'tanti **pucchāmī**ti tisso pucchā adiṭṭhajotanā pucchā diṭṭhasaṁsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā -pa-. Imā tisso pucchā -pa- nibbānapucchā. **Pucchāmi tan**ti pucchāmi taṁ, yācāmi taṁ, ajjhesāmi taṁ, pasādemi taṁ, "kathayassu me"ti pucchāmi taṁ. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi metan**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi **me'taṁ.**

Iccāyasmā Dhotakoti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ āyasmāti. **Dhotako**ti

tassa brāhmaṇassa nāmaṁ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṁ nāmakammaṁ nāmadheyyaṁ nirutti byañjanaṁ abhilāpoti iccāyasmā Dhotako.

Vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhanti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ kaṅkhāmi abhikaṅkhāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesī**ti kiṁ Mahesi Bhagavā, mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi -pa-. "Kahaṁ Narāsabho"ti Mahesīti vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṁ.

Tava sutvāna nigghosanti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti tava sutvāna nigghosaṁ.

Sikkhe nibbānamattanoti **sikkhā**ti tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṁ adhipaññāsikkhā. nibbāna**mattano**ti attano rāgassa nibbāpanāya, dosassa nibbāpanāya, mohassa nibbāpanāya, kodhassa nibbāpanāya, upanāhassa nibbāpanāya -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṁ padahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṁ paggaṇhanto sikkheyya, satiṁ upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṁ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṁ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṁ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṁ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṁ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṁ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti sikkhe nibbānamattano. Tenāha so brāhmaṇo—

> Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ, (iccāyasmā Dhotako,)
> Vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṁ.
> Tava sutvāna nigghosaṁ, sikkhe nibbānamattanoti.

31. **Tenahātappaṁ karohi, (Dhotakāti Bhagavā,)**
Idheva nipako sato.
Ito sutvāna nigghosaṁ, sikkhe nibbānamattano. (2)

Tenahātappaṁ karohīti ātappaṁ karohi, ussāhaṁ karohi, ussoḷhiṁ karohi, thāmaṁ karohi, dhitiṁ karohi, vīriyaṁ karohi, chandaṁ janehi sañjanehi upaṭṭhapehi samuṭṭhapehi nibbattehi abhinibbattehīti tenahātappaṁ karohi.

Dhotakāti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā.

Idheva nipako satoti **idhā**ti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṁ ādāye imasmiṁ dhamme imasmiṁ vinaye imasmiṁ dhammavinaye imasmiṁ pāvacane imasmiṁ brahmacariye imasmiṁ Satthusāsane imasmiṁ attabhāve imasmiṁ manussaloke. **Nipako**ti nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati satoti idheva nipako sato.

Ito sutvāna nigghosanti ito mayhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ sutvā suṇitvā uggaṇhitvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti ito sutvāna nigghosaṁ.

Sikkhe nibbānamattanoti **sikkhā**ti tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṁ adhipaññāsikkhā. nibbāna**mattano**ti attano rāgassa nibbāpanāya, dosassa nibbāpanāya, mohassa nibbāpanāya, kodhassa nibbāpanāya, upanāhassa nibbāpanāya -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya -pa- sacchikātabbaṁ sacchikaronto sikkheyya

ācareyya samācareyya, samādāya vatteyyāti sikkhe nibbānamattano. Tenāha Bhagavā—

Tenahātappaṁ karohi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Idheva nipako sato.
Ito sutvāna nigghosaṁ, sikkhe nibbānamattanoti.

32. Passāmahaṁ devamanussaloke,
Akiñcanaṁ brāhmaṇamiriyamānaṁ.
Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhu,
Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhi. (3)

Passāmahaṁ devamanussaloketi **devā**ti tayo devā sammutidevā upapattidevā visuddhidevā. Katame sammutidevā. Sammutidevā vuccanti rājāno ca rājakumārā ca deviyo ca, ime vuccanti sammutidevā. Katame upapattidevā, upapattidevā vuccanti Cātumahārājikā devā Tāvatiṁsā devā yāmā devā Tusitā devā Nimmānaratī devā Paranimmitavasavattī devā brahmakāyikā devā, ye ca devā taduttari[1], ime vuccanti upapattidevā. Katame visuddhidevā, visuddhidevā vuccanti Tathāgatasāvakā arahanto khīṇāsavā, ye ca Paccekabuddhā, ime vuccanti visuddhidevā. Bhagavā sammutidevānañca upapattidevānañca visuddhidevānañca devo ca Atidevo ca Devātidevo ca Sīhasīho Nāganāgo Gaṇigaṇī Munimunī Rājarājā. **Passāmahaṁ devamanussaloke**ti manussaloke devaṁ passāmi, atidevaṁ passāmi, devātidevaṁ passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upaparikkhāmīti passāmahaṁ devamanussaloke.

Akiñcanaṁ brāhmaṇamiriyamānanti **akiñcanan**ti rāgakiñcanaṁ dosakiñcanaṁ mohakiñcanaṁ mānakiñcanaṁ diṭṭhikiñcanaṁ kilesakiñcanaṁ duccaritakiñcanaṁ, te kiñcanā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho akiñcano. **Brāhmaṇo**ti Bhagavā sattannaṁ dhammānaṁ bāhitattā brāhmaṇo, sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti, doso

1. Tatrupari (Syā)

bāhito hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti, bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, (Sabhiyāti Bhagavā,)
Vimalo sādhusamāhito ṭhitatto.
Saṁsāramaticca kevalī so,
Asito tādi pavuccate sa brahmāti.

Iriyamānanti carantaṁ viharantaṁ iriyantaṁ vattentaṁ pālentaṁ yapentaṁ yāpentanti akiñcanaṁ brāhmaṇamiriyamānaṁ.

Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhūti **tan**ti Bhagavantaṁ bhaṇati. **Namassāmī**ti kāyena vā namassāmi, vācāya vā namassāmi, cittena vā namassāmi, anvatthapaṭipattiyā vā namassāmi, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassāmi sakkaromi garuṁ karomi mānemi pūjemi. **Samantacakkhū**ti Samantacakkhu vuccati sabbaññutañāṇaṁ. Bhagavā sabbaññutañāṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

"Na tassa addiṭṭhamidhatthi[1] kiñci,
Atho aviññātamajānitabbaṁ.
Sabbaṁ abhiññāsi yadatthi neyyaṁ,
Tathāgato tena Samantacakkhū"ti.

Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhu.

Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhīti **Sakkā**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḍḍho[2] mahaddhano dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṁ, saddhādhanaṁ sīladhanaṁ hiridhanaṁ ottappadhanaṁ sutadhanaṁ cāgadhanaṁ paññādhanaṁ satipaṭṭhānadhanaṁ sammappadhānadhanaṁ iddhipādadhanaṁ indriyadhanaṁ baladhanaṁ bojjhaṅgadhanaṁ maggadhanaṁ phaladhanaṁ nibbānadhanaṁ, imehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Atha vā Sakko pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁsotipi

1. Adiṭṭhamidhatthi (Syā, Ka) Khu 7. 280 piṭṭhepi. 2. Addho (Syā, Ka)

Sakko. Kathaṁkathā vuccati vicikicchā, dukkhe kaṅkhā dukkhasamudaye kaṅkhā dukkhanirodhe kaṅkhā dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kaṅkhā pubbante kaṅkhā aparante kaṅkhā pubbantāparante kaṅkhā idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu kaṅkhā, yā evarūpā kaṅkhā kaṅkhāyanā kaṅkhāyitattaṁ vimati vicikicchā dveḷhakaṁ dvedhāpatho saṁsayo anekaṁsaggāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā chambhitattaṁ cittassa manovilekho. **Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhī**ti muñca maṁ pamuñca maṁ mocehi maṁ pamocehi maṁ uddhara maṁ samuddhara maṁ vuṭṭhāpehi maṁ kathaṁkathāsallatoti pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhi. Tenāha so brāhmaṇo—

Passāmahaṁ devamanussaloke,
Akiñcanaṁ brāhmaṇamiriyamānaṁ.
Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhu,
Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhīti.

33. **Nāhaṁ sahissāmi pamocanāya,**
Kathaṁkathiṁ Dhotaka kañci loke.
Dhammañca seṭṭhaṁ ājānamāno,
Evaṁ tuvaṁ oghamimaṁ taresi. (4)

Nāhaṁ sahissāmi[1] **pamocanāyā**ti nāhaṁ taṁ sakkomi muñcituṁ pamuñcituṁ mocetuṁ pamocetuṁ uddharituṁ samuddharituṁ uṭṭhāpetuṁ samuṭṭhāpetuṁ kathaṁkathāsallatoti, evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya. . Atha vā na īhāmi na samīhāmi na ussahāmi na vāyamāmi na ussāhaṁ karomi na ussoḷhiṁ karomi na thāmaṁ karomi na dhitiṁ karomi na vīriyaṁ karomi na chandaṁ janemi na sañjanemi na nibbattemi na abhinibbattemi assaddhe puggale acchandike kusīte hīnavīriye appaṭipajjamāne dhammadesanāyāti, evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya. . Atha vā natthañño koci mocetā, te yadi moceyyuṁ, sakena thāmena sakena balena sakena vīriyena sakena parakkamena sakena purisathāmena sakena purisabalena sakena purisavīriyena sakena purisaparakkamena attanā

1. Samīhāmi (Ka)

sammāpaṭipadaṁ anulomapaṭipadaṁ apaccanīkapaṭipadaṁ anvatthapaṭipadaṁ dhammānudhammapaṭipadaṁ paṭipajjamānā moceyyunti, evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā—so vata Cunda attanā palipapalipanno paraṁ palipapalipannaṁ uddharissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, so vata Cunda attanā adanto avinīto aparinibbuto paraṁ damessati vinessati parinibbāpessatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti, evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya. Vuttañhetaṁ Bhagavatā—

"Attanā hi[1] kataṁ pāpaṁ, attanā saṁkilissati.
Attanā akataṁ pāpaṁ, attanāva visujjhati.
Suddhī asuddhi paccattaṁ, nāñño aññaṁ visodhaye"ti.

Evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā—evameva kho brāhmaṇa tiṭṭhateva nibbānaṁ, tiṭṭhati nibbānagāmimaggo, tiṭṭhāmahaṁ samādapetā, atha ca pana mama sāvakā mayā evaṁ ovadiyamānā evaṁ anusāsiyamānā appekacce accantaniṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādhenti, ekacce nārādhentīti, ettha kyāhaṁ brāhmaṇa karomi, maggakkhāyī brāhmaṇa Tathāgato maggaṁ Buddho ācikkhati attanā paṭipajjamānā mucceyyunti[2], evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya.

Kathaṁkathiṁ Dhotaka kañci loketi kathaṁkathiṁ puggalaṁ sakaṅkhaṁ sakhilaṁ sadveḷhakaṁ savicikicchaṁ. **Kañcī**ti kañci khattiyaṁ vā brāhmaṇaṁ vā vessaṁ vā suddaṁ vā gahaṭṭhaṁ vā pabbajitaṁ vā devaṁ vā manussaṁ vā. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloketi kathaṁkathiṁ Dhotaka kañci loke.

Dhammañca seṭṭhaṁ ājānamānoti dhammaṁ seṭṭhaṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Seṭṭhan**ti aggaṁ seṭṭhaṁ viseṭṭhaṁ pāmokkhaṁ uttamaṁ pavaraṁ dhammaṁ ājānamāno vijānamāno paṭivijānamāno paṭivijjhamānoti dhammañca seṭṭhaṁ ājānamāno.

---

1. Attanāva (bahūsu) Khu 1. 38 piṭṭhe.
2. Muñceyyunti (Syā)

Evaṁ tuvaṁ oghamimaṁ taresīti evaṁ kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ tareyyāsi uttareyyāsi patareyyāsi samatikkameyyāsi vītivatteyyāsīti evaṁ tuvaṁ oghamimaṁ taresi. Tenāha Bhagavā—

Nāhaṁ sahissāmi pamocanāya,
Kathaṁkathiṁ Dhotaka kañci loke.
Dhammañca seṭṭhaṁ ājānamāno,
Evaṁ tuvaṁ oghamimaṁ taresīti.

34. Anusāsa brahme karuṇāyamāno,
Vivekadhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Yathāhaṁ ākāsova[1] abyāpajjamāno[2],
Idheva santo asito careyyaṁ. (5)

Anusāsa brahme karuṇāyamānoti anusāsa brahme anuggaṇha brahme anukampa brahmeti anusāsa brahme. **Karuṇāyamāno**ti karuṇāyamāno anudayamāno[3] anurakkhamāno anuggaṇhamāno anukampamānoti anusāsa brahme karūṇāyamāno.

Vivekadhammaṁ yamahaṁ vijaññanti vivekadhammaṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Yamahaṁ vijaññan**ti yamahaṁ jāneyyaṁ ājāneyyaṁ vijāneyyaṁ paṭivijāneyyaṁ paṭivijjheyyaṁ adhigaccheyyaṁ phasseyyaṁ sacchikareyyanti vivekadhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.

Yathāhaṁ ākāsova abyāpajjamānoti yathā ākāso a pajjati na gaṇhati[4] na bajjhati na palibajjhati, evaṁ apajjamāno agaṇhamāno[4] abajjhamāno apalibajjhamānoti evampi ākāsova abyāpajjamāno. Yathā ākāso na rajjati lākhāya vā haliddiyā[5] vā nīliyā[6] vā mañjeṭṭhāya vā, evaṁ arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti[7] evampi ākāsova abyāpajjamāno. Yathā ākāso

1. Ākāso ca (Syā)
2. Abyāpajjhamāno (Syā)
3. Anuddayamāno (bahūsu)
4. Natthi ... Syā...potthake.
5. Haliddena (Syā)
6. Nīlena (Syā)
7. Akiliyamāno (Syā)

na kuppati na byāpajjati na patilīyati[1] na paṭihaññati, evaṁ akuppamāno abyāpajjamāno appatilīyamāno appaṭihaññamāno appaṭihatamānoti evampi ākāsova abyāpajjamāno.

Idheva santo asito careyyanti **idheva santo**ti idheva santo idheva samāno idheva nisinno samāno imasmiṁyeva āsane nisinno samāno imissāyeva parisāya nisinno samānoti evampi idheva santo. . Atha vā idheva santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭippassaddhoti evampi idheva santo. **Asito**ti dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṁ taṇhānissayo -pa- ayaṁ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṁ pahāya, diṭṭhinissayaṁ paṭinissajjitvā, cakkhuṁ anissito, sotaṁ anissito, ghānaṁ anissito, jivhaṁ anissito, kāyaṁ anissito, manaṁ anissito, rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Dhamme. Kulaṁ. Gaṇaṁ. Āvāsaṁ. Lābhaṁ. Yasaṁ. Pasaṁsaṁ. Sukhaṁ. Cīvaraṁ. Piṇḍapātaṁ. Senāsanaṁ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ. Kāmadhātuṁ. Rūpadhātuṁ. Arūpadhātuṁ. Kāmabhavaṁ. Rūpabhavaṁ. Arūpabhavaṁ. Saññābhavaṁ. Asaññābhavaṁ. Nevasaññānāsaññābhavaṁ. Ekavokārabhavaṁ. Catuvokārabhavaṁ. Pañcavokārabhavaṁ. Atītaṁ. Anāgataṁ. Paccuppannaṁ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe[2] dhamme asito anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭo[3] vippamutto visaṁyutto vimariyādikatena cetasā. **Careyyan**ti careyyaṁ vihareyyaṁ iriyeyyaṁ vatteyyaṁ yapeyyaṁ yāpeyyanti idheva santo asito careyyaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Anusāsa brahme karuṇāyamāno,
Vivekadhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Yathāhaṁ ākāsova abyāpajjamāno,
Idheva santo asito careyyanti.

35. Kittayissāmi te santiṁ, (Dhotakāti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (6)

1. Patiṭṭhiyati (Ka)
2. Diṭṭhaṁ, sutaṁ, mutaṁ , viññātaṁ, sabbe. Khu 7. 103 piṭṭhe, 189 piṭṭhepi passitabbaṁ.
3. Nissaṭṭho (Syā)

Kittayissāmi te santinti rāgassa santiṁ, dosassa santiṁ, mohassa santiṁ, kodhassa santiṁ, upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭheyyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṁ. Sabbaduccaritānaṁ. Sabbadarathānaṁ. Sabbapariḷāhānaṁ. Sabbasantāpānaṁ. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ santiṁ upasantiṁ vūpasantiṁ nibbutiṁ paṭippassaddhiṁ kittayissāmi pakittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsissāmīti kittayissāmi te santiṁ.

Dhotakāti Bhagavāti **Dhotakā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. Bhagav**ā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā.

Diṭṭhe dhamme anītihanti **diṭṭhe dhamme**ti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhamme "sabbe saṅkhārā aniccā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhāvite dhamme vibhūte dhammeti evampi diṭṭhe dhamme. . Atha vā dukkhe diṭṭhe dukkhaṁ kathayissāmi, samudaye diṭṭhe samudayaṁ kathayissāmi, magge diṭṭhe maggaṁ kathayissāmi, nirodhe diṭṭhe nirodhaṁ kathayissāmīti evampi diṭṭhe dhamme. . Atha vā sandiṭṭhikaṁ akālikaṁ ehipassikaṁ opaneyyikaṁ[1] paccattaṁ veditabbaṁ viññūhīti evampi diṭṭhe dhamme. **Anītihan**ti na itihītihaṁ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṁ sayamabhiññātaṁ attapaccakkhadhammaṁ, taṁ kathayissāmīti diṭṭhe dhamme anītihaṁ.

Yaṁ viditvā sato caranti yaṁ viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ

---

1. Opanayikaṁ (Syā, Ka)

katvā. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati sato. **Caran**ti caranto viharanto iriyanto vattento pālento yapento yāpentoti yaṁ viditvā sato caraṁ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tare loke visattikan**ti loke vesā visattikā, loke vetaṁ visattikaṁ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti tare loke visattikaṁ. Tenāha Bhagavā—

Kittayissāmi te santiṁ, (Dhotakāti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikanti.

36. Tañcāhaṁ abhinandāmi, Mahesi santi'muttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (7)

Tañcāhaṁ abhinandāmīti **tan**ti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmīti tañcāhaṁ abhinandāmi.

Mahesi santi'muttamanti **Mahesī**ti kiṁ Mahesi Bhagavā, mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahantaṁ samādhikkhandhaṁ -pa- "kahaṁ Narāsabho"ti Mahesi. **Santi'muttaman**ti santi vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Uttaman**ti aggaṁ seṭṭhaṁ viseṭṭhaṁ pāmokkhaṁ uttamaṁ pavaranti Mahesi santi'muttamaṁ.

Yaṁ viditvā sato caranti yaṁ viditaṁ katvā -pa- "sabbe saṅkhārā aniccā"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā

vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhavento sato -pa- so vuccati sato. **Caran**ti caranto -pa- Yāpentoti yaṁ viditvā sato caraṁ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tare loke visattikan**ti loke vesā visattikā, loke vetaṁ visattikaṁ sato tareyyaṁ uttareyyaṁ -pa- vītivatteyyanti tare loke visattikaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Tañcāhaṁ abhinandāmi, Mahesi santi'muttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikanti.

37. Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etaṁ viditvā saṅgoti loke,
Bhavābhavāya mākāsi taṇhaṁ. (8)

Yaṁ kiñci sampajānāsīti yaṁ kiñci sampajānāsi ājānāsi paṭivijānāsi paṭivijjhasīti yaṁ kiñci sampajānāsi. **Dhotakāti Bhagavā**ti **Dhotakā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā.

Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjheti **uddhan**ti anāgataṁ. **Adho**ti atītaṁ. **Tiriyañcāpi majjhe**ti paccuppannaṁ. **Uddhan**ti devaloko. **Adho**ti apāyaloko. **Tiriyañcāpi majjhe**ti manussaloko. Atha vā **uddhan**ti kusalā dhammā. **Adho**ti akusalā dhammā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti abyākatā dhammā. **Uddhan**ti arūpadhātu. **Adho**ti kāmadhātu. **Tiriyañcāpi majjhe**ti rūpadhātu. **Uddhan**ti sukhā vedanā. **Adho**ti dukkhā vedanā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti adukkhamasukhā vedanā. **Uddhan**ti uddhaṁ pādatalā.

Adhoti adho kesamatthakā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti vemajjheti uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etaṁ viditvā saṅgoti loketi saṅgo eso, lagganaṁ etaṁ, bandhanaṁ etaṁ, palibodho esoti ña tvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti etaṁ viditvā saṅgoti loke.

Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti **taṇhā**ti rūpataṇhā saddataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Bhavābhavāyā**ti bhavābhavāya kammabhavāya punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya punabbhavāya rūpabhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya arūpabhavāya, kammabhavāya arūpabhavāya punabbhavāya punappunabbhavāya, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhinibbattiyā taṇhaṁ mākāsi mā janesi mā sañjanesi mā nibbattesi mābhinibbattesi, pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti bhavābhavāya mākāsi taṇhanti. Tenāha Bhagavā—

Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etaṁ viditvā saṅgoti loke,
Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Dhotakamāṇavapucchāniddeso pañcamo.

---

6. Upasīvamāṇavapucchāniddesa

38. Eko ahaṁ Sakka mahantamoghaṁ, (iccāyasmā Upasīvo,)
Anissito no visahāmi tārituṁ.
Ārammaṇaṁ[1] brūhi Samantacakkhu,
Yaṁ nissito oghamimaṁ tareyyaṁ. (1)

---

1. Āramaṇaṁ (Ka)

Eko ahaṁ Sakka mahantamoghanti **eko**ti puggalo vā me dutiyo natthi, dhammo vā me dutiyo natthi, yaṁ vā puggalaṁ nissāya, dhammaṁ vā nissāya mahantaṁ kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ tareyyaṁ uttareyyaṁ patareyyaṁ samatikkameyyaṁ vītivatteyyanti. **Sakkā**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṁ, saddhādhanaṁ sīladhanaṁ hiridhanaṁ ottappadhanaṁ sutadhanaṁ cāgadhanaṁ paññādhanaṁ satipaṭṭhānadhanaṁ -pa- nibbānadhanaṁ. Imehi anekehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Atha vā Sakko pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū achambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁsotipi Sakkoti eko ahaṁ Sakka mahantamoghaṁ.

Iccāyasmā Upasīvoti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Upasīvo**ti tassa brāhmaṇassanāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Upasīvo.

Anissito no visahāmi tāritunti **anissito**ti puggalaṁ vā anissito dhammaṁ vā anissito no visahāmi na ussahāmi na sakkomi na paṭibalo. Mahantaṁ kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ tarituṁ uttarituṁ patarituṁ samatikkamituṁ vītivattitunti anissito no visahāmi tārituṁ.

Ārammaṇaṁ brūhi Samantacakkhūti ārammaṇaṁ ālambaṇaṁ nissayaṁ upanissayaṁ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Samantacakkhū**ti Samantacakkhu vuccati sabbaññutañāṇaṁ. Bhagavā tena sabbaññutañāṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci,
Atho aviññātamajānitabbaṁ.
Sabbaṁ abhiññāsi yadatthi neyyaṁ,
Tathāgato tena Samantacakkhūti.

Ārammaṇaṁ brūhi Samantacakkhu.

Yaṁ nissito oghamimaṁ tareyyanti **yaṁ nissito**ti yaṁ puggalaṁ vā nissito dhammaṁ vā nissito mahantaṁ kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ tareyyaṁ uttareyyaṁ patareyyaṁ samatikkameyyaṁ vītivatteyyanti yaṁ nissito oghamimaṁ tareyyaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Eko ahaṁ Sakka mahantamoghaṁ, (iccāyasmā Upasīvo,)
Anissito no visahāmi tārituṁ.
Ārammaṇaṁ brūhi Samantacakkhu,
Yaṁ nissito oghamimaṁ tareyyanti.

39. Ākiñcaññaṁ pekkhamāno satimā, (Upasīvāti Bhagavā,)
Natthīti nissāya tarassu oghaṁ.
Kāme pahāya virato kathāhi,
Taṇhakkhayaṁ nattamahā'bhipassa[1]. (2)

Ākiñcaññaṁ pekkhamāno satimāti so brāhmaṇo pakatiyā ākiñcaññāyatanasamāpattiṁ lābhīyeva nissayaṁ na jānāti "ayaṁ me nissayo"ti. Tassa Bhagavā nissayañca ācikkhati uttariñca niyyānapathaṁ. Ākiñcaññāyatanasamāpattiṁ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā tattha jāte cittacetasike dhamme aniccato pekkhamāno, dukkhato. Rogato. Gaṇḍato. Sallato. Aghato. Ābādhato. Parato. Palokato. Ītito. Upaddavato. Bhayato. Upasaggato. Calato. Pabhaṅguto. Addhuvato. Atāṇato. Aleṇato. Asaraṇato. Asaraṇībhūtato. Rittato. Tucchato. Suññato. Anattato. Ādīnavato. Vipariṇāmadhammato. Asārakato. Aghamūlato. Bhavato. Vibhavato. Sāsavato. Saṅkhatato. Mārāmisato. Jātidhammato. Jarādhammato. Byādhidhammato. Maraṇadhammato. Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato. Samudayadhammato. Atthaṅgamato. Assādato. Ādīnavato. Nissaraṇato pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamāno.

---

1. Rattamahābhipassa (Syā) passa Abhidhānaganthe Abyayavagge.

Satimāti yā sati anussati paṭissati -pa- sammāsati, ayaṁ vuccati sati. Imāya satiyā upeto hoti -pa- samannāgato. So vuccati satimāti ākiñcaññaṁ pekkhamāno satimā.

Upasīvāti Bhagavāti **Upasīvā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

Natthīti nissāya tarassu oghanti "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Kiṁkāraṇā "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanasamāpatti, viññāṇañcāyatanasamāpattiṁ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā taññeva viññāṇaṁ abhāveti vibhāveti antaradhāpeti "natthi kiñcī"ti passati, taṁkāraṇā "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanasamāpattiṁ nissāya upanissāya ālambaṇaṁ karitvā kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ tarassu uttarassu patarassu samatikkamassu vītivattassūti natthīti nissāya tarassu oghaṁ.

Kāme pahāya virato kathāhīti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Kāme pahāyā**ti vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti kāme pahāya. **Virato kathāhī**ti kathaṁkathā vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā -pa- chambhitattaṁ cittassa manovilekho, kathaṁkathāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evampi virato kathāhi. . Atha vā dvattiṁsāya tiracchānakathāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evampi virato kathāhīti kāme pahāya virato kathāhi.

Taṇhakkhayaṁ nattamahā'bhipassāti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Nattaṁ** vuccati ratti. **Aho**ti divaso. Rattiñca divā ca taṇhakkhayaṁ rāgakkhayaṁ dosakkhayaṁ mohakkhayaṁ gatikkhayaṁ upapattikkhayaṁ paṭisandhikkhayaṁ bhavakkhayaṁ

saṁsārakkhayaṁ vaṭṭakkhayaṁ passa abhipassa dakkha olokaya nijjhāya upaparikkhāti taṇhakkhayaṁ nattamahā'bhipassa. Tenāha Bhagavā—

Ākiñcaññaṁ pekkhamāno satimā, (Upasīvāti Bhagavā,)
Natthīti nissāya tarassu oghaṁ.
Kāme pahāya virato kathāhi,
Taṇhakkhayaṁ nattamahā'bhipassāti.

40. **Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (iccāyasmā Upasīvo,)**
Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.
Saññāvimokkhe paramedhimutto,
Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī.(3)

Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti **sabbesū**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ sabbesūti. **Kāmesū**ti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti sabbesu kāmesu yo vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo vikkhambhanatoti sabbesu kāmesu yo vītarāgo.

Iccāyasmā Upasīvoti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Upasīvo**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Upasīvo.

Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññanti heṭṭhimā cha samāpattiyo hitvā cajitvā pariccajitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā ākiñcaññāyatanasamāpattiṁ nissito allīno upagato samupagato ajjhosito adhimuttoti ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.

Saññāvimokkhe paramedhimuttoti saññāvimokkhā vuccanti satta saññāsamāpattiyo. Tāsaṁ saññāsamāpattīnaṁ ākiñcaññāyatanasamāpattivimokkho[1] aggo ca seṭṭho ca viseṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca, parame agge seṭṭhe viseṭṭhe pāmokkhe uttame

1. Vimokkhā (Ka) evamaññesu padesu bahuvacanena.

pavare adhimuttivimokkhena adhimutto tatrādhimutto tadadhimutto taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti saññāvimokkhe paramedhimutto.

Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyīti **tiṭṭhe nū**ti saṁsayapucchā vimatipucchā dveḷhakapucchā anekaṁsapucchā "evaṁ nu kho, nanu kho, kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti tiṭṭhe nu. **Tatthā**ti ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyī**ti anānuyāyī aviccamāno[1] avigacchamāno anantaradhāyamāno aparihāyamāno. . Atha vā arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī. Tenāha so brāhmaṇo—

Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (iccāyasmā Upasīvo,)
Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.
Saññāvimokkhe paramedhimutto,
Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyīti.

41. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (Upasīvāti Bhagavā,)
Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.
Saññāvimokkhe paramedhimutto,
Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī. (4)

Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti **sabbesū**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ sabbesūti. **Kāmesū**ti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Sabbesu kāmesu yo vītarāgo**ti sabbesu kāmesu yo vītarāgo -pa- paṭinissaṭṭharāgo vikkhambhanatoti sabbesu kāmesu yo vītarāgo.

Upasīvāti Bhagavāti **Upasīvā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

---

1. Avedhamāno (Syā)

Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññanti heṭṭhimā cha samāpattiyo hitvā cajitvā pariccajitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā ākiñcaññāyatanasamāpattiṁ nissito allīno upagato samupagato ajjhosito adhimuttoti ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.

Saññāvimokkhe paramedhimuttoti saññāvimokkhā vuccanti satta saññāsamāpattiyo. Tāsaṁ saññāsamāpattīnaṁ ākiñcaññāyatanasamāpattivimokkho aggo ca seṭṭho ca viseṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca, parame agge seṭṭhe viseṭṭhe pāmokkhe uttame pavare adhimuttivimokkhena adhimutto tatrādhimutto tadadhimutto -pa- tadadhipateyyoti saññāvimokkhe paramedhimutto.

Tiṭṭhayya so tattha anānuyāyīti **tiṭṭheyyā**ti tiṭṭheyya saṭṭhikappasahassāni. **Tatthā**ti ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyī**ti anānuyāyī aviccamāno avigacchamāno anantaradhāyamāno aparihāyamāno. . Atha vā arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī. Tenāha Bhagavā—

Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (Upasīvāti Bhagavā,)
Ākiñcaññaṁ nissito hitvā maññaṁ.
Saññāvimokkhe paramedhimutto,
Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyīti.

42. Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī,
Pūgampi vassāni[1] Samantacakkhu.
Tattheva so sītisiyā vimutto,
Cavetha viññāṇaṁ tathāvidhassa. (5)

Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyīti sace so tiṭṭheyya saṭṭhikappasahassāni. **Tatthā**ti ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyī**ti anānuyāyī aviccamāno avigacchamāno anantaradhāyamāno aparihāyamāno. Atha vā arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī.

---

1. Vassānaṁ (Syā, Ka)

Pūgampi vassāni Samantacakkhūti **pūgampi vassānī**ti pūgampi vassāni bahūni vassāni[1] bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni bahūni kappāni bahūni kappasatāni bahūni kappasahassāni bahūni kappasatasahassāni. **Samantacakkhū**ti Samantacakkhu vuccati sabbaññutañāṇaṁ -pa- Tathāgato tena Samantacakkhūti pūgampi vassāni Samantacakkhu.

Tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṁ tathāvidhassāti tattheva so sītibhāvamanuppatto nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṁ tatheva tiṭṭheyya. Atha vā tassa viññāṇaṁ caveyya ucchijjeyya nasseyya vinasseyya na bhaveyyāti punabbhavapaṭisandhiviññāṇaṁ nibbatteyya kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vāti ākiñcaññāyatanaṁ samāpannassa sassatañca ucchedañca pucchati. Udāhu tattheva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyeyya. Atha vā tassa viññāṇaṁ caveyya puna paṭisandhiviññāṇaṁ nibbatteyya kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vāti ākiñcaññāyatanaṁ upapannassa parinibbānañca paṭisandhiñca pucchati. **Tathāvidhassā**ti tathāvidhassa tādisassa tassaṇṭhitassa tappakārassa tappaṭibhāgassa ākiñcaññāyatanaṁ upapannassāti tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṁ tathāvidhassa. Tenāha so brāhmaṇo—

Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī,
Pūgampi vassāni Samantacakkhu.
Tattheva so sītisiyā vimutto,
Cavetha viññāṇaṁ tathāvidhassāti.

43. Acci yathā vātavegena khittā, (Upasīvāti Bhagavā,)
Atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ.
Evaṁ munī nāmakāyā vimutto,
Atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ. (6)

Acci yathā vātavegena khittāti acci vuccati jālasikhā. **Vātā**ti puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā

---

1. Bahunnaṁ vassānaṁ (Syā)

adhimattā vātā[1] verambhavātā pakkhavātā supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā vidhūpanavātā. **Vātavegena khittā**ti vātavegena khittā[2] ukkhittā nunnā panunnā khambhitā vikkhambhitāti acci yathā vātavegena khittā. **Upasīvāti Bhagavā**ti **Upasīvā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

Atthaṁ paleti na upeti saṅkhanti **atthaṁ paletī**ti atthaṁ paleti, atthaṁ gameti, atthaṁ gacchati nirujjhati vūpasamati paṭippassambhati. **Na upeti saṅkhan**ti saṅkhaṁ[3] na upeti, uddesaṁ na upeti, gaṇanaṁ na upeti, paṇṇattiṁ na upeti, "puratthimaṁ vā disaṁ gatā, pacchimaṁ vā disaṁ gatā, uttaraṁ vā disaṁ gatā, dakkhiṇaṁ vā disaṁ gatā, uddhaṁ vā gatā, adho vā gatā, tiriyaṁ vā gatā, vidisaṁ vā gatā"ti, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṁ natthi, yena saṅkhaṁ gaccheyyāti atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ.

Evaṁ munī nāmakāyā vimuttoti **evan**ti opammasampaṭipādanaṁ. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Nāmakāyā vimutto**ti so Muni pakatiyā pubbeva rūpakāyā vimutto. Tadaṅgaṁ samatikkamā[4] vikkhambhanappahānena pahīno. Tassa munino bhavantaṁ āgamma cattāro ariyamaggā paṭiladdhā honti, catunnaṁ ariyamaggānaṁ paṭiladdhattā nāmakāyo ca rūpakāyo ca pariññātā honti. Nāmakāyassa ca rūpakāyassa ca pariññātattā nāmakāyā ca rūpakāyā ca mutto vimutto suvimutto accanta-anupādāvimokkhenāti evaṁ munī nāmakāyā vimutto.

Atthaṁ paleti na upeti saṅkhanti **atthaṁ paletī**ti anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati. **Na upeti saṅkhan**ti anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto saṅkhaṁ na upeti, uddesaṁ na upeti, gaṇanaṁ na upeti, paṇṇattiṁ na upeti "khattiyo"ti vā "brāhmaṇo"ti vā "vesso"ti vā "suddo"ti vā "gahaṭṭho"ti vā "pabbajito"ti vā "devo"ti vā "manusso"ti vā "rūpī"ti vā "arūpī"ti vā "saññī"ti vet "asaññī"ti vā "nevasaññīnāsaññī"ti vā, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṁ

1. Kāḷavātā (Ka) 2. Khittaṁ (Syā) evamaññesu padesu niggahītantavasena.
3. Amukaṁ nāma disaṁ gatoti saṅkhaṁ (Syā)
4. Tadaṅgaṁ samatikkamma (Ka)

natthi, yena saṅkhaṁ gaccheyyāti atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ. Tenāha Bhagavā—

Acci yathā vātavegena khittā, (Upasīvāti Bhagavā,)
Atthaṁ paleti na upeti saṅkhaṁ.
Evaṁ Munī nāmakāyā vimutto,
Atthaṁ paleti na upeti saṅkhanti.

44. Atthaṅgato so uda vā so natthi,
Udāhu ve sassatiyā arogo.
Taṁ me Munī sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (7)

Atthaṅgato so uda vā so natthīti so atthaṅgato udāhu natthi so niruddho ucchinno vinaṭṭhoti atthaṅgato so uda vā so natthi.

Udāhu ve sassatiyā arogoti udāhu nicco dhuvo sassato aviparināmadhammo sassatisamaṁ tatheva tiṭṭheyyāti udāhu ve sassatiyā arogo.

Taṁ me munī sādhu viyākarohīti tanti yaṁ pucchāmi, yaṁ yācāmi, yaṁ ajjhesāmi, yaṁ pasādemi. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Sādhu viyākarohī**ti sādhu ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti taṁ me munī sādhu viyākarohi.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti, tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo—

Atthaṅgato so uda vā so natthi,
Udāhu ve sassatiyā arogo.
Taṁ me Munī sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammoti.

45. **Atthaṅgatassa na pamāṇa'matthi, (Upasīvāti Bhagavā,)**
Yena naṁ vajjuṁ taṁ tassa natthi.
Sabbesu dhammesu samūhatesu,
Samūhatā vādapathāpi sabbe. (8)

Atthaṅgatassa na pamāṇa'matthīti atthaṅgatassa anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbutassa rūpapamāṇaṁ natthi. Vedanāpamāṇaṁ natthi. Saññāpamāṇaṁ natthi. Saṅkhārapamāṇaṁ natthi. Viññāṇapamāṇaṁ natthi na sati na saṁvijjati nupalabbhati pahīnaṁ samucchinnaṁ vūpasantaṁ paṭippassaddhaṁ abhabbuppattikaṁ ñāṇagginā daḍḍhanti atthaṅgatassa na pamāṇa'matthi. **Upasīvāti Bhagavā**ti **Upasīvā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

Yena naṁ vajjuṁ taṁ tassa natthīti yena taṁ rāgena[1] vadeyyuṁ. Yena dosena vadeyyuṁ. Yena mohena vadeyyuṁ. Yena mānena vadeyyuṁ. Yāya diṭṭhiyā vadeyyuṁ. Yena uddhaccena vadeyyuṁ. Yāya vicikicchāya vadeyyuṁ. Yehi anusayehi vadeyyuṁ "ratto"ti vā "duṭṭho"ti vā "mūḷho"ti vā "vinibaddho"ti vā "parāmaṭṭho"ti vā "vikkhepagato"ti vā "aniṭṭhaṅgato"ti[2] vā "thāmagato"ti vā, te abhisaṅkhārā pahīnā, abhisaṅkhārānaṁ pahīnattā gatiyā yena taṁ vadeyyuṁ "nerayiko"ti vā "tiracchānayoniko"ti vā "pettivisayiko"ti vā "manusso"ti vā "devo"ti vā "rūpī"ti vā "arūpī"ti vā "saññī"ti vā "asaññī"ti vā "nevasaññīnāsaññī"ti vā, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṁ natthi. Yena vadeyyuṁ katheyyuṁ bhaṇeyyuṁ dīpeyyuṁ vohareyyunti yena naṁ vajjuṁ taṁ tassa natthi.

Sabbesu dhammesu samūhatesūti sabbesu dhammesu sabbesu khandhesu sabbesu āyatanesu sabbāsu dhātūsu sabbāsu gatīsu sabbāsu upapattīsu sabbāsu paṭisandhīsu sabbesu bhavesu sabbesu saṁsāresu sabbesu vaṭṭesu ūhatesu samūhatesu uddhatesu samuddhatesu uppāṭitesu samuppāṭitesu pahīnesu samucchinnesu vūpasantesu paṭippassaddhesu abhabbuppattikesu ñāṇagginā daḍḍhesūti sabbesu dhammesu samūhatesu.

---

1. Yena rāgena (Syā, Ka) Khu 7. 192 piṭṭhe.
2. Aniṭṭhā gatoti (Ka)

Samūhatā vādapathāpi sabbeti vādapathā vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Tassa vādā ca vādapathā ca adhivacanāni ca adhivacanapathā ca nirutti ca niruttipathā ca paññatti ca paññattipathā ca ūhatā samūhatā uddhatā samuddhatā uppāṭitā samuppāṭitā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti samūhatā vādapathāpi sabbe. Tenāha Bhagavā—

Atthaṅgatassa na pamāṇamatthi, (Upasīvāti Bhagavā,)
Yena naṁ vajjuṁ taṁ tassa natthi.
Sabbesu dhammesu samūhatesu,
Samūhatā vādapathāpi sabbeti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṁ -pa- pañjaliko namassamāno nisinno hoti "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Upasīvamāṇavapucchāniddeso chaṭṭho.

---

7. Nandamāṇavapucchāniddesa

46. "Santi loke munayo", (iccāyasmā Nando,)
Janā vadanti tayidaṁ kathaṁsu.
Ñāṇūpapannaṁ Muni no vadanti,
Udāhu ve jīvitenūpapannaṁ[1]. (1)

Santi loke Munayoti **santī**ti santi saṁvijjanti atthi upalabbhanti. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Munayo**ti Munināmakā ājīvakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā (devā loke munayoti sañjānanti, na ca te munayo)[2]ti santi loke munayo. **Iccāyasmā Nando**ti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Nando**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Nando.

---

1. Jīvikenūpapannaṁ (Syā)
2. ( ) Etthantare pāṭhā natthi Syā-potthake.

Janā vadanti tayidaṁ kathaṁsūti **janā**ti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Vadantī**ti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Tayidaṁ kathaṁsū**ti saṁsayapucchā vimatipucchā dveḷhakapucchā anekaṁsapucchā "evaṁ nu kho, na nu kho, kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti janā vadanti tayidaṁ kathaṁsu.

Ñāṇūpapannaṁ Muni no vadantīti aṭṭha samāpattiñāṇena vā pañcābhiññāñāṇena vā upetaṁ samupetaṁ upāgataṁ samupāgataṁ upapannaṁ samupapannaṁ samannāgataṁ Muniṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti ñāṇūpapannaṁ Muni no vadanti.

Udāhu ve jīvitenūpapannanti udāhu anekavividha-atiparamadukkara-kārikalūkhajīvitānuyogena upetaṁ samupetaṁ upāgataṁ samupāgataṁ upapannaṁ samupapannaṁ samannāgataṁ Muniṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti udāhu ve jīvitenūpapannaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Santi loke munayo, (iccāyasmā Nando,)
Janā vadanti tayidaṁ kathaṁsu.
Ñāṇūpapannaṁ Muni no vadanti,
Udāhu ve jīvitenupapannanti.

47. Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena,
Munīdha Nanda kusalā vadanti.
Visenikatvā[1] anīghā nirāsā,
Caranti ye te munayoti brūmi. (2)

Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇenāti **na diṭṭhiyā**ti na diṭṭhasuddhiyā. **Na sutiyā**ti na sutasuddhiyā. **Na ñāṇenā**ti napi aṭṭhasamāpattiñāṇena napi pañcābhiññāñāṇena napi micchāñāṇenāti na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena.

Munīdha Nanda kusalā vadantīti **kusalā**ti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā

1. Viseniṁkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.

bojjhaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā diṭṭhasuddhiyā vā sutasuddhiyā vā aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāñāṇena vā micchāñāṇena vā diṭṭhena vā sutena vā upetaṁ samupetaṁ upāgataṁ samupāgataṁ upapannaṁ samupapannaṁ samannāgataṁ Muniṁ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti Munīdha Nanda kusalā vadanti.

Visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmīti **senā** vuccati mārasenā, kāyaduccaritaṁ mārasenā, vacīduccaritaṁ mārasenā, manoduccaritaṁ mārasenā, rāgo mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā, kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso. Issā. Macchariyaṁ. Māyā. Sāṭheyyaṁ. Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccaritā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā. Vuttañhetaṁ Bhagavatā—

Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati.
Tatiyā khuppipāsā te, catutthī taṇhā pavuccati.
Pañcamaṁ thinamiddhaṁ te, chaṭṭhā bhīrū pavuccati.
Sattamī vicikicchā te, makkho thambho te aṭṭhamo.
Lābho siloko sakkāro,
Micchāladdho ca yo yaso.
Yo cattānaṁ samukkaṁse, pare ca avajānāti.
Esā namuci te senā[1], kaṇhassābhippahārinī.
Na naṁ asūro jināti, jetvā ca labhate sukhanti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā[2] kilesā jitā ca parājitā ca bhaggā vippaluggā[3] parammukhā, tena vuccanti visenikatvā. **Anīghā**ti rāgo nīgho. Doso nīgho. Moho nīgho. Kodho nīgho. Upanāho nīgho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā, yesaṁ ete nīghā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. Te vuccanti anīghā.

---

1. Esā te namuci senā (Syā, Ka) Khu 1. 343 piṭṭhe.
2. Viseniṁkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.
3. Vippaluggatā (Syā), passa Khu 7. 74 piṭṭhe.

Nirāsāti āsā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- avijjā lobho akusalamūlaṁ. Yesaṁ esā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. Te vuccanti nirāsā arahanto khīṇāsavā. **Visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmī**ti ye te visenikatvāva anīghā ca nirāsā ca caranti viharanti iriyanti vattenti pālenti yapenti yāpenti. Te loke munayoti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena,
Munīdha Nanda kusalā vadanti.
Visenikatvā anīghā nirāsā,
Caranti ye te munayoti brūmīti.

48. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
Diṭthassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā,
Atāru jātiñca jarañca mārisa.
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. (3)

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti **ye kecī**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ ye kecīti. **Samaṇā**ti ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇā**ti ye keci bhovādikāti ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Iccāyasmā Nando**ti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Nando**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Nando.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sutenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti

dīpayanti voharanti. Diṭṭhassutenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Vatenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sīlabbatenāpi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena[1] suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti anekarūpena vadanti suddhiṁ.

Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantāti **kaccissū**ti saṁsayapucchā vimatipucchā dveḷhakapucchā anekaṁsapucchā "evaṁ nu kho, na nu kho, kiṁ nu kho, kathaṁ nu kho"ti kaccissu. **Te**ti diṭṭhigatikā. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti kaccissu te Bhagavā. **Tattha yatā carantā**ti **tatthā**ti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Yatā**ti yattā paṭiyattā[2] guttā gopitā rakkhitā saṁvutā. **Carantā**ti carantā viharantā iriyantā vattentā pālentā yapentā yāpentāti kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā.

Atāru jātiñca jarañca mārisāti jātijarāmaraṇaṁ atariṁsu uttariṁsu patariṁsu samatikkamiṁsu vītivattiṁsu. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti atāru jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti **pucchāmi tan**ti pucchāmi taṁ, yācāmi taṁ, ajjhesāmi taṁ, "kathayassu me"ti pucchāmi taṁ. **Bhagavā**ti -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi metan**ti brūhi ācikkhāhi desehi

---

1. Anekavidhavatta kutūhalamaṅgalena (Syā)
2. Yatā paṭiyatā (Syā)

paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā,
Atāru jātiñca jarañca mārisa.
Puccāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti.

49. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Kiñcāpi te tattha yatā caranti,
Nātariṁsu jātijaranti brūmi. (4)

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti **ye kecī**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ ye kecīti. **Samaṇā**ti ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇā**ti ye keci bhovādikāti ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Nandāti Bhagavā**ti **Nandā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Nandāti Bhagavā.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sutenapi suddhiṁ -pa- diṭṭhassutenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Vatenapi suddhiṁ -pa- voharanti. Sīlabbatenāpi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ

parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti anekarūpena vadanti suddhiṁ.

Kiñcāpi te tattha yatā carantīti **kiñcāpī**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ kiñcāpīti. **Te**ti diṭṭhigatikā. **Tatthā**ti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Yatā**ti yattā paṭiyattā guttā gopitā rakkhitā saṁvutā. **Carantī**ti caranti viharanti iriyanti vattenti pālenti yapenti yāpentīti kiñcāpi te tattha yatā caranti.

Nātariṁsu jātijaranti brūmīti jātijarāmaraṇaṁ na tariṁsu na uttariṁsu na patariṁsu na samatikkamiṁsu na vītivattiṁsu, jātijarāmaraṇā anikkhantā anissaṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā, antojātijarāmaraṇe parivattenti, antosaṁsārapathe parivattenti, jātiyā anugatā, jarāya anusaṭā, byādhinā abhibhūtā, maraṇena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti nātariṁsu jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Kiñcāpi te tattha yatā caranti,
Nātariṁsu jātijaranti brūmīti.

50. **Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse,** (iccāyasmā Nando,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.

Te ce Munī brūsi anoghatiṇṇe,
Atha ko carahi devamanussaloke.
Atāri jātiñca jarañca mārisa,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. (5)

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti **ye kecī**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ ye kecīti. **Samaṇā**ti ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇā**ti ye keci bhovādikāti ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Iccāyasmā Nando**ti **iccā**ti padasandhi -pa- iccāyasmā Nando.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sutenāpi suddhiṁ -pa- diṭṭhassutenāpi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenāpi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Vatenāpi suddhiṁ -pa- voharanti. Sīlabbatenāpi suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti anekarūpena vadanti suddhiṁ.

Te ce munī brūsi anoghatiṇṇeti **te ce**ti diṭṭhigatike. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Brūsi anoghatiṇṇe**ti kāmoghaṁ bhavoghaṁ diṭṭhoghaṁ avijjoghaṁ atiṇṇe anatikkante asamatikkante avītivatte, antojātijarāmaraṇe parivattente, antosaṁsārapathe parivattente, jātiyā anugate, jarāya anusaṭe, byādhinā abhibhūte, maraṇena abbhāhate atāṇe aleṇe asaraṇe asaraṇībhūte. **Brūsī**ti brūsi ācikkhasi desesi paññapesi paṭṭhapesi

vivarasi vibhajasi uttānīkarosi pakāsesīti te ce Munī brūsi anoghatiṇṇe.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisāti atha ko eso sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya jātijarāmaraṇaṁ atari uttari patari samatikkami vītivattayi. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti **pucchāmi tan**ti pucchāmi taṁ, yācāmi taṁ, ajjhesāmi taṁ, pasādemi taṁ. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi metan**ti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṁ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṁ,
Anekarūpena vadanti suddhiṁ.
Te ce Munī brūsi anoghatiṇṇe,
Atha ko carahi devamanussaloke.
Atāri jātiñca jarañca mārisa,
Pucchāmi taṁ Bhagavā brūhi metanti.

51. **Nāhaṁ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)**
Jātijarāya nivutāti brūmi.
Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā,
Sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṁ,
Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse[1]**.**
Te ve narā oghatiṇṇāti brūmi. (6)

---

1. Anāsavā ye (Syā, Ka)

Nāhaṁ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, Nandāti Bhagavā. Jātijarāya nivutāti brūmīti nāhaṁ Nanda sabbe samaṇabrāhmaṇā jātijarāya āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti vadāmi. Atthi te samaṇabrāhmaṇā. Yesaṁ jāti ca jarāmaraṇañca pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti nāhaṁ sabbe samaṇabrāhmaṇāse. Nandāti Bhagavā jātijarāya nivutāti brūmi.

Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā, sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbanti ye sabbā diṭṭhasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvā. Ye sabbā sutasuddhiyo pahāya -pa-. Ye sabbā mutasuddhiyo pahāya. Ye sabbā diṭṭhasutamutasuddhiyo pahāya. Ye sabbā sīlasuddhiyo pahāya. Ye sabbā vatasuddhiyo pahāya. Ye sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā, sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.

Anekarūpampi pahāya sabbanti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti anekarūpampi pahāya sabbaṁ.

Taṇhaṁ pariññāya anāsavā se, te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti **taṇhā**ti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Taṇhaṁ pariññāyā**ti taṇhaṁ tīhi pariññāhi parijānitvā ñātapariññāya tīraṇapariññāya pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā, taṇhaṁ jānāti[1] "ayaṁ rūpataṇhā, ayaṁ saddataṇhā, ayaṁ gandhataṇhā, ayaṁ rasataṇhā, ayaṁ phoṭṭhabbataṇhā, ayaṁ dhammataṇhā"ti jānāti passati. Ayaṁ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā, evaṁ ñātaṁ katvā taṇhaṁ tīreti aniccato. Dukkhato. Rogato. Gaṇḍato -pa- Nissaraṇato tīreti. Ayaṁ tīraṇapariññā.

---

1. Pajānāti (Syā) parijānāti (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.

Katamā pahānapariññā, evaṁ tīrayitvā taṇhaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Vuttañhetaṁ Bhagavatā—yo bhikkhave taṇhāya chandarāgo, taṁ pajahatha. Evaṁ sā taṇhā pahīnā bhavissati ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Ayaṁ pahānapariññā. . **Taṇhaṁ pariññāyā**ti taṇhaṁ imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. **Anāsavā**ti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. Yesaṁ ime āsavā pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Te vuccanti anāsavā arahanto khīṇāsavā. Taṇhaṁ pariññāya anāsavā.

Te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti ye taṇhaṁ pariññāya anāsavā. Te kāmoghaṁ tiṇṇā, bhavoghaṁ tiṇṇā, diṭṭhoghaṁ tiṇṇā, avijjoghaṁ tiṇṇā, sabbasaṁsārapathaṁ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā samatikkantā vītivattāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti taṇhaṁ pariññāya anāsavāse, te ve narā oghatiṇṇāti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Nāhaṁ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)
Jātijarāya nivutāti brūmi.
Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā,
Sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṁ,
Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse.
Te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti.

52. Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkaṁ.
Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā,
Sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṁ,
Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse.
Ahampi te oghatiṇṇāti brūmi. (7)

Etā'bhinandāmi vaco Mahesinoti **etan**ti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesino**ti kiṁ Mahesi Bhagavā. Mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī pariyesīti Mahesi -pa- "kahaṁ Narāsabho"ti Mahesīti etābhinandāmi vaco Mahesino.

Sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkanti **sukittitan**ti sukittitaṁ su-ācikkhitaṁ[1] sudesitaṁ supaññapitaṁ supaṭṭhapitaṁ suvivaṭaṁ suvibhattaṁ su-uttānīkataṁ supakāsitaṁ. **Gotama'nūpadhīkan**ti upadhī vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Upadhippahānaṁ upadhivūpasamaṁ upadhinissaggaṁ upadhipaṭippassaddhaṁ amataṁ nibbānanti sukittitaṁ Gotama'nūpadhīkaṁ.

Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā, sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbanti ye sabbā diṭṭhasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvā. Ye sabbā sutasuddhiyo -pa-. Ye sabbā mutasuddhiyo. Ye sabbā diṭṭhasutamutasuddhiyo. Ye sabbā sīlasuddhiyo. Ye sabbā vatasuddhiyo. Ye sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā, sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.

Anekarūpampi pahāya sabbanti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṁ visuddhiṁ parisuddhiṁ, muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti anekarūpampi pahāya sabbaṁ.

Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti **taṇhā**ti rūpataṇhā, saddataṇhā, gandhataṇhā, rasataṇhā, phoṭṭhabbataṇhā, dhammataṇhā. **Taṇhaṁ pariññāyā**ti taṇhaṁ tīhi pariññāhi parijānitvā ñātapariññāya tīraṇapariññāya[2] pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā, taṇhaṁ jānāti "ayaṁ rūpataṇhā, ayaṁ saddataṇhā, ayaṁ gandhataṇhā, ayaṁ rasataṇhā, ayaṁ phoṭṭhabbataṇhā, ayaṁ dhammataṇhā"ti jānāti passati. Ayaṁ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā, evaṁ ñātaṁ katvā taṇhaṁ tīreti[3] aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato

---

1. Svācikkhitaṁ (Ka) 2. Tiraṇapariññāya (Syā) 3. Tireti (Syā)

parato palokato ītito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto addhuvato atāṇato aleṇato asaraṇato asaraṇībhūtato rittato tucchato suññato anattato ādīnavato vipariṇāmadhammato asārakato aghamūlato vadhakato vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātidhammato jarādhammato byādhidhammato maraṇadhammato sokaparidevadukkhadomanassupāyāsa-dhammato saṁkilesadhammato samudayato atthaṅgamato assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti. Ayaṁ tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā, evaṁ tīrayitvā taṇhaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Ayaṁ pahānapariññā.

Taṇhaṁ pariññāyāti taṇhaṁ imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. A**nāsavā**ti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. Yesaṁ ime āsavā pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Te vuccanti anāsavā. arahanto khīṇāsavā. **Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmī**ti ye taṇhaṁ pariññāya anāsavā, ahampi te kāmoghaṁ tiṇṇā, bhavoghaṁ tiṇṇā, diṭṭhoghaṁ tiṇṇā, avijjoghaṁ tiṇṇā, sabbasaṁsārapathaṁ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā samatikkantā vītivattāti brūmi vadāmīti taṇhaṁ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmi. Tenāha so brāhmaṇo—

Etā’bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṁ Gotama’nūpadhīkaṁ.
Ye sīdha diṭṭhaṁ va sutaṁ mutaṁ vā,
Sīlabbataṁ vāpi pahāya sabbaṁ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṁ.
Taṇhaṁ pariññāya anāsavāse.
Ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti.

Nandamāṇavapucchāniddeso sattamo.

8. Hemakamāṇavapucchāniddesa

53. Ye me pubbe viyākaṁsu, (iccāyasmā Hemako,)
Huraṁ Gotamasāsanā.
Iccāsi iti bhavissati, sabbaṁ taṁ itihītihaṁ.
Sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ, nāhaṁ tattha abhiramiṁ. (1)

Ye me pubbe viyākaṁsūti yo ca Bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā, te sakaṁ diṭṭhiṁ sakaṁ khantiṁ sakaṁ ruciṁ sakaṁ laddhiṁ sakaṁ ajjhāsayaṁ sakaṁ adhippāyaṁ byākaṁsu ācikkhiṁsu desayiṁsu paññapiṁsu paṭṭhapiṁsu vivariṁsu vibhajiṁsu uttānī-akaṁsu pakāsesunti ye me pubbe viyākaṁsu. **Iccāyasmā Hemako**ti **iccā**ti padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ iccāti. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Hemako**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Hemako.

Huraṁ Gotamasāsanāti huraṁ Gotamasāsanā paraṁ Gotamasāsanā pure Gotamasāsanā paṭhamataraṁ Gotamasāsanā Buddhasāsanā Jinasāsanā Tathāgatasāsanā[1] Arahantasāsanāti huraṁ Gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissatīti evaṁ kira āsi, evaṁ kira bhavissatīti iccāsi iti bhavissati.

Sabbaṁ taṁ itihītihanti sabbaṁ taṁ itihītihaṁ itikirāya paramparāya piṭakasampadāya takkahetu nayahetu ākāraparivitakkena diṭṭhinijjhānakkhantiyā na sāmaṁ sayamabhiññātaṁ na attapaccakkhadhammaṁ kathayiṁsūti sabbaṁ taṁ itihītihaṁ.

Sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhananti sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ vitakkavaḍḍhanaṁ saṅkappavaḍḍhanaṁ kāmavitakkavaḍḍdhanaṁ byāpādavitakkavaḍḍhanaṁ vihiṁsāvitakkavaḍḍhanaṁ ñātivitakkavaḍḍhanaṁ janapadavitakkavaḍḍhanaṁ amarāvitakkavaḍḍhanaṁ parānudayatāpaṭisaṁyuttavitakkavaḍḍhanaṁ lābhasakkārasiloka-paṭisaṁyuttavitakkavaḍḍhanaṁ anavaññattipaṭisaṁyuttavitakkavaḍḍhananti sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ.

---

1. Tathāgatasāsanā devasāsanā (Ka)

Nāhaṁ tattha abhiraminti nāhaṁ tattha abhiramiṁ na vindiṁ nādhigacchiṁ na paṭilabhinti nāhaṁ tattha abhiramiṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye me pubbe viyākaṁsu, (iccāyasmā Hemako,)
Huraṁ Gotamasāsanā.
Iccāsi iti bhavissati, sabbaṁ taṁ itihītihaṁ.
Sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ, nāhaṁ tattha abhiramintī.

54. Tvañca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanaṁ Muni.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ. (2)

Tvañca me dhammamakkhāhīti tvanti Bhagavantaṁ bhaṇati. **dhammamakkhāhīti dhamman**ti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ akkhāhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti tvañca me dhammamakkhāhi.

Taṇhānigghātanaṁ Munīti taṇhāti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. Taṇhānigghātanaṁ taṇhāpahānaṁ taṇhāvūpasamaṁ taṇhāpaṭinissaggaṁ taṇhāpaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānaṁ. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Munīti taṇhānigghātanaṁ Muni.

Yaṁ viditvā sato caranti yaṁ viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti viditaṁ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati sato. **Caran**ti caranto viharanto iriyanto vattento pālento yapento yāpentoti yaṁ viditvā sato caraṁ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, **Visattikā**ti

kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loke**ti apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Tare loke visattikan**ti loke vesā visattikā, loke vetaṁ visattikaṁ sato tareyyaṁ uttareyyaṁ patareyyaṁ samatikkameyyaṁ vītivatteyyanti tare loke visattikaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

> Tvañca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanaṁ Muni.
> Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikanti.

55. Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu Hemaka.
Chandarāgavinodanaṁ, nibbānapadamaccutaṁ. (3)

Idha diṭṭhasutamutaviññātesū**ti** diṭṭhan**ti cakkhunā diṭṭhaṁ.** Sutanti **sotena sutaṁ.** Mutanti **ghānena ghāyitaṁ, jivhāya sāyitaṁ, kāyena phuṭṭhaṁ.** Viññātanti **manasā viññātanti idha diṭṭhasutamutaviññātesu.**

Piyarūpesu Hemakāti kiñca loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ, cakkhu[1] loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Sotaṁ loke. Ghānaṁ loke. Jivhā loke. Kāyo loke. Mano loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Rūpā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Saddā loke. Gandhā loke. Rasā loke. Phoṭṭhabbā loke. Dhammā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Cakkhuviññāṇaṁ loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Sotaviññāṇaṁ loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Ghānaviññāṇaṁ loke. Jivhāviññāṇaṁ loke. Kāyaviññāṇaṁ loke. Manoviññāṇaṁ loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Cakkhusamphasso loke. Sotasamphasso loke. Ghānasamphasso loke. Jivhāsamphasso loke. Kāyasamphasso loke. Manosamphasso loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Cakkhusamphassajā vedanā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Sotasamphassajā vedanā. Ghānasamphassajā vedanā. Jivhāsamphassajā vedanā. Kāyasamphassajā vedanā. Manosamphassajā vedanā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Rūpasaññā loke. Saddasaññā loke. Gandhasaññā loke. Rasasaññā loke. Phoṭṭhabbasaññā loke. Dhammasaññā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ.

---

1. Cakkhuṁ (Syā, Ka)

Rūpasañcetanā loke. Saddasañcetanā loke. Gandhasañcetanā loke. Rasasañcetanā loke. Phoṭṭhabbasañcetanā loke. Dhammasañcetanā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Rūpataṇhā loke. Saddataṇhā loke. Gandhataṇhā loke. Rasataṇhā loke. Phoṭṭhabbataṇhā loke. Dhammataṇhā loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Rūpavitakko loke. Saddavitakko loke. Gandhavitakko loke. Rasavitakko loke. Phoṭṭhabbavitakko loke. Dhammavitakko loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Rūpavicāro loke piyarūpaṁ sātarūpaṁ. Saddavicāro loke. Gandhavicāro loke. Rasavicāro loke. Phoṭṭhabbavicāro loke. Dhammavicāro loke piyarūpaṁ sātarūpanti piyarūpesu Hemaka.

Chandarāgavinodananti **chandarāgo**ti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasineho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṁ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṁ kāmacchandanīvaraṇaṁ. **Chandarāgavinodanan**ti chandarāgappahānaṁ chandarāgavūpasamaṁ chandarāgapaṭinissaggaṁ chandarāgapaṭippassaddhaṁ amataṁ nibbānanti chandarāgavinodanaṁ.

Nibbānapadamaccutanti nibbānapadaṁ tāṇapadaṁ leṇapadaṁ saraṇapadaṁ abhayapadaṁ. **Accutan**ti niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhammanti nibbānapadamaccutaṁ. Tenāha Bhagavā—

Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu Hemaka.
Chandarāgavinodanaṁ, nibbānapadamaccutanti.

56. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikaṁ. (4)

Etadaññāya ye satāti **etan**ti amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Aññāyā**ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā

vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Ye**ti arahanto khīṇāsavā. **Satā**ti catūhi kāraṇehi satā. Kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvitattā satā -pa- te vuccanti satāti etadaññāya ye satā.

Diṭṭhadhammābhinibbutāti **diṭṭhadhammā**ti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti diṭṭhadhammā -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. **Abhinibbutā**ti rāgassa nibbāpitattā nibbutā. Dosassa nibbāpitattā nibbutā. Mohassa nibbāpitattā nibbutā. Kodhassa. Upānāhassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippassaddhāti diṭṭhadhammābhinibbutā.

Upasantā ca te sadāti **upasantā**ti rāgassa upasamitattā nibbāpitattā upasantā. Dosassa. Mohassa. Kodhassa. Upanāhassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippassaddhāti upasantā. **Te**ti arahanto kK. **Sadā**ti sadā sabbakālaṁ niccakālaṁ dhuvakālaṁ satataṁ samitaṁ abbokiṇṇaṁ poṅkhānupoṅkhaṁ udakūmikajātaṁ avīci santati sahitaṁ phassitaṁ purebhattaṁ pacchābhattaṁ purimayāmaṁ majjhimayāmaṁ pacchimayāmaṁ kāḷe juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandheti upasantā ca te sadā.

Tiṇṇā loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loke**ti apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tiṇṇā loke visattikan**ti loke vesā visattikā, loke vetaṁ visattikaṁ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā samatikkantā vītivattāti tiṇṇā loke visattikaṁ. Tenāha Bhagavā—

Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Hemakamāṇavapucchāniddeso aṭṭhamo.

---

9. Todeyyamāṇavapucchāniddesa

57. Yasmiṁ kāmā na vasanti, (iccāyasmā Todeyyo,)
Taṇhā yassa na vijjati.
Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,
Vimokkho tassa kīdiso. (1)

Yasmiṁ kāmā na vasantīti yasmiṁ kāmā na vasanti na saṁvasanti na āvasanti na parivasantīti yasmiṁ kāmā na vasanti. **Iccāyasmā Todeyyo**ti **iccā**ti'padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ iccāti. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Todeyyo**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Todeyyo.

Taṇhā yassa na vijjatīti taṇhā yassa natthi na sati na saṁvijjati nupalabbhati ñāṇagginā daḍḍhāti taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṁkathā ca yo tiṇṇoti kathaṁkathā ca yo tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivattoti kathaṁkathā ca yo tiṇṇo.

Vimokkho tassa kīdisoti vimokkho tassa kīdiso kiṁsaṇṭhito kiṁpakāro kiṁpaṭibhāgo icchitabboti vimokkhaṁ pucchatīti vimokkho tassa kīdiso. Tenāha so brāhmaṇo—

Yasmiṁ kāmā na vasanti, (iccāyasmā Todeyyo,)
Taṇhā yassa na vijjati.
Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,
Vimokkho tassa kīdisoti.

58. **Yasmiṁ kāmā na vasanti, (Todeyyāti Bhagavā,)**
Taṇhā yassa na vijjati.
Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,
Vimokkho tassa nā'paro. (2)

Yasmiṁ kāmā na vasantīti **yasmin**ti yasmiṁ puggale arahante khīṇāsave. **Kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Yasmiṁ kāmā na vasantī**ti yasmiṁ kāmā na vasanti na saṁvasanti na āvasanti na parivasantīti yasmiṁ kāmā na vasanti.

Todeyyāti Bhagavāti **Todeyyā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Todeyyāti Bhagavā.

Taṇhā yassa na vijjatīti **taṇhā**ti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Yassā**ti arahato khīṇāsavassa. **Taṇhā yassa na vijjatī**ti taṇhā yassa natthi na atthi na saṁvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṁkathā ca yo tiṇṇoti kathaṁkathā vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā -pa- chambhitattaṁ cittassa manovilekho. **Yo**ti yo so arahaṁ khīṇāsavo. **Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo**ti kathaṁkathā ca yo tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivattoti kathaṁkathā ca yo tiṇṇo.

Vimokkho tassa nā'paroti natthi tassa aparo vimokkho. Yena vimokkhena vimucceyya vimutto so. Kataṁ tassa vimokkhena karaṇīyanti vimokkho tassa nā'paro. Tenāha Bhagavā—

Yasmiṁ kāmā na vasanti, (Todeyyāti Bhagavā,)
Taṇhā yassa na vijjati.
Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,
Vimokkho tassa nā'paroti.

59. Nirāsaso so uda āsasāno,
Paññāṇavā so uda paññakappī.
Muniṁ ahaṁ Sakka yathā vijaññaṁ,
Taṁ me viyācikkha Samantacakkhu. (3)

Nirāsaso so uda āsasānoti nittaṇho so, udāhu sataṇho rūpe āsīsati[1]. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulaṁ. Gaṇaṁ. Āvāsaṁ. Lābhaṁ. Yasaṁ. Pasaṁsaṁ. Sukhaṁ. Cīvaraṁ. Piṇḍapātaṁ. Senāsanaṁ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ. Kāmadhātuṁ. Rūpadhātuṁ. Arūpadhātuṁ. Kāmabhavaṁ. Rūpabhavaṁ. Arūpabhavaṁ. Saññābhavaṁ. Asaññābhavaṁ. Nevasaññānāsaññābhavaṁ. Ekavokārabhavaṁ. Catuvokārabhavaṁ. Pañcavokārabhavaṁ. Atītaṁ. Anāgataṁ. Paccuppannaṁ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme āsīsati sādiyati pattheti piheti abhijappatīti nirāsaso so uda āsasāno.

Paññāṇavā so uda paññakappīti **paññāṇavā so**ti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Uda paññakappī**ti udāhu aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāñāṇena vā micchāñāṇena vā taṇhākappaṁ vā diṭṭhikappaṁ vā kappeti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetīti paññaṇavā so uda paññakappī.

Muniṁ ahaṁ Sakka yathā vijaññanti **Sakkā**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṁ, saddhādhanaṁ sīladhanaṁ hiridhanaṁ ottappadhanaṁ sutadhanaṁ cāgadhanaṁ paññādhanaṁ satipaṭṭhānadhanaṁ sammappadhānadhanaṁ iddhipādadhanaṁ indriyadhanaṁ baladhanaṁ bojjhaṅgadhanaṁ maggadhanaṁ phaladhanaṁ nibbānadhananti, tehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Atha vā pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁsotipi Sakko. **Muniṁ ahaṁ Sakka yathā vijaññan**ti Sakka yathāhaṁ Muniṁ jāneyyaṁ ājāneyyaṁ vijāneyyaṁ paṭivijāneyyaṁ paṭivijjheyyanti Muniṁ ahaṁ Sakka yathā vijaññaṁ.

---

1. Āsiṁsati (Syā)

Taṁ me viyācikkha Samantacakkhūti **tan**ti yaṁ pucchāmi, yaṁ yācāmi, yaṁ ajjhesāmi, yaṁ pasādemi. **Viyācikkhā**ti ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Samantacakkhū**ti Samantacakkhu vuccati sabbaññutañāṇaṁ -pa- Tathāgato tena Samantacakkhūti taṁ me viyācikkha Samantacakkhu. Tenāha so brāhmaṇo—

Nirāsaso so uda āsasāno,
Paññāṇavā so uda paññakappī.
Muniṁ ahaṁ Sakka yathā vijaññaṁ,
Taṁ me viyācikkha Samantacakkhūti.

60. Nirāsaso so na ca āsasāno,
Paññāṇavā so na ca paññakappī.
Evampi Todeyya Muniṁ vijāna,
Akiñcanaṁ kāmabhave asattaṁ. (4)

Nirāsaso so na ca āsasānoti nittaṇho so, na so sataṇho rūpe nāsīsati. Sadde. Gandhe -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme nāsīsati na icchati na sādiyati na pattheti na piheti nābhijappatīti nirāsaso so na ca āsasāno.

Paññāṇavā so na ca paññakappīti **paññāṇavā**ti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Na ca paññakappī**ti aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāñāṇena vā micchāñāṇena vā taṇhākappaṁ vā na kappeti diṭṭhikappaṁ vā na kappeti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetīti paññāṇavā so na ca paññakappī.

Evampi Todeyya Muniṁ vijānāti **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Evampi Todeyya Muniṁ vijānā**ti Todeyya evaṁ Muniṁ jāna paṭijāna paṭivijāna paṭivijjhāti evampi Todeyya Muniṁ vijāna.

Akiñcanaṁ kāmabhave asattanti **akiñcanan**ti rāgakiñcanaṁ dosakiñcanaṁ mohakiñcanaṁ mānakiñcanaṁ diṭṭhikiñcanaṁ kilesakiñcanaṁ duccaritakiñcanaṁ. Yassetāni[1]

1. Yassete (Syā)

kiñcanāni[1] pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. So vuccati akiñcano. **Kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Bhavā**ti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo -pa- ayaṁ paṭisandhiko punabbhavo.

Akiñcanaṁ kāmabhave asattanti akiñcanaṁ puggalaṁ kāme ca bhave ca asattaṁ alaggaṁ alaggitaṁ apalibuddhaṁ nikkhantaṁ nissaṭaṁ vippamuttaṁ visaññuttaṁ vimariyādikatena cetasā viharantanti akiñcanaṁ kāmabhave asattaṁ. Tenāha Bhagavā—

Nirāsaso so nā ca āsasāno,
Paññāṇavā so na ca paññakappī.
Evampi Todeyya Muniṁ vijāna,
Akiñcanaṁ kāmabhave asattanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī"ti.

Todeyyamāṇavapucchāniddeso navamo.

---

10. Kappamāṇavapucchāniddesa

61. Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ, (iccāyasmā Kappo,)
Oghe jāte mahabbhaye.
Jarāmaccuparetānaṁ, dīpaṁ pabrūhi mārisa.
Tvañca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṁ nāparaṁ siyā. (1)

Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhatanti saro vuccati saṁsāro āgamanaṁ gamanaṁ gamanāgamanaṁ kālaṁ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jāti ca jarā ca maraṇañca. Saṁsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṁsāre sattā ṭhitā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā.

---

1. Kiñcanā (Syā)

Kathaṁ saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati, ettakā jātiyo vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koti na paññāyati. Ettakā jātikoṭiyo vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikoṭisatāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikoṭisahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikoṭisatasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Ettakāni vassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassasatāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassasatasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakā vassakoṭiyo vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassakoṭisatāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassakoṭisahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassakoṭisatasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Ettakāni kappāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappasatāni

vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappasatasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakā kappakoṭiyo vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappakoṭisatāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappakoṭisahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi. Evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappakoṭisatasahassāni vaṭṭaṁ vatti, tato paraṁ na vattatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—anamataggoyaṁ bhikkhave saṁsāro pubbā koṭi na paññāyati avijjānīvaraṇānaṁ sattānaṁ taṇhāsaṁyojanānaṁ sandhāvataṁ saṁsarataṁ. Evaṁ dīgharattaṁ kho bhikkhave dukkhaṁ paccanubhūtaṁ tibbaṁ paccanubhūtaṁ byasanaṁ paccanubhūtaṁ kaṭasī vaḍḍhitā[1], yāvañcidaṁ bhikkhave alameva sabbasaṅkhāresu nibbindituṁ, alaṁ virajjituṁ, alaṁ vimuccituntі evampi saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Kathaṁ saṁsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Ettakā jātiyo vaṭṭaṁ vattissati, tato paraṁ na vattissatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatāni. Ettakāni jātisahassāni. Ettakāni jātisatasahassāni -pa-. Ettakā jātikoṭiyo. Ettakāni jātikoṭisatāni. Ettakāni jātikoṭisahassāni. Ettakāni jātikoṭisatasahassāni. Ettakāni vassāni. Ettakāni vassāsatāni. Ettakāni vassasahassāni. Ettakāni vassasatasahassāni. Ettakā vassakoṭiyo. Ettakāni vassakoṭisatāni. Ettakāni vassakoṭisahassāni. Ettakāni vassakoṭisatasahassāni. Ettakāni kappāni. Ettakāni kappasatāni. Ettakāni kappasahassāni. Ettakāni kappasatasahassāni. Ettakā kappakoṭiyo. Ettakāni

1. Kaṭasīvavaḍḍhitaṁ (Syā) passa Saṁ 1. 387 piṭṭhe.

kappakoṭisatāni. Ettakāni kappakoṭisahassāni. Ettakāni kappakoṭisatasahassāni vaṭṭaṁ vattissati. Tato paraṁ na vattissatīti hevaṁ natthi, evampi saṁsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Evampi saṁsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṁsāre sattā ṭhitā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ. **Iccāyasmā Kappo**ti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Kappo**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Kappo.

Oghe jāte mahabbhayeti kāmoghe bhavoghe diṭṭhoghe avijjoghe jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte. **Mahabbhaye**ti jātibhaye jarābhaye byādhibhaye maraṇabhayeti oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānanti jarāya phuṭṭhānaṁ paretānaṁ samohitānaṁ samannāgatānaṁ. Maccunā phuṭṭhānaṁ paretānaṁ samohitānaṁ samannāgatānaṁ, jātiyā anugatānaṁ jarāya anusaṭānaṁ byādhinā abhibhūtānaṁ maraṇena abbhāhatānaṁ atāṇānaṁ aleṇānaṁ asaraṇānaṁ asaraṇībhūtānanti jarāmaccuparetānaṁ.

Dīpaṁ pabrūhi mārisāti dīpaṁ tāṇaṁ leṇaṁ saraṇaṁ gatiṁ parāyanaṁ[1] brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Mārisā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ mārisāti dīpaṁ pabrūhi mārisa.

Tvañca me dīpamakkhāhīti **tvan**ti Bhagavantaṁ bhaṇati. **Dīpamakkhāhī**ti dīpaṁ tāṇaṁ leṇaṁ saraṇaṁ gatiṁ parāyanaṁ akkhāhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti tvañca me dīpamakkhāhi.

Yathāyidaṁ nāparaṁ siyāti yathayidaṁ dukkhaṁ idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṁ gaccheyya paṭippassambheyya, punapaṭisandhikaṁ dukkhaṁ na nibbatteyya, kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā kāmabhave vā rūpabhave

1. Gatiparāyanaṁ (Syā) evamuparipi.

vā arūpabhave vā saññābhave vā asaññābhave vā nevasaññānāsaññābhave vā ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā punagatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhave vā saṁsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṁ gaccheyya paṭippassambheyyāti yathāyidaṁ nāparaṁ siyā. Tenāha so brāhmaṇo—

Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ, (iccāyasmā Kappo,)
Oghe jāte mahabbhaye.
Jarāmaccuparetānaṁ, dīpaṁ pabrūhi mārisa.
Tvañca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṁ nāparaṁ siyāti.

62. **Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ, (Kappāti Bhagavā,)**
Oghe jāte mahabbhaye.
Jarāmaccuparetānaṁ, dīpaṁ pabrūmi Kappa te. (2)

Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhatanti saro vuccati saṁsāro āgamanaṁ gamanaṁ gamanāgamanaṁ kālaṁ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jāti ca jarā ca maraṇañca. Saṁsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṁsāre sattā ṭhitā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā.

Kathaṁ saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati -pa-. Evaṁ saṁsārassa purimā koṭi na paññāyati. Kathaṁ saṁsārassa pacchimā koṭi na paññāyati -pa-. Evaṁ saṁsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Evaṁ saṁsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṁsāre sattā ṭhitā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ. **Kappāti Bhagavā**ti **Kappā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Kappāti Bhagavā.

Oghe jāte mahabbhayeti kāmoghe bhavoghe diṭṭhoghe avijjoghe jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte. **Mahabbhaye**ti jātibhaye jarābhaye byādhibhaye maraṇabhayeti oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānanti jarāya phuṭṭhānaṁ paretānaṁ samohitānaṁ samannāgatānaṁ. Maccunā phuṭṭhānaṁ paretānaṁ samohitānaṁ samannāgatānaṁ jātiyā anugatānaṁ jarāya anusaṭānaṁ byādhinā abhibhūtānaṁ maraṇena abbhāhatānaṁ atāṇānaṁ aleṇānaṁ asaraṇānaṁ asaraṇībhūtānanti jarāmaccuparetānaṁ.

Dīpaṁ pabrūmi Kappa teti dīpaṁ tāṇaṁ leṇaṁ saraṇaṁ gatiṁ parāyanaṁ brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti dīpaṁ pabrūmi Kappa te. Tenāha Bhagavā—

Majjhe sarasmiṁ tiṭṭhataṁ, (Kappāti Bhagavā,)
Oghe jāte mahabbhaye.
Jarāmaccuparetānaṁ, dīpaṁ pabrūmi kappa teti.

63. Akiñcanaṁ anādānaṁ, etaṁ dīpaṁ anāparaṁ.
Nibbānaṁ iti naṁ brūmi, jarāmaccuparikkhayaṁ. (3)

Akiñcanaṁ anādānanti **kiñcanan**ti rāgakiñcanaṁ dosakiñcanaṁ mohakiñcanaṁ mānakiñcanaṁ diṭṭhikiñcanaṁ kilesakiñcanaṁ duccaritakiñcanaṁ, kiñcanappahānaṁ kiñcanavūpasamaṁ[1] kiñcanapaṭinissaggaṁ[2] kiñcanapaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti akiñcanaṁ. **Anādānan**ti **ādānaṁ** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, ādānappahānaṁ ādānavūpasamaṁ ādānapaṭinissaggaṁ ādānapaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti akiñcanaṁ anādānaṁ.

Etaṁ dīpaṁ anāparanti etaṁ dīpaṁ tāṇaṁ leṇaṁ saraṇaṁ gati parāyanaṁ. **Anāparan**ti tamhā paro añño dīpo natthi, atha kho so evaṁ dīpo aggo ca seṭṭho ca viseṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro cāti etaṁ dīpaṁ anāparaṁ.

Nibbānaṁ iti naṁ brūmīti **vānaṁ** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, vānappahānaṁ vānavūpasamaṁ vānapaṭinissaggaṁ vānapaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānaṁ. **Itī**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ itīti.

---

1. Kiñcanavūpasamo (Syā) evamīdisesu ṭhānesu. 2. Kiñcanapaṭinissaggo (Syā)

Brūmīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti nibbānaṁ iti naṁ brūmi.

Jarāmaccuparikkhayanti jarāmaraṇassa pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti jarāmaccuparikkhayaṁ. Tenāha Bhagavā—

Akiñcanaṁ anādānaṁ, etaṁ dīpaṁ anāparaṁ,
Nibbānaṁ iti naṁ brūmi, jarāmaccuparikkhayanti.

64. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Na te māravasānugā, na te mārassa paddhagū[1]. (4)

Etadaññāya ye satāti **etan**ti amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Aññāyā**ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Ye**ti arahanto khīṇāsavā. **Satā**ti catūhi kāraṇehi satā, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāventā[2] satā -pa- te vuccanti satāti etadaññāya ye satā.

Diṭṭhadhammābhinibbutāti **diṭṭhadhammā**ti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. **Abhinibbutā**ti rāgassa nibbāpitattā nibbutā, dosassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā paṭippassaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippassaddhāti diṭṭhadhammābhinibbutā.

Na te māravasānugāti **māro**ti yo so māro kaṇho adhipati antagū namuci pamattabandhu. **Na te māravasānugā**ti na te mārassa vase vattanti, nāpi māro tesu vasaṁ vatteti, te mārañca mārapakkhañca mārapāsañca mārabaḷisañca[3] mārāmisañca māravisayañca māranivāsañca māragocarañca mārabandhanañca abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā caranti viharanti iriyanti vattenti pālenti yapenti yāpentīti na te māravasānugā.

---

1. Paṭṭhagū (Syā, Ka) 2. Bhāvitattā (Ka) 3. Mārabalisañca (Ka)

Na te mārassa paddhagūti na te mārassa paddhā paddhacarā[1] paricārikā siyā, Buddhassa te Bhagavato paddhā paddhacarā paricārikā siyāti na te mārassa paddhagū. Tenāha Bhagavā—

Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Na te māravasānugā, na te mārassa paddhagūti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Kappamāṇavapucchāniddeso dasamo.

---

11. Jatukaṇṇimāṇavapucchāniddesa

65. Sutvānahaṁ Vīra akāmakāmiṁ, (iccāyasmā Jatukaṇṇi,)
Oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamaṁ.
Santipadaṁ brūhi sahajanetta,
Yathātacchaṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. (1)

Sutvānahaṁ Vīra akāmakāminti sutvā suṇitvā uggahetvā upadhāretvā upalakkhayitvā "itipi so Bhagavā Arahaṁ -pa- Buddho Bhagavā"ti sutvānahaṁ. **Vīran**ti Vīro, Bhagavā vīriyavāti Vīro, pahūti Vīro, visavīti Vīro, alamattoti Vīro, sūroti Vīro, vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁsoti Vīro.

Virato idha sabbapāpakehi,
Nirayadukkhaṁ aticca vīriyavāso[2].
So vīriyavā padhānavā,
Vīro tādi pavuccate tathattāti.

Sutvānahaṁ Vīra. . **Akāmakāmin**ti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Buddhassa Bhagavato vatthukāmā pariññātā, kilesakāmā pahīnā, vatthukāmānaṁ pariññātattā kilesakāmānaṁ

---

1. Paṭṭhā paṭṭhacarā (Syā, Ka)
2. Viriyavā (Syā) Khu 1. 360 piṭṭhepi.

pahīnattā Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Ye kāme kāmenti, kāme patthenti, kāme pihenti, kāme abhijappanti, te kāmakāmino rāgarāgino saññāsaññino, Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati, tasmā Buddho akāmo nikkāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā viharatīti sutvānahaṁ Vīra akāmakāmiṁ.

Iccāyasmā Jatukaṇṇīti **iccā**ti padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ iccāti. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ āyasmāti. **Jatukaṇṇī**ti tassa brāhmaṇassa gottaṁ saṅkhā samaññā paññatti vohāroti iccāyasmā Jatukaṇṇi.

Oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamanti **oghātigan**ti oghātigaṁ oghaṁ atikkantaṁ samatikkantaṁ vītivattanti oghātigaṁ. **Puṭṭhu**nti puṭṭhuṁ pucchituṁ yācituṁ ajjhesituṁ pasādetuṁ. **Akāmamāgaman**ti akāmaṁ puṭṭhuṁ nikkāmaṁ cattakāmaṁ vantakāmaṁ muttakāmaṁ pahīnakāmaṁ paṭinissaṭṭhakāmaṁ vītarāgaṁ vigatarāgaṁ cattarāgaṁ vantarāgaṁ muttarāgaṁ pahīnarāgaṁ paṭinissaṭṭharāgaṁ āgamhā āgatamhā upāgatamhā sampattamhā tayā saddhiṁ samāgatamhāti oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamaṁ.

Santipadaṁ brūhi sahajanettāti **santī**ti ekena ākārena santipi santipadampi[1] taṁyeva amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—santametaṁ padaṁ, paṇītametaṁ padaṁ, yadidaṁ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānanti. Athāparenākārena ye dhammā santādhigamāya santiphusanāya santisacchikiriyāya saṁvattanti. Seyyathidaṁ, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā

---

1. Santipadanti (Ka)

ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti santipadā. Santipadaṁ tāṇapadaṁ leṇapadaṁ saraṇapadaṁ abhayapadaṁ accutapadaṁ amatapadaṁ nibbānapadaṁ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Sahajanettāti nettaṁ** vuccati sabbaññutaññāṇaṁ. Buddhassa Bhagavato nettañca jinabhāvo ca bodhiyā mūle apubbaṁ acarimaṁ ekasmiṁ khaṇe uppanno tasmā Buddho sahajanettoti santipadaṁ brūhi sahajanetta.

Yathātacchaṁ Bhagavā brūhi me'tanti yathātacchaṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ -pa- nirodho nibbānaṁ. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi -pa- pakāsehīti yathātacchaṁ Bhagavā brūhi me'taṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Sutvānahaṁ Vīra akāmakāmiṁ, (iccāyasmā Jatukaṇṇi)
Oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamaṁ.
Santipadaṁ brūhi sahajanetta,
Yathātacchaṁ Bhagavā brūhi me'tanti.

66. Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati,
Ādiccova pathaviṁ tejī tejasā.
Parittapaññassa me Bhūripañño,
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Jātijarāya idha vippahānaṁ. (2)

Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyatīti Bhagavāti gāravādhivacanaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Bhagavā vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati.

Ādiccova pathaviṁ tejī tejasāti ādicco vuccati sūriyo[1]. Pathavī vuccati jagatī[2]. Yathā sūriyo tejī tejena samannāgato

---

1. Suriyo (Syā) 2. Jarā (Syā)

pathaviṁ abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā santāpayitvā sabbaṁ ākāsagataṁ tamagataṁ abhivihacca andhakāraṁ vidhamitvā ālokaṁ dassayitvā ākāse antalikkhe gaganapathe[1] gacchati. Evameva Bhagavā ñāṇatejī ñāṇatejena samannāgato sabbaṁ abhisaṅkhārasamudayaṁ -pa- kilesatamaṁ avijjandhakāraṁ vidhamitvā ñāṇālokaṁ dassetvā vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti ādiccova pathaviṁ tejī tejasā.

Parittapaññassa me Bhūripaññoti ahamasmi parittapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño. Tvampi mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño. Bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti parittapaññassa me Bhūripañño.

Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññanti **dhamman**ti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ cattāro satipaṭṭhāne -pa- nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Yamahaṁ vijaññan**ti yamahaṁ jāneyyaṁ ājāneyyaṁ vijāneyyaṁ paṭijāneyyaṁ paṭivijjheyyaṁ adhigaccheyyaṁ phasseyyaṁ sacchikareyyanti ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.

Jātijarāya idha vippahānanti idheva jātijarāya maraṇassa pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti jātijarāya idha vippahānaṁ. Tenāha so brāhmaṇ—

Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati,
Ādiccova pathaviṁ tejī tejasā.
Parittapaññassa me Bhūripañño,
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Jātijarāya idha vippahānanti.

---

1. Gamanapathe (Syā) Aṭṭhakathā oloketabbā.

67. Kāmesu vinaya gedhaṁ (Jatukaṇṇīti Bhagavā,)
Nekkhammaṁ daṭṭhu khemato.
Uggahitaṁ nirattaṁ vā, mā te vijjittha kiñcanaṁ. (3)

Kāmesu vinaya gedhanti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Gedhan**ti gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Kāmesu vinaya gedhan**ti kāmesu gedhaṁ vinaya paṭivinaya pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti kāmesu vinaya gedhaṁ. **Jatukaṇṇī**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ gottena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Jatukaṇṇīti Bhagavā.

Nekkhammaṁ daṭṭhu khematoti **nekkhamman**ti sammāpaṭipadaṁ anulomapaṭipadaṁ apaccanīkapaṭipadaṁ anvatthapaṭipadaṁ dhammānudhammapaṭipadaṁ sīlesu paripūrakāritaṁ indriyesu guttadvārataṁ bhojane mattaññutaṁ jāgariyānuyogaṁ satisampajaññaṁ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ khemato tāṇato leṇato saraṇato saraṇībhūtato abhayato accutato amatato nibbānato daṭṭhuṁ passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti nekkhammaṁ daṭṭhu khemato.

Uggahitaṁ nirattaṁ vāti **uggahitan**ti taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitaṁ parāmaṭṭhaṁ abhiniviṭṭhaṁ ajjhositaṁ adhimuttaṁ. **Nirattaṁ vā**ti nirattaṁ vā muñcitabbaṁ vijahitabbaṁ vinoditabbaṁ byantīkātabbaṁ anabhāvaṁ gametabbanti uggahitaṁ nirattaṁ vā.

Mā te vijjittha kiñcananti rāgakiñcanaṁ dosakiñcanaṁ mohakiñcanaṁ mānakiñcanaṁ diṭṭhikiñcanaṁ kilesakiñcana duccaritakiñcanaṁ. Idaṁ kiñcanaṁ[1] tuyhaṁ mā vijjittha mā pavijjittha mā saṁvijjittha pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti mā te vijjittha kiñcanaṁ. Tenāha Bhagavā—

---

1. Ime kiñcanā (Ka)

Kāmesu vinaya gedhaṁ, (Jatukaṇṇīti Bhagavā,)
Nekkhammaṁ daṭṭhu khemato.
Uggahitaṁ nirattaṁ vā, mā te vijjittha kiñcananti.

68. Yaṁ pubbe taṁ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṁ.
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi. (4)

Yaṁ pubbe taṁ visosehīti atīte saṅkhāre ārabbha ye kilesā uppajjeyyuṁ, te kilese sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abījaṁ karohi pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti evampi yaṁ pubbe taṁ visosehi. . Atha vā ye atītā kammābhisaṅkhārā avipakkavipākā, te kammābhisaṅkhāre sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abījaṁ[1] karohi pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti evampi yaṁ pubbe taṁ visosehi.

Pacchā te māhu kiñcananti pacchā vuccati anāgate saṅkhāre ārabbha rāgakiñcanaṁ dosakiñcanaṁ mohakiñcanaṁ mānakiñcanaṁ diṭṭhikiñcanaṁ kilesakiñcanaṁ duccaritakiñcanaṁ, idaṁ kiñcanaṁ tuyhaṁ mā ahu mā ahosi mā janesi[2] mā sañjanesi mābhinibbattesi pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṁ gamehīti pacchā te māhu kiñcanaṁ.

Majjhe ce no gahessasīti majjhe vuccati paccuppannaṁ rūpaṁ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṁ, paccuppanne saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena na gahessasi na gaṇhissasi na parāmasissasi na nandissasi nābhinandissasi na ajjhosissasi, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahissasi vinodessasi byantīkarissasi anabhāvaṁ gamessasīti majjhe ce no gahessasi.

Upasanto carissasīti rāgassa upasamitattā upasanto carissasi, dosassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṁ santattā samitattā upasamitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭippassaddho carissasi viharissasi

---

1. Avījaṁ (Syā)
2. Mā janehi (Syā) tathāvasesesu dvīsu padesupi.

iriyissasi vattissasi pālessasi yapessasi yāpessasīti upasanto carissasi. Tenāha Bhagavā—

Yaṁ pubbe taṁ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṁ.
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasīti.

69. Sabbaso nāmarūpasmiṁ, vītagedhassa brāhmaṇa.
Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṁ vaje. (5)

Sabbaso nāmarūpasmiṁ, vītagedhassa brāhmaṇāti **sabbaso**ti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ sabbasoti. **Nāman**ti cattāro arūpino khandhā. **Rūpan**ti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṁ upādāya rūpaṁ. Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Sabbaso nāmarūpasmiṁ, vītagedhassa brāhmaṇā**ti sabbaso nāmarūpasmiṁ vītagedhassa vigatagedhassa cattagedhassa vantagedhassa muttagedhassa pahīnagedhassa paṭinissaṭṭhagedhassa, vītarāgassa vigatarāgassa cattarāgassa vantarāgassa muttarāgassa pahīnarāgassa paṭinissaṭṭharāgassāti sabbaso nāmarūpasmiṁ, vītagedhassa brāhmaṇa.

Āsavāssa na vijjantīti **āsavā**ti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. **Assā**ti arahato khīṇāsavassa. **Na vijjantī**ti ime āsavā tassa natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti āsavāssa na vijjanti.

Yehi maccuvasaṁ vajeti yehi āsavehi maccuno vā vasaṁ gaccheyya, maraṇassa vā vasaṁ gaccheyya, mārapakkhassa vā vasaṁ gaccheyya, te āsavā tassa natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti yehi maccuvasaṁ vaje. Tenāha Bhagavā—

Sabbaso nāmarūpasmiṁ, vītagedhassa brāhmaṇa.
Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṁ vajeti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Jātukaṇṇimāṇavapucchāniddeso ekādasamo.

---

12. Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddesa

70. Okañjahaṁ taṇhacchidaṁ anejaṁ, (iccāyasmā Bhadrāvudho,)
Nandiñjahaṁ oghatiṇṇaṁ vimuttaṁ.
Kappañjahaṁ abhiyāce sumedhaṁ,
Sutvāna nāgassa apanamissanti[1] ito. (1)

Okañjahaṁ taṇhacchidaṁ anejanti **okañjahan**ti rūpadhātuyā yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayupādānā[2] cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, te Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Buddho okañjaho. Vedanādhātuyā. Saññādhātuyā. Saṅkhāradhātuyā. Viññāṇadhātuyā yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayupādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, te Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho okañjaho.

Taṇhacchidanti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā, sā taṇhā Buddhassa Bhagavato chinnā ucchinnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, tasmā Buddho taṇhacchido. **Anejo**ti **ejā** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Sā ejā taṇhā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho anejo. Ejāya pahīnattā anejo. Bhagavā lābhepi na iñjati, alābhepi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasaṁsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati na calati na vedhati na pavedhati na sampavedhatīti tasmā Buddho

---

1. Apagamissanti (Ka) 2. Upāyupādānā (Ka)

anejoti okañjahaṁ taṇhacchidaṁ anejaṁ. **Iccāyasmā Bhadrāvudho**ti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Bhadrāvudho**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Bhadrāvudho.

Nandiñjahaṁ oghatiṇṇaṁ vimuttanti nandī vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, sā nandī sā taṇhā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho nandiñjiho. **Oghatiṇṇan**ti Bhagavā kāmoghaṁ tiṇṇo, bhavoghaṁ tiṇṇo, diṭṭhoghaṁ tiṇṇo, avijjoghaṁ tiṇṇo, sabbasaṁsārapathaṁ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti nandiñjahaṁ oghatiṇṇaṁ. **Vimuttan**ti Bhagavato rāgā cittaṁ muttaṁ vimuttaṁ suvimuttaṁ. Dosā cittaṁ. Mohā cittaṁ -pa- sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṁ muttaṁ vimuttaṁ suvimuttanti nandiñjahaṁ oghatiṇṇaṁ vimuttaṁ.

Kappañjahaṁ abhiyāce sumedhanti **kappā**ti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṁ taṇhākappo -pa- ayaṁ diṭṭhikappo. Buddhassa Bhagavato taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā, tasmā Buddho kappañjaho. **Abhiyāce**ti yācāmi abhiyācāmi ajjhesāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi jappāmi abhijappāmi. Sumedhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho Sumedhoti kappañjahaṁ abhiyāce sumedhaṁ.

Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti **nāgassā**ti nāgo, Bhagavā āguṁ na karotīti nāgo, na gacchatīti nāgo, na āgacchatīti nāgo -pa-. Evaṁ Bhagavā na gacchatīti nāgo. **Sutvāna nāgassa apanamissanti ito**ti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvā ito apanamissanti vajissanti pakkamissanti disāvidisaṁ gamissantīti sutvāna nāgassa apanamissanti ito. Tenāha so brāhmaṇo—

Okañjahaṁ taṇhacchidaṁ anejaṁ, (iccāyasmā Bhadrāvudho,)
Nandiñjahaṁ oghatiṇṇaṁ vimuttaṁ.
Kappañjahaṁ abhiyāce sumedhaṁ,
Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti.

71. **Nānājanā janapadehi saṅgatā,**
Tava Vīra vākyaṁ abhikaṅkhamānā.
Tesaṁ tuvaṁ sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (2)

Nānājanā janapadehi saṅgatāti **nānājanā**ti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Janapadehi saṅgatā**ti Aṅgā ca Magadhā ca Kaliṅgā ca Kāsiyā ca Kosalā ca Vajjiyā ca Mallā ca Cetiyamhā ca[1] Vaṁsā ca Kurumhā ca Pañcālā ca Macchā ca Surasenā ca Assakā ca Avantiyā ca Yonā[2] ca Kambojā ca. **Saṅgatā**ti saṅgatā samāgatā samohitā sannipatitāti nānājanā janapadehi saṅgatā.

Tava Vīra vākyaṁ abhikaṅkhamānāti **Vīrā**ti Vīro, Bhagavā vīriyavāti Vīro, pahūti Vīro, visavīti Vīro, alamattoti Vīro, vigatalomahaṁsotipi Vīro.

Virato idha sabbapāpakehi,
Nirayadukkhaṁ aticca vīriyavāso.
So vīriyavā padhānavā,
Vīro tādi pavuccate tathattāti.

Tava Vīra vākyaṁ abhikaṅkhamānāti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ. **Abhikaṅkhamānā**ti abhikaṅkhamānā icchamānā sādiyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti tava Vīra vākyaṁ abhikaṅkhamānā.

Tesaṁ tuvaṁ sādhu viyākarohīti **tesan**ti tesaṁ khattiyānaṁ brāhmaṇānaṁ vessānaṁ suddānaṁ gahaṭṭhānaṁ pabbajitānaṁ devānaṁ manussānaṁ. **Tuvan**ti Bhagavantaṁ bhaṇati. **Sādhu viyākarohī**ti sādhu ācikkhāhi

1. Cetiyamhā ca sāgaramhā ca (Syā) 2. Yonakā (Ka) Khu 7. 120 piṭṭhepi.

desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti tesaṁ tuvaṁ sādhu viyākarohi.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo—

Nānājanā janapadehi saṅgatā,
Tava Vīra vākyaṁ abhikaṅkhamānā.
Tesaṁ tuvaṁ sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammoti.

72. **Ādānataṇhaṁ vinayetha sabbaṁ, (Bhadrāvudhāti Bhagavā,)**
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Yaṁ yañhi lokasmimupādiyanti,
Teneva māro anveti jantuṁ. (3)

Ādānataṇhaṁ vinayetha sabbanti ādānataṇhaṁ vuccati rūpataṇhā -pa- ādānataṇhāti kiṁkāraṇā vuccati ādānataṇhā, tāya taṇhāya rūpaṁ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ. Gatiṁ. Upapattiṁ. Paṭisandhiṁ. Bhavaṁ. Saṁsāraṁ. Vaṭṭaṁ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti, taṁkāraṇā vuccati ādānataṇhā. **Ādānataṇhaṁ vinayetha sabban**ti sabbaṁ ādānataṇhaṁ vinayeyya paṭivinayeyya pajaheyya vinodeyya byantīkareyya anabhāvaṁ gameyyāti ādānataṇhaṁ vinayetha sabbaṁ, **Bhadrāvudhāti Bhagavā**ti **Bhadrāvudhā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Bhadrāvudhāti Bhagavā.

Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjheti **uddhan**ti anāgataṁ. **Adho**ti atītaṁ. **Tiriyañcāpi majjhe**ti paccuppannaṁ. **Uddhan**ti devaloko. **Adho**ti nirayaloko. **Tiriyañcāpi majjhe**ti manussaloko. Atha vā **uddhan**ti kusalā dhammā. **Adho**ti akusalā dhammā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti abyākatā dhammā. **Uddhan**ti arūpadhātu. **Adho**ti kāmadhātu. **Tiriyañcāpi majjhe**ti rūpadhātu. **Uddhan**ti sukhā vedanā. **Adho**ti dukkhā vedanā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti adukkhamasukhā vedanā. **Uddhan**ti uddhaṁ pādatalā.

Adhoti adho kesamatthakā. **Tiriyañcāpi majjhe**ti vemajjheti uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.

Yaṁ yañhi lokasmimupādiyantīti yaṁ yaṁ rūpagataṁ vedanāgataṁ saññāgataṁ saṅkhāragataṁ viññāṇagataṁ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. **Lokasmin**ti apāyaloke -pa- āyatanaloketi yaṁ yañhi lokasmimupādiyanti.

Teneva māro anveti jantunti teneva kammābhisaṅkhāravasena paṭisandhiko khandhamāro dhātumāro āyatanamāro gatimāro upapattimāro paṭisandhimāro bhavamāro saṁsāramāro vaṭṭamāro anveti anugacchati anvāyiko hoti. **Jantun**ti sattaṁ janaṁ naraṁ māṇavaṁ[1] posaṁ puggalaṁ jīvaṁ jāguṁ jantuṁ indaguṁ manujanti teneva māro anveti jantuṁ. Tenāha Bhagavā—

Ādānataṇhaṁ vinayetha sabbaṁ, (Bhadrāvudhāti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Yaṁ yañhi lokasmimupādiyanti,
Teneva māro anveti jantunti.

73. **Tasmā pajānaṁ na upādiyetha,**
Bhikkhu sato kiñcanaṁ sabbaloke.
Ādānasatte iti pekkhamāno,
Pajaṁ imaṁ maccudheyye visattaṁ. (4)

Tasmā pajānaṁ na upādiyethāti tasmāti tasmā taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānā etaṁ ādīnavaṁ sampassamāno ādānataṇhāyāti tasmā. **Pajānan**ti jānanto pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto "sabbe saṅkhārā aniccā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti jānanto pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. **Na upādiyethā**ti rūpaṁ nādiyeyya na upādiyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyya. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ, gatiṁ, upapattiṁ, paṭisandhiṁ, bhavaṁ. Saṁsāraṁ. Vaṭṭaṁ nādiyeyya na upādiyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyyāti tasmā pajānaṁ na upādiyetha.

---

1. Māṇavaṁ (Syā)

Bhikkhu sato kiñcanaṁ sabbaloketi **bhikkhū**ti puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu, sekkho vā bhikkhu. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati satoti bhikkhu sato. **Kiñcanan**ti kiñci rūpagataṁ vedanāgataṁ saññāgataṁ saṅkhāragataṁ viññāṇagataṁ. **Sabbaloke**ti sabba-apāyaloke sabbamanussaloke sabbadevaloke sabbakhandhaloke sabbadhātuloke sabba-āyatanaloketi bhikkhu sato kiñcanaṁ sabbaloke.

Ādānasatte iti pekkhamānoti ādānasattā vuccanti ye rūpaṁ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ. Gatiṁ. Upapattiṁ. Paṭisandhiṁ. Bhavaṁ. Saṁsāraṁ. Vaṭṭaṁ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. **Itī**ti padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ itīti. **Pekkhamāno**ti pekkhamāno dakkhamāno dissamāno passamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti ādānasatte iti pekkhamāno.

Pajaṁ imaṁ maccudheyye visattanti **pajā**ti sattādhivacanaṁ. Maccudheyyā vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca, pajā maccudheyye māradheyye maraṇadheyye sattā visattā āsattā laggā laggitā palibuddhā, yathā bhittikhile vā nāgadante vā bhaṇḍaṁ sattaṁ visattaṁ āsattaṁ laggaṁ laggitaṁ palibuddhaṁ, evameva pajā maccudheyye māradheyye maraṇadheyye sattā visattā āsattā laggā laggitā palibuddhāti pajaṁ imaṁ maccudheyye visattaṁ. Tenāha Bhagavā—

Tasmā pajānaṁ na upādiyetha,
Bhikkhu sato kiñcanaṁ sabbaloke.
Ādānasatte iti pekkhamāno,
Pajaṁ imaṁ maccudheyye visattanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti.

Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddeso dvādasamo.

13. Udayamāṇavapucchāniddesa

74. **Jhāyiṁ virajamāsīnaṁ, (iccāyasmā Udayo,)**
Katakiccaṁ anāsavaṁ.
Pāraguṁ sabbadhammānaṁ, atthi pañhena āgamaṁ.
Aññāvimokkhaṁ pabrūhi[1], avijjāya pabhedanaṁ. (1)

Jhāyiṁ virajamāsīnanti **jhāyin**ti jhāyī, Bhagavā paṭhamenapi jhānena jhāyī, dutiyenapi jhānena jhāyī, tatiyenapi jhānena jhāyī, catutthenapi jhānena jhāyī, savitakkasavicārenapi jhānena jhāyī, avitakkavicāramattenapi jhānena jhāyī, avitakka-avicārenapi jhānena jhāyī, sappītikenapi jhānena jhāyī, nippītikenapi jhānena jhāyī, sātasahagatenapi jhānena jhāyī, upekkhāsahagatenapi jhānena jhāyī, suññatenapi jhānena jhāyī, animittenapi jhānena jhāyī, appaṇihitenapi jhānena jhāyī, lokiyenapi jhānena jhāyī, lokuttarenapi jhānena jhāyī, jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarukoti jhāyiṁ. **Virajan**ti rāgo rajo, doso rajo, moho rajo, kodho rajo, upanāho rajo -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā rajā, te rajā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho arajo virajo nirajo rajāpagato rajavippahīno rajavippayutto sabbarajavītivatto.

Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetaṁ adhivacanaṁ rajoti.
Etaṁ rajaṁ vippajahitvā[2] Cakkhumā,
Tasmā Jino vigatarajoti vuccati.

Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,
Dosassetaṁ adhivacanaṁ rajoti.
Etaṁ rajaṁ vippajahitvā Cakkhumā,
Tasmā Jino vigatarajoti vuccati.

---

1. Saṁbrūhi (Syā)
2. Paṭivinoditvā (Ka) Khu 7. 406 piṭṭhepi.

Moho rajo na ca pana reṇu vuccati,
Mohassetaṁ adhivacanaṁ rajoti.
Etaṁ rajaṁ vippajahitvā Cakkhumā,
Tasmā Jino vigatarajoti vuccatīti.

Virajaṁ. . **Āsīnan**ti nisinno Bhagavā pāsāṇake cetiyeti āsīno.

Nagassa[1] passe āsīnaṁ, Muniṁ dukkhassa pāraguṁ.
Sāvakā payirupāsanti, tevijjā maccuhāyinoti—

Evampi Bhagavā āsīno. . Atha vā Bhagavā sabbossukkapaṭippassaddhattā āsīno vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti evampi Bhagavā āsīnoti jhāyiṁ virajamāsīnaṁ.

Iccāyasmā Udayoti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Udayo**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Udayo.

Katakiccaṁ anāsavanti Buddhassa Bhagavato kiccākiccaṁ karaṇīyākaraṇīyaṁ pahīnaṁ ucchinnamūlaṁ tālāvatthukataṁ anabhāvaṁkataṁ āyatiṁ anuppādadhammaṁ, tasmā Buddho katakicco.

Yassa ca visatā[2] natthi, chinnasotassa bhikkhuno.
Kiccākiccappahīnassa, pariḷāho na vijjatīti.

Katakiccaṁ anāsavanti **āsavā**ti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo, te āsavā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho anāsavoti katakiccaṁ anāsavaṁ.

Pāraguṁ sabbadhammānanti Bhagavā sabbadhammānaṁ abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammānaṁ, pariññāpāragū sabbadukkhānaṁ, pahānapāragū sabbakilesānaṁ, bhāvanāpāragū catunnaṁ maggānaṁ, sacchikiriyāpāragū nirodhassa, samāpattipāragū sabbasamāpattīnaṁ. So vasippatto pāramippatto ariyasmiṁ sīlasmiṁ,

1. Nagarassa (Ka)
2. Yassa paripatā (Syā) passa Khu 1. 390 piṭṭhe.

vasippatto pāramippatto ariyasmiṁ samādhismiṁ, vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya, vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā. So pāragato pārappatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti pāraguṁ sabbadhammānaṁ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi, pañhaṁ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṁ sotukāmo āgatomhīti evampi atthi pañhena āgamaṁ. Atha vā pañhatthikānaṁ pañhaṁ pucchitukāmānaṁ pañhaṁ sotukāmānaṁ āgamanaṁ abhikkamanaṁ upasaṅkamanaṁ payirupāsanaṁ atthīti evampi atthi pañhena āgamaṁ. Atha vā pañhāgamo tuyhaṁ atthi, tvampi pahu, visavī alamatto mayā pucchitaṁ kathetuṁ visajjetuṁ vahassetaṁ bhāranti evampi atthi pañhena āgamaṁ.

Aññāvimokkhaṁ pabrūhīti aññāvimokkho vuccati arahattavimokkho, arahattavimokkhaṁ pabrūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti aññāvimokkhaṁ pabrūhi.

Avijjāya pabhedananti avijjāya bhedanaṁ pabhedanaṁ pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhaṁ amataṁ nibbānanti avijjāya pabhedanaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Jhāyiṁ virajamāsīnaṁ, (iccāyasmā Udayo,)
Katakiccaṁ anāsavaṁ.
Pāraguṁ sabbadhammānaṁ, atthi pañhena āgamaṁ.
Aññāvimokkhaṁ pabrūhi, avijjāya pabhedananti.

75. Pahānaṁ kāmacchandānaṁ, (Udayāti Bhagavā,)
Domanassāna cūbhayaṁ.
Thinassa[1] ca panūdanaṁ, kukkuccānaṁ nivāraṇaṁ. (2)

Pahānaṁ kāmacchandānanti **chando**ti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasineho kāmapipāsā kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṁ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṁ kāmacchandanīvaraṇaṁ. **Pahānaṁ kāmacchandānan**ti kāmacchandānaṁ pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti pahānaṁ kāmacchandānaṁ. **Udayāti Bhagavā**ti **Udayā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Udayāti Bhagavā.

Domanassāna cūbhayanti **domanassā**ti yaṁ cetasikaṁ asātaṁ, cetasikaṁ dukkhaṁ cetosamphassajaṁ asātaṁ dukkhaṁ vedayitaṁ, cetosamphassajā asātā dukkhā vedanā. **Domanassāna cūbhayan**ti kāmacchandassa ca domanassassa ca ubhinnaṁ pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti domanassāna cūbhayaṁ.

Thinassa ca panūdananti **thinan**ti yā cittassa akalyatā akammaññatā olīyanā sallīyanā līnā līyanā līyitattaṁ thinaṁ thiyanā[2] thiyitattaṁ cittassa. **Panūdanan**ti thinassa ca panūdanaṁ pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti thinassa ca panūdanaṁ.

Kukkuccānaṁ nivāraṇanti **kukkuccan**ti hatthakukkuccampi kukkuccaṁ, pādakukkuccampi kukkuccaṁ, hatthapādakukkuccampi kukkuccaṁ, akappiye kappiyasaññitā, kappiye akappiyasaññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā, yaṁ evarūpaṁ kukkuccaṁ kukkuccāyanā kukkuccāyitattaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho, idaṁ vuccati kukkuccaṁ. Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho katattā ca akatattā ca. Kathaṁ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho, "kataṁ me kāyaduccaritaṁ, akataṁ me kāyasucaritan"ti uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro

1. Thīnassa (Syā) 2. Thīnaṁ thīyanā (Syā)

manovilekho, "kataṁ me vacīduccaritaṁ, akataṁ me vacīsucaritan"ti -pa- "kataṁ me manoduccaritaṁ, akataṁ me manosucaritan"ti -pa- "kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī"ti -pa- "kataṁ me adinnādānaṁ, akatā me adinnādānā veramaṇī"ti -pa- "kato me kāmesumicchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇī"ti -pa- "kato me musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇī"ti -pa- "katā me pisuṇā vācā[1], akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇī"ti -pa- "katā me pharusā vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇī"ti -pa- "kato me samphappalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇī"ti -pa- "katā me abhijjhā, akatā me anabhijjhā"ti -pa- "kato me byāpādo, akato me abyāpādo"ti -pa- "katā me micchādiṭṭhi, akatā me sammādiṭṭhi"ti uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho, evaṁ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho.

Atha vā "sīlesu'mhi aparipūrakārī"ti uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho, "indriyesu'mhi aguttadvāro"ti. "Bhojane amattaññumhī"ti. "Jāgariyaṁ ananuyuttomhī"ti. "Na satisampajaññena samannāgatomhī"ti. "Abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā"ti. "Cattāro sammappadhānā"ti. "Cattāro iddhipādā"ti. "Pañcindriyānī"ti. "Pañca balānī"ti. "Satta bojjhaṅgā"ti. "Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo"ti. "Dukkhaṁ me apariññātaṁ. Samudayo me appahīno. Maggo me abhāvito. Nirodho me asacchikato"ti uppajjati kukkuccaṁ cetaso vippaṭisāro manovilekho.

Kukkuccānaṁ nivāraṇanti kukkuccānaṁ āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ pahānaṁ upasamaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti kukkuccānaṁ nivāraṇaṁ. Tenāha Bhagavā—

Pahānaṁ kāmacchandānaṁ, (Udayāti Bhagavā,)
Domanassāna cūbhayaṁ.
Thinassa ca panūdanaṁ, kukkuccānaṁ nivāraṇanti.

---

1. Pisuṇavācā (Ka)

76. Upekkhāsatisaṁsuddhaṁ, dhammatakkapurejavaṁ.
Aññāvimokkhaṁ pabrūmi, avijjāya pabhedanaṁ. (3)

Upekkhāsatisaṁsuddhanti **upekkhā**ti yā catutthe jhāne upekkhā upekkhanā ajjhupekkhanā cittasamatā[1] cittappassaddhatā majjhattatā cittassa. **Satī**ti yā catutthe jhāne upekkhaṁ ārabbhasati anussati -pa- sammāsati. **Upekkhāsatisaṁsuddhan**ti catutthe jhāne upekkhā ca sati ca suddhā honti visuddhā saṁsuddhā parisuddhā pariyodātā anaṅgaṇā vigatūpakkilesā mudubhūtā kammaniyā ṭhitā āneñjappattāti upekkhāsatisaṁsuddhaṁ.

Dhammatakkapurejavanti dhammatakko vuccati sammāsaṅkappo, so ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkhassāti evampi dhammatakkapurejavaṁ. Atha vā dhammatakko vuccati sammādiṭṭhi, sā ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkhassāti evampi dhammatakkapurejavaṁ. Atha vā dhammatakko vuccati catunnaṁ maggānaṁ pubbabhāgavipassanā, sā ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkhassāti evampi dhammatakkapurejavaṁ.

Aññāvimokkhaṁ pabrūmīti aññāvimokkho vuccati arahattavimokkho, arahattavimokkhaṁ pabrūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti aññāvimokkhaṁ pabrūmi.

Avijjāya pabhedananti **avijjā**ti dukkhe aññāṇaṁ -pa- avijjā moho akusalamūlaṁ. **Pabhedanan**ti avijjāya pabhedanaṁ pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti avijjāya pabhedanaṁ. Tenāha Bhagavā—

Upekkhāsatisaṁsuddhaṁ, dhammatakkapurejavaṁ.
Aññāvimokkhaṁ pabrūmi, avijjāya pabhedananti.

77. Kiṁsu saṁyojano loko, kiṁsu tassa vicāraṇaṁ.
Kissassa vippahānena, nibbānaṁ iti vuccati. (4)

---

1. Cittasamatho (Syā) Khu 7. 402 piṭṭhepi.

Kiṁsu saṁyojano lokoti lokassa saṁyojanaṁ lagganaṁ bandhanaṁ upakkileso, kena loko yutto payutto āyutto samāyutto laggo laggito palibuddhoti kiṁsu saṁyojano loko.

Kiṁsu tassa vicāraṇanti kiṁsu tassa cāraṇaṁ vicāraṇaṁ paṭivicāraṇaṁ, kena loko carati vicarati paṭivicaratīti kiṁsu tassa vicāraṇaṁ. **Kissassa vippahānena, nibbānaṁ iti vuccatī**ti kissassa vippahānena vūpasamena paṭinissaggena paṭippassaddhiyā nibbānaṁ iti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti kissassa vippahānena, nibbānaṁ iti vuccati. Tenāha so brāhmaṇo—

Kiṁsu saṁyojano loko, kiṁsu tassa vicāraṇaṁ.
Kissassa vippahānena, nibbānaṁ iti vuccatīti.

78. Nandisaṁyojano loko, vitakkassa vicāraṇā.
Taṇhāya vippahānena, nibbānaṁ iti vuccati. (5)

Nandisaṁyojano lokoti Nandī vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ, ayaṁ vuccati nandī. Yā nandī lokassa saṁyojanaṁ lagganaṁ bandhanaṁ upakkileso, imāya nandiyā loko yutto payutto āyutto samāyutto laggo laggito palibuddhoti nandisaṁyojano loko.

Vitakkassa vicāraṇāti **vitakkā**ti nava vitakkā kāmavitakko byāpādavitakko vihiṁsāvitakko ñātivitakko janapadavitakko amarāvitakko parānudayatāpaṭisaṁyutto vitakko lābhasakkārasilokapaṭisaṁyutto vitakko anavaññattipaṭisaṁyutto vitakko, ime vuccanti nava vitakkā. Ime nava vitakkā lokassa cāraṇā vicāraṇā paṭivicāraṇā, imehi navahi vitakkehi loko carati vicarati paṭivicaratīti vitakkassa vicāraṇā

Taṇhāya vippahānena, nibbānaṁ iti vuccatīti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Taṇhāya vippahānena, nibbānaṁ iti vuccatī**ti taṇhāya vippahānena vūpasamena paṭinissaggena paṭippassaddhiyā nibbānaṁ iti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti taṇhāya vippahānena, nibbānaṁ iti vuccati. Tenāha Bhagavā—

Nandisaṁyojano loko, vitakkassa vicāraṇā.
Taṇhāya vippahānena, nibbānaṁ iti vuccatīti.

79. Kathaṁ satassa carato, viññāṇaṁ uparujjhati.
Bhagavantaṁ puṭṭhumāgamā, taṁ suṇoma vaco tava. (6)

Kathaṁ satassa caratoti kathaṁ satassa sampajānassa carato viharato iriyato vattayato pālayato yapayato yāpayatoti kathaṁ satassa carato.

Viññāṇaṁ uparujjhatīti viññāṇaṁ nirujjhati vūpasammati atthaṁ gacchati paṭippassambhatīti viññāṇaṁ uparujjhati.

Bhagavantaṁ puṭṭhumāgamāti Buddhaṁ Bhagavantaṁ puṭṭhuṁ pucchituṁ yācituṁ ajjhesituṁ pasādetuṁ āgamhā āgatamhā upāgatamhā sampattamhā tayā saddhiṁ samāgatamhāti Bhagavantaṁ puṭṭhumāgamā.

Taṁ suṇoma vaco tavāti **ta**nti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ suṇoma uggaṇhāma dhārema upadhārema upalakkhemāti taṁ suṇoma vaco tava. Tenāha so brāhmaṇo—

Kathaṁ satassa carato, viññāṇaṁ uparujjhati.
Bhagavantaṁ puṭṭhumāgamā, taṁ suṇoma vaco tavāti.

80. Ajjhattañca bahiddhā ca, vedanaṁ nābhinandato.
Evaṁ satassa carato, viññāṇaṁ uparujjhati. (7)

Ajjhattañca bahiddhā ca, vedanaṁ nābhinandatoti ajjhattaṁ vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti[1], abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Bahiddhā vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Ajjhattabahiddhā vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ

---

1. Na ajjhosāya tiṭṭhati (Syā)

abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Ajjhattaṁ samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī[1] viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Ajjhattaṁ vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhattaṁ samudayavayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Bahiddhā samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosanaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Bahiddhā vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Bahiddhā samudayavayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhattabahiddhā samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhattabahiddhā vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhattabahiddhā samudayavayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Imehi dvādasahi ākārehi vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa- anabhāvaṁ gameti.

Atha vā vedanaṁ aniccato passanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Vedanaṁ dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato -pa- nissaraṇato passanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti. Imehi cattālīsāya[2] ākārehi vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṁ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṁ abhivadanaṁ ajjhosānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ abhinivesaṁ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gametīti ajjhattañca bahiddhā ca, vedanaṁ nābhinandato.

---

1. Idaṁ padaṁ natthi Syā-potthake.
2. Dvācattāḷīsāya (Syā)

Evaṁ satassa caratoti evaṁ satassa sampajānassa carato viharato iriyato vattayato pālayato yapayato yāpayatoti evaṁ satassa carato.

Viññāṇaṁ uparujjhatīti puññābhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇaṁ apuññābhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇaṁ āneñjābhisaṅkhārasahagataṁ viññāṇaṁ nirujjhati vūpasammati atthaṁ gacchati paṭippassambhatīti viññāṇaṁ uparujjhati. Tenāha Bhagavā—

Ajjhattañca bahiddhā ca, vedanaṁ nābhinandato.
Evaṁ satassa carato, viññāṇaṁ uparujjhatīti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Udayamāṇavapucchāniddeso terasamo.

---

14. Posālamāṇavapucchāniddesa

81. **Yo atītaṁ ādisati, (iccāyasmā Posālo,)**
Anejo chinnasaṁsayo.
Pāraguṁ[1] sabbadhammānaṁ, atthi pañhena āgamaṁ. (1)

Yo atītaṁ ādisatīti **yo**ti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṁ saccāni abhisambujjhi, tattha ca Sabbaññutaṁ patto, balesu ca vasībhāvaṁ. **Atītaṁ ādisatī**ti Bhagavā attano ca paresañca atītampi ādisati, anāgatampi ādisati, paccuppannampi ādisati.

Kathaṁ Bhagavā attano atītaṁ ādisati, Bhagavā attano atītaṁ ekampi jātiṁ ādisati, dvepi jātiyo ādisati, tissopi jātiyo ādisati, catassopi jātiyo ādisati, pañcapi jātiyo ādisati, dasapi jātiyo ādisati, vīsampi jātiyo ādisati, tiṁsampi jātiyo ādisati, cattālīsampi jātiyo

---

1. Pāragū (Syā, Ka)

ādisati, paññāsampi jātiyo ādisati, jātisatampi. Jātisahassampi. Jātisatasahassampi. Anekepi saṁvaṭṭakappe. Anekepi vivaṭṭakappe. Anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe ādisati, amutrāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto so tato cuto amutra udapādiṁ, tatrāpāsiṁ "evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno"ti iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ ādisati. Evaṁ Bhagavā attano atītaṁ ādisati.

Kathaṁ Bhagavā paresaṁ atītaṁ ādisati, Bhagavā paresaṁ atītaṁ ekampi jātiṁ ādisati, dvepi jātiyo ādisati -pa-. Anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe ādisati, amutrāsi evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādi, tatrāpāsi "evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno"ti iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ ādisati. Evaṁ Bhagavā paresaṁ atītaṁ ādisati.

Bhagavā pañca jātakasatāni bhāsanto attano ca paresañca atītaṁ ādisati, Mahāpadāniyasuttantaṁ[1] bhāsanto attano ca paresañca atītaṁ ādisati, Mahāsudassaniyasuttantaṁ bhāsanto attano ca paresañca atītaṁ ādisati, Mahāgovindiyasuttantaṁ bhāsanto attano ca paresañca atītaṁ ādisati, Māghadeviyasuttantaṁ bhāsanto attano ca paresañca ādisati.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—atītaṁ kho Cunda addhānaṁ ārabbha Tathāgatassa satānusāriñāṇaṁ[2] hoti, so yāvatakaṁ ākaṅkhati, tāvatakaṁ anussarati. Anāgatañca kho Cunda. Paccuppannañca kho Cunda addhānaṁ ārabbha Tathāgatassa bodhijaṁ ñāṇaṁ uppajjati "ayamantimā jāti, natthidāni punabbhavo"ti.

---

1. Mahādhaniyasuttaṁ (Syā) 2. Satānussariyañāṇaṁ (Ka) passa Dī 3. 111 piṭṭhe.

Indriyaparopariyattañāṇaṁ[1] Tathāgatassa Tathāgatabalaṁ, sattānaṁ āsayānusayañāṇaṁ Tathāgatassa Tathāgatabalaṁ, yamakapāṭihīre ñāṇaṁ[2] Tathāgatassa Tathāgatabalaṁ, mahākaruṇāsamāpattiyā ñāṇaṁ Tathāgatassa Tathāgatabalaṁ, sabbaññutañāṇaṁ Tathāgatassa Tathāgatabalaṁ, anāvaraṇañāṇaṁ Tathāgatassa Tathāgatabalaṁ, sabbattha asaṅgamappaṭihatamanāvaraṇañāṇaṁ Tathāgatassa Tahāgatabalaṁ. Evaṁ Bhagavā attano ca paresañca atītampi ādisati, anāgatampi ādisati, paccuppannampi ādisati ācikkhati deseti paññapeti paṭṭhapeti vivarati vibhajati uttānīkaroti pakāsetīti yo atītaṁ ādisati.

Iccāyasmā Posāloti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Posālo**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Posālo.

Anejo chinnasaṁsayoti ejā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Sā ejā taṇhā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho anejo. Ejāya pahīnattā anejo, Bhagavā lābhepi na iñjati -pa- dukkhepi na iñjati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti anejo. **Chinnasaṁsayo**ti saṁsayo vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā -pa- chambhitattaṁ cittassa manovilekho, so saṁsayo Buddhassa Bhagavato pahīno chinno ucchinno samucchinno vūpasanto paṭinissaggo paṭippassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, tasmā Buddho chinnasaṁsayoti anejo chinnasaṁsayo.

Pāraguṁ sabbadhammānanti Bhagavā sabbadhammānaṁ abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammānaṁ -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti pāragū sabbadhammānaṁ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi -pa- vahassetaṁ bhāranti atthi pañhena āgamaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

---

1. Indriyaparopariyattiñāṇaṁ (Ka) Aṭṭhakathā oloketabbā.
2. Yamakapāṭihiriyañāṇaṁ (Syā)

Yo atītaṁ ādisati, (iccāyasmā Posālo,)
Anejo chinnasaṁsayo.
Pāraguṁ sabbadhammānaṁ, atthi pañhena āgamanti.

82. **Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino.**
Ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.
Ñāṇaṁ Sakkā'nupucchāmi, kathaṁ neyyo tathāvidho. (2)

Vibhūtarūpasaññissāti katamā rūpasaññā, rūpāvacarasamāpattiṁ samāpannassa vā upapannassa vā diṭṭhadhammasukhavihārissa vā saññā sañjānanā sañjānitattaṁ, ayaṁ rūpasaññā. **Vibhūtarūpasaññissā**ti catasso arūpasamāpattiyo paṭiladdhassa[1] rūpasaññā vibhūtā honti vigatā atikkantā samatikkantā vītivattāti vibhūtarūpasaññissa.

Sabbakāyappahāyinoti sabbo tassa paṭisandhiko rūpakāyo pahīno, tadaṅgasamatikkamā vikkhambhanappahānena pahīno tassa rūpakāyoti sabbakāyappahāyino.

Ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passatoti natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Kiṁ kāraṇā "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Yaṁ viññāṇañcāyatanasamāpattiṁ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā taññeva viññāṇaṁ abhāveti vibhāveti antaradhāpeti, "natthi kiñcī"ti passati, taṁkāraṇā "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanasamāpattīti ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.

Ñāṇaṁ Sakkā'nupucchāmīti **Sakkā**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko -pa- pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁsotipi Sakko. **Ñāṇaṁ Sakkā'nupucchāmī**ti tassa ñāṇaṁ pucchāmi, paññaṁ pucchāmi, sambuddhaṁ pucchāmi. Kīdisaṁ kiṁ saṇṭhitaṁ kiṁpakāraṁ kiṁpaṭibhāgaṁ ñāṇaṁ icchitabbanti ñāṇaṁ Sakkā'nupucchāmi.

Kathaṁ neyyo tathāvidhoti kathaṁ so netabbo vinetabbo anunetabbo paññāpetabbo nijjhāpetabbo pekkhetabbo pasādetabbo, kathaṁ tena[2] uttari ñāṇaṁ uppādetabbaṁ. **Tathāvidho**ti tathāvidho

1. Lābhissa (Syā) 2. Kathamassa (Syā)

tādiso tassaṇṭhito tappakāro tappaṭibhāgo, yo so ākiñcaññāyatanasamāpattilābhīti kathaṁ neyyo tathāvidho. Tenāha so brāhmaṇo—

Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino.
Ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.
Ñāṇaṁ Sakkā'nupucchāmi, kathaṁ neyyo tathāvidhoti.

83. Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, (Posālāti Bhagavā,)
Abhijānaṁ Tathāgato.
Tiṭṭhantamenaṁ jānāti, dhimuttaṁ tapparāyaṇaṁ. (3)

Viññāṇaṭṭhitiyo sabbāti Bhagavā abhisaṅkhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānāti. Kathaṁ Bhagavā abhisaṅkhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—rūpupayaṁ[1] vā bhikkhave viññāṇaṁ tiṭṭhamānaṁ tiṭṭheyya[2], rūpārammaṇaṁ rūpappatiṭṭhaṁ nandūpasecanaṁ vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullaṁ āpajjeyya. Vedanupayaṁ vā bhikkhave -pa-. Saññupayaṁ vā bhikkhave -pa-. Saṅkhārupayaṁ vā bhikkhave viññāṇaṁ tiṭṭhamānaṁ tiṭṭheyya, saṅkhārārammaṇaṁ saṅkhārappatiṭṭhaṁ nandūpasecanaṁ vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullaṁ āpajjeyyā"ti, evaṁ Bhagavā abhisaṅkhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti.

Kathaṁ Bhagavā paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—santi bhikkhave sattā nānattakāyā nānattasaññino, seyyathāpi manussā ekacce ca devā ekacce ca vinipātikā, ayaṁ paṭhamā viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā nānattakāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā brahmakāyikā paṭhamābhinibbattā, ayaṁ dutiyā viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā ekattakāyā nānattasaññino, seyyathāpi devā ābhassarā, ayaṁ tatiyā viññāṇaṭṭhiti.

---

1. Rūpūpāyaṁ (Syā, Ka) passa Saṁ 2. 43 piṭṭhe.
2. Tiṭṭhati (Syā, Ka)

Santi bhikkhave sattā ekattakāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā subhakiṇhā, ayaṁ catutthī[1] viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "ananto ākāso"ti ākāsānañcāyatanūpagā, ayaṁ pañcamī[2] viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma "anantaṁ viññāṇan"ti viññāṇañcāyatanūpagā, ayaṁ chaṭṭhī[3] viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanūpagā, ayaṁ sattamī[4] viññāṇaṭṭhiti. Evaṁ Bhagavā paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānātīti viññāṇaṭṭhitiyo sabbā.

Posālāti Bhagavāti **Posālā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Posālāti Bhagavā.

Abhijānaṁ Tathāgatoti **abhijānan**ti abhijānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto Tathāgato. Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā[5] atītañcepi kho Cunda hoti abhūtaṁ atacchaṁ anatthasañhitaṁ, na taṁ Tathāgato byākaroti. Atītañcepi Cunda hoti bhūtaṁ tacchaṁ anatthasañhitaṁ, tampi Tathāgato na byākaroti. Atītañcepi kho Cunda hoti bhūtaṁ tacchaṁ atthasañhitaṁ, tatra kālaññū Tathāgato hoti tasseva pañhassa veyyākaraṇāya. Anāgatañcepi Cunda hoti -pa-. Paccuppannañcepi Cunda hoti abhūtaṁ atacchaṁ anatthasañhitaṁ, na taṁ Tathāgato byākaroti. Paccuppannaṁ cepi Cunda hoti bhūtaṁ tacchaṁ anatthasañhitaṁ, tampi Tathāgato na byākaroti. Paccuppannañcepi Cunda hoti bhūtaṁ tacchaṁ atthasañhitaṁ, tatra kālaññū Tathāgato hoti tassa pañhassa veyyākaraṇāya. Iti kho Cunda atītānāgatapaccuppannesu dhammesu Tathāgato kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī, tasmā "Tathāgato"ti vuccati.

Yaṁ kho Cunda sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya diṭṭhaṁ sutaṁ mutaṁ viññātaṁ pattaṁ

---

1. Catutthā (Syā) passa Aṁ 2. 428 piṭṭhe.
2. Pañcamā (Syā)
3. Chaṭṭhā (Syā)
4. Sattamā (Syā)
5. Passa Dī 3. 111 piṭṭhe.

pariyesitaṁ anuvicaritaṁ manasā, sabbaṁ taṁ Tathāgatena abhisambuddhaṁ, tasmā "Tathāgato"ti vuccati. Yañca Cunda rattiṁ Tathāgato anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambujjhati, yañca rattiṁ anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, yaṁ etasmiṁ antare bhāsati lapati niddisati. Sabbaṁ taṁ tatheva hoti no aññathā, tasmā "Tathāgato"ti vuccati. Yathāvādī Cunda Tathāgato tathākārī, yathākārī tathāvādī, iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī, tasmā "Tathāgato"ti vuccati. Sadevake Cunda loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya Tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthudaso vasavatthī, tasmā "Tathāgato"ti vuccatīti abhijānaṁ Tathāgato.

Tiṭṭhantamenaṁ jānātīti Bhagavā idhatthaññeva[1] jānāti kammābhisaṅkhāravasena "ayaṁ puggalo kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjissatī"ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena "ayaṁ puggalo kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tiracchānayoniṁ upapajjissatī"ti. Bhagavā-idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena "ayaṁ puggalo kāyassa bhedā paraṁ maraṇā pettivisayaṁ upapajjissatī"ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena "ayaṁ puggalo kāyassa bhedā paraṁ maraṇā manussesu uppajjissatī"ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena "ayaṁ puggalo suppaṭipanno kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjissatī"ti.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—idha panāhaṁ Sāriputta ekaccaṁ puggalaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi "tathāyaṁ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṁ samārūḷho, yathā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjissatī"ti.

Idha panāhaṁ Sāriputta ekaccaṁ puggalaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi "tathāyaṁ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṁ samārūḷho, yathā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā tiracchānayoniṁ upapajjissatī"ti.

---

1. Idhaṭṭhaññeva (Syā)

Idha panāhaṁ Sāriputta ekaccaṁ puggalaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṁ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṁ samārūḷho, yathā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā pettivisayaṁ upapajjissatī”ti.

Idha panāhaṁ Sāriputta ekaccaṁ puggalaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṁ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṁ samārūḷho, yathā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā manussesu uppajjissatī”ti.

Idha panāhaṁ Sāriputta ekaccaṁ puggalaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṁ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṁ samārūḷho, yathā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjissatī”ti.

Idha panāhaṁ Sāriputta ekaccaṁ puggalaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṁ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṁ samārūḷho, yathā āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti tiṭṭhantamenaṁ jānāti.

Dhimuttaṁ tapparāyaṇanti dhimuttanti ākiñcaññāyatanaṁ dhimuttanti vimokkhena dhimuttaṁ tatrādhimuttaṁ tadadhimuttaṁ tadādhipateyyaṁ. Atha vā Bhagavā jānāti “ayaṁ puggalo rūpādhimutto saddādhimutto gandhādhimutto rasādhimutto phoṭṭhabbādhimutto kulādhimutto gaṇādhimutto āvāsādhimutto lābhādhimutto yasādhimutto pasaṁsādhimutto sukhādhimutto cīvarādhimutto piṇḍapātādhimutto senāsanādhimutto gilānapaccayabhesajjaparikkhārādhimutto Suttantādhimutto Vinayādhimutto Abhidhammādhimutto āraññakaṅgādhimutto piṇḍapātikaṅgādhimutto paṁsukūlikaṅgādhimutto tecīvarikaṅgādhimutto sapadānacārikaṅgādhimutto khalupacchābhattikaṅgādhimutto nesajjikaṅgādhimutto yathāsanthatikaṅgādhimutto paṭhamajjhānādhimutto dutiyajjhānādhimutto tatiyajjhānādhimutto catutthajjhānādhimutto ākāsānañcāyatanasamāpattādhimutto viññāṇañcāyatanasamāpattādhimutto ākiñcaññāyatanasamāpattādhimutto nevasaññānāsaññāyatanasamāpattādhimutto”ti dhimuttaṁ.

Tapparāyaṇanti ākiñcaññāyatanamayaṁ tapparāyaṇaṁ kammaparāyaṇaṁ vipākaparāyaṇaṁ kammagarukaṁ paṭisandhigarukaṁ. Atha vā Bhagavā jānāti "ayaṁ puggalo rūpaparāyaṇo -pa- nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiparāyaṇo"ti dhimuttaṁ tapparāyaṇaṁ. Tenāha Bhagavā—

Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, (Posālāti Bhagavā,)
Abhijānaṁ Tathāgato.
Tiṭṭhantamenaṁ jānāti, dhimuttaṁ tapparāyaṇanti.

84. **Ākiñcaññāsambhavaṁ ñatvā, nandisaṁyojanaṁ iti.**
Evametaṁ abhiññāya, tato tattha vipassati.
Etaṁ ñāṇaṁ tathaṁ tassa, brāhmaṇassa vusīmato. (4)

Ākiñcaññāsambhavaṁ ñatvāti ākiñcaññāsambhavoti vuccati ākiñcaññāyatanasaṁvattaniko kammābhisaṅkhāro, ākiñcaññāyatanasaṁvattanikaṁ kammābhisaṅkhāraṁ ākiñcaññāsambhavoti ñatvā, laggananti ñatvā, bandhananti ñatvā, palibodhoti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti ākiñcaññāsambhavaṁ ñatvā.

Nandisaṁyojanaṁ itīti nandisaṁyojanaṁ vuccati arūparāgo, arūparāgena taṁ kammaṁ laggaṁ laggitaṁ palibuddhaṁ arūparāgaṁ nandisaṁyojananti ña tvā, laggananti ña tvā, bandhananti ña tvā, palibodhoti ña tvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Itī**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ itīti nandisaṁyojanaṁ iti.

Evametaṁ abhiññāyāti evaṁ etaṁ abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti evametaṁ abhiññāya.

Tato tattha vipassatīti **tatthā**ti ākiñcaññāyatanaṁ samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā tattha jāte cittacetasike dhamme aniccato vipassati, dukkhato vipassati, rogato -pa- nissaraṇato vipassati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti tato tattha vipassati.

Etaṁ ñāṇaṁ tathaṁ tassāti etaṁ ñāṇaṁ tacchaṁ bhūtaṁ yāthāvaṁ aviparītaṁ tassāti etaṁ ñāṇaṁ tathaṁ tassa.

Brāhmaṇassa vusīmatoti **brāhmaṇo**ti sattannaṁ dhammānaṁ bāhitattā brāhmaṇo -pa- asito tādi pavuccate sa brahmāti. **Brāhmaṇassa vusīmato**ti puthujjanakalyāṇaṁ upādāya satta sekkhā appattassa pattiyā anadhigatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya vasanti saṁvasanti āvasanti parivasanti, arahā vusitavā katakaraṇīyo ohitabhāro anuppattasadattho parikkhīṇabhavasaṁyojano sammadaññā vimutto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti brāhmaṇassa vusīmato. Tenāha Bhagavā—

Ākiñcaññāsambhavaṁ ña tvā, nandisaṁyojanaṁ iti.
Evametaṁ abhiññāya, tato tattha vipassati.
Etaṁ ñāṇaṁ tathaṁ tassa, brāhmaṇassa vusīmatoti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Posālamāṇavapucchāniddeso cuddasamo.

---

15. Mogharājamāṇavapucchāniddesa

85. Dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissaṁ, (iccāyasmā Mogharājā,)
Na me byākāsi Cakkhumā.
Yāvatatiyañca devīsi[1],
Byākarotīti me sutaṁ. (1)

Dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissanti so brāhmaṇo dvikkhattuṁ Buddhaṁ Bhagavantaṁ pañhaṁ apucchi, tassa Bhagavā pañhaṁ puṭṭho na byākāsi "tadantarā[2] imassa brāhmaṇassa indriyaparipāko bhavissatī"ti. **Sakkan**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṁ, saddhādhanaṁ sīladhanaṁ hiridhanaṁ ottappadhanaṁ sutadhanaṁ cāgadhanaṁ paññādhanaṁ satipaṭṭhānadhanaṁ sammappadhānadhanaṁ iddhipādadhanaṁ indriyadhanaṁ baladhanaṁ bojjhaṅgadhanaṁ maggadhanaṁ phaladhanaṁ nibbānadhanaṁ. Imehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Atha vā

---

1. Devisi (Syā)
2. Cakkhusamanantarā (Syā)

Sakko pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁsotipi Sakko. **Dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissan**ti dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissaṁ ayācissaṁ ajjhesissaṁ pasādayissanti dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissaṁ.

Iccāyasmā Mogharājāti **iccā**ti padasandhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Mogharājā**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Mogharājā.

Na me byākāsi Cakkhumāti **na me byākāsī**ti na me byākāsi na ācikkhi na desesi na paññapesi na paṭṭhapesi na vivari na vibhaji na uttānī-akāsi na pakāsesi. **Cakkhumā**ti Bhagavā pañcahi cakkhūhi Cakkhumā, maṁsacakkhunāpi Cakkhumā, dibbacakkhunāpi[1] Cakkhumā, paññācakkhunāpi Cakkhumā, Buddhacakkhunāpi Cakkhumā, samantacakkhunāpi Cakkhumā.

Kathaṁ Bhagavā maṁsacakkhunāpi Cakkhumā. Maṁsacakkhumhi Bhagavato pañca vaṇṇā saṁvijjanti nīlo ca vaṇṇo pītako ca vaṇṇo lohitako ca vaṇṇo kaṇho ca vaṇṇo odāto ca vaṇṇo. Yattha ca akkhilomāni patiṭṭhitāni, taṁ nīlaṁ hoti sunīlaṁ pāsādikaṁ dassaneyyaṁ umāpupphasamānaṁ[2]. Tassa parato pītakaṁ hoti supītakaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ pāsādikaṁ dassaneyyaṁ kaṇikārapupphasamānaṁ, ubhato ca akkhikūṭāni Bhagavato lohitakāni honti sulohitakāni pāsādikāni dassaneyyāni indagopakasamānāni. Majjhe kaṇhaṁ hoti sukaṇhaṁ alūkhaṁ siniddhaṁ pāsādikaṁ dassaneyyaṁ addāriṭṭhakasamānaṁ[3]. Tassa parato odātaṁ hoti su-odātaṁ setaṁ paṇḍaraṁ pāsādikaṁ dassaneyyaṁ osadhitārakasamānaṁ. Tena Bhagavā pākatikena maṁsacakkhunā attabhāvapariyāpannena purimasucaritakammābhinibbattena samantā yojanaṁ passati divā ceva rattiṁ ca. Yadā hi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti, sūriyo ca atthaṅgato[4] hoti, kāḷapakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasaṇḍo hoti, mahā ca kāḷamegho[5] abbhuṭṭhito hoti. Evarūpe caturaṅgasamannāgate andhakāre

1. Dibbena cakkhunāpi (Ka) 2. Ummārapupphasamānaṁ (Syā) Khu 7. 276 piṭṭhepi.
3. Aḷāriṭṭhakasamānaṁ (Syā) 4. Atthaṅgamito (Syā, Ka)
5. Akālamegho (Syā, Ka) passa Khu 7. 276 piṭṭhe.

samantā yojanaṁ passati, natthi so kuṭṭo vā kavāṭo vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇaṁ rūpānaṁ dassanāya. Ekaṁ ce tilaphalaṁ nimittaṁ katvā tilavāhe pakkhipeyya, taṁyeva tilaphalaṁ uddhareyya. Evaṁ parisuddhaṁ Bhagavato pākatikaṁ maṁsacakkhu. Evaṁ Bhagavā maṁsacakkhunāpi Cakkhumā.

Kathaṁ Bhagavā dibbena cakkhunāpi Cakkhumā, Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti "ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṁ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannā, ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṁ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannā"ti iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca Bhagavā ekampi lokadhātuṁ passeyya, dvepi lokadhātuyo passeyya, tissopi lokadhātuyo passeyya, catassopi lokadhātuyo passeyya, pañcapi lokadhātuyo passeyya, dasapi lokadhātuyo passeyya, vīsampi lokadhātuyo passeyya, tiṁsampi lokadhātuyo passeyya, cattālīsampi lokadhātuyo passeyya, paññāsampi lokadhātuyo passeyya, satampi lokadhātuyo passeyya, sahassimpi cūḷanikaṁ lokadhātuṁ passeyya, dvisahassimpi majjhimikaṁ lokadhātuṁ passeyya, tisahassimpi lokadhātuṁ passeyya, mahāsahassimpi[1] lokadhātuṁ passeyya, yāvatakaṁ vā[2] pana ākaṅkheyya, tāvatakaṁ passeyya. Evaṁ parisuddhaṁ Bhagavato dibbacakkhu. Evaṁ Bhagavā dibbena cakkhunāpi Cakkhumā.

---

1. Tisahassiṁ mahāsahassampi (Ka)
2. Yāvatā (Sī, Ka)

Kathaṁ Bhagavā paññācakkhunāpi Cakkhumā, Bhagavā mahāpañño puthupañño javanapañño hāsapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhedakusalo pabhinnañāṇo adhigatapaṭisambhidappatto catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisasīho purisanāgo purisājañño purisadhorayho anantañāṇo anantatejo anantayaso aḍḍho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

So hi Bhagavā jānaṁ jānāti, passaṁ passati, cakkubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī[1] Tathāgato. Natthi tassa Bhagavato aññātaṁ adiṭṭhaṁ aviditaṁ asacchikataṁ aphassitaṁ[2] paññāya, atītaṁ anāgataṁ paccuppannaṁ[3] upādāya sabbe dhammā sabbākārena Buddhassa Bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṁ āgacchanti. Yaṁ kiñci neyyaṁ nāma atthi jānitabbaṁ[4] attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhidhammmiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho guḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkileso vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho[5], sabbaṁ taṁ anto Buddhañāṇe parivattati, sabbaṁ kāyakammaṁ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbaṁ vacīkammaṁ ñāṇānuparivatti, sabbaṁ manokammaṁ ñāṇānuparivatti. Atīte Buddhassa Bhagavato appaṭihataṁ ñāṇaṁ. Anāgate appaṭihataṁ ñāṇaṁ, paccuppanne appaṭihataṁ ñāṇaṁ. Yāvatakaṁ neyyaṁ tāvatakaṁ ñāṇaṁ. Yāvatakaṁ ñāṇaṁ tāvatakaṁ neyyaṁ. Neyyapariyantikaṁ ñāṇaṁ, ñāṇapariyantikaṁ neyyaṁ, neyyaṁ atikkamitvā ñāṇaṁ nappavattati, ñāṇaṁ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā, yathā dvinnaṁ samuggapaṭalānaṁ sammāphusitānaṁ heṭṭhimaṁ samuggapaṭalaṁ

1. Dhammasāmi (Syā, Ka)
2. Aphusitaṁ (Syā, Ka)
3. Atītānāgatapaccuppannaṁ (Syā)
4. Atthi dhammaṁ jānitabbaṁ (Ka)
5. Paramattho vā attho (Ka)

uparimaṁ nātivattati. Uparimaṁ samuggapaṭalaṁ heṭṭhimaṁ nātivattati. Aññamaññapariyantaṭṭhāyino. Evameva Buddhassa Bhagavato neyyañca ñāṇañca aññamaññapariyantaṭṭhāyino. Yāvatakaṁ neyyaṁ tāvatakaṁ ñāṇaṁ. Yāvatakaṁ ñāṇaṁ tāvatakaṁ neyyaṁ. Neyyapariyantikaṁ ñāṇaṁ, ñāṇapariyantikaṁ neyyaṁ. Neyyaṁ atikkamitvā ñāṇaṁ nappavattati, ñāṇaṁ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā. Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṁ pavattati. Sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhapaṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādapaṭibaddhā. Sabbasattesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṁ pavattati. Sabbesaṁ ca sattānaṁ Bhagavā āsayaṁ jānāti, anusayaṁ jānāti, caritaṁ jānāti, adhimuttiṁ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte jānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitimiṅgalaṁ[1] upādāya antomahāsamudde parivattanti. Evameva sadevako loko samārako loko sabrahmako loko sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. . Yathā ye keci pakkhī antamaso garuḷaṁ venateyyaṁ upādāya ākāsassa padese parivattanti. Evameva yepi te Sāriputtasamā paññāya samannāgatā, tepi Buddhañāṇassa padese parivattanti. Buddhañāṇaṁ devamanussānaṁ paññaṁ pharitvā abhibhavitvā tiṭṭhati.

Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā kataparappavādā vālavedhirūpā vobhindantā[2] maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni, te pañhe abhisaṅkharitvā abhisaṅkharitvā Tathāgataṁ upasaṅkamitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni. Kathitā visajjitā ca te pañhā Bhagavatā[3] honti nidditthakāraṇā. Upakkhittakā ca te Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavāva tattha atirocati. Yadidaṁ paññāyāti, evaṁ Bhagavā paññācakkhunāpi Cakkhumā.

---

1. Timitipiṅgalaṁ (Ka) 2. Te bhindantā (Syā, Ka) 3. Bhagavato (Ka)

Kathaṁ Bhagavā Buddhacakkhunāpi Cakkhumā, Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṁ volokento[1] addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino[2] viharante. Seyyathāpi nāma uppaliniyaṁ vā paduminiyaṁ vā puṇḍarīkiniyaṁ vā appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṁvaḍḍhāni udakānuggatāni antonimuggaposīni[3], appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṁvaḍḍhāni samodakaṁ ṭhitāni, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṁvaḍḍhāni udakā accuggamma tiṭṭhanti anupalittāni udakena. Evamevaṁ Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṁ volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Jānāti Bhagavā "ayaṁ puggalo rāgacarito, ayaṁ dosacarito, ayaṁ mohacarito, ayaṁ vitakkacarito, ayaṁ saddhācarito, ayaṁ ñāṇacarito"ti. Rāgacaritassa Bhagavā puggalassa asubhakathaṁ katheti. Dosacaritassa Bhagavā puggalassa mettābhāvanaṁ ācikkhati. Mohacaritassa Bhagavā puggalassa uddese paripucchāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusaṁvāse niveseti. Vitakkacaritassa Bhagavā puggalassa ānāpānassatiṁ ācikkhati. Saddhācaritassa Bhagavā puggalassa pasādanīyaṁ nimittaṁ ācikkhati Buddhasubodhiṁ[4] dhammasudhammataṁ saṁghasuppaṭipattiṁ sīlāni ca attano. Ñāṇacaritassa Bhagavā puggalassa vipassanānimittaṁ ācikkhati aniccākāraṁ dukkhākāraṁ anattākāraṁ.

"Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito,
Yathāpi passe janataṁ samantato.
Tathūpamaṁ dhammamayaṁ Sumedha,
Pāsādamāruyha Samantacakkhu.
Sokāvatiṇṇaṁ[5] janatamapetasoko,
Avekkhassu jātijarābhibhūtan"ti.

---

1. Olokento (Ka) 2. Para...dassāvine (Ka) 3. Antonimmuggaposīni (Ka)
4. Buddhasubuddhataṁ (Ka) 5. Sokāvakiṇṇaṁ (Syā)

Evaṁ Bhagavā Buddhacakkhunāpi Cakkhumā.

Kathaṁ Bhagavā Samantacakkhunāpi Cakkhumā, **Samantacakkhu** vuccati sabbaññutañāṇaṁ, Bhagavā sabbaññutañāṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

"Na tassa addiṭṭhamidhatthi kiñci,
Atho aviññātamajānitabbaṁ.
Sabbaṁ abhiññāsi yadatthi neyyaṁ,
Tathāgato tena Samantacakkhū"ti.

Evaṁ Bhagavā Samantacakkhunāpi Cakkhumāti na me byākāsi Cakkhumā.

Yāvatatiyañca devīsi, byākarotīti me sutanti yāvatatiyaṁ Buddho sahadhammikaṁ pañhaṁ puṭṭho byākaroti no saṁsāretīti[1] evaṁ mayā uggahitaṁ, evaṁ mayā upadhāritaṁ, evaṁ mayā upalakkhitaṁ. **Devīsī**ti Bhagavā ceva isi cāti devīsi, yathā rājā pabbajitā vuccanti rājisayo, brāhmaṇā pabbajitā vuccanti brāhmaṇisayo, evameva Bhagavā ceva isi cāti devīsi.

Atha vā Bhagavā pabbajitotipi **isi,** mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī pariyesītipi isi, mahantaṁ samādhikkhandhaṁ -pa- mahantaṁ paññākkhandhaṁ. Mahantaṁ vimuttikkhandhaṁ. Mahantaṁ vimuttiñāṇadassanakkhandhaṁ esī gavesī pariyesītipi isi, mahato tamokāyassa padālanaṁ esī gavesī pariyesītipi isi, mahato vipallāsassa pabhedanaṁ esī gavesī pariyesītipi isi, mahato taṇhāsallassa abbahanaṁ. Mahato diṭṭhisaṅghāṭassa viniveṭhanaṁ. Mahato mānaddhajassa papātanaṁ. Mahato abhisaṅkhārassa vūpasamaṁ. Mahato oghassa nittharaṇaṁ. Mahato bhārassa nikkhepanaṁ. Mahato saṁsāravaṭṭassa upacchedaṁ. Mahato santāpassa nibbāpanaṁ. Mahato pariḷāhassa paṭippassaddhiṁ. Mahato dhammaddhajassa ussāpanaṁ esī gavesī pariyesītipi isi, mahante satipaṭṭhāne. Mahante sammappadhāne. Mahantāni indriyāni. Mahantāni balāni. Mahante bojjhaṅge. Mahantaṁ ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ. Mahantaṁ paramatthaṁ amataṁ nibbānaṁ esī gavesī pariyesītipi isi, Mahesakkhehi vā sattehi esito gavesito pariyesito

---

1. Sampāyatīti (Syā)

"Kahaṁ Buddho, kahaṁ Bhagavā, kahaṁ Devadevo, kahaṁ Narāsabho"tipi isīti yāvatatiyañca devīsi, byākarotīti me sutaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Dvāhaṁ Sakkaṁ apucchissaṁ, (iccāyasmā Mogharājā,)
Na me byākāsi Cakkhumā.
Yāvatatiyañca devīsi,
Byākarotīti me sutanti.

86. Ayaṁ loko paro loko,
Brahmaloko sadevako.
Diṭṭhiṁ te nābhijānāti,
Gotamassa yasassino. (2)

Ayaṁ loko paro lokoti **ayaṁ loko**ti manussaloko. **Paro loko**ti manussalokaṁ ṭhapetvā sabbo paro lokoti ayaṁ loko paro loko.

Brahmaloko sadevakoti sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussāti brahmaloko sadevako.

Diṭṭhiṁ te nābhijānātīti tuyhaṁ diṭṭhiṁ khantiṁ ruciṁ laddhiṁ ajjhāsayaṁ adhippāyaṁ loko na jānāti, "ayaṁ evaṁdiṭṭhiko evaṁkhantiko evaṁruciko evaṁladdhiko evaṁajjhāsayo evaṁadhippāyo"ti na jānāti na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti diṭṭhiṁ te nābhijānāti.

Gotamassa yasassinoti Bhagavā yasappattoti yasassī. Atha vā Bhagavā sakkato garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilāna-paccayabhesajjaparikkhārānantipi yasassīti Gotamassa yasassino. Tenāha so brāhmaṇo—

Ayaṁ loko paro loko,
Brahmaloko sadevako.
Diṭṭhiṁ te nābhijānāti,
Gotamassa yasassinoti.

87. Evaṁ abhikkanta dassāviṁ, atthi pañhena āgamaṁ.
Kathaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passati. (3)

Evaṁ abhikkantadassāvinti evaṁ abhikkantadassāviṁ aggadassāviṁ seṭṭhadassāviṁ viseṭṭhadassāviṁ pāmokkhadassāviṁ uttamadassāviṁ paramadassāvinti evaṁ abhikkantadassāviṁ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi -pa- vahassetaṁ bhāranti evampi atthi pañhena āgamaṁ.

Kathaṁ lokaṁ avekkhantanti kathaṁ lokaṁ avekkhantaṁ paccavekkhantaṁ tulayantaṁ tīrayantaṁ vibhāvayantaṁ vibhūtaṁ karontanti kathaṁ lokaṁ avekkhantaṁ.

Maccurājā na passatīti maccurājā na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti maccurājā na passati. Tenāha so brāhmaṇo—

Evaṁ abhikkantadassāviṁ, atthi pañhena āgamaṁ.
Kathaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passatīti.

88. Suññato lokaṁ avekkhassu, Mogharāja sadā sato.
Attānudiṭṭhiṁ ūhacca, evaṁ maccutaro siyā.
Evaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passati. (4)

Suññato lokaṁ avekkhassūti **loko**ti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayaṁ loko paro loko brahmaloko sadevako[1]. Aññataro bhikkhu Bhagavantaṁ etadavoca "loko loko"ti bhante vuccati, kittāvatā nu kho bhante "loko"ti vuccatīti. Lujjatīti kho bhikkhu tasmā "loko"ti vuccati. Kiñca lujjati. Cakkhu kho bhikkhu lujjati, rūpā lujjanti, cakkhuviññāṇaṁ lujjati, cakkhusamphasso lujjati, yampidaṁ[2] cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi lujjati. Sotaṁ lujjati, gandhā lujjanti -pa- kāyo

---

1. Sadevako loko (Ka)
2. Yamidaṁ (Ka) passa Saṁ 2. 278 piṭṭhe.

lujjati, phoṭṭhabbā lujjanti. Mano lujjati, dhammā lujjanti, manoviññāṇaṁ lujjati, manosamphasso lujjati, yampidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi lujjati. Lujjatīti kho bhikkhu tasmā "loko"ti vuccati.

Suññato lokaṁ avekkhassūti dvīhi kāraṇehi suññato lokaṁ avekkhati avasiyapavattasallakkhaṇavasena[1] vā tucchasaṅkhārasamanupassanāvasena vā. Kathaṁ avasiyapavattasallakkhaṇavasena suññato lokaṁ avekkhati—rūpe vaso na labbhati. Vedanāya vaso na labbhati. Saññāya vaso na labbhati. Saṅkhāresu vaso na labbhati. Viññāṇe vaso na labbhati. Vuttañhetaṁ Bhagavatā[2]—rūpaṁ bhikkhave anattā, rūpañca hidaṁ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṁ rūpaṁ ābādhāya saṁvatteyya, labbhetha ca rūpe "evaṁ me rūpaṁ hotu, evaṁ me rūpaṁ mā ahosī"ti. Yasmā ca kho bhikkhave rūpaṁ anattā, tasmā rūpaṁ ābādhāya saṁvattati. Na ca labbhati rūpe "evaṁ me rūpaṁ hotu, evaṁ me rūpaṁ mā ahosī"ti.

Vedanā anattā, vedanā ca hidaṁ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṁ vedanā ābādhāya saṁvatteyya, labbhetha ca vedanāya "evaṁ me vedanā hotu, evaṁ me vedanā mā ahosī"ti. Yasmā ca kho bhikkhave vedanā anattā, tasmā vedanā ābādhāya saṁvattati, na ca labbati vedanāya "evaṁ me vedanā hotu, evaṁ me vedanā mā ahosī"ti.

Saññā anattā, saññā ca hidaṁ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṁ saññā ābādhāya saṁvatteyya, labbhetha ca saññāya "evaṁ me saññā hotu, evaṁ me saññā mā ahosī"ti. Yasmā ca kho bhikkhave saññā anattā, tasmā saññā ābādhāya saṁvattati, na ca labbhati saññāya "evaṁ me saññā hotu, evaṁ me saññā mā ahosī"ti.

Saṅkhārā anattā, saṅkhārā ca hidaṁ bhikkhave attā abhavissaṁsu, nayidaṁ saṅkhārā ābādhāya saṁvatteyyuṁ, labbhetha ca saṅkhāresu "evaṁ me saṅkhārā hontu, evaṁ me saṅkhārā mā ahesun"ti. Yasmā ca kho

---

1. Avassiyapavatta... (Syā)
2. Passa Saṁ 2. 55 piṭṭhesu.

bhikkhave saṅkhārā anattā, tasmā saṅkhārā ābādhāya saṁvattanti, na ca labbhati saṅkhāresu "evaṁ me saṅkhārā hontu, evaṁ me saṅkhārā mā ahesun"ti.

Viññāṇaṁ anattā, viññāṇañca hidaṁ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṁ viññāṇaṁ ābādhāya saṁvatteyya, labbhetha ca viññāṇe "evaṁ me viññāṇaṁ hotu, evaṁ me viññāṇaṁ mā ahosī"ti. Yasmā ca kho bhikkhave viññāṇaṁ anattā, tasmā viññāṇaṁ ābādhāya saṁvattati, na ca labbhati viññāṇe "evaṁ me viññāṇaṁ hotu, evaṁ me viññāṇaṁ mā ahosī"ti.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā—nāyaṁ bhikkhave kāyo tumhākaṁ napi aññesaṁ[1], purāṇamidaṁ bhikkhave kammaṁ abhisaṅkhataṁ abhisañcetayitaṁ vedaniyaṁ daṭṭhabbaṁ. Tatra kho bhikkhave sutavā ariyasāvako paṭiccasamuppādaṁyeva sādhukaṁ yoniso manasi karoti "iti imasmiṁ sati idaṁ hoti, imassuppādā idaṁ uppajjati. Imasmiṁ asati idaṁ na hoti, imassa nirodhā idaṁ nirujjhati. Yadidaṁ avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ, viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṁ, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṁ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti.

Avijjāya tveva asesavirāganirodhā saṅkhāranirodho, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho -pa- jātinirodhā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hotī"ti. Evaṁ avasiyapavattasallakkhaṇavasena suññato lokaṁ avekkhati.

Kathaṁ tucchasaṅkhārasamanupassanāvasena suññato lokaṁ avekkhati—rūpe sāro na labbhati. Vedanāya sāro na labbhati. Saññāya sāro na labbhati. Saṅkhāresu sāro na labbhati. Viññāṇe sāro na labbhati. Rūpaṁ assāraṁ nissāraṁ sārāpagataṁ niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā

---

1. Paresaṁ (Syā) passa Saṁ 1. 294 piṭṭhe.

avipariṇāmadhammena vā. Vedanā assārā nissārā sārāpagatā. Saññā assārā nissārā sārāpagatā. Saṅkhārā assārā nissārā sārāpagatā. Viññāṇaṁ assāraṁ nissāraṁ sārāpagataṁ niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Yathā naḷo assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca eraṇḍo -pa-. Yathā ca udumbaro assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca setakaccho[1] assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca pālibhaddako[2] assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca pheṇapiṇḍo[3] assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca udakapubbuḷaṁ[4] assāraṁ nissāraṁ sārāpagataṁ. Yathā ca marīci assārā nissārā sārāpagatā. Yathā kadalikkhandho assāro nissāro sārāpagato. Yathā māyā assārā nissārā sārāpagatā. Evameva rūpaṁ assāraṁ nissāraṁ sārāpagataṁ niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Vedanā assārā nissārā sārāpagatā. Saññā assārā nissārā sārāpagatā. Saṅkhārā assārā nissārā sārāpagatā. Viññāṇaṁ assāraṁ nissāraṁ sārāpagataṁ niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Evaṁ tucchasaṅkhārasamanupassanāvasena suññato lokaṁ avekkhati. Imehi dvīhi kāraṇehi suññato lokaṁ avekkhati.

Api ca chahākārehi suññato lokaṁ avekkhati. Cakkhu suññaṁ[5] attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Sotaṁ suññaṁ. Ghānaṁ suññaṁ. Jivhā suññā. Kāyo suñño. Mano suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Rūpā suññā. Saddā suññā. Gandhā suññā. Rasā suññā. Phoṭṭhabbā suññā. Dhammā suññā attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Cakkhuviññāṇaṁ suññaṁ -pa-. Manoviññāṇaṁ suññaṁ. Cakkhusamphasso

---

1. Setavaccho (Ka)
2. Pāḷibhaddako (Ka)
3. Pheṇupiṇḍo (Syā)
4. Pubbulakaṁ (Syā)
5. Syā...potthake imasmiṁ ṭhāne aññathā dissati.

suñño -pa-. Manosamphasso suñño. Cakkhusamphassajā vedanā suññā -pa-. Manosamphassajā vedanā suññā. Rūpasaññā suññā -pa-. Dhammasaññā suññā. Rūpasañcetanā suññā -pa-. Dhammasañcetanā suññā. Rūpataṇhā suññā. Rūpavitakko suñño. Rūpavicāro suñño -pa-. Dhammavicāro suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Evaṁ chahākārehi suññato lokaṁ avekkhati.

Api ca dasahākārehi suññato lokaṁ avekkhati, rūpaṁ rittato tucchato suññato anattato asārakato vadhakato vibhavato aghamūlato sāsavato saṅkhatato. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ. Cutiṁ. Upapattiṁ. Paṭisandhiṁ. Bhavaṁ. Saṁsāravaṭṭaṁ rittato tucchato suññato anattato asārakato vadhakato vibhavato aghamūlato sāsavato saṅkhatato. Evaṁ dasahākārehi suññato lokaṁ avekkhati.

Api ca dvādasahākārehi suññato lokaṁ avekkhati. Rūpaṁ na satto, na jīvo, na naro, na mānavo, na itthī, na puriso, na attā, na attaniyaṁ, nāhaṁ, na mama, na koci, na kassaci. Vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṁ na satto, na jīvo, na naro, na mānavo, na itthī, na puriso, na attā, na attaniyaṁ, nāhaṁ, na mama, na koci, na kassaci. Evaṁ dvādasahākārehi suññato lokaṁ avekkhati.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā—"yaṁ bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, taṁ vo pahīnaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca bhikkhave na tumhākaṁ. Rūpaṁ bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha. Taṁ vo pahīnaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, sā vo pahīnā dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati. Saññā bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, sā vo pahīnā dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati. Saṅkhārā bhikkhave na tumhākaṁ, te pajahatha, te vo pahīnā dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissanti. Viññāṇaṁ bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, taṁ vo pahīnaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati.

Seyyathāpi[1] bhikkhave yaṁ imasmiṁ jetavane tiṇakaṭṭhasākhāpalāsaṁ, taṁ jano hareyya vā ḍaheyya vā yathāpaccayaṁ vā kareyya, api nu tumhākaṁ evamassa 'amhe jano tarati vā ḍahati vā yathāpaccayaṁ vā karotī'ti. No hetaṁ bhante. Taṁ kissa hetu, na hi no etaṁ bhante attā vā attaniyaṁ vāti. Evameva kho bhikkhave yaṁ na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, taṁ vo pahīnaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca bhikkhave na tumhākaṁ. Rūpaṁ bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, taṁ vo pahīnaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṁ bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahatha, taṁ vo pahīnaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya bhavissatī"ti. Evampi suññato lokaṁ avekkhati.

Āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca "suñño[2] loko suñño loko"ti bhante vuccati, kittāvatā nu kho bhante "suñño loko"ti vuccatīti. Yasmā ca kho Ānanda suññaṁ attena vā attaniyena vā, tasmā "suñño loko"ti vuccati. Kiñcānanda suññaṁ attena vā attaniyena vā. Cakkhu kho Ānanda suññaṁ attena vā attaniyena vā. Rūpā suññā. Cakkhuviññāṇaṁ suññaṁ. Cakkhusamphasso suñño, yampidaṁ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā. Tampi suññaṁ attena vā attaniyena vā. Sotaṁ suññaṁ. Saddā suññā. Ghānaṁ suññaṁ. Gandhā suññā. Jivhā suññā. Rasā suññā. Kāyo suñño. Phoṭṭhabbā suññā. Mano suñño. Dhammā suññā. Manoviññāṇaṁ suññaṁ. Manosamphasso suñño, yampidaṁ suññaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi suññaṁ attena vā attaniyena vā. Yasmā ca kho Ānanda suññaṁ attena vā attaniyena vā, tasmā "suñño loko"ti vuccatīti. Evampi suññato lokaṁ avekkhati.

"Suddhaṁ dhammasamuppādaṁ, suddhasaṅkhārasantatiṁ.
Passantassa yathābhūtaṁ, na bhayaṁ hoti Gāmaṇi.

---

1. Taṁ kiṁ maññatha (Syā, Ka) passa Saṁ 2. 28 piṭṭhe.
2. Suññato (Ka) passa Saṁ 2. 280 piṭṭhe.

Tiṇakaṭṭhasamaṁ lokaṁ, yadā paññāya passati.
Nāññaṁ[1] patthayate kiñci, aññatrappaṭisandhiyā"ti.

Evampi suññato lokaṁ avekkhati.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā[2]—evameva kho bhikkhave bhikkhu rūpaṁ samannesati yāvatā rūpassa gati, vedanaṁ samannesati yāvatā vedanāya gati, saññaṁ samannesati yāvatā saññāya gati, saṅkhāre samannesati yāvatā saṅkhārānaṁ gati, viññāṇaṁ samannesati yāvatā viññāṇassa gati, tassa rūpaṁ[3] samannesato yāvatā rūpassa gati. Vedanaṁ -pa-. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ samannesato yāvatā viññāṇassa gati, yampissa taṁ hoti "ahan"ti vā "maman"ti vā "asmī"ti vā, tampi tassa na hotīti. Evampi suññato lokaṁ avekkhati.

Suññato lokaṁ avekkhassūti suññato lokaṁ avekkhassu paccavekkhassu dakkhassu tulehi tīrehi vibhāvehi vibhūtaṁ karohīti suññato lokaṁ avekkhassu.

Mogharāja sadā satoti **Mogharājā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Sadā**ti sabbakālaṁ -pa- sacchime vayokhandhe. **Sato**ti catūhi kāraṇehi sato. Kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṁ bhāvento sato -pa- so vuccati satoti Mogharāja sadā sato.

Attānudiṭṭhiṁ ūhaccāti attānudiṭṭhi vuccati vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi. Idha assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto, sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati, rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṁ diṭṭhigahanaṁ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṁ diṭṭhivipphanditaṁ diṭṭhisaṁyojanaṁ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṁ titthāyatanaṁ vipariyāsaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho

1. Na aññaṁ (Sī, Syā, Ka)
2. Passa Saṁ 2. 401 piṭṭhe.
3. Tassa bhikkhuno rūpaṁ (Syā)

ayāthāvakasmiṁ yāthāvakanti gāho yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, ayaṁ attānudiṭṭhi. **Attānudiṭṭhiṁ ūhaccā**ti attānudiṭṭhiṁ ūhacca samūhacca[1] uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭayitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti attānudiṭṭhiṁ ūhacca.

Evaṁ maccutaro siyāti evaṁ maccupi tareyyāsi, jarāpi tareyyāsi, maraṇampi tareyyāsi uttareyyāsi patareyyāsi samatikkameyyāsi vītivatteyyāsīti evaṁ maccutaro siyā.

Evaṁ lokaṁ avekkhantanti evaṁ lokaṁ avekkhantaṁ paccavekkhantaṁ ulayantaṁ tīrayantaṁ vibhāvayantaṁ vibhūtaṁ karontanti evaṁ lokaṁ avekkhantaṁ.

Maccu rājā na passatīti maccupi maccurājā, māropi maccurājā, maraṇampi maccurājā. **Na passatī**ti maccurājā na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhati. Vuttañhetaṁ Bhagavatā— "seyyathāpi bhikkhave āraññiko migo araññe pavane caramāno vissattho gacchati, vissattho[2] tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṁ kappeti. Taṁ kissa hetu. Anāpāthagato[3] bhikkhave luddassa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi[4], māraṁ apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ -pa- tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "ananto ākāso"ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ vuccati bhikkhave

---

1. Uhacca samuhacca (Ka) saddanītiyā pana sameti.
2. Vissaṭṭho (Ka)
3. Anāpātagato (Ka)
4. Antamakāsi (Ka) passa Ma 1. 214 piṭṭhe.

bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma "anantaṁ viññāṇan"ti viññāṇañcāyatanaṁ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṁ bhikkhave sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanaṁ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṁ bhikkhave sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṁ bhikkhave sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṁ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṁ upasampajja viharati. Paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato, tiṇṇo loke visattikan"ti. So vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṁ kappeti. Taṁ kissa hetu, anāpāthagato bhikkhu pāpimatoti maccurājā na passati. Tenāha Bhagavā—

Suññato lokaṁ avekkhassu, Mogharāja sadā sato.
Attānudiṭṭhiṁ ūhacca, evaṁ maccutaro siyā.
Evaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passatīti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Mogharājamāṇavapucchāniddeso pannarasamo.

---

16. Piṅgiyamāṇavapucchāniddesa

89. Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo[1], (iccāyasmā Piṅgiyo,)
Nettā na suddhā savanaṁ na phāsu.
Māhaṁ nassaṁ momuho antarāva[2],
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Jātijarāya idha vippahānaṁ. (1)

1. Vivaṇṇo (Syā)
2. Antarāya (Syā, Ka)

Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇoti **jiṇṇohamasmī**ti jiṇṇo vuḍḍho mahallako addhagato vayo-anuppatto vīsavassasatiko jātiyo. **Abalo**ti dubbalo appabalo appathāmo. **Vītavaṇṇo**ti vītavaṇṇo vigatavaṇṇo vigacchitavaṇṇo, yā sā purimā subhā vaṇṇanibhā, sā antarahitā ādīnavo pātubhūtoti jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo.

Iccāyasmā Piṅgiyoti **iccā**ti padasaddhi -pa-. **Āyasmā**ti piyavacanaṁ -pa-. **Piṅgiyo**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Piṅgiyo.

Nettā na suddhā savanaṁ na phāsūti nettā asuddhā avisuddhā aparisuddhā avodātā, no tathā cakkhunā rūpe passāmīti nettā na suddhā. **Savanaṁ na phāsū**ti sotaṁ asuddhaṁ avisuddhaṁ aparisuddhaṁ avodātaṁ, no tathā sotena saddaṁ suṇomīti nettā na suddhā savanaṁ na phāsu.

Māhaṁ nassaṁ momuho antarāvāti **māhaṁ nassan**ti māhaṁ nassaṁ māhaṁ vinassaṁ māhaṁ panassaṁ. **Momuho**ti mohamuho avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppañño. **Antarāvā**ti tuyhaṁ dhammaṁ diṭṭhiṁ paṭipadaṁ maggaṁ anaññāya anadhigantvā aviditvā appaṭilabhitvā aphassayitvā asacchikaritvā antarāyeva kālaṁ kareyyanti māhaṁ nassaṁ momuho antarāva.

Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññanti **dhamman**ti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappad.hāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti ācikkha dhammaṁ. **Yamahaṁ vijaññan**ti yamahaṁ jāneyyaṁ ājāneyyaṁ vijāneyyaṁ paṭivijāneyyaṁ paṭivijjheyyaṁ adhigaccheyyaṁ phasseyyaṁ sacchikareyyanti ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.

Jātijarāya idha vippahānanti idheva jātijarāmaraṇassa pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti jātijarāya idha vippahānaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo, (iccāyasmā Piṅgiyo,)
Nettā na suddhā savanaṁ na phāsu.
Māhaṁ nassaṁ momuho antarāva,
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.
Jātijarāya idha vippahānanti.

90. Disvāna rūpesu vihaññamāne, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
Ruppanti rūpesu janā pamattā.
Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto,
Jahassu rūpaṁ apunabbhavāya. (2)

Disvāna rūpesu vihaññamāneti **rūpan**ti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṁ upādāya rūpaṁ, sattā rūpahetu rūpappaccayā rūpakāraṇā haññanti vihaññanti upahaññanti upaghātiyanti[1], rūpe sati vividhakammakāraṇā[2] kārenti, kasāhipi tāḷenti, vettehipi tāḷenti, aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti, pādampi chindanti, hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti, kaṇṇanāsampi chindanti, bilaṅgathālikampi karonti, saṅkhamuṇḍikampi karonti, rāhumukhampi karonti, jotimālikampi karonti, hatthapajjotikampi karonti, erakavattikampi karonti, cīrakavāsikampi karonti, eṇeyyakampi karonti, baḷisamaṁsikampi karonti, kahāpaṇikampi karonti, khārāpatacchikampi[3] karonti, palighaparivattikampi karonti, palālapīṭhakampi karonti, tattenapi telena osiñcanti, sunakhehipi khādāpenti, jīvantampi sūle uttāsenti, asināpi sīsaṁ chindanti, evaṁ sattā rūpahetu rūpappaccayā rūpakāraṇā haññanti vihaññanti upahaññanti upaghātiyanti. Evaṁ haññamāne vihaññamāne upahaññamāne upaghātiyamāne disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti disvāna rūpesu vihaññamāne.

Piṅgiyāti Bhagavāti **Piṅgiyā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Piṅgiyāti Bhagavā.

---

1. Upaghātayanti (Syā, Ka)
2. Vividhakammakaraṇāni (Ka)
3. Khārāpaṭicchikampi (Ka)

Ruppanti rūpesu janā pamattāti **ruppantī**ti ruppanti kuppanti pīḷayanti[1] ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā honti. Cakkhurogena ruppanti kuppanti pīḷayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā honti. Sotarogena -pa-. Kāyarogena -pa-. Ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassehi ruppanti kuppanti pīḷayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā hontīti ruppanti rūpesu.

Atha vā cakkhusmiṁ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne[2] vigacchamāne antāradhāyamāne ruppanti -pa- domanassitā honti. Sotasmiṁ. Ghānasmiṁ. Jivhāya. Kāyasmiṁ. Rūpasmiṁ. Saddasmiṁ. Gandhasmiṁ. Rasasmiṁ. Phoṭṭhabbasmiṁ. Kulasmiṁ. Gaṇasmiṁ. Āvāsasmiṁ. Lābhasmiṁ. Yasasmiṁ. Pasaṁsāya. Sukhasmiṁ. Cīvarasmiṁ. Piṇḍapātasmiṁ. Senāsanasmiṁ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhārasmiṁ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne ruppanti kuppanti pīḷayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā hontīti evampi ruppanti rūpesu.

Janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Pamattā**ti pamādo vattabbo kāyaduccaritena vā vacīduccaritena vā manoduccaritena vā pañcasu kāmaguṇesu cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṁ kusalānaṁ vā dhammānaṁ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā nikkhittacchandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṁ[3] anadhiṭṭhānaṁ ananuyogo pamādo, yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṁ, ayaṁ vuccati pamādo, iminā pamādena samannāgatā janā pamattāti ruppanti rūpesu janā pamattā.

Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamattoti **tasmā**ti tasmā taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānaṁ evaṁ ādīnavaṁ sampassamāno rūpesūti tasmā tuvaṁ Piṅgiya. **Appamatto**ti sakkaccakārī sātaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesūti tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto.

Jahassu rūpaṁ apunabbhavāyāti **rūpan**ti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṁ upādāya rūpaṁ. **Jahassu rūpan**ti jahassu rūpaṁ, pajahassu rūpaṁ, vinodehi rūpaṁ, byantīkarohi rūpaṁ, anabhāvaṁ gamehi rūpaṁ. **Apunabbha**

---

1. Pīḷiyanti (Syā, Ka) 2. Vihāyamāne (Ka) 3. Abahulikammaṁ (Ka)

vāyāti yathā te rūpaṁ idheva nirujjheyya, puna paṭisandhiko bhavo na nibbatteyya kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā, kāmabhave vā rūpabhave vā arūpabhave vā, saññābhave vā asaññābhave vā nevasaññānāsaññābhave vā, ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā, puna gatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhave vā saṁsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya idheva nirujjheya vūpasameyya atthaṁ gaccheyya paṭippassambheyyāti jahassu rūpaṁ apunabbhavāya. Tenāha Bhagavā—

Disvāna rūpesu vihaññamāne, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
Ruppanti rūpesu janā pamattā.
Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto,
Jahassu rūpaṁ apunabbhavāyāti.

91. **Disā catasso vidisā catasso,**
Uddhaṁ adho dasa disā imāyo.
Na tuyhaṁ adiṭṭhaṁ asutaṁ amutaṁ,
Atho aviññātaṁ kiñcanamatthi loke.
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ,
Jātijarāya idha vippahānaṁ. (3)

Disācatasso vidisā catasso, uddhaṁ adho dasa disā imāyoti dasa disā.

Na tuyhaṁ adiṭṭhaṁ asutaṁ amutaṁ, atho aviññātaṁ kiñcanamatthi loketi na tuyhaṁ adiṭṭhaṁ asutaṁ amutaṁ aviññātaṁ kiñci attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkileso vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho natthi na atthi na saṁvijjati nupalabbhatīti na tuyhaṁ adiṭṭhaṁ asutaṁ amutaṁ atho aviññātaṁ kiñcanamatthi loke.

Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññanti **dhamman**ti ādikalyāṇaṁ -pa- nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi

uttānīkarohi pakāsehi. **Yamahaṁ vijaññan**ti yamahaṁ jāneyyaṁ ājāneyyaṁ vijāneyyaṁ paṭivijāneyyaṁ paṭivijjheyyaṁ adhigaccheyyaṁ phasseyyaṁ sacchikareyyanti ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ.

Jātijarāya idha vippahānanti idheva jātijarāmaraṇassa pahānaṁ vūpasamaṁ paṭinissaggaṁ paṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti jātijarāya idha vippahānaṁ. Tenāha so brāhmaṇo—

Disā catasso vidisā catasso,
Uddhaṁ adho dasa disā imāyo.
Na tuyhaṁ adiṭṭhaṁ asutaṁ amutaṁ,
Atho aviññātaṁ kiñcanamatthi loke.
Ācikkha dhammaṁ yamahaṁ vijaññaṁ,
Jātijarāya idha vippahānanti.

92. Taṇhādhipanne manuje pekkhamāno, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
Santāpajāte jarasā parete.
Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto,
Jahassu taṇhaṁ apunabbhavāya. (4)

Taṇādhipanne manuje pekkhamānoti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Taṇhādhipanne**ti taṇhādhipanne[1] taṇhānuge taṇhānugate taṇhānusaṭe taṇhāya panne paṭipanne abhibhūte pariyādinnacitte. **Manuje**ti sattādhivacanaṁ. **Pekkhamāno**ti pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti taṇhādhipanne manuje pekkhamāno. **Piṅgiyāti Bhagavā**ti **Piṅgiyā**ti Bhagavā taṁ brāhmaṇaṁ nāmena ālapati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti Piṅgiyāti Bhagavā.

Santāpajāte jarasā pareteti **santāpajāte**ti jātiyā santāpajāte, jarāya santāpajāte, byādhinā santāpajāte, maraṇena santāpajāte, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsehi santāpajāte, nerayikena dukkhena santāpajāte -pa- diṭṭhibyasanena dukkhena santāpajāte

---

1. Taṇhāya adhipanne (Ka)

ītijāte upaddavajāte upasaggajāteti santāpajāte. **Jarasā pareteti** jarāya phuṭṭhe parete samohite samannāgate. Jātiyā anugate jarāya anusaṭe byādhinā abhibhūte maraṇena abbhāhate atāṇe aleṇe asaraṇe asaraṇībhūteti santāpajāte jarasā parete.

Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamattoti tasmāti tasmā taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānā evaṁ ādīnavaṁ sampassamāno taṇhāyāti tasmā tuvaṁ Piṅgiya. **Appamattoti** sakkaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesūti tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto.

Jahassu taṇhaṁ apunabbhavāyāti taṇhāti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Jahassu taṇhanti** jahassu taṇhaṁ, pajahassu taṇhaṁ, vinodehi taṇhaṁ, byantīkarohi taṇhaṁ, anabhāvaṁ gamehi taṇhaṁ. **Apunabbhavāyāti** yathā te -pa- punapaṭisandhiko bhavo na nibbatteyya kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā kāmabhave vā rūpabhave vā arūpabhave vā saññābhave vā asaññābhave vā nevasaññānāsaññābhave vā, ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā, punagatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhave vā saṁsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṁ gaccheyya paṭippassambheyyāti jahassu taṇhaṁ apunabbhavāya. Tenāha Bhagavā—

Taṇhādhipanne manuje pekkhamāno, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
Santāpajāte jarasā parete.
Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto,
Jahassu taṇhaṁ apunabbhavāyāti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṁ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsitā, tesaṁ anekapāṇasahassānaṁ virajaṁ vītamalaṁ dhammacakkhuṁ udapādi "yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti. Tassa ca brāhmaṇassa virajaṁ vītamalaṁ dhammacakkhuṁ udapādi "yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti, saha dhammacakkhussa paṭilābhā ajinajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā.

Bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko Bhagavantaṁ namassamāno nisinno hoti "Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī"ti.

Piṅgiyamāṇavapucchāniddeso[1] soḷasamo.

---

17. Pārāyanatthutigāthāniddesa

93. Idamavoca Bhagavā Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricārakasoḷasānaṁ[2] brāhmaṇānaṁ ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṁ byākāsi.

Idamavoca Bhagavāti idaṁ pārāyanaṁ avoca. **Bhagavā**ti gāravādhivacanametaṁ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Bhagavāti idamavoca Bhagavā. **Magadhesu viharanto**ti Magadhanāmake janapade viharanto iriyato vattento pālento yapento yāpento. **Pāsāṇake cetiye**ti pāsāṇakacetiyaṁ vuccati Buddhāsananti Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye. **Paricārakasoḷasānaṁ brāhmaṇānan**ti Piṅgiyo[3] brāhmaṇo Bāvarissa brāhmaṇassa paddhopaddhacaro paricārako[4] sisso, Piṅgiyena[5] te soḷasāti evampi paricārakasoḷasānaṁ brāhmaṇānaṁ. Atha vā te soḷasa brāhmaṇā Buddhassa Bhagavato paddhā paddhacarā paricārakā sissāti evampi paricārakasoḷasānaṁ brāhmaṇānaṁ.

Ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṁ byākāsīti ajjhiṭṭhoti ajjhiṭṭho ajjhesito. **Puṭṭho puṭṭho**ti puṭṭho puṭṭho pucchito pucchito yācito yācito ajjhesito ajjhesito pasādito pasādito. **Pañhaṁ byākāsī**ti pañhaṁ byākāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-ākāsi pakāsesīti ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṁ byākāsi. Tenetaṁ vuccati—

Idamavoca Bhagavā Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye,
paricārakasoḷasānaṁ brāhmaṇānaṁ ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṁ byākāsīti.

---

1. Siṅgiyapañhaṁ (Ka) 2. Paricārikasoḷasannaṁ (Syā, Ka) 3. Siṅgiyo (Ka)
4. Paricāriko (Syā, Ka) 5. Tena (Ka)

94. Ekamekassa cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya dhammānudhammaṁ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṁ, pāraṅgamanīyā ime dhammāti, tasmā imassa dhammapariyāyassa pārāyananteva adhivacanaṁ.

Ekamekassa cepi pañhassāti ekamekassa cepi Ajitapañhassa ekamekassa cepi Tissametteyyapañhassa ekamekassa cepi Puṇṇakapañhassa ekamekassa cepi Mettagūpañhassa ekamekassa cepi Dhotakapañhassa ekamekassa cepi Upasīvapañhassa ekamekassa cepi Nandakapañhassa ekamekassa cepi Hemakapañhassa ekamekassa cepi Todeyyapañhassa ekamekassa cepi Kappapañhassa ekamekassa cepi Jatukaṇṇikapañhassa ekamekassa cepi Bhadrāvudhapañhassa ekamekassa cepi Udayapañhassa ekamekassa cepi Posālapañhassa ekamekassa cepi Mogharājapañhassa ekamekassa cepi Piṅgiyapañhassāti ekamekassa cepi pañhassa.

Atthamaññāya dhammamaññāyāti sveva pañho dhammo, visajjanaṁ[1] atthoti atthaṁ aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti atthamaññāya. **Dhammamaññāyā**ti dhammaṁ aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti dhammamaññāyāti atthamaññāya dhammamaññāya. **Dhammānudhammaṁ paṭipajjeyyā**ti sammāpaṭipadaṁ anulomapaṭipadaṁ apaccanīkapaṭipadaṁ anvatthapaṭipadaṁ dhammānudhammapaṭipadaṁ paṭipajjeyyāti dhammānudhammaṁ paṭipajjeyya. **Gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāran**ti jarāmaraṇassa pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhippaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāran**ti jarāmaraṇassa pāraṁ gaccheyya, pāraṁ adhigaccheyya, pāraṁ adhiphasseyya, pāraṁ sacchikareyyāti gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṁ. **Pāraṅgamanīyā ime dhammā**ti ime dhammā pāraṅgamanīyā, pāraṁ pāpenti, pāraṁ sampāpenti, pāraṁ samanupāpenti, jarāmaraṇassa taraṇāya[2] saṁvattantīti pāraṅgamanīyā ime dhammāti.

Tasmā imassa dhammapariyāyassāti tasmāti tasmā taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānāti tasmā. **Imassa dhammapariyāyassā**ti

1. Vissajjanaṁ (Ka)
2. Tāraṇāya (Syā)

imassa pārāyanassāti tasmā imassa dhammapariyāyassa. **Pārāyananteva adhivacanan**ti pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ -pa- nirodho nibbānaṁ. Ayanaṁ vuccati maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi -pa- sammāsamādhi. **Adhivacanan**ti saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṁ nāmakammaṁ nāmadheyyaṁ nirutti byañjanaṁ abhilāpoti pārāyananteva adhivacanaṁ. Tenetaṁ vuccati—

> Ekamekassa cepi pañhassa, atthamaññāya dhammamaññāya dhammānudhammaṁ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṁ, pāraṅgamanīyā ime dhammāti, tasmā imassa dhammapariyāyassa pārāyananteva adhivacananti.

95. Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.
Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako. (1)

96. Todeyya-kappā Dubhayo, Jatukaṇṇī ca paṇḍito.
Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi. (2)

97. Ete Buddhaṁ upāgacchuṁ, sampannacaraṇaṁ isiṁ.
Pucchantā nipuṇe pañhe, Buddhaseṭṭhaṁ upāgamuṁ. (3)

Ete Buddhaṁ upāgacchunti **ete**ti soḷasa pārāyaniyā brāhmaṇā. Buddhoti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṁ saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṁ patto balesu ca vasībhāvaṁ. Buddhoti kenaṭṭhena Buddho, bujjhitā saccānīti Buddho, bodhetā pajāyāti Buddho, sabbaññutāya Buddho, sabbadassāvitāya Buddho, abhiññeyyatāya Buddho, visavitāya Buddho, khīṇāsavasaṅkhātena Buddho, nirupakkilesasaṅkhātena Buddho, ekantavītarāgoti Buddho, ekantavītadosoti Buddho, ekantavītamohoti Buddho, ekantanikkilesoti Buddho, ekāyanamaggaṁ gatoti Buddho, eko anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambuddhoti Buddho, abuddhivihatattā buddhipaṭilābhāti Buddho. Buddhoti netaṁ nāmaṁ mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na ñātisālohitehi kataṁ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, vimokkhantikametaṁ Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā

paññatti, yadidaṁ Buddhoti. **Ete Buddhaṁ upāgacchun**ti ete Buddhaṁ upāgamiṁsu upasaṅkamiṁsu payirupāsiṁsu paripucchiṁsu paripañhiṁsūti ete Buddhaṁ upāgacchuṁ.

Sampannacaraṇaṁ isinti **caraṇaṁ** vuccati sīlācāranibbatti. Sīlasaṁvaropi caraṇaṁ, indriyasaṁvaropi caraṇaṁ, bhojane mattaññutāpi caraṇaṁ, jāgariyānuyogopi caraṇaṁ, sattapi saddhammā caraṇaṁ, cattāripi jhānāni caraṇaṁ. **Sampannacaraṇan**ti sampannacaraṇaṁ seṭṭhacaraṇaṁ viseṭṭhacaraṇaṁ[1] pāmokkhacaraṇaṁ uttamacaraṇaṁ pavaracaraṇaṁ. **Isī**ti isi, Bhagavā mahantaṁ sīlakkhandhaṁ esī gavesī pariyesīti isi -pa- mahesakkhehi vā sattehi esito gavesito pariyesito "kahaṁ Buddho kahaṁ Bhagavā kahaṁ Devadevo kahaṁ Narāsabho"ti isīti sampannacaraṇaṁ isiṁ.

Pucchantā nipuṇe pañheti **pucchantā**ti pucchantā yācantā ajjhesantā pasādentā. **Nipuṇe pañhe**ti gambhīre duddase duranubodhe sante paṇīte atakkāvacare nipuṇe paṇḍitavedanīye pañheti pucchantā nipuṇe pañhe.

Buddhaseṭṭhaṁ upāgamunti Buddhoti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti. **Seṭṭhan**ti aggaṁ seṭṭhaṁ viseṭṭhaṁ pāmokkhaṁ uttamaṁ pavaraṁ Buddhaṁ upāgamuṁ upāgamiṁsu upasaṅkamiṁsu payirupāsiṁsu paripucchiṁsu paripañhiṁsūti Buddhaseṭṭhaṁ upāgamuṁ. Tenetaṁ vuccati—

Ete Buddhaṁ upāgacchuṁ, sampannacaraṇaṁ isiṁ.
Pucchantā nipuṇe pañhe, Buddhaseṭṭhaṁ upāgamunti.

98. Tesaṁ Buddho pabyākāsi, pañhaṁ puṭṭho yathātathaṁ.
Pañhānaṁ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe Muni. (4)

Tesaṁ Buddho pabyākāsīti **tesan**ti soḷasānaṁ pārāyaniyānaṁ brāhmaṇānaṁ. Buddhoti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti. **Pabyākāsī**ti tesaṁ Buddho pabyākāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti tesaṁ Buddho pabyākāsi.

Pañhaṁ puṭṭho yathātathanti **pañhaṁ puṭṭho**ti pañhaṁ puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Yathātathan**ti yathā ācikkhitabbaṁ, tathā

---

1. Visiṭṭhacaraṇaṁ (Ka)

ācikkhi. Yathā desitabbaṁ, tathā desesi. Yathā paññapetabbaṁ, tathā paññapesi. Yathā paṭṭhapetabbaṁ, tathā paṭṭhapesi. Yathā vivaritabbaṁ, tathā vivari. Yathā vibhajitabbaṁ, tathā vibhaji. Yathā uttānīkātabbaṁ, tathā uttānī-akāsi. Yathā pakāsitabbaṁ, tathā pakāsesīti pañhaṁ puṭṭho yathātathaṁ.

Pañhānaṁ veyyākaraṇenāti pañhānaṁ veyyākaraṇena ācikkhanena desanena paññapanena paṭṭhapanena vivaraṇena vibhajanena uttānīkammena pakāsanenāti pañhānaṁ veyyākaraṇena.

Tosesi brāhmaṇe munīti **tosesī**ti tosesi vitosesi pasādesi ārādhesi attamane akāsi. **Brāhmaṇe**ti soḷasa pārāyaniye brāhmaṇe. **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so munīti tosesi brāhmaṇe Muni. Tenetaṁ vuccati—

Tesaṁ Buddho pabyākāsi, pañhaṁ puṭṭho yathātathaṁ.
Pañhānaṁ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe Munīti.

99. Te tositā Cakkhumatā, Buddhenādiccabandhunā.
Brahmacariyamacariṁsu, varapaññassa santike. (5)

Te tositā Cakkhumatāti **te**ti soḷasa pārāyaniyā brāhmaṇā. **Tositā**ti tositā vitositā pasāditā ārādhitā attamanā katāti te tositā. **Cakkhumatā**ti Bhagavā pañcahi cakkhūhi Cakkhumā, maṁsacakkhunāpi Cakkhumā, dibbacakkhunāpi Cakkhumā, paññācakkhunāpi Cakkhumā, Buddhacakkhunāpi Cakkhumā, Samantacakkhunāpi Cakkhumā. Kathaṁ Bhagavā maṁsacakkhunāpi Cakkhumā -pa-. Evaṁ Bhagavā Samantacakkhunāpi Cakkhumāti te tositā Cakkhumatā.

Buddhenādiccabandhunāti Buddhoti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti. **Ādiccabandhunā**ti **ādicco** vuccati sūriyo, so Gotamo gottena, Bhagavāpi Gotamo gottena, Bhagavā sūriyassa gottañātako gottabandhu, tasmā Buddho Ādiccabandhūti Buddhenādiccabandhunā.

Brahmacariyamacariṁsūti brahmacariyaṁ vuccati asaddhammasamāpattiyā ārati virati paṭivirati veramaṇī viramaṇaṁ akiriyā akaraṇaṁ anajjhāpatti velā-anatikkamo setughāto. Api ca nippariyāyavasena brahmacariyaṁ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. **Brahmacariyamacariṁsū**ti brahmacariyaṁ cariṁsu acariṁsu samādāya vattiṁsūti brahmacariyamacariṁsu.

Varapaññassa santiketi varapaññassa aggapaññassa seṭṭhapaññassa viseṭṭhapaññassa pāmokkhapaññassa uttamapaññassa pavarapaññassa. **Santike**ti santike sāmantā āsanne avidūre upakaṭṭheti varapaññassa santike. Tenetaṁ vuccati—

Te tositā Cakkhumatā, Buddhenādiccabandhunā.
Brahmacariyamacariṁsu, varapaññassa santiketi.

100. Ekamekassa pañhassa, yathā Buddhena desitaṁ.
Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṁ apārato. (6)

Ekamekassa pañhassāti ekamekassa Ajitapañhassa ekamekassa Tissametteyyapañhassa -pa- ekamekassa Piṅgiyapañhassāti ekamekassa pañhassa.

Yathā Buddhena desitanti Buddhoti yo so Bhagavā Sayambhū -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti. **Yathā Buddhena desitan**ti yathā Buddhena ācikkhitaṁ desitaṁ paññapitaṁ paṭṭhapitaṁ vivaritaṁ vibhajitaṁ[1] uttānīkataṁ pakāsitanti yathā Buddhena desitaṁ.

Tathā yo paṭipajjeyyāti sammāpaṭipadaṁ anulomapaṭipadaṁ apaccanīkapaṭipadaṁ anvatthapaṭipadaṁ dhammānudhammapaṭipadaṁ paṭipajjeyyāti tathā yo paṭipajjeyya.

Gacche pāraṁ apāratoti pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ -pa- nirodho nibbānaṁ. Apāraṁ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. **Gacche pāraṁ**

1. Vibhattaṁ (Syā)

Apāratoti apārato pāraṁ gaccheyya, pāraṁ adhigaccheyya, pāraṁ phasseyya, pāraṁ sacchikareyyāti gacche pāraṁ apārato. Tenetaṁ vuccati—

Ekamekassa pañhassa, yathā Buddhena desitaṁ.
Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṁ apāratoti.

101. **Apārā pāraṁ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṁ.**
Maggo so pāraṁ gamanāya, tasmā pārāyanaṁ iti. (7)

Apārā pāraṁ gaccheyyāti apāraṁ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ -pa- taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Apārā pāraṁ gaccheyyāti** apārā pāraṁ gaccheyya pāraṁ adhigaccheyya, pāraṁ phasseyya, pāraṁ sacchikareyyāti apārā pāraṁ gaccheyya.

Bhāvento maggamuttamanti maggamuttamaṁ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi -pa- sammāsamādhi. **Maggamuttamanti** maggaṁ aggaṁ seṭṭhaṁ viseṭṭhaṁ pāmokkhaṁ uttamaṁ pavaraṁ. **Bhāventoti** bhāvento āsevanto bahulīkarontoti bhāvento maggamuttamaṁ.

Maggo so pāraṁ gamanāyāti—

Maggo pantho patho pajjo[1], añjasaṁ vaṭumā'yanaṁ.
Nāvā uttarasetu ca, kullo ca bhisi saṅkamo[2].

Pāraṁ gamanāyāti pāraṁ gamanāya pāraṁ sampāpanāya pāraṁ samanupāpanāya jarāmaraṇassa taraṇāyāti maggo so pāraṁ gamanāya.

Tasmā pārāyanaṁ itīti tasmāti tasmā taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānā. Pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ -pa- nirodho nibbānaṁ. Ayanaṁ vuccati maggo. **Itīti** padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ itīti tasmā pārāyanaṁ iti. Tenetaṁ vuccati—

Apārā pāraṁ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṁ.
Maggo so pāraṁ gamanāya, tasmā pārāyanaṁ itīti.

Pārāyanatthutigāthāniddeso sattarasamo.

1. Addho (Ka)
2. Saṅgamo (Syā, Ka) passa Dhātumālāyaṁ maggadhātuvaṇṇanāyaṁ passitabbaṁ.

18. Pārāyanānugītigāthāniddesa

102. **Pārāyanamanugāyissaṁ, (iccāyasmā Piṅgiyo,)**
Yathā'ddakkhi tathā'kkhāsi, vimalo Bhūrimedhaso.
Nikkāmo nibbano nāgo, kissa hetu musā bhaṇe. (1)

Pārāyanamanugāyissanti gītamanugāyissaṁ, kathitamanukathayissaṁ[1], bhaṇitamanubhaṇissaṁ, lapitamanulapissaṁ, bhāsitamanubhāsissanti pārāyanamanugāyissaṁ. **Iccāyasmā Piṅgiyo**ti **iccā**ti padasandhi -pa- padānupubbatāpetaṁ iccāti. **āyasmā**ti piyavacanaṁ garuvacanaṁ sagāravasappatissādhivacanametaṁ āyasmāti. **Piṅgiyo**ti tassa therassa nāmaṁ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṁ nāmakammaṁ nāmadheyyaṁ nirutti byañjanaṁ abhilāpoti iccāyasmā Piṅgiyo.

Yathā'ddakkhi tathā'kkhāsīti yathā addakkhi, tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti yathā addakkhi, tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti yathā addakkhi, tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti yathā'ddakkhi tathā'kkhāsi.

Vimalo Bhūrimedhasoti **vimalo**ti rāgo malaṁ, doso malaṁ, moho malaṁ, kodho, upanāho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā malā. Te malā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Amalo Buddho vimalo nimmalo malāpagato malavippahīno malavimutto sabbamalavītivatto, bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya[2] pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato, medhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto

---

1. Kathitamanugāyissaṁ (Syā) evaṁ sabbapadesu anugāyissanti āgataṁ.
2. Bhagavā imāya (Syā)

samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho sumedhasoti vimalo Bhūrimedhaso.

Nikkāmo nibbano nāgoti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Buddhassa Bhagavato vatthukāmā pariññātā, kilesakāmā pahīnā. Vatthukāmānaṁ pariññātattā kilesakāmānaṁ pahīnattā Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme icchati, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Ye kāme kāmenti, kāme icchanti, kāme patthenti, kāme pihenti, kāme abhijappanti, te kāmakāmino rāgarāgino saññasaññino. Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme icchati, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Tasmā Buddho akāmo nikkāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā viharatīti nikkāmo.

Nibbanoti rāgo vanaṁ, doso vanaṁ, moho vanaṁ, kodho vanaṁ, upanāho vanaṁ -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā vanā. Te vanā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Buddho avano vivano nibbano vanāpagato vanavippahīno vanavimutto sabbavanavītivattoti nibbano. **Nāgo**ti nāgo, Bhagavā āguṁ na karotīti nāgo. Na gacchatīti nāgo. Na āgacchatīti nāgo -pa-. Evaṁ Bhagavā na āgacchatīti nāgoti nikkāmo nibbano nāgo.

Kissa hetu musā bhaṇeti **kissa hetū**ti kissa hetu kiṁhetu kiṁkāraṇā kiṁnidānā kiṁpaccayāti kissa hetu. **Musā bhaṇe**ti musā bhaṇeyya katheyya dīpeyya vohareyya. **Musā bhaṇe**ti mosavajjaṁ bhaṇeyya. Musāvādaṁ bhaṇeyya. Anariyavādaṁ bhaṇeyya. Idhekacco sabhāgato[1] vā parisāgato[2] vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho "ehambho[3] purisa yaṁ jānāsi, taṁ vadehī"ti so ajānaṁ vā āha

1. Sabhaggato (Syā) 2. Parisaggato (Syā) 3. Ehi bho (Syā) passa Ma 3. 95 piṭṭhe.

“jānāmī”ti, jānaṁ vā āha “na jānāmī”ti. Apassaṁ vā āha “passāmī”ti, passaṁ vā āha “na passāmī”ti iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkhahetu vā sampajānamusā bhāsati. Idaṁ vuccati mosavajjaṁ.

Api ca tīhākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti. Bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti. Bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti. Imehi tīhākārehi musāvādo hoti. . Api ca catūhākārehi musāvādo hoti pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti. Bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti. Bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhiṁ. Imehi catūhākārehi musāvādo hoti. . Api ca pañcahākārehi. Chahākārehi. Sattahākārehi. Aṭṭhahākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti. Bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti. Bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhiṁ, vinidhāya khantiṁ, vinidhāya ruciṁ, vinidhāya saññaṁ, vinidhāya bhāvaṁ. Imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. Mosavajjaṁ kissa hetu musā bhaṇeyya kathāyya dīpeyya vohareyyāti kissa hetu musā bhaṇe. Tenāha thero Piṅgiyo—

Pārāyanamanugāyissaṁ, (iccāyasmā Piṅgiyo,)
Yathā’ddakkhi tathā’kkhāsi, vimalo Bhūrimedhaso.
Nikkāmo nibbano nāgo, kissa hetu musā bhaṇeti.

103. Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino.
Handāhaṁ kittayissāmi, giraṁ vaṇṇūpasaṁhitaṁ. (2)

Pahīnamalamohassāti **malan**ti rāgo malaṁ, doso malaṁ, moho malaṁ, māno malaṁ, diṭṭhi malaṁ, kileso malaṁ, sabbaduccaritaṁ malaṁ, sabbabhavagāmikammaṁ malaṁ.

Mohoti yaṁ dukkhe aññāṇaṁ -pa- avijjālaṅgī moho akusalamūlaṁ. Ayaṁ vuccati moho. Malañca moho ca Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā

āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Buddho pahīnamalamohoti pahīnamalamohassa.

Mānamakkhappahāyinoti **māno**ti ekavidhena māno, yā cittassa unnati[1]. Duvidhena māno, attukkaṁsanamāno, paravambhanamāno. Tividhena māno, "seyyohamasmī"ti māno, "sadisohamasmī"ti māno, "hīnohamasmī"ti māno. Catubbidhena māno, lābhena mānaṁ janeti, yasena mānaṁ janeti, pasaṁsāya mānaṁ janeti, sukhena mānaṁ janeti. Pañcavidhena māno, "lābhimhi manāpikānaṁ rūpānan"ti mānaṁ janeti, "lābhimhi manāpikānaṁ saddānaṁ. Gandhānaṁ. Rasānaṁ. Phoṭṭhabbānan"ti mānaṁ janeti. Chabbidhena māno, cakkhusampadāya mānaṁ janeti, sotasampadāya. Ghānasampadāya. Jivhāsampadāya. Kāyasampadāya. Manosampadāya mānaṁ janeti. Sattavidhena māno, māno atimāno mānātimāno omāno avamāno asmimāno micchāmāno. Aṭṭhavidhena māno, lābhena mānaṁ janeti, alābhena omānaṁ janeti, yasena mānaṁ janeti, ayasena omānaṁ janeti, pasaṁsāya mānaṁ janeti, nindāya omānaṁ janeti, sukhena mānaṁ janeti, dukkhena omānaṁ janeti. Navavidhena māno, seyyassa "seyyohamasmī"ti māno, seyyassa "sadisohamasmī"ti māno, seyyassa "hīnohamasmī"ti māno. Sadisassa "seyyohamasmī"ti māno, sadisassa "sadisohamasmī"ti māno, sadisassa "hīnohamasmī"ti māno. Hīnassa "seyyohamasmī"ti māno. Hīnassa "sadisohamasmī"ti māno, hīnassa "hīnohamasmī"ti māno. Dasavidhena māno, idhekacco mānaṁ janeti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena[2] vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññitattaṁ unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa. Ayaṁ vuccati māno.

Makkhoti yo makkho makkhāyanā makkhāyitattaṁ niṭṭhuriyaṁ niṭṭhuriyakammaṁ[3]. Ayaṁ vuccati makkho. Buddhassa Bhagavato māno ca makkho ca pahīnā

---

1. Uṇṇati (Syā, Ka)
2. Vijjāṭhānena (Ka)
3. Nitthuriyakammaṁ (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.

ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Buddho mānamakkhappahāyīti mānamakkhappahāyino.

Handāhaṁ kittayissāmi, giraṁ vaṇṇūpasañhitanti **handāhan**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ handāhanti. **Kittayissāmi giraṁ vaṇṇūpasaṁhitan**ti vaṇṇena upetaṁ samupetaṁ upāgataṁ samupāgataṁ upapannaṁ samupapannaṁ samannāgataṁ vācaṁ giraṁ byappathaṁ udīraṇaṁ[1] kittayissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsessāmīti handāhaṁ kittayissāmi, giraṁ vaṇṇūpasaṁhitaṁ. Tenāha thero Piṅgiyo—

Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino.
Handāhaṁ kittayissāmi, giraṁ vaṇṇūpasañhitanti.

104. Tamonudo Buddho Samantacakkhu,
Lokantagū sabbabhavātivatto.
Anāsavo sabbadukkhappahīno,
Saccavhayo brahme upāsito me. (3)

Tamonudo Buddho Samantacakkhūti **tamonudo**ti rāgatamaṁ dosatamaṁ mohatamaṁ mānatamaṁ diṭṭhitamaṁ kilesatamaṁ duccaritatamaṁ andhakaraṇaṁ aññāṇakaraṇaṁ paññānirodhikaṁ vighātapakkhikaṁ anibbānasaṁvattanikaṁ nudi panudi pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṁ gamesi. **Buddho**ti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti. **Samantacakkhu** vuccati sabbaññutañāṇaṁ -pa- Tathāgato tena Samantacakkhūti tamonudo Buddho Samantacakkhu.

Lokantagū sabbabhavātivattoti **loko**ti eko loko, bhavaloko. Dve lokā, bhavaloko ca sambhavaloko ca. Sampattibhavaloko ca sampattisambhavaloko ca. Vipattibhavaloko ca vipattisambhavaloko ca[2]. Tayo lokā. tisso vedanā. Cattāro lokā, cattāro āhārā. Pañca lokā, pañcupādānakkhandhā. Cha lokā, cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā,

---

1. Odīraṇaṁ (Syā)
2. Dve lokā sampatti ca bhavaloko vipatti ca bhavaloko (Syā)

sattaviññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā, aṭṭha lokadhammā. Nava lokā, nava sattāvāsā. Dasa lokā, dasa āyatanāni. Dvādasa lokā, dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā, aṭṭhārasa dhātuyo. **Lokantagū**ti Bhagavā lokassa antagato antappatto koṭigato koṭippatto -pa- nibbānagato nibbānappatto. So vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti lokantagū.

Sabbabhavātivattoti **bhavā**ti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo. Katamo kammabhavo. Puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro, ayaṁ kammabhavo. Katamo paṭisandhiko punabbhavo. Paṭisandhikā rūpā vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṁ, ayaṁ paṭisandhiko punabbhavo. Bhagavā kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṁ ativatto[1] atikkanto vītivattoti lokantagū sabbabhavātivatto.

Anāsavo sabbadukkhappahīnoti **anāsavo**ti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. Te āsavā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Buddho anāsavo. **Sabbadukkhappahīno**ti sabbaṁ tassa paṭisandhikaṁ jātidukkhaṁ jarādukkhaṁ byādhidukkhaṁ maraṇadukkhaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṁ -pa- diṭṭhibyasanadukkhaṁ pahīnaṁ samucchinnaṁ vūpasantaṁ paṭippassaddhaṁ abhabbuppattikaṁ ñāṇagginā daḍḍhaṁ. Tasmā Buddho sabbadukkhappahīnoti anāsavo sabbadukkhappahīno.

Saccavhayo brahme upāsito meti **saccavhayo**ti saccavhayo sadisanāmo sadisavhayo saccasadisavhayo. Vipassī Bhagavā Sikhī Bhagavā Vessabhū Bhagavā Kakusandho Bhagavā Koṇāgamano Bhagavā Kassapo Bhagavā. Te Buddhā Bhagavanto sadisanāmā sadisavhayā. Bhagavāpi Sakyamuni tesaṁ Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ sadisanāmo sadisavhayoti tasmā Buddho saccavhayo.

Brahme upāsito meti so mayā Bhagavā āsito upāsito payirupāsito paripucchito paripañhitoti saccavhayo brahme upāsito me. Tenāha thero Piṅgiyo—

---

1. Upātivatto (Ka)

Tamonudo Buddho Samantacakkhu,
Lokantagū sabbabhavātivatto.
Anāsavo sabbadukkhappahīno,
Saccavhayo brahme upāsito meti.

105. **Dijo yathā kubbanakaṁ pahāya,**
Bahupphalaṁ kānanamāvaseyya.
Evamahaṁ appadasse pahāya,
Mahodadhiṁ haṁsoriva ajjhapatto[1]. (4)

Dijo yathā kubbanakaṁ pahāya, bahupphalaṁ kānanamāvaseyyāti dijo vuccati pakkhī. Kiṁkāraṇā dijo vuccati pakkhī, dvikkhattuṁ jāyatīti dijo mātukucchimhā ca aṇḍakosamhā ca. Taṁkāraṇā dijo vuccati pakkhīti dijo. **Yathā kubbanakaṁ pahāyā**ti yathā dijo kubbanakaṁ parittavanakaṁ appaphalaṁ appabhakkhaṁ appodakaṁ pahāya jahitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā aññaṁ bahupphalaṁ bahubhakkhaṁ bahūdakaṁ[2] mahantaṁ kānanaṁ vanasaṇḍaṁ adhigaccheyya vindeyya paṭilabheyya tasmiṁ ca vanasaṇḍe vāsaṁ kappeyyāti dijo yathā kubbanakaṁ pahāya, bahupphalaṁ kānanaṁ āvaseyya.

Evamahaṁ appadasse pahāya, mahodadhiṁ haṁsoriva ajjhapattoti **evan**ti opammasampaṭipādanaṁ. **Appadasse pahāyā**ti yo ca Bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā Buddhaṁ Bhagavantaṁ upādāya appadassā parittadassā thokadassā omakadassā lāmakadassā chatukkadassā[3] vā. Te appadasse parittadasse thokadasse omakadasse lāmakadasse chatukkadasse pahāya pajahitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā Buddhaṁ Bhagavantaṁ Appamāṇadassaṁ Aggadassaṁ Seṭṭhadassaṁ Viseṭṭhadassaṁ Pāmokkhadassaṁ Uttamadassaṁ Pavaradassaṁ Asamaṁ Asamasamaṁ Appaṭisamaṁ Appaṭibhāgaṁ Appaṭipuggalaṁ Devātidevaṁ Narāsabhaṁ Purisasīhaṁ Purisanāgaṁ Purisājaññaṁ Purisanisabhaṁ Purisadhorayhaṁ Dasabaladhāriṁ[4] adhigacchiṁ vindiṁ paṭilabhiṁ. Yathā ca haṁso

---

1. Ajja patto (Ka)
2. Bahurukkhaṁ (Syā)
3. Jatukkadassā (Syā), jatukadassā (Sī-ṭṭha)
4. Dasabalaṁ tādiṁ (Syā)

mahantaṁ mānasakaṁ[1] vā saraṁ anotattaṁ vā dahaṁ mahāsamuddaṁ vā akkhobhaṁ amitodakaṁ jalarāsiṁ adhigaccheyya vindeyya paṭilabheyya, evameva Buddhaṁ Bhagavantaṁ akkhobhaṁ amitatejaṁ pabhinnañāṇaṁ vivaṭacakkhuṁ paññāpabhedakusalaṁ adhigatapaṭisambhidaṁ catuvesārajjappattaṁ suddhādhimuttaṁ setapaccattaṁ advayabhāṇiṁ tādiṁ tathāpaṭiññaṁ aparittaṁ mahantaṁ gambhīraṁ appameyyaṁ duppariyogāhaṁ pahūtaratanaṁ sāgarasamaṁ chaḷaṅgupekkhāya samannāgataṁ atulaṁ vipulaṁ appameyyaṁ, taṁ tādisaṁ pavadataṁ maggavādinaṁ[2] merumiva nagānaṁ garuḷamiva dijānaṁ sīhamiva migānaṁ udadhimiva aṇṇavānaṁ adhigacchiṁ, taṁ satthāraṁ jinapavaraṁ Mahesinti evamahaṁ appadasse pahāya, mahodadhiṁ haṁsoriva ajjhapatto. Tenāha thero Piṅgiyo—

Dijo yathā kubbanakaṁ pahāya,
Bahupphalaṁ kānanamāvaseyya.
Evamahaṁ appadasse pahāya,
Mahodadhiṁ haṁsoriva ajjhapattoti.

106. Ye me pubbe viyākaṁsu,
Huraṁ Gotamasāsanā, “iccāsi iti bhavissati.”
Sabbaṁ taṁ itihītihaṁ, sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ. (5)

Ye me pubbe viyākaṁsūti yeti yo ca Bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā, te sakaṁ diṭṭhiṁ sakaṁ khantiṁ sakaṁ ruciṁ sakaṁ laddhiṁ sakaṁ ajjhāsayaṁ sakaṁ adhippāyaṁ byākaṁsu ācikkhiṁsu desayiṁsu paññapiṁsu paṭṭhapiṁsu vivariṁsu vibhajiṁsu uttānī-akaṁsu pakāsesunti ye me pubbe viyākaṁsu.

Huraṁ Gotamasāsanāti huraṁ Gotamasāsanā paraṁ Gotamasāsanā pure Gotamasāsanā paṭhamataraṁ Gotamasāsanā Buddhasāsanā Jinasāsanā Tathāgatasāsanā[3] Arahantasāsanāti huraṁ Gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissatīti evaṁ kira āsi, evaṁ kira bhavissatīti iccāsi iti bhavissati.

---

1. Mānusakataṁ (Syā) 2. Pavaramaggavādinaṁ (Ka)
3. Tathāgatasāsanā devasāsanā (Syā, Ka)

Sabbaṁ taṁ itihītihanti sabbaṁ taṁ itihītihaṁ itikirāya paramparāya piṭakasampadāya takkahetu nayahetu ākāraparivitakkena diṭṭhinijjhānakkhantiyā na sāmaṁ sayamabhiññātaṁ na attapaccakkhaṁ dhammaṁ yaṁ kathayiṁsūti sabbaṁ taṁ itihītihaṁ.

Sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhananti sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ vitakkavaḍḍhanaṁ saṅkappavaḍḍhanaṁ kāmavitakkavaḍḍhanaṁ byāpādavitakkavaḍḍhanaṁ vihiṁsāvitakkavaḍḍhanaṁ ñātivitakkavaḍḍhanaṁ janapadavitakkavaḍḍhanaṁ amarāvitakkavaḍḍhanaṁ parānudayatāpaṭisaṁyuttavitakkavaḍḍhanaṁ lābhasakkārasiloka-paṭisaṁyuttavitakkavaḍḍhanaṁ anavaññattipaṭisaṁyuttavitakkavaḍḍhananti sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhanaṁ. Tenāha thero Piṅgiyo—

Ye me pubbe viyākaṁsu,
Huraṁ Gotamasāsanā, "iccāsi iti bhavissati."
Sabbaṁ taṁ itihītihaṁ, sabbaṁ taṁ takkavaḍḍhananti.

107. Eko tamonudāsīno, jutimā so pabhaṅkaro.
Gotamo Bhūripaññāṇo, Gotamo Bhūrimedhaso. (6)

Eko tamonudāsīnoti ekoti Bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṁ gatoti eko, eko anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambuddhoti eko.

Kathaṁ Bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko, Bhagavā daharova samāno susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato paṭhamena vayasā akāmakānaṁ mātāpitūnaṁ assumukhānaṁ rodantānaṁ vilapantānaṁ ñātisaṁghaṁsabbaṁ gharāvāsapalibodhaṁ chinditvā puttadārapalibodhaṁ chinditvā ñātipalibodhaṁ chinditvā mittāmaccapalibodhaṁ chinditvā sannidhipalibodhaṁ chinditvā kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitvā akiñcanabhāvaṁ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṁ Bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko.

Kathaṁ Bhagavā adutiyaṭṭhena eko, evaṁ pabbajito samāno eko araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni

appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni[1] paṭisallānasāruppāni[2], so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṁ kappeti, eko gāmaṁ piṇḍāya pavisati, eko abhikkamati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṁ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti evaṁ Bhagavā adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṁ Bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko, so evaṁ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto najjā Nerañjarāya tīre Bodhirukkhamūle mahāpadhānaṁ padahanto māraṁ sasenaṁ kaṇhaṁ namuciṁ pamattabandhuṁ vidhamitvā taṇhājāliniṁ[3] visaṭaṁ[4] visattikaṁ pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṁ gamesi.

“Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṁsaraṁ.
Itthabhāvaññathābhāvaṁ, saṁsāraṁ nātivattati.

Etamādīnavaṁ[5] ña tvā, taṇhaṁ[6] dukkhassa sambhavaṁ.
Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje”ti.

Evaṁ Bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṁ Bhagavā ekantavītarāgoti eko, rāgassa pahīnattā ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa pahīnattā ekantāvītamohoti eko, kilesānaṁ pahīnattā ekantanikkilesoti eko.

Kathaṁ Bhagavā ekāyanamaggaṁ gatoti eko, ekāyanamaggo vuccati cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

---

1. Manussarāhaseyyakāni (Syā, Ka)
2. Paṭisallāṇasāruppāni (Ka)
3. Taṇhaṁ jāliniṁ (Syā)
4. Saritaṁ (Syā) Khu 7. 362 piṭṭhepi.
5. Evamādīnavaṁ (Ka) passa Khu 1. 201 piṭṭhe.
6. Taṇhā (Syā, Ka) Khu 7. 362 piṭṭhe.

“Ekāyanaṁ jātikhayantadassī,
Maggaṁ pajānāti hitānukampī.
Etena maggena tariṁsu[1] pubbe,
Tarissanti ye ca taranti oghan”ti.

Evaṁ Bhagavā ekāyanamaggaṁ gatoti eko.

Kathaṁ Bhagavā eko anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambuddhoti eko. Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṁ, paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṁsā vipassanā sammādiṭṭhi, Bhagavā tena bodhiñāṇena “sabbe saṅkhārā aniccā”ti bujjhi, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti bujjhi -pa- “sabbe dhammā anattā”ti bujjhi,. “Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman”ti bujjhi. Atha vā yaṁ bujjhitabbaṁ anubujjhitabbaṁ paṭibujjhitabbaṁ sambujjhitabbaṁ adhigantabbaṁ phassitabbaṁ sacchikātabbaṁ, sabbaṁ taṁ tena bodhiñāṇena bujjhi anubujjhi paṭibujjhi sambujjhi adhigacchi phassesi sacchākāsi. Evaṁ Bhagavā eko anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambuddhoti eko.

Tamonudoti Bhagavā rāgatamaṁ dosatamaṁ mohatamaṁ diṭṭhitamaṁ kilesatamaṁ duccaritatamaṁ andhakaraṇaṁ acakkhukaraṇaṁ aññāṇakaraṇaṁ paññānirodhikaṁ vighātapakkhikaṁ anibbānasaṁvattanikaṁ nudi panudi pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṁ gamesi. **Āsīno**ti nisinno Bhagavā pāsāṇake cetiyeti āsīno[2].

Nagassa passe āsīnaṁ, Muniṁ dukkhassa pāraguṁ.
Sāvakā payirupāsanti, tevijjā maccuhāyinoti.

Evampi Bhagavā āsīno. . Atha vā Bhagavā sabbossukkapaṭippassaddhattā āsīno, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti. Evampi Bhagavā āsīnoti eko tamonudāsīno.

Jutimā so pabhaṅkaroti **jutimā**ti jutimā matimā paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvi. **Pabhaṅkaro**ti pabhaṅkaro ālokakaro obhāsakaro dīpaṅkaro padīpakaro ujjotakaro pajjotakaroti jutimā so pabhaṅkaro.

---

1. Atariṁsu (Ka) passa Saṁ 3. 162 piṭṭhe, Khu 7. 362 piṭṭhe ca. 2. Āsino (Ka)

Gotamo Bhūripaññāṇoti Gotamo Bhūripaññāṇo ñāṇapaññāṇo paññādhajo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo.

Dhajo rathassa paññāṇaṁ, dhūmo[1] paññāṇamaggino.
Rājā raṭṭhassa paññāṇaṁ, bhattā paññāṇamitthiyāti.

Evameva Gotamo Bhūripaññāṇo ñāṇapaññāṇo paññādhajo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito tabbahulo taggarūko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti Gotamo Bhūripaññāṇo.

Gotamo Bhūrimedhasoti bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho sumedhasoti[2] Gotamo Bhūrimedhaso. Tenāha thero Piṅgiyo—

Eko tamonudāsīno, jutimā so pabhaṅkaro.
Gotamo Bhūripaññāṇo, Gotamo Bhūrimedhasoti.

108. Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvaci. (7)

Yo me dhammamadesesīti **yo**ti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṁ saccāni abhisambujjhi, tattha ca Sabbaññutaṁ patto balesu ca vasībhāvaṁ. **Dhammamadesesī**ti **dhamman**ti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ cattāro satipaṭṭhane -pa- ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ ācikkhi desesi paññapesi

---

1. Dhumo (Syā)
2. Bhūrimedhasoti (Syā) evamuparipi.

paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti yo me dhammamadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṁ akālikaṁ ehipassikaṁ opaneyyikaṁ paccattaṁ veditabbaṁ viññūhīti evaṁ sandiṭṭhikaṁ. Atha vā yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhatīti evampi sandiṭṭhikamakālikaṁ. Yathā manussā kālikaṁ dhanaṁ datvā anantarā na labhanti kālaṁ āgamenti, nevāyaṁ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṁ akālikanti sandiṭṭhikamakālikaṁ.

Taṇhakkhayamanītikanti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Taṇhakkhayan**ti taṇhakkhayaṁ rāgakkhayaṁ dosakkhayaṁ mohakkhayaṁ gatikkhayaṁ upapattikkhayaṁ paṭisandhikkhayaṁ bhavakkhayaṁ saṁsārakkhayaṁ vaṭṭakkhayaṁ. **Anītikan**ti **īti**vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Ītippahānaṁ ītivūpasamaṁ ītipaṭinissaggaṁ ītipaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti taṇhakkhayamanītikaṁ.

Yassa natthi upamā kvacīti **yassā**ti nibbānassa. **Natthi upamā**ti upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṁ natthi, paṭibhāgo natthi na atthi na saṁvijjati nupalabbhati. **Kvacī**ti kvaci kimhici katthaci ajjhattaṁ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci. Tenāha thero Piṅgiyo—

Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvacīti.

109. Kiṁ nu tamhā vippavasasi, muhuttamapi Piṅgiya.
Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimeso. (8)

Kiṁnu tamhā vippavasasīti kiṁnu Buddhamhā vippavasasi apesi apagacchasi[1] vinā hosīti kiṁnu tamhā vippavasasi.

Muhuttamapi Piṅgiyāti muhuttampi khaṇampi layampi vayampi addhampīti muhuttamapi. **Piṅgiyā**ti Bāvarī taṁ nattāraṁ nāmena ālapati.

1. Apagacchi (Sī)

Gotamā Bhūripaññāṇāti Gotamā Bhūripaññāṇā ñāṇapaññāṇā paññādhajā paññāketumhā paññādhipateyyamhā vicayabahulā pavicayabahulā okkhāyanabahulā samokkhāyanadhammā vibhūtavihārimhā taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyamhāti Gotamā Bhūripaññāṇā.

Gotamā Bhūrimedhasati bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho Sumedhasoti Gotamā Bhūrimedhasa. Tenāha so brāhmaṇo—

Kiṁnu tamhā vippavasi, muhuttamapi Piṅgiya.
Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimedhasāti.

110. Yo te dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvaci. (9)

Yo te dhammamadesesīti yo so Bhagavā -pa- tattha ca Sabbaññutaṁ patto balesu ca vasībhāvaṁ. **Dhammamadesesī**ti **dhamman**ti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ -pa- nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti yo te dhammamadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṁ akālikaṁ ehipassikaṁ opaneyyikaṁ paccattaṁ veditabbaṁ viññūhīti evaṁ sandiṭṭhikaṁ. Atha vā yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhatīti evampi sandiṭṭhikaṁ. **Akālikan**ti yathā manussā kālikaṁ dhanaṁ datvā anantarā na labhanti, kālaṁ āgamenti, nevāyaṁ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti. Tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṁ akālikanti sandiṭṭhikamakālikaṁ.

Taṇhakkhayamanītikanti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Taṇhakkhayan**ti taṇhakkhayaṁ rāgakkhayaṁ dosakkhayaṁ mohakkhayaṁ gatikkhayaṁ upapattikkhayaṁ paṭisandhikkhayaṁ bhavakkhayaṁ saṁsārakkhayaṁ vaṭṭakkhayaṁ. **Anītikan**ti **īti** vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Ītippahānaṁ ītivūpasamaṁ ītipaṭinissaggaṁ ītipaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti taṇhakkhayamanītikaṁ.

Yassa natthi upamā kvacīti **yassā**ti nibbānassa. **Natthi upamā**ti upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṁ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṁvijjati nupalabbhati. **Kvacī**ti kvaci kimhici katthaci ajjhattaṁ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci. Tenāha so brāhmaṇo—

Yo te dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvacīti.

111. **Nāhaṁ tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa.**
Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimedhasā. (10)

Nāhaṁ tamhā vippavasāmīti nāhaṁ Buddhamhā vippavasāmi apemi apagacchāmi vinā homīti nāhaṁ tamhā vippavasāmi.

Muhuttamapi brāhmaṇāti muhuttampi khaṇampi layampi vayampi addhampīti muhuttamapi. **Brāhmaṇā**ti gāravena mātulaṁ ālapati.

Gotamā Bhūripaññāṇāti Gotamā Bhūripaññāṇā ñāṇapaññāṇā paññādhajā paññāketumhā paññādhipateyyamhā vicayabahulā pavicayabahulā okkhāyanabahulā samokkhāyanadhammā vibhūtavihārimhā taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyamhāti Gotamā Bhūripaññāṇā.

Gotamā Bhūrimedhasāti bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho Sumedhasoti Gotamā Bhūrimedhasā. Tenāha thero Piṅgiyo—

Nāhaṁ tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa.
Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimedhasāti.

112. **Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.**
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvaci. (11)

Yo me dhammamadesesīti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṁ saccāni abhisambujjhi, tattha ca Sabbaññutaṁ patto balesu ca vasībhāvaṁ. **Dhammamadesesī**ti **dhamman**ti ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṁ ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti yo me dhammamadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṁ akālikaṁ ehipassikaṁ opaneyyikaṁ paccattaṁ veditabbaṁ viññūhīti evaṁ sandiṭṭhikaṁ. Atha vā yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhatīti evampi sandiṭṭhikaṁ. **Akālikan**ti yathā manussā kālikaṁ dhanaṁ datvā anantarā na labhanti, kālaṁ āgamenti, nevāyaṁ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṁ akālikanti sandiṭṭhikamakālikaṁ.

Taṇhakkhayamanītikanti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Taṇhakkhayan**ti taṇhakkhayaṁ rāgakkhayaṁ dosakkhayaṁ mohakkhayaṁ gatikkhayaṁ upapattikkhayaṁ paṭisandhikkhayaṁ bhavakkhayaṁ saṁsārakkhayaṁ vaṭṭakkhayaṁ. **Anītikan**ti **īti** vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Ītippahānaṁ ītivūpasamaṁ ītipaṭippassaddhiṁ amataṁ nibbānanti taṇhakkhayamanītikaṁ.

Yassa natthi upamā kvacīti **yassā**ti nibbānassa. **Natthi upamā**ti upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṁ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṁvijjati nupalabbhati. **Kvacī**ti kvaci kimhici katthaci ajjhattaṁ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci. Tenāha thero Piṅgiyo—

Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṁ.
Taṇhakkhayamanītikaṁ, yassa natthi upamā kvacīti.

113. **Passāmi naṁ manasā cakkhunāva,**
Rattindivaṁ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi[1] rattiṁ,
Teneva maññāmi avippavāsaṁ. (12)

Passāmi naṁ manasā cakkhunāvāti yathā Cakkhumā puriso āloke rūpagatāni passeyya dakkheyya olokeyya nijjhāyeyya upaparikkheyya, evamevāhaṁ Buddhaṁ Bhagavantaṁ manasā passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upaparikkhāmīti passāmi naṁ manasā cakkhunāva.

Rattindivaṁ brāhmaṇa appamattoti rattiñca divā ca Buddhānussatiṁ manasā bhāvento appamattoti rattindivaṁ brāhmaṇa appamatto.

Namassamāno vivasemi rattinti **namassamāno**ti kāyena vā namassamāno, vācāya vā namassamāno, cittena vā namassamāno, anvatthapaṭipattiyā vā namassamāno, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassamāno sakkāramāno garukāramāno mānayamāno pūjayamāno rattindivaṁ vivasemi atināmemi atikkamemīti namassamāno vivasemi rattiṁ.

Teneva maññāmi avippavāsanti tāya Buddhānussatiyā bhāvento avippavāsoti taṁ maññāmi, avippavuṭṭhoti taṁ maññāmi jānāmi, evaṁ jānāmi evaṁ ājānāmi evaṁ vijānāmi evaṁ paṭivijānāmi evaṁ paṭivijjhāmīti teneva maññāmi avippavāsaṁ. Tenāha thero Piṅgiyo—

Passāmi naṁ manasā cakkhunāva,
Rattindivaṁ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi rattiṁ,
Teneva maññāmi avippavāsanti.

---

1. Namassamānova vasemi (Sī-Ṭṭha) ...vivasāmi (Syā)

114. **Saddhā ca pīti ca mano sati ca,**
Nā'penti'me Gotamasāsanamhā.
Yaṁ yaṁ disaṁ vajati Bhūripañño,
Sa tena teneva natohamasmi. (13)

Saddhā ca pīti ca mano sati cāti **saddhā**ti yā ca Bhagavantaṁ ārabbha saddhā saddahanā[1] okappanā abhippasādo saddhā saddhindriyaṁ saddhābalaṁ. **Pītī**ti yā Bhagavantaṁ ārabbha pīti pāmojjaṁ[2] modanā āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti tuṭṭhi odagyaṁ attamanatā cittassa. **Mano**ti yañca Bhagavantaṁ ārabbha cittaṁ mano mānasaṁ hadayaṁ paṇḍaraṁ mano manāyatanaṁ manindriyaṁ viññāṇaṁ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. **Satī**ti yā Bhagavantaṁ ārabbha sati anussati sammāsatīti saddhā ca pīti ca mano sati ca.

Nā'penti'me Gotamasāsanamhāti ime cattāro dhammā Gotamasāsanā Buddhasāsanā Jinasāsanā Tathāgatasāsanā Arahantasāsanā nāpenti na gacchanti na vijahanti na vināsentīti nāpentime Gotamasāsanamhā.

Yaṁ yaṁ disaṁ vajati Bhūripaññoti **yaṁ yaṁ disan**ti puratthimaṁ vā disaṁ pacchimaṁ vā disaṁ dakkhiṇaṁ vā disaṁ uttaraṁ vā disaṁ vajati gacchati kamati abhikkamati. **Bhūripañño**ti Bhūripañño mahāpañño tikkhapañño puthupañño hāsapañño javanapañño nibbedhikapañño. Bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti yaṁ yaṁ disaṁ vajati Bhūripañño.

Sa tena teneva natohamasmīti so yena Buddho tena teneva nato tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti sa tena teneva natohamasmi. Tenāha thero Piṅgiyo—

---

1. Saddhahanā (Ka) 2. Pāmujjaṁ (Syā)

Saddhā ca pīti ca mano sati ca,
Nā'penti'me Gotamasāsanamhā.
Yaṁ yaṁ disaṁ vajati Bhūripañño,
Sa tena teneva natohamasmīti.

115. **Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa,**
Teneva kāyo na paleti tattha.
Saṅkappayantāya vajāmi niccaṁ,
Mano hi me brāhmaṇa tena yutto. (14)

Jiṇṇassa me dubbalathāmakassāti jiṇṇassa vuḍḍhassa mahallakassa addhagatassa vayo-anuppattassa. **Dubbalathāmakassā**ti dubbalathāmakassa appathāmakassa parittathāmakassāti jiṇṇassa me dubbalathāmakassa.

Teneva kāyo na paleti tatthāti kāyo yena Buddho, tena na paleti na vajati na gacchati nātikkamatīti teneva kāyo na paleti tattha.

Saṅkappayantāya vajāmi niccanti saṅkappagamanena vitakkagamanena ñāṇagamanena paññāgamanena buddhigamanena vajāmi gacchāmi atikkamāmīti saṅkappayantāya vajāmi niccaṁ.

Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti **mano**ti yaṁ cittaṁ mano mānasaṁ -pa- tajjā manoviññāṇadhātu. **Mano hi me brāhmaṇa tena yutto**ti mano yena Buddho tena yutto payutto saṁyuttoti mano hi me brāhmaṇa tena yutto. Tenāha thero Piṅgiyo—

Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa,
Teneva kāyo na paleti tattha.
Saṅkappayantāya vajāmi niccaṁ,
Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti.

116. **Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṁ upallaviṁ.**
Athaddasāsiṁ Sambuddhaṁ, oghatiṇṇamanāsavaṁ. (15)

Paṅke sayāno pariphandamānoti **paṅke sayāno**ti kāmapaṅke kāmakaddame kāmakilese kāmabaḷise kāmapariḷāhe kāmapalibodhe semāno sayamāno vasamāno āvasamāno parivasamāno[1]ti paṅke sayāno. **Pariphandamāno**ti taṇhāphandanāya phandamāno, diṭṭhiphandanāya phandamāno, kilesaphandanāya phandamāno, payogaphandanāya phandamāno, vipākaphandanāya phandamāno, manoduccaritaphandanāya phandamāno, ratto rāgena phandamāno, duṭṭho dosena phandamāno, mūḷho mohena phandamāno, vinibandho mānena phandamāno, parāmaṭṭho diṭṭhiyā phandamāno, vikkhepagato uddhaccena phandamāno, aniṭṭhaṅgato vicikicchāya phandamāno, thāmagato anusayehi phandamāno, lābhena phandamāno, alābhena phandamāno, yasena phandamāno, ayasena phandamāno, pasaṁsāya phandamāno, nindāya phandamāno, sukhena phandamāno, dukkhena phandamāno, jātiyā phandamāno, jarāya phandamāno, byādhinā phandamāno, maraṇena phandamāno, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsehi phandamāno, nerayikena dukkhena phandamāno, tiracchānayonikena dukkhena phandamāno, pettivisayikena dukkhena phandamāno, mānusikena dukkhena. Gabbhokkantimūlakena dukkhena. Gabbhaṭṭhitimūlakena dukkhena. Gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena. Jātassūpanibandhakena dukkhena. Jātassa parādheyyakena dukkhena. Attūpakkamena dukkhena. Parūpakkamena dukkhena. Saṅkhāradukkhena. Vipariṇāmadukkhena. Cakkhurogena dukkhena. Sotarogena dukkhena. Ghānarogena dukkhena. Jivhārogena dukkhena. Kāyarogena dukkhena. Sīsarogena dukkhena. Kaṇṇarogena dukkhena. Mukharogena dukkhena. Dantarogena dukkhena. Oṭṭharogena dukkhena. Kāsena. Sāsena. Pināsena. Ḍāhena[2]. Jarena. Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya. Sūlāya. Visūcikāya. Kuṭṭhena. Gaṇḍena. Kilāsena. Sosena. Apamārena. Dadduyā. Kaṇḍuyā. Kacchuyā. Rakhasāya. Vitacchikāya. Lohitapittena[3]. Madhumehena. Aṁsāya. Piḷakāya. Bhagandalāya[4]. Pittasamuṭṭhānena ābādhena. Semhasamuṭṭhānena ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena. Sannipātikena ābādhena. Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena ābādhena. Opakkamikena ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena. Uṇhena.

---

1. Avasemāno parisemāno (Syā)
2. Dāhena (Ka) Khu 7. 35 piṭṭhepi.
3. Lohitena. Pittena (Syā, Ka)
4. Bhagandalāya (Syā)

Jighacchāya. Pipāsāya. Uccārena. Passāvena. Ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassena dukkhena. Mātumaraṇena dukkhena. Pitumaraṇena dukkhena. Puttamaraṇena dukkhena. Dhītumaraṇena dukkhena. Ñātibyasanena dukkhena. Bhogabyasanena dukkhena. Rogabyasanena dukkhena. Sīlabyasanena dukkhena. Diṭṭhibyanena dukkhena phandamāno pariphandamāno pavedhamāno sampavedhamānoti paṅke sayāno pariphandamāno.

Dīpā dīpaṁ upallavinti Satthārato Satthāraṁ dhammakkhānato dhammakkhānaṁ gaṇato gaṇaṁ diṭṭhiyā diṭṭhiṁ paṭipadāya paṭipadaṁ maggato maggaṁ pallaviṁ upallaviṁ sampallavinti dīpā dīpaṁ upallaviṁ.

Athaddasāsiṁ Sambuddhanti **athā**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ athāti. **Addasāsin**ti addasaṁ addakkhiṁ apassiṁ paṭivijjhiṁ. **Buddho**ti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti athaddasāsiṁ Sambuddhaṁ.

Oghatiṇṇamanāsavanti **oghatiṇṇan**ti Bhagavā kāmoghaṁ tiṇṇo, bhavoghaṁ tiṇṇo, diṭṭhoghaṁ tiṇṇo, avijjoghaṁ tiṇṇo, sabbasaṁsārapathaṁ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti oghatiṇṇaṁ. **Anāsavan**ti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo, te āsavā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho anāsavoti oghatiṇṇamanāsavaṁ. Tenāha thero Piṅgiyo—

Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṁ upallaviṁ.
Athaddasāsiṁ Sambuddhaṁ, oghatiṇṇamanāsavanti.

117. **Yathā ahū Vakkali muttasaddho,**
Bhadrāvudho Āḷavigotamo ca.
Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṁ,
Gamissasi tvaṁ Piṅgiya maccudheyyassa pāraṁ. (16)

Yathā ahū Vakkali muttasaddho, Bhadrāvudho Āḷavigotamo cāti yathā Vakkalitthero[1] saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipateyyo arahattappatto, yathā Bhadrāvudho thero saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipateyyo arahattappatto, yathā Āḷavigotamo thero saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipateyyo arahattappattoti yathā ahū Vakkali muttasaddho, Bhadrāvudho Āḷavigotamo ca.

Evameva tvampi pamuñcassu saddhanti evameva tvaṁ saddhaṁ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti saddhaṁ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti. "Sabbe dhammā anattā"ti saddhaṁ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti saddhaṁ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehīti evameva tvampi pamuñcassu saddhaṁ.

Gamissasi tvaṁ Piṅgiya maccudheyyassa pāranti maccudheyyaṁ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Maccudheyyassa pāraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ, yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Gamissasi tvaṁ Piṅgiya maccudheyyassa pāran**ti tvaṁ pāraṁ gamissasi, pāraṁ adhigamissasi, pāraṁ phassissasi, pāraṁ sacchikarissasīti gamissasi tvaṁ Piṅgiya maccudheyyassa pāraṁ. Tenāha Bhagavā—

Yathā ahū Vakkali muttasaddho,
Bhadrāvudho Āḷavigotamo ca.
Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṁ,
Gamissasi tvaṁ Piṅgiya maccudheyyassa pāranti.

118. Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna Munino vaco.
Vivaṭṭacchado[2] Sambuddho, akhilo paṭibhānavā[3]. (17)

Esa bhiyyo pasīdāmīti esa bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmi, "sabbe saṅkhārā aniccā"ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo

---

1. Vakkali (Syā)
2. Vivaṭacchadano (Ka) saddanītipadamālā oloketabbā.
3. Paṭibhāṇavā (Syā)

saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmi, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi -pa- "sabbe dhammā anattā"ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmīti esa bhiyyo pasīdāmi.

Sutvāna Munino vacoti **Munī**ti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Sutvāna Munino vaco**ti tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ sutvāna uggahetvāna upadhārayitvāna upalakkhayitvānāti sutvāna Munino vaco.

Vivaṭṭacchado Sambuddhoti **chadanan**ti pañca chadanāni taṇhāchadanaṁ diṭṭhichadanaṁ kilesachadanaṁ duccaritachadanaṁ avijjāchadanaṁ, tāni chadanāni Buddhassa Bhagavato vivaṭāni viddhaṁsitāni samugghāṭitāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni, tasmā Buddho vivaṭṭacchado. **Buddho**ti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti vivaṭṭacchado Sambuddho.

Akhilo paṭibhānavāti **akhilo**ti rāgo khilo, doso khilo, moho khilo, kodho khilo, upanāho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā khilā, te khilā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Buddho akhilo.

Paṭibhānavāti tayo paṭibhānavanto pariyatti paṭibhānavā paripucchāpaṭibhānavā adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā, idhekaccassa Buddhavacanaṁ[1] pariyāputaṁ[2] hoti Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ Gāthā Udānaṁ Itivuttakaṁ Jātakaṁ Abbhutadhammaṁ Vedallaṁ, tassa pariyattiṁ nissāya paṭibhāti[3], ayaṁ pariyattipaṭibhānavā.

Katamo paripucchāpaṭibhānavā, idhekacco paripucchitā hoti atthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca, tassa paripucchaṁ nissāya paṭibhāti, ayaṁ paripucchāpaṭibhānavā.

---

1. Pakatiyā (Ka) 2. Pariyāpuṭaṁ (Syā, Ka) 3. Paṭibhāyati (Ka)

Katamo adhigamapaṭibhānavā, idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmaññaphalāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo, tassa attho ñāto dhammo ñāto nirutti ñātā, atthe ñāte attho paṭibhāti, dhamme ñāte dhammo paṭibhāti, niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāti, imesu tīsu ñāṇesu ñāṇaṁ paṭibhānapaṭisambhidā. Bhagavā imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho paṭibhānavā. Yassa pariyatti natthi, paripucchā natthi, adhigamo natthi, kiṁ tassa paṭibhāyissatīti akhilo paṭibhānavā. Tenāha thero Piṅgiyo—

Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna Munino vaco.
Vivaṭṭacchado Sambuddho, akhilo paṭibhānavāti.

119. Adhideve[1] abhiññāya, sabbaṁ vedi paroparaṁ[2].
Pañhānantakaro Satthā, kaṅkhīnaṁ paṭijānataṁ. (18)

Adhideve abhiññāyāti **devā**ti tayo devā sammutidevā[3] upapattidevā visuddhidevā. Katame sammutidevā, sammutidevā vuccanti rājāno[4] ca rājakumārā ca deviyo ca, ime vuccanti sammutidevā. Katame upapattidevā, upapattidevā vuccanti Cātumahārājikā devā Tāvatiṁsā devā -pa- brahmakāyikā devā, ye ca devā taduttari, ime vuccanti upapattidevā. Katame visuddhidevā, visuddhidevā vuccanti Tathāgatā Tathāgatasāvakā arahanto khīṇāsavā, ye ca Paccekasambuddhā, ime vuccanti visuddhidevā. Bhagavā sammutideve adhidevāti abhiññāya, upapattideve adhidevāti abhiññāya, visuddhideve adhidevāti abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti adhideve abhiññāya.

---

1. Atideve (Ka) 2. Parovaraṁ (Sī-Ṭṭha) 3. Sammatidevā (Syā) 85 piṭṭhepi.
4. Katame sammatidevā rājāno (Syā) evamuparipi.

Sabbaṁ vedi paroparanti Bhagavā attano ca paresañca adhidevakare dhamme vedi aññāsi aphassi paṭivijjhi. Katame attano adhidevakarā dhammā, sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīkapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṁ cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti attano adhidevakarā dhammā.

Katame paresaṁ adhidevakarā dhammā, sammāpaṭipadā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti paresaṁ adhidevakarā dhammā. Evaṁ Bhagavā attano ca paresañca adhidevakare dhamme vedi aññāsi aphassi paṭivijjhīti sabbaṁ vedi paroparaṁ.

Pañhānantakaro Satthāti Bhagavā Pārāyanikapañhānaṁ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaro. Sabhiyapañhānaṁ[1] antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaro. Sakkapañhānaṁ. Suyāmapañhānaṁ. Bhikkhupañhānaṁ. Bhikkhunīpañhānaṁ. Upāsakapañhānaṁ. Upāsikāpañhānaṁ. Rājapañhānaṁ. Khattiyapañhānaṁ. Brāhmaṇapañhānaṁ. Vessapañhānaṁ. Suddapañhānaṁ. Devapañhānaṁ. Brahmapañhānaṁ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaroti pañhānantakaro. **Satthā**ti Bhagavā satthavāho. Yathā satthavāho satthe kantāraṁ tāreti, corakantāraṁ tāreti, vāḷakantāraṁ tāreti, dubbhikkhakantāraṁ tāreti, nirudakakantāraṁ tāreti uttāreti nittāreti[2] patāreti, khemantabhūmiṁ sampāpeti. Evameva Bhagavā satthavāho satte kantāraṁ tāreti. Jātikantāraṁ tāreti. Jarākantāraṁ. Byādhikantāraṁ. Maraṇakantāraṁ. Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsakantāraṁ tāreti, rāgakantāraṁ tāreti, dosakantāraṁ. Mohakantāraṁ. Mānakantāraṁ. Diṭṭhikantāraṁ. Kilesakantāraṁ. Duccaritakantāraṁ tāreti, rāgagahanaṁ tāreti, dosagahanaṁ. Mohagahanaṁ. Diṭṭhigahanaṁ. Kilesagahanaṁ. Duccaritagahanaṁ tāreti uttāreti nittāreti patāreti, khemantaṁ amataṁ nibbānaṁ sampāpetīti evampi Bhagavā satthavāho.

Atha vā Bhagavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhatā pasādetāti evaṁ Bhagavā satthavāho. . Atha vā Bhagavā

---

1. Parisapañhānaṁ (Syā), Piṅgiyapañhānaṁ (Ka)
2. Nitthāreti (Syā, Ka)

anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatāti evampi Bhagavā satthavāhoti pañhānantakaro satthā.

Kaṅkhīnaṁ paṭijānatanti sakaṅkhā āgantvā nikkaṅkhā sampajjanti, sallekhā āgantvā nillekhā sampajjanti, sadveḷhakā āgantvā nidveḷhakā sampajjanti, savicikicchā āgantvā nibbicikicchā sampajjanti, sarāgā āgantvā vītarāgā sampajjanti, sadosā āgantvā vītadosā sampajjanti, samohā āgantvā vītamohā sampajjanti, sakilesā āgantvā nikkilesā sampajjantīti kaṅkhīnaṁ paṭijānataṁ. Tenāha thero Piṅgiyo—

Adhideve abhiññāya, sabbaṁ vedi paroparaṁ.
Pañhānantakaro satthā, kaṅkhīnaṁ paṭijānatanti.

120. Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ,
Yassa natthi upamā kvaci.
Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā,
Evaṁ maṁ dhārehi adhimuttacittaṁ. (19)

Asaṁhīraṁ asaṁkuppanti asaṁhīraṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. **Asaṁhīran**ti rāgena dosena mohena kodhena upanāhena makkhena paḷāsena issāya macchariyena māyāya sāṭheyyena thambhena sārambhena mānena atimānena madena pamādena sabbakilesehi sabbaduccaritehi sabbapariḷāhehi sabbāsavehi sabbadarathehi sabbasantāpehi sabbākusalābhisaṅkhārehi asaṁhāriyaṁ nibbānaṁ niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhammanti asaṁhīraṁ.

Asaṁkuppanti asaṁkuppaṁ vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho -pa- nirodho nibbānaṁ. Nibbānassa[1] na uppādo paññāyati, vayo natthi, na tassa aññathattaṁ[2] paññāyati, nibbānaṁ niccaṁ dhuvaṁ sassataṁ avipariṇāmadhammanti asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ.

1. Yassa (Syā) 2. Tassa aññadatthu (Syā)

Yassa natthi upamā kvacīti yassāti nibbānassa. **Natthi upamā**ti upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṁ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṁvijjati nupalabbhati. **Kvacī**ti kvaci kimhici katthaci ajjhattaṁ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci.

Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhāti **addhā**ti ekaṁsavacanaṁ nissaṁsayavacanaṁ nikkaṅkhavacanaṁ advejjhavacanaṁ adveḷhakavacanaṁ niyogavacanaṁ apaṇṇakavacanaṁ aviraddhavacanaṁ avatthāpanavacanametaṁ addhāti. **Gamissāmī**ti gamissāmi adhigamissāmi phassissāmi sacchikarissāmīti addhā gamissāmi. **Na mettha kaṅkhā**ti **etthā**ti nibbāne kaṅkhā natthi, vicikicchā natthi, dveḷhakaṁ natthi, saṁsayo natthi na atthi na saṁvijjati nupalabbhati, pahīno samucchinno vūpasanto paṭippassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍhoti addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā.

Evaṁ maṁ dhārehi adhimuttacittanti **evaṁ maṁ dhārehī**ti evaṁ maṁ upalakkhehi. **Adhimuttacittan**ti nibbānaninnaṁ nibbānapoṇaṁ nibbānapabbhāraṁ Nibbānādhimuttanti evaṁ maṁ dhārehi adhimuttacittanti. Tenāha thero Piṅgiyo—

Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ,
Yassa natthi upamā kvaci.
Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā,
Evaṁ maṁ dhārehi adhimuttacittanti.

Pārāyanānugītigāthāniddeso aṭṭhārasamo.

Pārāyanavaggo samatto.

19. Khaggavisāṇasuttaniddesa

Paṭhamavagga

211. Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṁ,
Aviheṭhayaṁ aññatarampi tesaṁ.
Na puttamiccheyya kuto sahāyaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (1)

Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍanti sabbesūti sabbena sabbaṁ sabbathā sabbaṁ asesaṁ nissesaṁ pariyādiyanavacanametaṁ sabbesūti. **Bhūtesū**ti bhūtā vuccanti tasā ca thāvarā ca. Tasāti yesaṁ tasitataṇhā appahīnā, yesañca bhayabheravā appahīnā. Kiṁkāraṇā vuccanti tasā, te tasanti uttasanti paritasanti bhāyanti santāsaṁ āpajjanti, taṁkāraṇā vuccanti tasā. Thāvarāti yesaṁ tasitataṇhā pahīnā, yesañca bhayabheravā pahīnā. Kiṁkāraṇā vuccanti thāvarā, te na tasanti na uttasanti na paritasanti na bhāyanti na santāsaṁ āpajjanti, taṁkāraṇā vuccanti thāvarā. **Daṇḍan**ti tayo daṇḍā kāyadaṇḍo vacīdaṇḍo manodaṇḍo. Tividhaṁ kāyaduccaritaṁ kāyadaṇḍo, catubbidhaṁ vacīduccaritaṁ vacīdaṇḍo, tividhaṁ manoduccaritaṁ manodaṇḍo. **Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍan**ti sabbesu bhūtesu daṇḍaṁ nidhāya nidahitvā oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭippassambhitvāti sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṁ.

Aviheṭhayaṁ aññatarampi tesanti ekamekampi sattaṁ pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā anduyā[1] vā rajjuyā vā aviheṭhayanto, sabbepi satte pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā anduyā vā rajjuyā vā aviheṭhayantoti aviheṭhayaṁ aññatarampi tesaṁ.

Na puttamiccheyya kuto sahāyanti **nā**ti paṭikkhepo. **Puttā**ti cattāro puttā atrajo putto khettajo putto dinnako putto antevāsiko putto. **Sahāyan**ti sahāyā vuccanti yehi saha āgamanaṁ phāsu, gamanaṁ phāsu, gamanāgamanaṁ phāsu, ṭhānaṁ phāsu, nisajjanaṁ phāsu, sayanaṁ[2] phāsu, ālapanaṁ phāsu, sallapanaṁ phāsu, ullapanaṁ phāsu, samullapanaṁ

1. Aruyā (Syā), adduyā (Ka)
2. Nipajjanaṁ (Syā)

phāsu. **Na puttamiccheyya kuto sahāyan**ti puttampi na iccheyya na sādiyeyya na patthayeyya na pihayeyya nābhijappeyya, kuto mittaṁ vā sandiṭṭhaṁ vā sambhattaṁ vā sahāyaṁ vā iccheyya[1] sādiyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyyāti na puttamiccheyya kuto sahāyaṁ.

Eko care khaggavisāṇakappoti **eko**ti so Paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena[2] eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṁ gatoti eko, eko anuttaraṁ paccekasambodhiṁ abhisambuddhoti eko.

Kathaṁ so Paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko, so Paccekasambuddho sabbaṁ gharāvāsapalibodhaṁ chinditvā puttadārapalibodhaṁ chinditvā ñātibalibodhaṁ chinditvā sannidhipalibodhaṁ chinditvā kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitvā akiñcanabhāvaṁ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti evaṁ so Paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko.

Kathaṁ so Paccekasambuddho adutiyaṭṭhena eko, so evaṁ pabbajito samāno eko araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni, so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṁ kappeti, eko gāmaṁ piṇḍāya pavisati, eko abhikkamati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṁ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti evaṁ so Paccekasambuddho adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṁ so Paccekasambuddho taṇhāya pahānaṭṭhena eko, so evaṁ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto mahāpadhānaṁ padahanto māraṁ sasenakaṁ namuciṁ kaṇhaṁ pamattabandhuṁ vidhametvā ca taṇhājāliniṁ visaritaṁ visattikaṁ pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṁgamesi.

---

1. Icchissati (Syā) evamīdisesu padesu anāgatavibhattiyā.
2. Taṇhāpahānaṭṭhena (Syā) Khu 7. 361 piṭṭhe.

"Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṁsaraṁ.
Itthabhāvaññathābhāvaṁ, saṁsāraṁ nātivattati.
Etamādīnavaṁ ña tvā, taṇhaṁ dukkhassa sambhavaṁ.
Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje"ti.

Evaṁ so Paccekasambuddho taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṁ so Paccekasambuddho ekantavītarāgoti eko, rāgassa pahīnattā ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa pahīnattā ekantavītamohoti eko, kilesānaṁ pahīnattā ekantanikkilesoti eko, evaṁ so Paccekasambuddho ekantavītarāgoti eko.

Kathaṁ so Paccekasambuddho ekāyanamaggaṁ gatoti eko, ekāyanamaggo vuccati cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

"Ekāyanaṁ jātikhayantadassī,
Maggaṁ pajānāti hitānukampī.
Etena maggena tariṁsu pubbe,
Tarissanti ye ca taranti oghan"ti.

Evaṁ so Paccekasambuddho ekāyanamaggaṁ gatoti eko.

Kathaṁ so Paccekasambuddho eko anuttaraṁ paccekasambodhiṁ abhisambuddhoti eko, bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṁ. Paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṁsā vipassanā sammādiṭṭhi. So Paccekasambuddho maggapaccekasambuddho ñāṇapaccekasambuddho "sabbe saṅkhārā aniccā"ti bujjhi, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti bujjhi, "sabbe dhammā anattā"ti bujjhi. "Avijjāpaccayā saṅkhārā"ti bujjhi, "saṅkhārapaccayā viññāṇan"ti bujjhi, "viññāṇapaccayā nāmarūpan"ti bujjhi, "nāmarūpapaccayā saḷāyatanan"ti bujjhi, "saḷāyatanapaccayā phasso"ti bujjhi, "phassapaccayā vedanā"ti bujjhi, "vedanāpaccayā taṇhā"ti bujjhi, "taṇhāpaccayā upādānan"ti bujjhi, "upādānapaccayā bhavo"ti bujjhi, "bhavapaccayā jātī"ti bujjhi,

“jātipaccayā jarāmaraṇan”ti bujjhi. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti bujjhi, “saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho”ti bujjhi, “viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho”ti bujjhi, “nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho”ti bujjhi, “saḷāyatananirodhā phassanirodho”ti bujjhi, “phassanirodhā vedanānirodho”ti bujjhi, “vedanānirodhā taṇhānirodho”ti bujjhi, “taṇhānirodhā upādānanirodho”ti bujjhi, “upādānanirodhā bhavanirodho”ti bujjhi, “bhavanirodhā jātinirodho”ti bujjhi, “jātinirodhā jarāmaraṇanirodho”ti bujjhi. “Idaṁ dukkhan”ti bujjhi, “ayaṁ dukkhasamudayo”ti bujjhi, “ayaṁ dukkhanirodho”ti bujjhi, “ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti bujjhi. “Ime āsavā”ti bujjhi, “ayaṁ āsavasamudayo”ti bujjhi -pa- “ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti bujjhi. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti bujjhi, “ime dhammā pahātabbā”ti bujjhi, “ime dhammā sacchikātabbā”ti bujjhi, “ime dhammā bhāvetabbā”ti bujjhi. Channaṁ phassāyatanānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca bujjhi, pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ samudayañca -pa- nissaraṇañca bujjhi, catunnaṁ mahābhūtānaṁ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇañca bujjhi, “yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman”ti bujjhi.

Atha vā yaṁ bujjhitabbaṁ anubujjhitabbaṁ paṭibujjhitabbaṁ sambujjhitabbaṁ adhigantabbaṁ phassitabbaṁ sacchikātabbaṁ, sabbaṁ taṁ tena paccekabodhiñāṇena bujjhi anubujjhi paṭibujjhi sambujjhi adhigacchi phassesi sacchākāsīti evaṁ so Paccekasambuddho eko anuttaraṁ paccekasambodhiṁ abhisambuddhoti eko.

Careti aṭṭha cariyāyo iriyāpathacariyā āyatanacariyā saticariyā samādhicariyā ñāṇacariyā maggacariyā patticariyā lokatthacariyā. **Iriyāpathacariyā**ti catūsu iriyāpathesu. **Āyatanacariyā**ti chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu. **Saticariyā**ti catūsu satipaṭṭhānesu. **Samādhicariyā**ti catūsu jhānesu. **Ñāṇacariyā**ti catūsu ariyasaccesu. **Maggacariyā**ti catūsu ariyamaggesu. **Patticariyā**ti catūsu sāmaññaphalesu. **Lokatthacariyā**ti Tathāgatesu Arahantesu Sammāsambuddhesu padesato Paccekasambuddhesu padesato sāvakesu. Iriyāpathacariyā ca paṇidhisampannānaṁ, āyatanacariyā ca indriyesu

guttadvārānaṁ, saticariyā ca appamādavihārīnaṁ, samādhicariyā ca adhicittamanuyuttānaṁ, ñāṇacariyā ca buddhisampannānaṁ, maggacariyā ca sammāpaṭipannānaṁ, patticariyā ca adhigataphalānaṁ, lokatthacariyā ca Tathāgatānaṁ Arahantānaṁ Sammāsambuddhānaṁ padesato Paccekabuddhānaṁ padesato sāvakānaṁ, imā aṭṭha cariyāyo. Aparāpi aṭṭha cariyāyo adhimuccanto saddhāya carati, paggaṇhanto vīriyena carati, upaṭṭhāpento satiyā carati, avikkhepaṁ karonto samādhinā carati, pajānanto paññāya carati, vijānanto viññāṇacariyāya carati. "Evaṁ paṭipannassa kusalā dhammā āyāpentī"ti āyatanacariyāya carati. "Evaṁ paṭipanno visesamadhigacchatī"ti visesacariyāya carati. Imā aṭṭha cariyāyo.

Aparāpi aṭṭha cariyāyo dassanacariyā ca sammādiṭṭhiyā, abhiniropanacariyā ca sammāsaṅkappassa, pariggahacariyā ca sammāvācāya, samuṭṭhānacariyā ca sammākammantassa, vodānacariyā ca sammā-ājīvassa, paggahacariyā ca sammāvāyāmassa, upaṭṭhānacariyā ca sammāsatiyā, avikkhepacariyā ca sammāsamādhissa, imā aṭṭha cariyāyo.

Khaggavisāṇakappoti yathā khaggassa nāma visāṇaṁ ekaṁ hoti adutiyaṁ, evameva so Paccekasambuddho takkappo tassadiso tappaṭibhāgo. Yathā atiloṇaṁ vuccati loṇakappo, atitittakaṁ vuccati tittakappo, atimadhuraṁ vuccati madhurakappo, ati-uṇhaṁ vuccati aggikappo, atisītalaṁ vuccati himakappo, mahā-udakakkhandho vuccati samuddakappo, mahābhiññābalappatto sāvako vuccati satthukappoti. Evameva so Paccekasambuddho tattha takkappo tassadiso tappaṭibhāgo eko adutiyo muttabandhano sammā loke carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṁ,
Aviheṭhayaṁ aññatarampi tesaṁ.
Na puttamiccheyya kuto sahāyaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

122. Saṁsaggajātassa bhavanti snehā,
Snehanvayaṁ dukkhamidaṁ pahoti.
Ādīnavaṁ snehajaṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (2)

Saṁsaggajātassa bhavanti snehāti **saṁsaggā**ti dve saṁsaggā dassanasaṁsaggo ca savanasaṁsaggo ca. Katamo dassanasaṁsaggo, idhekacco passati itthiṁ vā kumāriṁ vā abhirūpaṁ dassanīyaṁ pāsādikaṁ paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgataṁ, disvā passitvā anubyañjanaso nimittaṁ gaṇhāti kesā vā sobhanā[1], mukhaṁ vā sobhanaṁ, akkhī vā sobhanā, kaṇṇā vā sobhanā, nāsā vā sobhanā, oṭṭhā vā sobhanā, dantā vā sobhanā, mukhaṁ vā sobhanaṁ, gīvā vā sobhanā, thanā vā sobhanā, uraṁ vā sobhanaṁ, udaraṁ vā sobhanaṁ, kaṭi vā sobhanā, ūrū vā sobhanā, jaṅghā vā sobhanā, hatthā vā sobhanā, pādā vā sobhanā, aṅguliyo vā sobhanā, nakhā vā sobhanāti disvā passitvā abhinandati abhivadati abhipattheti anuppādeti[2] anubandhati rāgabandhanaṁ, ayaṁ dassanasaṁsaggo.

Katamo savanasaṁsaggo, idhekacco suṇāti "asukasmiṁ nāma gāme vā nigame vā itthī vā kumārī vā abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā"ti sutvā suṇitvā abhinandati abhivadati abhipattheti anuppādeti anubandhati rāgabandhanaṁ, ayaṁ savanasaṁsaggo.

Snehāti dve snehā taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca. Katamo taṇhāsneho, yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīmakataṁ mariyādikataṁ odhikataṁ pariyantakataṁ pariggahitaṁ mamāyitaṁ, idaṁ mama, etaṁ mama, ettakaṁ mama, ettāvatā mama, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsidāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṁ vatthu hiraññaṁ suvaṇṇaṁ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca kevalampi mahāpathaviṁ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasataṁ taṇhāvicaritaṁ, ayaṁ taṇhāsneho.

---

1. Sobhaṇā (Syā) 2. Anussarati (Ka) 3. Sīmikataṁ mariyadikataṁ (Syā)

Katamo diṭṭhisneho, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṁ diṭṭhigahanaṁ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṁ diṭṭhivipphanditaṁ diṭṭhisaṁyojanaṁ gāho paṭiggāho[1] abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṁ titthāyatanaṁ vipariyāsaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakasmiṁ "yāthāvakan"ti gāho yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Ayaṁ diṭṭhisneho.

Saṁsaggajātassa bhavanti snehāti dassanasaṁsaggapaccayā ca savanasaṁsaggapaccayā ca taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca bhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti abhinibbattanti pātubhavantīti saṁsaggajātassa bhavanti snehā.

Snehanvayaṁ dukkhamidaṁ pahotīti **sneho**ti dve snehā taṇhāsneyo ca diṭṭhisneho ca -pa- ayaṁ taṇhāsneho -pa- ayaṁ diṭṭhisneho. **Dukkhamidaṁ pahotī**ti idhekacco kāyena duccaritaṁ carati, vācāya duccaritaṁ carati, manasā duccaritaṁ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpi chindati, nillopampi[2] harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati, tamenaṁ gahetvā rañño dassenti "ayaṁ deva coro āgucārī, imassa yaṁ icchasi, taṁ daṇḍaṁ paṇehī"ti. Tamenaṁ rājā taṁ paribhāsati, so paribhāsapaccayāpi dukkhaṁ domanassaṁ[3] paṭisaṁvedeti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

Ettakenapi rājā na tussati, tamenaṁ rājā bandhāpeti andubandhanena vā rajjubandhanena vā saṅkhālikabandhanena vā vettabandhanena vā latābandhanena vā pakkhepabandhanena vā parikkhepabandhanena vā gāmabandhanena vā nigamabandhanena vā raṭṭhabandhanena vā janapadabandhanena vā antamaso savacanīyampi karoti "na te labbhā ito pakkamitun"ti, so bandhanapaccayāpi dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

---

1. Patiṭṭhāho (Ka)
2. Vilopampi (Syā) passa Khu 7. 315 piṭṭhe.
3. Dukkhadomanassaṁ (Syā)

Ettakenapi rājā na tussati, tamenaṁ rājā tasseva[1] dhanaṁ āharāpeti sataṁ vā sahassaṁ vā satasahassaṁ vā, so dhanajānipaccayāpi dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kutojātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

Ettakenapi rājā na tussati, tamenaṁ rājā vividhā kammakāraṇā[2] kārāpeti, kasāhipi tāḷeti, vettehipi tāḷeti, aḍḍhadaṇḍehipi tāḷeti, hatthampi chindati, pādampi chindati, hatthapādampi chindati, kaṇṇampi chindati, nāsampi chindati, kaṇṇanāsampi chindati, bilaṅgathālikampi karoti, saṅkhamuṇḍikampi karoti, rāhumukhampi karoti, jotimālikampi karoti, hatthapajjotikampi karoti, erakavattikampi[3] karoti, cīrakavāsikampi karoti, eṇeyyakampi karoti, baḷisamaṁsikampi karoti, kahāpaṇikampi karoti, khārāpatacchikampi[4] karoti, palighaparivattikampi karoti, palālapīṭhakampi karoti, tattenapi telena osiñcati, sunakhehipi khādāpeti, jīvantampi sūle uttāseti, asināpi sīsaṁ chindati, so kammakāraṇapaccayāpi dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ. Rājā imesaṁ catunnaṁ daṇḍānaṁ issaro.

So sakena kammena kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjati. Tamenaṁ nirayapālā pañcavidhabandhanaṁ nāma kammakāraṇaṁ karonti[5], tattaṁ ayokhilaṁ hatthe gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ dutiye hatthe gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ pāde gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ dutiye pāde gamenti, tattaṁ ayokhilaṁ majjhe urasmiṁ gamenti. So tattha dukkhā tibbā[6] kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

---

1. Tassa (Syā)
2. Vividhāni kammakaraṇāni (Ka)
3. Erakavaṭṭikampi (Syā, Ka) passa Ma 1. 122 piṭṭhe.
4. Khārāpaṭicchikampi (Ka) heṭṭhā 190 piṭṭhe.
5. Kārenti (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.
6. Tippā (Syā)

Tamenaṁ nirayapālā saṁvesetvā[1] kuṭhārīhi[2] tacchanti -pa-. Tamenaṁ nirayapālā uddhaṁpādaṁ adhosiraṁ gahetvā vāsīhi tacchanti. Tamenaṁ nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya[3] sārentipi paccāsārentipi. Tamenaṁ nirayapālā mahantaṁ aṅgārapabbataṁ ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ āropentipi oropentipi. Tamenaṁ nirayapālā uddhaṁpādaṁ adhosiraṁ gahetvā tattāya lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya, so tattha pheṇuddehakaṁ paccati, so tattha pheṇuddehakaṁ paccamāno sakimpi uddhaṁ gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi tiriyaṁ gacchati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

Tamenaṁ nirayapālā mahāniraye pakkhipanti, so kho pana mahānirayo—

Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgaso mito.
Ayopākārapariyanto, ayasā paṭikujjito.

Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā.
Samantā yojanasataṁ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā.

Kadariyātapanā[4] ghorā, accimanto durāsadā.
Lomahaṁsanarūpā ca, bhesmā paṭibhayā dukhā.

Puratthimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.
Ḍahanto pāpakammante, pacchimāya paṭihaññati.

Pacchimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.
Ḍahanto pāpakammante, purimāya paṭihaññati.

Dakkhiṇāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.
Ḍahanto pāpakammante, uttarāya paṭihaññati.

---

1. Saṁvesitvā (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.
2. Kudhārīhi (Syā, Ka)
3. Sañjotibhūtāya (Syā)
4. Kadariyā tāpanā (Ka) Khu 7. 317 piṭṭhepi.

Uttarāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.
Ḍahanto pāpakammante, dakkhiṇāya paṭihaññati.

Heṭṭhato ca samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako.
Ḍahanto pāpakammante, chadanasmiṁ paṭihaññati.

Chadanamhā samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako.
Ḍahanto pāpakammante, bhūmiyaṁ paṭihaññati.

Ayokapālamādittaṁ, santattaṁ jalitaṁ yathā.
Evaṁ avīcinirayo, heṭṭhā upari passato.

Tattha sattā mahāluddā, mahākibbisakārino.
Accantapāpakammantā, paccanti na ca miyyare[1].

Jātavedasamo kāyo, tesaṁ nirayavāsinaṁ.
Passa kammānaṁ daḷhattaṁ, na bhasmā hoti napi masi.

Puratthimenapi dhāvanti, tato dhāvanti pacchimaṁ.
Uttarenapi dhāvanti, tato dhāvanti dakkhiṇaṁ.

Yaṁ yaṁ disaṁ padhāvanti, taṁ taṁ dvāraṁ pidhīyati.
Abhinikkhamitāsā te, sattā mokkhagavesino.

Na te tato nikkhamituṁ, labhanti kammapaccayā.
Tesañca pāpakammantaṁ, avipakkaṁ kataṁ bahunti.

Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

Yāni ca nerayikāni dukkhāni yāni ca tiracchānayonikāni dukkhāni yāni ca pettivisayikāni dukkhāni yāni ca mānusikāni dukkhāni, tāni kuto jātāni kuto sañjātāni kuto nibbattāni kuto abhinibbattāni kuto pātubhūtāni. Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca bhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti abhinibbattanti pātubhavantīti snehanvayaṁ dukkhamidaṁ pahoti.

---

1. Mīyare (Ka)

Ādīnavaṁ snehajaṁ pekkhamānoti **sneho**ti dve snehā taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca -pa- ayaṁ taṇhāsneho -pa- ayaṁ diṭṭhisneho. **Ādīnavaṁ snehajaṁ pekkhamāno**ti taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca ādīnavaṁ snehajaṁ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti ādīnavaṁ snehajaṁ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Saṁsaggajātassa bhavanti snehā,
Snehanvayaṁ dukkhamidaṁ pahoti.
Ādīnavaṁ snehajaṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

123. **Mitte suhajje anukampamāno,**
Hāpeti atthaṁ paṭibaddhacitto[1]**.**
Etaṁ bhayaṁ santhave[2] **pekkhamāno,**
Eko care khaggavisāṇakappo. (3)

Mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṁ paṭibaddhacittoti **mittā**ti dve mittā agārikamitto ca anāgārikamitto[3] ca. Katamo agārikamitto, idhekacco duddadaṁ dadāti, duccajaṁ cajati, dukkaraṁ karoti, dukkhamaṁ khamati, guyhamassa ācikkhati, guyhamassa parigūhati[4], āpadāsu na vijahati, jīvitampissa atthāya pariccattaṁ hoti, khīṇe nātimaññati. Ayaṁ agārikamitto.

Katamo anāgārikamitto, idha bhikkhu piyo ca hoti manāpo ca garu ca bhāvanīyo ca vattā ca vacanakkhamo ca gambhīrañca kathaṁ kattā no ca aṭṭhāne niyojeti, adhisīle samādapeti, catunnaṁ satipaṭṭhānānaṁ bhāvanānuyoge samādapeti, catunnaṁ sammappadhānānaṁ -pa- catunnaṁ iddhipādānaṁ. Pañcannaṁ indriyānaṁ. Pañcannaṁ balānaṁ. Sattannaṁ bojjhaṅgānaṁ. Ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyoge samādapeti. Ayaṁ anāgārikamitto.

---

1. Paṭibandhacitto (Ka)
2. Sandhave (Ka)
3. Pabbajitamitto (Ka) evamuparipi.
4. Pariguyhati (Syā, Ka)

Suhajjā vuccanti yehi saha āgamanaṁ phāsu, gamanaṁ phāsu, ṭhānaṁ phāsu, nisajjanaṁ[1] phāsu, sayanaṁ phāsu, ālapanaṁ phāsu, sallapanaṁ phāsu, ullapanaṁ phāsu, samullapanaṁ phāsu. **Mitte suhajje anukampamāno hāpeti atthan**ti mitte ca suhajje ca sandiṭṭhe ca sambhatte ca sahāye ca anukampamāno anupekkhamāno anugayhamāno attatthampi paratthampi ubhayatthampi hāpeti, diṭṭhadhammikampi atthaṁ hāpeti, samparāyikampi atthaṁ hāpeti, paramatthampi hāpeti pahāpeti parihāpeti paridhaṁseti parivajjeti[2] antaradhāpetīti mitte suhajje anukampamāno hāpeti atthaṁ.

Paṭibaddhacittoti dvīhi kāraṇehi paṭibaddhacitto hoti attānaṁ vā nīcaṁ ṭhapento paraṁ uccaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, attānaṁ vā uccaṁ ṭhapento paraṁ nīcaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti. Kathaṁ attānaṁ nīcaṁ ṭhapento paraṁ uccaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, tumhe me bahūpakārā, ahaṁ tumhe nissāya labhāmi cīvara piṇḍapāta senāsanagilāna paccaya bhesajja parikkhāraṁ, yampi[3] me aññe dātuṁ vā kātuṁ vā maññanti tumhe nissāya tumhe sampassantā, yampi me porāṇaṁ mātāpettikaṁ nāmagottaṁ, tampi me antarahitaṁ, tumhehi ahaṁ ñāyāmi "asukassa kulupako asukāya kulupako"ti. Evaṁ attānaṁ nīcaṁ ṭhapento paraṁ uccaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kathaṁ attānaṁ uccaṁ ṭhapento paraṁ nīcaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, ahaṁ tumhākaṁ bahūpakāro, tumhe maṁ āgamma Buddhaṁ saraṇaṁ gatā, dhammaṁ saraṇaṁ gatā, Saṁghaṁ saraṇaṁ gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā, ahaṁ tumhākaṁ uddesaṁ demi, paripucchaṁ demi, uposathaṁ ācikkhāmi, navakammaṁ adhiṭṭhāmi, atha pana tumhe maṁ ujjhitvā[4] aññe sakkarotha garuṁ karotha mānetha pūjethāti evaṁ attānaṁ uccaṁ ṭhapento paraṁ nīcaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hotīti mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṁ paṭibaddhacitto.

Etaṁ bhayaṁ santhave pekkhamānoti **bhayan**ti jātibhayaṁ jarābhayaṁ byādhibhayaṁ maraṇabhayaṁ rājabhayaṁ corabhayaṁ aggibhayaṁ udakabhayaṁ

---

1. Nisajjā (Ka)
2. Parisajjeti (Syā)
3. Yepi (Ka) evaṁ 293 piṭṭhepi.
4. Pariccajitvā (Syā)

attānuvādabhayaṁ parānuvādabhayaṁ daṇḍabhayaṁ duggatibhayaṁ ūmibhayaṁ kumbhilabhayaṁ āvaṭṭabhayaṁ susumārabhayaṁ[1] ājīvikabhayaṁ asilokabhayaṁ parisasārajjabhayaṁ madanabhayaṁ bhayānakaṁ chambhitattaṁ lomahaṁso cetaso ubbego utrāso. **Santhave**ti dve santhavā taṇhāsanthavo ca diṭṭhisanthavo ca -pa- ayaṁ taṇhāsanthavo -pa- ayaṁ diṭṭhisanthavo. **Etaṁ bhayaṁ santhave pekkhamāno**ti etaṁ bhayaṁ santhave pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti etaṁ bhayaṁ santhave pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Mitte suhajje anukampamāno,
Hāpeti atthaṁ paṭibaddhacitto.
Etaṁ bhayaṁ santhave pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

124. Vaṁso visālova yathā visatto,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.
Vaṁsakkaḷīrova[2] asajjamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (4)

Vaṁso visālova yathā visattoti vaṁso vuccati veḷugumbo. Yathā veḷugumbasmiṁ porāṇakā vaṁsā sattā[3] visattā āsattā laggā laggitā palibuddhā, evameva visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandī nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosānaṁ gedho paligedho saṅgo paṅko ejā māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā suttaṁ visaṭā āyūhanī dutiyā paṇidhi bhavanetti vanaṁ vanatho santhavo sineho apekkhā paṭibandhu āsā āsīsanā āsīsitattaṁ rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvitāsā jappā pajappā abhijappā jappanā jappitattaṁ loluppaṁ loluppāyanā loluppāyitattaṁ pucchañjikatā sādhukamyatā adhammarāgo visamalobho nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā kāmataṇhā

---

1. Suṁsumārabhayaṁ (Syā)
2. Vaṁse kaḷīrova (Ka)
3. Veḷugumbasmiṁ kaṇṭakā jaṭitā saṁsibbitā (Syā)

bhavataṇhā vibhavataṇhā rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā ogho yogo gantho upādānaṁ āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ chadanaṁ bandhanaṁ upakkileso anusayo pariyuṭṭhānaṁ latā vevicchaṁ dukkhamūlaṁ dukkhanidānaṁ dukkhappabhavo mārapāso mārabaḷisaṁ māravisayo māranivāso mārabandhanaṁ taṇhānadī taṇhājālaṁ taṇhāgaddulaṁ taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṁ.

Visattikāti kenaṭṭhena visattikā, visālāti visattikā, visatāti visattikā, visaṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkatīti visattikā, visaṁharatīti visattikā, visaṁvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogāti visattikā, visālā vā pana taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kule gaṇe āvāse lābhe yase pasaṁsāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre kāmadhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā kāmabhave rūpabhave arūpabhave saññābhave asaññābhave nevasaññānāsaññābhave ekavokārabhave catuvokārabhave pañcavokārabhave atīte anāgate paccuppanne diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visatā vitthatāti visattikāti vaṁso visālova yathā visatto.

Puttesu dāresu ca yā apekkhāti **puttā**ti cattāro puttā atrajo putto khettajo putto dinnako putto antevāsiko putto. **Dārā** vuccanti bhariyāyo. **Apekkhā** vuccanti taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlanti puttesu dāresu ca yā apekkhā.

Vaṁsakkaḷīrova asajjamānoti vaṁso vuccati veḷugumbo. Yathā veḷugumbasmiṁ taruṇakā kaḷīrakā[1] asattā alaggā agadhitā[2] apalibuddhā nikkhantā nissaṭā vippamuttā evameva. **Sajjā**ti dve sajjanā taṇhāsajjanā ca diṭṭhisajjanā ca -pa- ayaṁ taṇhāsajjanā -pa- ayaṁ diṭṭhisajjanā. Tassa

---

1. Taruṇakaḷīrā (Syā)
2. Apaliveṭṭhitā (Syā)

Paccekasambuddhassa taṇhāsajjanā pahīnā, diṭṭhisajjanā paṭinissaṭṭhā. Taṇhāsajjanāya pahīnattā diṭṭhisajjanāya paṭinissaṭṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na sajjati. Sadde na sajjati. Gandhe na sajjati. Rase na sajjati. Phoṭṭhabbe na sajjati. Kule. Gaṇe. Āvāse. Lābhe. Yase. Pasaṁsāya. Sukhe. Cīvare. Piṇḍapāte. Senāsane. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāre. Kāmadhātuyā. Rūpadhātuyā. Arūpadhātuyā. Kāmabhave. Rūpabhave. Arūpabhave. Saññābhave. Asaññābhave. Nevasaññānāsaññābhave. Ekavokārabhave. Catuvokārabhave. Pañcavokārabhave. Atīte. Anāgate. Paccuppanne. Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati na mucchati nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti vaṁsakkaḷīrova asajjamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Vaṁso visālova yathā visatto,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.
Vaṁsakkaḷīrova asajjamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

125. Migo araññamhi yathā abaddho[1],
Yenicchakaṁ gacchati gocarāya.
Viññū naro seritaṁ pekkhamāno.
Eko care khaggavisāṇakappo. (5)

Migo araññamhi yathā abaddho, yenicchakaṁ gacchati gocarāyāti **migo**ti dve migā eṇimigo ca pasadamigo ca. Yathā āraññiko[2] migo araññe pavane caramāno[3] vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṁ kappeti.

Vuttaṁhetaṁ Bhagavatā—seyyathāpi bhikkhave āraññiko migo araññe pavane caramāno vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṁ kappeti. Taṁ kissa hetu, anāpāthagato bhikkhave luddassa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu

1. Abandho (Syā, Ka) 2. Āraññako (Syā, Ka) 3. Araññe vasamāno (Syā)

vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ[1] vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu vitakkavicārānaṁ vūpasamā ajjhattaṁ sampasādanaṁ cetaso ekodibhāvaṁ avitakkaṁ avicāraṁ samādhijaṁ pītisukhaṁ dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati, sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisaṁvedeti. Yaṁ taṁ ariyā ācikkhanti "upekkhako satimā sukhavihārī"ti tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhāsatipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati, ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "ananto ākāso"ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati, ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhu sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma "anantaṁ viññāṇan"ti viññāṇañcāyatanaṁ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṁ bhikkhave sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma "natthi kiñcī"ti ākiñcaññāyatanaṁ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṁ bhikkhave sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasampajja viharati -pa-.

---

1. Paraṁ (Ka) Ma 1. 214 piṭṭhe.

Puna caparaṁ bhikkhave sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṁ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṁ upasampajja viharati. Paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṁ, apadaṁ vadhitvā māracakkhuṁ adassanaṁ gato pāpimato, tiṇṇo loke visattikaṁ, so vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṁ kappeti. Taṁ kissa hetu, anāpāthagato bhikkhave pāpimatoti migo araññamhi yathā abaddho, yenicchakaṁ gacchati gocarāya.

Viññū naro seritaṁ pekkhamānoti **viññū**ti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Naro**ti satto mānavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Serī**ti dve serī dhammopi serī puggalopi serī. Katamo dhammo serī, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Ayaṁ dhammo serī. Katamo puggalo serī. Yo iminā serinā dhammena samannāgato. So vuccati puggalo serī. **Vīññū naro seritaṁ pekkhamāno**ti viññū naro seritaṁ dhammaṁ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti viññū naro seritaṁ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Migo araññamhi yathā abaddho,
Yenicchakaṁ gacchati gocarāya.
Viññū naro seritaṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

126. **Āmantanā hoti sahāyamajjhe,**
Vāse ṭhāne gamane cārikāya.
Anabhijjhitaṁ seritaṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (6)

Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāyāti sahāyā vuccanti yehi saha āgamanaṁ phāsu, gamanaṁ phāsu, gamanāgamanaṁ phāsu, ṭhānaṁ phāsu, nisajjanaṁ phāsu, sayanaṁ phāsu, ālapanaṁ

phāsu, sallapanaṁ phāsu, ullapanaṁ phāsu, samullapanaṁ phāsu. **Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāyā**ti sahāyamajjhe vāsepi ṭhānepi gamanepi cārikāyapi attatthamantanā paratthamantanā ubhayatthamantanā diṭṭhadhammikatthamantanā samparāyikatthamantanā paramatthamantanā[1]ti āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāya.

Anabhijjhitaṁ seritaṁ pekkhamānoti anabhijjhitaṁ etaṁ vatthu bālānaṁ asappurisānaṁ titthiyānaṁ titthiyasāvakānaṁ, yadidaṁ bhaṇḍukāsāyavatthavasanatā. Abhijjhitaṁ etaṁ vatthu paṇḍitānaṁ sappurisānaṁ Buddhasāvakānaṁ Paccekabuddhānaṁ, yadidaṁ bhaṇḍukāsāyavatthavasanatā. **Serī**ti dve serī dhammopi serī puggalopi serī. Katamo dhammo serī. Cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ayaṁ dhammo serī. Katamo puggalo serī. Yo iminā serinā dhammena samannāgato, so vuccati puggalo serī. **Anabhijjhitaṁ seritaṁ pekkhamāno**ti seritaṁ dhammaṁ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti anabhijjhitaṁ seritaṁ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Āmantanā hoti sahāyamajjhe,
Vāse ṭhāne gamane cārikāya.
Anabhijjhitaṁ seritaṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

127. Khiḍḍā[2] ratī hoti sahāyamajjhe,
Puttesu ca vipulaṁ hoti pemaṁ.
Piyavippayogaṁ[3] vijigucchamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (7)

Khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjheti **khiḍḍā**ti dve khiḍḍā kāyikā ca khiṭṭā vācasikā ca khiḍḍā. Katamā kāyikā khiḍḍā. Hatthīhipi kīḷanti, assehipi kīḷanti, rathehipi kīḷanti, dhanuhipi kīḷanti, tharūhipi kīḷanti, aṭṭhapadehipi kīḷanti, dasapadehipi kīḷanti, ākāsepi kīḷanti, parihārapathepi kīḷanti, santikāyapi kīḷanti, khalikāyapi kīḷanti,

1. Ubhayatthamantanā (Ka) 2. Khiṭṭā (Ka) 3. Vippayogampi (Ka)

ghaṭikāyapi kīḷanti, salākahatthenapi kīḷanti, akkhenapi kīḷanti, paṅgacīrenapi kīḷanti, vaṅkakenapi kīḷanti, mokkhacikāyapi kīḷanti, ciṅgulakenapi kīḷanti, pattāḷhakenapi kīḷanti, rathakenapi kīḷanti, dhanukenapi kīḷanti, akkharikāyapi kīḷanti, manesikāyapi kīḷanti, yathāvajjenapi kīḷanti, ayaṁ kāyikā khiḍḍā.

Katamā vācasikā khiḍḍā. Mukhabherikaṁ mukhālambaraṁ mukhaḍiṇḍimakaṁ[1] mukhacalimakaṁ mukhakerakaṁ[2] mukhadaddarikaṁ nāṭakaṁ lāsaṁ gītaṁ davakammaṁ. Ayaṁ vācasikā khiḍḍā.

Ratīti anukkaṇṭhitādhivacanametaṁ ratīti. **Sahāyā** vuccanti yehi saha āgamanaṁ phāsu, gamanaṁ phāsu, gamanāgamanaṁ phāsu, ṭhānaṁ phāsu, nisajjanaṁ phāsu, sayanaṁ phāsu, ālapanaṁ phāsu, sallapanaṁ phāsu, ullapanaṁ phāsu, samullapanaṁ phāsu. **Khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjhe**ti khiḍḍā ca rati ca sahāyamajjhe hotīti khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjhe.

Puttesu ca vipulaṁ hoti pemanti **puttā**ti cattāro puttā atrajo putto khettajo putto dinnako putto antevāsiko putto. **Puttesu ca vipulaṁ hoti peman**ti puttesu ca adhimattaṁ hoti pemanti puttesu ca vipulaṁ hoti pemaṁ.

Piyavippayogaṁ vijigucchamānoti dve piyā sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā. Idha ya'ssa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā putto vā dhītā vā mittā vā amaccā vā ñātī vā sālohitā vā. Ime sattā piyā.

Katame saṅkhārā piyā. Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā. Ime saṅkhārā piyā. **Piyavippayogaṁ vijigucchamāno**ti piyānaṁ vippayogaṁ vijigucchamāno aṭṭiyamāno harāyamānoti piyavippayogaṁ vijigucchamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

---

1. Mukhadeṇḍimakaṁ (Syā), mukhadindimakaṁ (Ka) 2. Mukhabherukaṁ (Syā)

Khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjhe,
Puttesu ca vipulaṁ hoti pemaṁ.
Piyavippayogaṁ vijigucchamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

128. Cātuddiso appaṭigho ca hoti,
Santussamāno itarītarena.
Parissayānaṁ sahitā achambhī,
Eko care khaggavisāṇakappo. (8)

Cātuddiso appaṭigho ca hotīti **cātuddiso**ti so Paccekasambuddho mettāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṁ. Tathā tatiyaṁ. Tathā catutthaṁ. Iti uddhamadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantaṁ lokaṁ mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena[1] pharitvā viharati. Karuṇāsahagatena -pa-. Muditāsahagatena -pa-. Upekkhāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṁ. Tathā tatiyaṁ -pa- abyāpajjena pharitvā viharati. **Cātuddiso appaṭigho ca hotī**ti mettāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā, te appaṭikūlā[2] honti, ye dakkhiṇāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye pacchimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye uttarāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye puratthimāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye dakkhiṇāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye pacchimāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye uttarāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye heṭṭhimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye uparimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye disāsu vidisāsu sattā, te appaṭikūlā honti. Karuṇāya bhāvitattā. Muditāya bhāvitattā. Upekkhāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti -pa-. Ye disāsu vidisāsu sattā, te appaṭikūlā hontīti cātuddiso appaṭigho ca hoti.

---

1. Abyāpajjhena (Syā) passa Dī 3. 187 piṭṭhe. 2. Appaṭikulā (bahūsu)

Santussamāno itarītarenāti so Paccekasambuddho santuṭṭho hoti itarītarena cīvarena, itarītaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca cīvarahetu anesanaṁ appatirūpaṁ[1] āpajjati. Aladdhā ca cīvaraṁ na paritassati, laddhā ca cīvaraṁ agadhito amucchito anajjhosanno[2] ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati. Tāya ca pana itarītaracīvarasantuṭṭhiyā nevattānukkaṁseti, na paraṁ vambheti, yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato. Ayaṁ vuccati Paccekasambuddho porāṇe aggaññe ariyavaṁse ṭhito. Santuṭṭho hoti itarītarena piṇḍapātena -pa-. Santuṭṭho hoti itarītarena senāsanena -pa-. Santuṭṭho hoti itarītarena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena. Itarītaragilānapaccayabhesajja-parikkhārasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca gilānapaccayabhesajja-parikkhārahetu anesanaṁ appatirūpaṁ āpajjati. Aladdhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṁ na paritassati, laddhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ agadhito amucchito anajjhosanno ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati. Tāya ca itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā nevattānukkaṁseti, na paraṁ vambheti, yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato. Ayaṁ vuccati Paccekasambuddho porāṇe aggaññe ariyavaṁse ṭhitoti santussamāno itarītarena.

Parissayānaṁ sahitā achambhīti **parissayā**ti dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame **pākaṭaparissayā.** Sīhā byagghādīpī acchā taracchā kokā mahiṁsā[3] hatthī ahī vicchikā satapadī corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṁ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitapittaṁ madhumeho aṁsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā, semhasamuṭṭhānā ābādhā, vātasamuṭṭhānā ābādhā, sannipātikā ābādhā, utupariṇāmajā ābādhā,

---

1. Appaṭirūpaṁ (Syā) 2. Anajjhopanno (Syā)
3. Gomahisā (Syā) Khu 7. 10 piṭṭhesupi.

visamaparihārajā ābādhā, opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā, sītaṁ uṇhaṁ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassā iti vā, ime vuccanti pākaṭaparissāya.

Katame **paṭicchannaparissayā.** Kāyaduccaritaṁ vacīduccaritaṁ manoduccaritaṁ kāmacchandanīvaraṇaṁ byāpādanīvaraṇaṁ thinamiddhanīvaraṇaṁ uddhaccakukkuccanīvaraṇaṁ vicikicchānīvaraṇaṁ rāgo doso moho kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṁ māyā sāṭheyyaṁ thambho sārambho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā sabbe duccaritā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā, ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti kenaṭṭhena parissayā, parisahantīti parissayā, parihānāya saṁvattantīti parissayā, tatrāsayāti parissayā. Kathaṁ parisahantīti parissayā, te parissayā taṁ puggalaṁ sahanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti, evaṁ parisahantīti parissayā.

Kathaṁ parihānāya saṁvattantīti parissayā, te parissayā kusalānaṁ dhammānaṁ antarāyāya parihānāya saṁvattanti, katamesaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ, sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkapaṭīpadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrakāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa satisampajaññassa catunnaṁ satipaṭṭhānānaṁ bhāvanānuyogassa catunnaṁ sammappadhānānaṁ. Catunnaṁ iddhipādānaṁ. Pañcannaṁ indriyānaṁ. Pañcannaṁ balānaṁ. Sattannaṁ bojjhaṅgānaṁ. Ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa imesaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ antarāyāya parihānāya saṁvattanti, evaṁ parihānāya saṁvattantīti parissayā.

Kathaṁ tatrāsayāti parissayā, tatthete[1] pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā, yathā bile bilāsayā pāṇā sayanti, dake dakāsayā[2] pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhāsayā pāṇā sayanti. Evameva tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayāti, evampi tatrasayāti parissayā.

---

1. Tatra te (Ka)
2. Udake udakāsayā (Syā)

vuttaṁhetaṁ Bhagavatā—sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkhaṁ na phāsu viharati. Kathañca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṁ na phāsu viharati. Idha bhikkhave cakkhunā rūpaṁ disvā uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojanīyā[1], tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā sāntevāsiko vuccati, tena samudācarena samudācaranti naṁ "pāpakā akusalā dhammā"ti tasmā "sācariyako"ti vuccati.

Puna caparaṁ bhikkhave bhikkhuno sotena saddaṁ sutvā -pa- ghānena gandhaṁ ghāyitvā -pa- jivhāya rasaṁ sāyitvā -pa- kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā -pa- manasā dhammaṁ viññāya uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojanīyā. Tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā "sāntevāsiko"ti vuccati. Tena samudācarena samudācaranti naṁ "pāpakā akusalā dhammā"ti tasmā "sācariyako"ti vuccati. Evaṁ kho bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṁ na phāsu viharatīti. Evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—tayome bhikkhave antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo. Lobho bhikkhave antarāmalo[2] antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko, doso bhikkhave -pa- moho bhikkhave antarāmalo antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho bhikkhave tayo antarāmalā antarā-amittā antārāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikāti.

Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano.
Bhayamantarato jātaṁ, taṁ jano nāvabujjhati.

Luddho atthaṁ na jānāti, luddho dhammaṁ na passati.
Andhatamaṁ tadā hoti, yaṁ lobho sahate naraṁ.

Anatthajanano doso, doso cittappakopano.
Bhayamantarato jātaṁ, taṁ jano nāvabujjhati.

---

1. Saññojanikā (Ka) 2. Antarāmalaṁ (Syā, Ka) passa Khu 1. 252 piṭṭhe.

Duṭṭho atthaṁ na jānāti, duṭṭho dhammaṁ na passati.
Andhatamaṁ tadā hoti, yaṁ doso sahate naraṁ.

Anatthajanano moho, moho cittappakopano.
Bhayamantarato jātaṁ, taṁ jano nāvabujjhati.

Mūḷho atthaṁ na jānāti, mūḷho dhammaṁ na passati.
Andhatamaṁ tadā hoti, yaṁ moho sahate naranti.

Evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā—tayo kho mahārāja purisassa dhammā ajjhattaṁ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo, lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattaṁ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya, doso kho mahārāja -pa- moho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattaṁ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya, ime kho mahārāja tayo purisassa dhammā ajjhattaṁ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

Lobho doso ca moho ca, purisaṁ pāpacetasaṁ.
Hiṁsanti attasambhūtā, tacasāraṁva samphalanti[1].

Evampi tatrāsayāti parissayā.

Vuttañhetaṁ Bhagavatā—

Rāgo ca doso ca itonidānā,
Aratī ratī lomahaṁso itojā.
Ito samuṭṭhāya manovitakkā,
Kumārakā dhaṅkamivossajantīti[2].

Evampi tatrāsayāti parissayā.

Parissayānaṁ sahitāti parissaye sahitā ārādhitā ajjhottharitā pariyāditā paṭinissatāti parissayānaṁ sahitā. **Achambhī**ti so

1. Saphalanti (Ka) Khu 1. 226 piṭṭhe.
2. Dhaṅkamivossajjantīti (Syā, Ka) passa Khu 1. 320 piṭṭhe.

Paccekasambuddho abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁso viharatīti parissayānaṁ sahitā achambhī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Cātuddiso appaṭigho ca hoti,
Santussamāno itarītarena.
Parissayānaṁ sahitā achambhī,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

129. Dussaṅgahā pabbajitāpi eke,
Atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.
Appossukko paraputtesu hutvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (9)

Dussaṅgahā pabbajitāpi eketi pabbajitāpi idhekacce nissayepi diyyamāne uddesepi diyyamāne paripucchāyapi[1] diyyamāne cīvarepi diyyamāne pattepi diyyamāne lohathālakepi diyyamāne dhammakaraṇepi[2] diyyamāne parissāvanepi diyyamāne thavikepi diyyamāne upāhanepi diyyamāne kāyabandhanepi diyyamāne na suṇanti, na sotaṁ odahanti, na aññā cittaṁ upaṭṭhapenti, anassavā avacanakarā paṭilomavuttino aññeneva mukhaṁ karontīti dussaṅgahā pabbajitāpi eke.

Atho gahaṭṭhā gharamāvasantāti gahaṭṭhāpi idhekacce hatthimhipi diyyamāne -pa-. Rathepi. Khettepi. Vatthumhipi. Hiraññepi. Suvaṇṇepi diyyamāne gāmepi. Nigamepi. Nagarepi. Raṭṭhepi. Janapadepi diyyamāne na suṇanti na sotaṁ odahanti, na aññācittaṁ upaṭṭhapenti, anassavā avacanakarā paṭilomavuttino aññeneva mukhaṁ karontīti atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.

Appossukko paraputtesu hutvāti attānaṁ ṭhapetvā sabbe imasmiṁ atthe paraputtā tesu paraputtesu appossukko hutvā abyāvaṭo hutvā anapekkho hutvāti appossukko paraputtesu hutvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

1. Paripucchepi (Ka)
2. Dhammakarakepi (Syā)

Dussaṅgahā pabbajitāpi eke,
Atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.
Appossukko paraputtesu hutvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

130. Oropayitvā[1] gihibyañjanāni,
Sañchinnapatto[2] yathā koviḷāro.
Chetvāna vīro gihibandhanāni,
Eko care khaggavisāṇakappo. (10)

Oropayitvā gihibyañjanānīti gihibyañjanāni vuccanti kesā ca massū ca mālā ca gandhañca vilepanañca ābharaṇañca pilandhanañca vatthañca pārupanañca veṭhanañca ucchādanaṁ parimaddanaṁ nhāpanaṁ[3] sambāhanaṁ ādāsaṁ añjanaṁ mālāgandhavilepanaṁ mukhacuṇṇaṁ mukhalepanaṁ hatthabandhaṁ sikhābandhaṁ daṇḍaṁ nāḷikaṁ[4] khaggaṁ chattaṁ citrūpāhanaṁ uṇhīsaṁ maṇiṁ vālabījaniṁ odātāni vatthāni dīghadasāni[5] iti vā. **Oropayitvā gihibyañjanānī**ti gihibyañjanāni oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭipassambhayitvāti oropayitvā gihibyañjanāni.

Sañchinnapatto yathā koviḷāroti yathā koviḷārassa pattāni chinnāni sañchinnāni patitāni paripatitāni, evameva tassa Paccekasambuddhassa gihibyañjanāni chinnāni sañchinnāni patitānīti sañchinnapatto yathā koviḷāro.

Chetvāna vīro gihibandhanānīti **vīro**ti vīriyavāti vīro, pahūti vīro, visavīti vīro, alamattoti vīro, sūroti vīro, vikkanto abhirū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravoti vīro, vigatalomahaṁsoti vīro.

Virato idha[6] sabbapākehi,
Nirayadukkhaṁ aticca vīriyavāso.
So vīriyavā padhānavā,
Dhīro[7] tādi pavuccate tathattā.

---

1. Voropayitvā (Syā)
2. Saṁsīnapatto (Sī-Ṭṭha)
3. Nahāpanaṁ (Syā)
4. Nālikaṁ (Ka) passa Dī 1. 7 piṭṭhe.
5. Dīgharassāni (Syā)
6. Ārato idheva (Syā) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.
7. Vīro (Syā, Ka) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.

Gihibandhanāni vuccanti puttā ca bhariyā ca dāsā ca dāsī ca ajeḷakā ca kukkuṭasūkarā ca hatthigavāssavaḷavā ca khettañca vatthu ca hiraññañca suvaṇṇañca gāmanigamarājadhāniyo ca raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca yaṁ kiñci rajanīyavatthu.

Chetvāna vīro gihibandhanānīti so Paccekasambuddho vīro gihibandhanāni chinditvā samucchinditvā jahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti chetvāna vīro gihibandhanāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Oropayitvā gihibyañjanāni,
Sañchinnapatto yathā koviḷāro.
Chetvāna vīro gihibandhanāni,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Paṭhamo vaggo.

Dutiyavagga

131. **Sace labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,**
Saddhiṁ caraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tena'ttamano satīmā. (1)

Sace labhetha nipakaṁ sahāyanti sace nipakaṁ paṇḍitaṁ paññavantaṁ buddhimantaṁ ñāṇiṁ vibhāviṁ medhāviṁ sahāyaṁ labheyya paṭilabheyya adhigaccheyya vindeyyāti sace labhetha nipakaṁ sahāyaṁ.

Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīranti **saddhiṁcaran**ti ekato caraṁ. **Sādhuvihārin**ti paṭhamenapi jhānena sādhuvihāriṁ. Dutiyenapi jhānena. Tatiyenapi jhānena. Catutthenapi jhānena sādhuvihāriṁ. Mettāyapi cetovimuttiyā sādhuvihāriṁ. Karuṇāyapi. Muditāyapi. Upekkhāyapi cetovimuttiyā sādhuvihāriṁ. Ākāsānañcāyatanasamāpattiyāpi sādhuvihāriṁ. Viññāṇañcāyatanasamāpattiyāpi -pa-. Ākiñcaññāyatanasamāpattiyāpi -pa-.

Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyāpi sādhuvihāriṁ nirodhasamāpattiyāpi sādhuvihāriṁ. Phalasamāpattiyāpi sādhuvihāriṁ. **Dhīran**ti dhīraṁ paṇḍitaṁ paññavantaṁ buddhimantaṁ ñāṇiṁ vibhāviṁ medhāvinti saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.

Abhibhuyya sabbāni parissayānīti **parissayā**ti dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca -pa- ime vuccanti pākaṭaparissayā -pa- ime vuccanti paṭicchannaparissayā -pa-. Evampi tatrāsayāti parissayā. **Abhibhuyya sabbāni parissayānī**ti sabbe parissaye abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvāti abhibhuyya sabbāni parissayāni.

Careyya tena'ttamano satīmāti so Paccekasambuddho tena nipakena paṇḍitena paññavantena buddhimantena ñāṇinā vibhāvinā medhāvinā sahāyena saddhiṁ attamano tuṭṭhamano haṭṭhamano pahaṭṭhamano udaggamano muditamano careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti careyya tenattamano. **Satīmā**ti so Paccekasambuddho satimā hoti paramena satinepakkena samannāgato cirakatampi cirabhāsitampi saritā anussaritāti careyya tena'ttamano satīmā. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sace labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmāti.

132. No ce labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāya,
Eko care khaggavisāṇakappo. (2)

No ce labhetha nipakaṁ sahāyanti no ce nipakaṁ paṇḍitaṁ paññavantaṁ buddhimantaṁ ñāṇiṁ vibhāviṁ medhāviṁ sahāyaṁ labheyya paṭilabheyya adhigaccheyya vindeyyāti no ce labhetha nipakaṁ sahāyaṁ.

Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīranti **saddhiṁcaran**ti ekato caraṁ. **Sādhuvihārin**ti paṭhamenapi jhānena sādhuvihāriṁ -pa- nirodhasamāpattiyāpi sādhuvihāriṁ phalasamāpattiyāpi sādhuvihāriṁ. **Dhīran**ti dhīraṁ paṇḍitaṁ paññavantaṁ buddhimantaṁ ñāṇiṁ vibhāviṁ medhāvinti saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.

Rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāyāti rājā khattiyo muddhābhisitto vijitasaṅgāmo nihatapaccāmitto laddhādhippāyo paripuṇṇakosakoṭṭhāgāro raṭṭhañca janapadañca kosañca koṭṭhāgārañca pahūtahiraññasuvaṇṇaṁ nagarañca pariccajitvā kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitvā akiñcanabhāvaṁ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṁ Paccekasambuddhopi sabbaṁ gharāvāsapalibodhaṁ chinditvā puttadārapalibodhaṁ chinditvā ñātipalibodhaṁ chinditvā mittāmaccapalibodhaṁ chinditvā kesamassuṁ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitvā akiñcanabhāvaṁ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāya, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

No ce labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāya,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

133. **Addhā pasaṁsāma sahāyasampadaṁ,**
Seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.
Ete aladdhā anavajjabhojī,
Eko care khaggavisāṇakappo. (3)

Addhā pasaṁsāma sahāyasampadanti **addhā**ti ekaṁsavacanaṁ nissaṁsayavacanaṁ nikkaṅkhavacanaṁ advejjhavacanaṁ adveḷhakavacanaṁ niyogavacanaṁ apaṇṇakavacanaṁ aviraddhavacanaṁ avatthāpanavacanametaṁ addhāti. **Sahāyasampadan**ti sahāyasampadā vuccati yo so sahāyo asekkhena sīlakkhandhena samannāgato hoti. Asekkhena samādhikkhandhena. Asekkhena

paññākkhandhena. Asekkhena vimuttikkhandhena. Asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgato hoti. **Addhā pasaṁsāma sahāyasampadan**ti sahāyasampadaṁ pasaṁsāma thomema kittema vaṇṇemāti addhā pasaṁsāma sahāyasampadaṁ.

Seṭṭhā samā sevitabbā sahāyāti seṭṭhā honti sahāyā sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena, samā sadisā honti sahāya sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena, seṭṭhā vā sahāyā sadisā vā sahāyā sevitabbā bhajitabbā payirupāsitabbā paripucchitabbā paripañhitabbāti seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.

Ete aladdhā anavajjabhojīti atthi puggalo sāvajjabhojī atthi puggalo anavajjabhojīti. Katamo ca puggalo sāvajjabhojī. Idhekacco puggalo kuhanāya lapanāya nemittikatāya nippesikatāya lābhena lābhaṁ nijigīsanatāya[1] dārudānena veḷudānena pattadānena pupphadānena phaladānena sinānadānena cuṇṇadānena mattikādānena dantakaṭṭhadānena mukhodakadānena cāṭukamyatāya[2] muggasūpyatāya[3] pāribhaṭyatāya pīṭhamaddikatāya vatthuvijjāya tiracchānavijjāya aṅgavijjāya nakkhattavijjāya dūtagamanena pahiṇagamanena jaṅghapesaniyena vejjakammena navakammena[4] piṇḍapaṭipiṇḍakena dānānuppadānena adhammena visamena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā jīvikaṁ[5] kappeti. Ayaṁ vuccati puggalo sāvajjabhojī.

Katamo ca puggalo anavajjabhojī. Idhekacco puggalo na kuhanāya na lapanāya na nemittikatāya na nippesikatāya na lābhena lābhaṁ nijigīsanatāya na dārudānena na veḷudānena na pattadānena na pupphadānena na phaladānena na sinānadānena na cuṇṇadānena na mattikādānena na dantakaṭṭhadānena na mukhodakadānena na cāṭukamyatāya na muggasūpyatāya na pāribhaṭyatāya na pīṭhamaddikatāya na vatthuvijjāya na tiracchānavijjāya

---

1. Nijigiṁsanatāya (Syā)
2. Pātukamyatāya (Syā) Khu 7. 290 piṭṭhepi.
3. Muggasūpatāya (Syā)
4. Dūtakammena (Syā, Ka) Khu 7. 290 piṭṭhe.
5. Jīvitaṁ (Ka)

na aṅgavijjāya na nakkhattavijjāya na dūtagamanena na pahiṇagamanena na jaṅghapesaniyena na vejjakammena na navakammena na piṇḍapaṭipiṇḍakena na dānānuppadānena dhammena samena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā jīvikaṁ kappeti. Ayaṁ vuccati puggalo anavajjabhojī.

Ete aladdhā anavajjabhojīti ete anavajjabhojī aladdhā alabhitvā anadhigantvā avinditvā appaṭilabhitvāti ete aladdhā anavajjabhojī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Addhā pasaṁsāma sahāyasampadaṁ,
Seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.
Ete aladdhā anavajjabhojī,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

134. **Disvā suvaṇṇassa pabhassarāni,**
Kammāraputtena suniṭṭhitāni.
Saṁghaṭṭayantāni[1] duve bhujasmiṁ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (4)

Disvā suvaṇṇassa pabhassarānīti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā. **Suvaṇṇassā**ti jātarūpassa. **Pabhassarānī**ti parisuddhāni pariyodātānīti disvā suvaṇṇassa pabhassarāni.

Kammāraputtena suniṭṭhitānīti kammāraputto vuccati suvaṇṇakāro. **Kammāraputtena suniṭṭhitānī**ti kammāraputtena suniṭṭhitāni sukatāni suparikammakatānīti kammāraputtena suniṭṭhitāni.

Saṁghaṭṭayantāni duve bhujasminti bhujo vuccati hattho. Yathā ekasmiṁ hatthe dve nūpurāni[2] ghaṭṭenti[3], evameva sattā taṇhāvasena diṭṭhivasena niraye ghaṭṭenti, tiracchānayoniyaṁ ghaṭṭenti, pettivisaye ghaṭṭenti, manussāloke ghaṭṭenti, devaloke ghaṭṭenti, gatiyā gatiṁ

1. Saṁghaṭṭamānāni (Khu 1. 286 piṭṭhe.) 2. Dhuvarāni (Syā) 3. Ghaṭenti (Syā)

upapattiyā upapattiṁ paṭisandhiyā paṭisandhiṁ bhavena bhavaṁ saṁsārena saṁsāraṁ vaṭṭena vaṭṭaṁ ghaṭṭenti saṁghaṭṭenti saṁghaṭṭentā caranti viharanti iriyanti vattenti pālenti yapenti yāpentīti saṁghaṭṭayantāni duve bhujasmiṁ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Disvā suvaṇṇassa pabhassarāni,
Kammāraputtena suniṭṭhitāni.
Saṁghaṭṭayantāni duve bhujasmiṁ,
Eko care khaggavisāṇakappo.

135. Evaṁ dutīyena saha mamassa,
Vācābhilāpo abhisajjanā vā.
Etaṁ bhayaṁ āyatiṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (5)

Evaṁ dutīyena saha mamassāti taṇhādutiyo vā hoti puggaladutiyo vā. Kathaṁ taṇhādutiyo hoti, **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. Yassesā taṇhā appahīnā, so vuccati taṇhādutiyo.

Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṁsaraṁ.
Itthabhāvaññathābhāvaṁ, saṁsāraṁ nātivattatīti.

Evaṁ taṇhādutiyo vā hoti.

Kathaṁ puggaladutiyo hoti, idhekacco na atthahetu[1] na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto ekassa vā dutiyo hoti dvinnaṁ vā tatiyo hoti, tiṇṇaṁ vā catuttho hoti. Tattha bahuṁ samphappalāpaṁ palapati. Seyyathidaṁ, rājakathaṁ corakathaṁ mahāmattakathaṁ senākathaṁ bhayakathaṁ yuddhakathaṁ annakathaṁ pānakathaṁ vatthakathaṁ sayanakathaṁ mālākathaṁ gandhakathaṁ ñātikathaṁ yānakathaṁ gāmakathaṁ nigamakathaṁ nagarakathaṁ janapadakathaṁ itthikathaṁ[2] sūrakathaṁ visikhākathaṁ kumbhaṭṭhānakathaṁ pubbapetakathaṁ

---

1. Attahetu (Syā)
2. Itthikathaṁ purisakathaṁ (Syā, Ka) Dī 1. 7, 62 piṭṭhe; Saṁ 3. 368 piṭṭhe ca passitabbaṁ.

nānattakathaṁ lokakkhāyikaṁ samuddakkhāyikaṁ itibhavābhavakathaṁ katheti. Evaṁ puggaladutiyo hotīti evaṁ dutīyena saha mamassa.

Vācābhilāpo abhisajjanā vāti vācābhilāpo vuccati bāttiṁsatiracchānakathā. Seyyathidaṁ, rājakathaṁ -pa- itibhavābhavakathaṁ. **Abhisajjanā vā**ti dve sajjanā, taṇhāsajjanā ca diṭṭhisajjanā ca -pa- ayaṁ taṇhāsajjanā -pa- ayaṁ diṭṭhisajjanāti vācābhilāpo abhisajjanā vā.

Etaṁ bhayaṁ āyatiṁ pekkhamānoti **bhayan**ti jātibhayaṁ jarābhayaṁ byādhibhayaṁ maraṇabhayaṁ rājabhayaṁ corabhayaṁ aggibhayaṁ udakabhayaṁ attānuvādabhayaṁ parānuvādabhayaṁ daṇḍabhayaṁ duggatibhayaṁ ūmibhayaṁ kumbhilabhayaṁ āvaṭṭabhayaṁ susumārabhayaṁ ājīvikabhayaṁ asilokabhayaṁ parisasārajjabhayaṁ madanabhayaṁ bhayānakaṁ chambhitattaṁ lomahaṁso cetaso ubbego utrāso. . **Etaṁ bhayaṁ āyatiṁ pekkhamāno**ti etaṁ bhayaṁ āyatiṁ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti etaṁ bhayaṁ āyatiṁ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Evaṁ dutīyena saha mamassa,
Vācābhilāpo abhisajjanā vā.
Etaṁ bhayaṁ āyatiṁ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo.

136. Kāmā hi citrā madhurā manoramā,
Virūparūpena mathenti cittaṁ.
Ādīnavaṁ kāmaguṇesu disvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (6)

Kāmā hi citrā madhurā manoramāti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Citrā**ti nānāvaṇṇā rūpā nānāvaṇṇā saddā nānāvaṇṇā gandhā nānāvaṇṇā rasā nānāvaṇṇā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. **Madhurā**ti vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā[1]

1. Ma 1. 120 piṭṭhe; Ma 3. 276 piṭṭhe ca passitabbaṁ.

pañcime bhikkhave kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā -pa-. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā. Ime kho bhikkhave pañca kāmaguṇā. Yaṁ kho bhikkhave ime pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati kāmasukhaṁ miḷhasukhaṁ[1] puthujjanasukhaṁ anariyasukhaṁ "na sevitabbaṁ na bhāvetabbaṁ na bahulīkātabbaṁ bhāyitabbaṁ etassa sukhassā"ti vadāmīti kāmā hi citrā madhurā. **Manoramā**ti **mano**ti yaṁ cittaṁ -pa- tajjā manoviññāṇadhātu, mano ramenti thomenti tosenti pahāsentīti kāmā hi citrā madhurā manoramā.

Virūparūpena mathenti cittanti nānāvaṇṇehi rūpehi -pa- nānāvaṇṇehi phoṭṭhabbehi cittaṁ mathenti tosenti pahāsentīti virūparūpena mathenti cittaṁ.

Ādīnavaṁ kāmaguṇesu disvāti vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—ko ca bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo. Idha bhikkhave kulaputto yena sippaṭṭhānena jīvikaṁ kappeti, yadi muddāya, yadi gaṇanāya, yadi saṅkhānena, yadi kasiyā, yadi vaṇijjāya, yadi gorakkhena, yadi issatthena,[2] yadi rājaporisena, yadi sippaññatarena, sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassehi samphassamāno[3] khuppipāsāya mīyamāno, ayaṁ bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

Tassa ce bhikkhave kulaputtassa evaṁ uṭṭhahato ghaṭato vāyamato te bhogā nābhinipphajjanti, so socati kilamati paridevati, urattāḷiṁ kandati, sammohaṁ āpajjati "moghaṁ vata me uṭṭhānaṁ, aphalo vata me vāyāmo"ti, ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

---

1. Mīḷhasukhaṁ (passa-Ma 3. 276 piṭṭhe.)
2. Issaṭṭhena (Syā), issattena (Ka) passa Ma 1. 120 piṭṭhe.
3. Rissamāno (Ma 1. 120 piṭṭhe.)

Tassa ce bhikkhave kulaputtassa evaṁ uṭṭhahato ghaṭato vāyamato te bhogā abhinipphajjanti, so tesaṁ bhogānaṁ ārakkhādhikaraṇaṁ dukkhaṁ domanassaṁ[1] paṭisaṁvedeti "kinti me bhoge neva rājāno hareyyuṁ, na corā hareyyuṁ, na aggi ḍaheyya, na udakaṁ vaheyya, na appiyā dāyādā hareyyun"ti. Tassa evaṁ ārakkhato gopayato te bhoge rājāno vā haranti, corā vā haranti, aggi vā ḍahati, udakaṁ vā vahati, appiyā vā dāyādā haranti, so socati -pa- sammohaṁ āpajjati "yampi me ahosi, tampi no natthī"ti. Ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmanameva hetu.

Puna caparaṁ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttena vivadati, puttopi mātarā vivadati, pitāpi puttena vivadati, puttopi pitarā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātarā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati. Te tattha kalahaviggahavivādāpannā aññamaññaṁ pāṇīhipi upakkamanti, leḍḍūhipi upakkamanti, daṇḍehipi upakkamanti, satthehipi upakkamanti, te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṁ. Ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

Puna caparaṁ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu asicammaṁ gahetvā dhanukalāpaṁ sannayhitvā ubhatobyūḷhaṁ[2] saṅgāmaṁ pakkhandanti usūsupi khippamānesu sattīsupi khippamānāsu asīsupi vijjotalantesu, te tattha usūhipi vijjhanti, sattīhipi[3] vijjhanti, asināpi sīsaṁ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṁ. Ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

Puna caparaṁ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu asicammaṁ gahetvā dhanukalāpaṁ sannayhitvā addāvalepanā[4]

---

1. Dukkhadomanassaṁ (Syā, Ka)
2. Ubhatoviyūḷhaṁ (Syā) passa Ma 1. 121 piṭṭhe.
3. Sattiyāpi (Ma 1. 121, 128 piṭṭhe.)
4. Addhāvalepanā (Syā)

upakāriyo pakkhandanti usūsupi khippamānesu sattīsupi khippamānāsu asīsupi vijjotalantesu. Te tattha usūhipi vijjhanti, sattīhipi vijjhanti, chakaṇakāyapi[1] osiñcanti. Abhivaggenapi omaddanti, asināpi sīsaṁ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṁ. Ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

Puna caparaṁ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu sandhimpi chindanti, nillopampi haranti, ekāgārikampi karonti, paripanthepi tiṭṭhanti, paradārampi gacchanti. Tamenaṁ rājāno gahetvā vividhā kammakāraṇā kārenti, kasāhipi tāḷenti, vattehipi tāḷenti, aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti -pa- asināpi sīsaṁ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṁ. Ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

Puna caparaṁ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu kāyena duccaritaṁ caranti, vācāya duccaritaṁ caranti, manasā duccaritaṁ caranti. Te kāyena duccaritaṁ caritvā vācāya duccaritaṁ caritvā manasā duccaritaṁ caritvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjanti. Ayampi bhikkhave kāmānaṁ ādīnavo samparāyiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇaṁ kāmānameva hetu.

Ādīnavaṁ kāmaguṇesu disvāti kāmaguṇesu ādīnavaṁ disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti ādīnavaṁ kāmaguṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Kāmā hi citrā madhurā manoramā,
Virūparūpena mathenti cittaṁ.
Ādīnavaṁ kāmaguṇesu disvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

1. Chakaṇaṭiyāpi (Syā), pakkaṭṭhiyā (Sī-Ṭṭha) passa Ma 1. 121 piṭṭhe.

137. Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca,
Rogo ca sallañca bhayañca metaṁ.
Etaṁ bhayaṁ kāmaguṇesu disvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (7)

Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca, rogo ca sallañca bhayañca metanti vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā— "bhayan"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ, "dukkhan"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ, "rogo"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ, "gaṇḍo"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ. "Sallan"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ, "saṅgo"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ, "paṅko"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ, "gabbho"ti bhikkhave kāmānametaṁ adhivacanaṁ. Kasmā ca bhikkhave "bhayan"ti kāmānametaṁ adhivacanaṁ. Yasmā ca kāmarāgarattāyaṁ bhikkhave chandarāgavinibaddho[1] diṭṭhadhammikāpi bhayā na parimuccati, samparāyikāpi bhayā na parimuccati, tasmā "bhayan"ti kāmānametaṁ adhivacanaṁ. Kasmā ca bhikkhave "dukkhan"ti. "Rogo"ti. "Gaṇḍo"ti. "Sallan"ti. "Saṅgo"ti. "Paṅko"ti. "Gabbho"ti kāmānametaṁ adhivacanaṁ. Yasmā ca kāmarāgarattāyaṁ bhikkhave chandarāgavinibaddho diṭṭhadhammikāpi gabbhā na parimuccati, samparāyikāpi gabbhā na parimuccati, tasmā "gabbho"ti kāmānametaṁ adhivacananti.

Bhayaṁ dukkhañca rogo ca, gaṇḍo sallañca saṅgo ca.
Paṅko gabbho ca ubhayaṁ, ete kāmā pavuccanti.
Yattha satto puthujjano.

Otiṇṇo sātarūpena, puna gabbhāya gacchati.
Yato ca bhikkhu ātāpī, sampajaññaṁ na riccati[2].

So imaṁ palipathaṁ duggaṁ, atikkamma tathāvidho.
Pajaṁ jātijarūpetaṁ, phandamānaṁ avekkhatīti—
Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca,
Rogo ca sallañca bhayañca metaṁ.

1. Chandarāgavinibandho (Syā, Ka) passa Aṁ 3. 114 piṭṭhe.
2. Na riñcati (Syā, Ka) Saṁ 2. 408 piṭṭhepi.

Etaṁ bhayaṁ kāmaguṇesu disvāti etaṁ bhayaṁ kāmaguṇesu disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti etaṁ bhayaṁ kāmaguṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca,
Rogo ca sallañca bhayañca metaṁ.
Etaṁ bhayaṁ kāmaguṇesu disvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

138. **Sītañca uṇhañca khudaṁ pipāsaṁ,**
Vātātape ḍaṁsasarīsape[1] ca.
Sabbānipe'tāni abhisambhavitvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (8)

Sītañca uṇhañca khudaṁ pipāsanti **sītan**ti dvīhi kāraṇehi sītaṁ hoti, abbhantaradhātuppakopavasena vā sītaṁ hoti, bahiddhā utuvasena vā sītaṁ hoti. **Uṇhan**ti dvīhi kāraṇehi uṇhaṁ hoti, abbhantaradhātuppakopavasena vā uṇhaṁ hoti, bahiddhā utuvasena vā uṇhaṁ hoti. **Khudā**[2] vuccati chātako. **Pipāsā** vuccati udakapipāsāti sītañca uṇhañca khudaṁ pipāsaṁ.

Vātātape ḍaṁsasarīsape cāti **vātā**ti puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā vātā verambhavātā pakkhavātā supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā[3] vidhūpanavātā. **Ātapo** vuccati sūriyasantāpo. **Ḍaṁsā** vuccanti piṅgalamakkhikā. **Sarīsapā** vuccanti ahīti vātātape ḍaṁsasarīsape ca.

Sabbānipe'tāni abhisambhavitvāti abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvāti sabbānipe'tāni abhisambhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

1. Ḍaṁsasiriṁsape (Syā), ḍaṁsamakasasarīsape (Ka) 2. Khuddā (Syā, Ka)
3. Tālavaṇḍavātā (Ka) 109 piṭṭhe natthi pāṭhanānattaṁ.

Sītañca uṇhañca khudaṁ pipāsaṁ,
Vātātape ḍaṁsasarīsape ca.
Sabbānipe'tāni abhisambhavitvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

139. Nāgova yūthāni vivajjayitvā,
Sañjātakhandho padumī uḷāro.
Yathābhirantaṁ vihare[1] araññe,
Eko care khaggavisāṇakappo. (9)

Nāgova yūthāni vivajjayitvāti nāgo vuccati hatthināgo, Paccekasambuddhopi nāgo. Kiṁkāraṇā Paccekasambuddho nāgo. Āguṁ na karotīti nāgo. Na gacchatīti nāgo. Na āgacchatīti nāgo. Kathaṁ so Paccekasambuddho āguṁ na karotīti nāgo. Āgu vuccati pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā.

Āguṁ na karoti kiñci loke,
Sabbasaṁyoge visajja bandhanāni.
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattā.

Evaṁ so Paccekasambuddho āguṁ na karotīti nāgo.

Kathaṁ so Paccekasambuddho na gacchatīti nāgo, so Paccekasambuddho na chandāgatiṁ gacchati, na dosāgatiṁ gacchati, na mohāgatiṁ gacchati, na bhayāgatiṁ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi kappehi yāyati nīyati[2] vuyhati saṁharīyati. Evaṁ so Paccekasambuddho na gacchatīti nāgo.

---

1. Vīharaṁ (Khu 1. 287 piṭṭhe.)   2. Niyyati (Syā, Ka)

Kathaṁ so Paccekasambuddho na āgacchatīti nāgo, sotāpatti maggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena -pa- anāgāmimaggena -pa- arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Evaṁ so Paccekasambuddho na āgacchatīti nāgo.

Nāgova yūthāni vivajjayitvāti yathā so hatthināgo yūthāni vivajjetvā parivajjetvā abhinivajjetvā ekova araññavanamajjhogāhetvā[1] carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Paccekasambuddhopi gaṇaṁ vivajjetvā parivajjetvā abhivajjetvā eko[2] araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṁ kappeti, eko gāmaṁ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṁ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti nāgova yūthāni vivajjayitvā.

Sañjātakhandho padumī uḷāroti yathā so hatthināgo sañjātakkhandho sattaratano vā hoti aṭṭharatano vā. Paccekasambuddhopi sañjātakkhandho asekkhena sīlakkhandhena, asekkhena samādhikkhandhena, asekkhena paññākkhandhena, asekkhena vimuttikkhandhena, asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena. Yathā so hatthināgo padumī, Paccekasambuddhopi sattahi bojjhaṅgapupphehi padumī satisambojjhaṅgapupphena dhammavicayasambojjhaṅgapupphena vīriyasambojjhaṅgapupphena pītisambojjhaṅgapupphena passaddhisambojjhaṅgapupphena samādhisambojjhaṅgapupphena upekkhāsambojjhaṅgapupphena. Yathā so hatthināgo uḷāro thāmena balena javena sūrena, Paccekasambuddhopi uḷāro sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanenāti sañjātakhandho padumī uḷāro.

Yathābhirantaṁ vihare araññeti yathā so hatthināgo yathābhirantaṁ araññe viharati. Paccekasambuddhopi yathābhirantaṁ araññe viharati.

---

1. Araññe vanamajjhassa ajjhogāhetvā (Syā) 2. Eko care khaggavisāṇakappo (Syā)

Paṭhamenapi jhānena yathābhirantaṁ araññe viharati. Dutiyenapi jhānena. Tatiyenapi jhānena. Catutthenapi jhānena yathābhirantaṁ araññe viharati. Mettāyapi cetovimuttiyā yathābhirantaṁ araññe viharati. Karuṇāyapi cetovimuttiyā. Muditāyapi cetovimuttiyā. Upekkhāyapi cetovimuttiyā yathābhirantaṁ araññe viharati. Ākāsānañcāyatanamāpattiyāpi yathābhirantaṁ araññe viharati. Viññāṇañcāyatanasamāpattiyāpi. Ākiñcaññāyatanasamāpattiyāpi. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyāpi. Nirodhasamāpattiyāpi. Phalasamāpattiyāpi yathābhirantaṁ araññe viharatīti yathābhirantaṁ vihare araññe, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Nāgova yūthāni vivajjayitvā,
Sañjātakhandho padumī uḷāro.
Yathābhirantaṁ vihare araññe,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

140. Aṭṭhāna'taṁ saṅgaṇikāratassa,
Yaṁ phassaye[1] sāmayikaṁ[2] vimuttiṁ.
Ādiccabandhussa vaco nisamma,
Eko care khaggavisāṇakappo. (10)

Aṭṭhāna'taṁ saṅgaṇikāratassa, yaṁ phassaye sāmayikaṁ vimuttinti vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—yāvatānanda[3] bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato saṅgaṇikārāmataṁ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito (gaṇārāmataṁ anuyutto)[4], yaṁ taṁ nekkhammasukhaṁ pavivekasukhaṁ upasamasukhaṁ sambodhisukhaṁ, tassa sukhassa nikāmalābhī bhavissati akicchalābhī akasiralābhīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yo ca kho so ānanda bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetaṁ bhikkhuno pāṭikaṅkhaṁ. Yaṁ taṁ nekkhammasukhaṁ pavivekasukhaṁ upasamasukhaṁ sambodhisukhaṁ, tassa sukhassa nikāmalābhī bhavissati akicchalābhī akasiralābhīti ṭhānametaṁ vijjati. Yāvatānanda bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato

---

1. Phussaye (Syā, Ka)
2. Āsāmāyikaṁ (Ka)
3. So vatānanda (Ma 3. 152 piṭṭhe.)
4. ( ) Natthi Ma 3. 152 piṭṭhe.

saṅgaṇikārāmataṁ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito (gaṇārāmataṁ anuyutto,) sāmāyikaṁ[1] vā kantaṁ cetovimuttiṁ upasampajja viharissati, asāmāyikaṁ vā akuppanti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yo ca kho so Ānanda bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetaṁ bhikkhuno pāṭikaṅkhaṁ sāmāyikaṁ vā kantaṁ cetovimuttiṁ upasampajja viharissati, asāmāyikaṁ vā akuppanti ṭhānametaṁ vijjatīti aṭṭhāna'taṁ saṅgaṇikāratassa, yaṁ phassaye sāmayikaṁ vimuttiṁ.

Ādiccabandhussa vaco nisammāti ādicco vuccati sūriyo, so Gotamo gottena. Paccekasambuddhopi Gotamo gottena. So Paccekasambuddho sūriyassa gottañātako gottabandhu, tasmā Paccekasambuddho ādiccabandhu. **Ādiccabandhussa vaco nisammā**ti ādiccabandhussa vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti ādiccabandhussa vaco nisamma, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Aṭṭhāna'taṁ saṅgaṇikāratassa,
Yaṁ phassaye sāmayikaṁ vimuttiṁ.
Ādiccabandhussa vaco nisamma,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Dutiyo vaggo.

Tatiyavagga

141. **Diṭṭhīvisūkāni upātivatto,**
Patto niyāmaṁ paṭiladdhamaggo.
Uppannañāṇomhi anaññaneyyo,
Eko care khaggavisāṇakappo. (1)

Diṭṭhīvisūkāni upātivattoti diṭṭhivisūkāni vuccanti vīsati vatthukā sakkāyadiṭṭhī. Idha assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa

---

1. Sāmayikaṁ (Syā, Ka)

akovido ariyadhamme avinīto sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Vedanaṁ. Saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attanaṁ. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṁ diṭṭhigahanaṁ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṁ diṭṭhivipphanditaṁ diṭṭhisaṁyojanaṁ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṁ titthāyatanaṁ vipariyesaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakasmiṁ "yāthāvakan"ti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, imāni diṭṭhivisūkāni. **Diṭṭhīvisūkāni upātivatto**ti diṭṭhivisūkāni upātivatto atikkanto samatikkanto vītivattoti diṭṭhīvisūkāni upātivatto.

Patto niyāmaṁ paṭiladdhamaggoti niyāmā vuccanti cattāro maggā. Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhisammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. Catūhi ariyamaggehi samannāgato niyāmaṁ patto sampatto adhigato phassito sacchikatoti patto niyāmaṁ. **Paṭiladdhamaggo**ti laddhamaggo paṭiladdhamaggo adhigatamaggo phassitamaggo sacchikatamaggoti patto niyāmaṁ paṭiladdhamaggo.

Uppannañāṇomhi anaññaneyyoti tassa Paccekasambuddhassa ñāṇaṁ uppannaṁ samuppannaṁ nibbattaṁ abhinibbattaṁ pātubhūtaṁ "sabbe saṅkhārā aniccā"ti ñāṇaṁ uppannaṁ samuppannaṁ nibbattaṁ abhinibbattaṁ pātubhūtaṁ. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti ñāṇaṁ uppannaṁ samuppannaṁ nibbattaṁ abhinibbattaṁ pātubhūtanti uppannañāṇomhi. **Anaññaneyyo**ti so Paccekasambuddho na paraneyyo na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṁ[1] jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti na paraneyyo na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṁ[1] jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. "Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti na paraneyyo

1. Taṁ (Ka)

na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṁ[1] jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissatoti uppannañāṇomhi anaññaneyyo, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Dīṭṭhīvisūkāni upātivatto,
Patto niyāmaṁ paṭiladdhamaggo.
Uppannañāṇomhi anaññaneyyo,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

142. Nillolupo nikkuho nippipāso,
Nimmakkho niddhantakasāvamoho.
Nirāsaso[1] sabbaloke bhavitvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (2)

Nillolupo nikkuho nippipāsoti **loluppaṁ** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Sā loluppā taṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Paccekasambuddho nillolupo.

Nikkuhoti tīṇi kuhanavatthūni paccayapaṭisevanasaṅkhātaṁ kuhanavatthu iriyāpathasaṅkhātaṁ kuhanavatthu sāmantajappanasaṅkhātaṁ kuhanavatthu.

Katamaṁ paccayapaṭisevanasaṅkhātaṁ kuhanavatthu, idha gahapatikā bhikkhuṁ[2] nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārehi, so pāpiccho icchāpakato atthiko cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṁ bhiyyokamyataṁ upādāya cīvaraṁ paccakkhāti, piṇḍapātaṁ paccakkhāti, senāsanaṁ paccakkhāti, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ paccakkhāti, so evamāha "kiṁ samaṇassa mahagghena cīvarena, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo susānā vā saṅkārakūṭā vā pāpaṇikā vā nantakāni uccinitvā saṅghāṭikaṁ karitvā dhāreyya. Kiṁ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena, etaṁ sāruppaṁ yaṁ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopena jīvikaṁ kappeyya. Kiṁ samaṇassa mahagghena senāsanena, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo

1. Nirāsayo (Sī-Ṭṭha) Khu 1. 288 piṭṭhepi. 2. Bhikkhū (Ka) Khu 7. 172 piṭṭhe.

rukkhamūliko vā assa sosāniko vā abbhokāsiko vā, kiṁ samaṇassa mahagghena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena, etaṁ sāruppaṁ, yaṁ samaṇo pūtimuttena vā haritakīkhaṇḍena vā osadhaṁ kareyyā"ti. Tadupādāya lūkhaṁ cīvaraṁ dhāreti, lūkhaṁ piṇḍapātaṁ paribhuñjati, lūkhaṁ senāsanaṁ paṭisevati, lūkhaṁ gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ paṭisevati. Tamenaṁ gahapatikā evaṁ jānanti "ayaṁ samaṇo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṁsaṭṭho āraddhavīriyo dhutavādo"ti bhiyyo bhiyyo nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilāna paccaya bhesajja parikkhārehi, so evamāha "tiṇṇaṁ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṁ puññaṁ pasavati, saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṁ puññaṁ pasavati, deyyadhammassa sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṁ puññaṁ pasavati, dakkhiṇeyyānaṁ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṁ puññaṁ pasavati. Tumhākañcevāyaṁ saddhā atthi, deyyadhammo ca saṁvijjati, ahañca paṭiggāhako. Sacehaṁ na paṭiggahessāmi, evaṁ tumhe puññena paribāhirā bhavissatha[1], na mayhaṁ iminā attho, api ca tumhākaṁyeva anukampāya paṭiggaṇhāmī"ti tadupādāya bahumpi cīvaraṁ paṭiggaṇhāti, bahumpi piṇḍapātaṁ paṭiggaṇhāti, bahumpi senāsanaṁ paṭiggaṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ paṭiggaṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṁ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṁ, idaṁ paccayapaṭisevanasaṅkhātaṁ kuhanavatthu.

Katamaṁ iriyāpathasaṅkhātaṁ kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo "evaṁ maṁ jano sambhāvessatī"ti gamanaṁ saṇṭhapeti, ṭhānaṁ saṇṭhapeti, nisajjaṁ[2] saṇṭhapeti, sayanaṁ saṇṭhapeti. Paṇidhāya gacchati, paṇidhāya tiṭṭhati, paṇidhāya nisīdati, paṇidhāya seyyaṁ kappeti. Samāhito viya gacchati, samāhito viya tiṭṭhati, samāhito viya nisīdati, samāhito viya seyyaṁ kappeti. Āpāthakajjhāyīva[3] hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa āṭhapanā ṭhapanā saṇṭhapanā bhākuṭikā bhākuṭiyaṁ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṁ[4]. Idaṁ iriyāpathasaṅkhātaṁ kuhanavatthu.

---

1. Bhavissanti (Khu 7. 173 piṭṭhe) 2. Nisajjanaṁ (Ka) 3. Āpātakajhāyī ca (Ka)
4. Kuhāyitattaṁ (Syā, Ka), Visuddhimaggaṭṭhakathā oloketabbā.

Katamaṁ sāmantajappanasaṅkhātaṁ kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo "evaṁ maṁ jano sambhāvessatī"ti ariyadhamme sannissitavācaṁ bhāsati, "yo evarūpaṁ cīvaraṁ dhāreti, so samaṇo mahesakkho"ti bhaṇati, "yo evarūpaṁ pattaṁ dhāreti, lohathālakaṁ dhāreti, dhammakaraṇaṁ dhāreti. Parissāvanaṁ dhāreti, kuñcikaṁ dhāreti, upāhanaṁ dhāreti, kāyabandhanaṁ dhāreti, āyogaṁ[1] dhāreti, so samaṇo mahesakkho"ti bhaṇati. "Yassa evarūpo upajjhāyo, so samaṇo mahesakkho"ti bhaṇati. "Yassa evarūpo ācariyo. Evarūpā samānupajjhāyakā. Samānācariyakā. Mittā. Sandiṭṭhā. Sambhattā. Sahāyā, so samaṇo mahesakkho"ti bhaṇati. "Yo evarūpe vihāre vasati. Aḍḍhayoge vasati. Pāsāde vasati. Hammiye vasati. Guhāyaṁ vasati. Leṇe vasati. Kuṭiyaṁ vasati. Kūṭāgāre vasati. Aṭṭe vasati. Māḷe vasati. Uddaṇḍe[2] vasati. Upaṭṭhānasālāyaṁ vasati. Maṇḍape vasati. Rukkhamūle vasati. So samaṇo mahesakkho"ti bhaṇati.

Atha vā korajikakorajiko bhākuṭikabhākuṭiko kuhakakuhako lapakalapako mukhasambhāviko "ayaṁ samaṇo imāsaṁ evarūpānaṁ santānaṁ vihārasamāpattīnaṁ lābhī"ti tādisaṁ gambhīraṁ gūḷhaṁ nipuṇaṁ paṭicchannaṁ lokuttaraṁ suññatāpaṭisaññuttaṁ kathaṁ katheti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṁ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṁ, idaṁ sāmantajappanasaṅkhātaṁ kuhanavatthu. Tassa Paccekasambuddhassa imāni tīṇi kuhanavatthuni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. Tasmā so Paccekasambuddho nikkuho.

Nippipāsoti **pipāsā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Sā pipāsā taṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā. Tasmā Paccekasambuddho nippipāsoti nillolupo nikkuho nippipāso.

---

1. Āyogabandhanaṁ (Syā, Ka) passa Khu 7. 173 piṭṭhe.

2. Uṭṭaṇḍe (Ka)

Nimmakkho niddhantakasāvamohoti **makkho**ti yo makkho makkhāyanā[1] makkhāyitattaṁ niṭṭhuriyaṁ niṭṭhuriyakammaṁ. **Kasāvo**ti rāgo kasāvo, doso kasāvo, moho kasāvo, kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā kasāvā. **Moho**ti dukkhe aññāṇaṁ, dukkhasamudaye aññāṇaṁ, dukkhanirodhe aññāṇaṁ, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇaṁ, pubbante aññāṇaṁ, aparante aññāṇaṁ, pubbantāparante aññāṇaṁ. Idappaccayatāpaṭiccasamuppanneyu dhammesu aññāṇaṁ. Yaṁ evarūpaṁ aññāṇaṁ adassanaṁ anabhisamayo ananubodho appaṭivedho asaṁgāhanā apariyogāhanā asamapekkhanā apaccavekkhaṇā apaccakkhakammaṁ dummejjhaṁ bālyaṁ asampajaññaṁ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṁ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṁ. Tassa Paccekasambuddhassa makkho ca kasāvo ca moho ca vantā saṁvantā niddhantā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti so Paccekasambuddho nimmakkho niddhantakasāvamoho.

Nirāsaso sabbaloke bhavitvāti **āsā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Sabbaloke**ti sabba-apāyaloke sabbamanussaloke sabbadevaloke sabbakhandhaloke sabbadhātuloke sabba-āyatanaloke. **Nirāsaso sabbaloke bhavitvā**ti sabbaloke nirāsaso bhavitvā nittaṇho bhavitvā nippipāso bhavitvāti nirāsaso sabbaloke bhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

> Nillolupo nikkuho nippipāso,
> Nimmakkho niddhantakasāvamoho.
> Nirāsaso sabbaloke bhavitvā,
> Eko care khaggavisāṇakappoti.

143. **Pāpaṁ sahāyaṁ parivajjayetha,**
Anatthadassiṁ visame niviṭṭhaṁ.
Sayaṁ na seve pasutaṁ pamattaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (3)

---

1. Makkhiyanā (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.

Pāpaṁ sahāyaṁ parivajjayethāti pāpasahāyo vuccati yo so sahāyo dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā samannāgato "natthi dinnaṁ, natthi yiṭṭhaṁ, natthi hutaṁ, natthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalaṁ vipāko, natthi ayaṁ loko, natthi paro loko, natthi mātā, natthi pitā, natthi sattā opapātikā, natthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā. Ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentī"ti. Ayaṁ pāpasahāyo, pāpaṁ sahayaṁ parivajjayethāti pāpaṁ sahāyaṁ vajjeyya parivajjeyyāti pāpaṁ sahāyaṁ parivajjayetha.

Anatthadassiṁ visame niviṭṭhanti anatthadassī vuccati yo so sahāyo dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā samannāgato "natthi dinnaṁ, natthi yiṭṭhaṁ -pa-. Ye imañca lokaṁ parañca lokaṁ sayaṁ abhiññā sacchikatvā pavedentī"ti. **Visame niviṭṭhan**ti visame kāyakamme niviṭṭhaṁ. Visame vacīkamme niviṭṭhaṁ. Visame manokamme niviṭṭhaṁ. Visame pāṇātipāte niviṭṭhaṁ. Visame adinnādāne niviṭṭhaṁ. Visame kāmesumicchācāre niviṭṭhaṁ. Visame musāvāde niviṭṭhaṁ. Visamāya pisuṇāya vācāya[1] niviṭṭhaṁ. Visamāya pharusāya vācāya[2] niviṭṭhaṁ. Visame samphappalāpe niviṭṭhaṁ. Visamāya abhijjhāya niviṭṭhaṁ. Visame byāpāde niviṭṭhaṁ. Visamāya micchādiṭṭhiyā niviṭṭhaṁ. Visamesu saṅkhāresu niviṭṭhaṁ. Visamesu pañcasu kāmaguṇesu niviṭṭhaṁ. Visamesu pañcasu nīvaraṇesu niviṭṭhaṁ viniviṭṭhaṁ sattaṁ allīnaṁ upagataṁ ajjhositaṁ adhimuttanti anatthadassiṁ visame niviṭṭhaṁ.

Sayaṁ na seve pasutaṁ pamattanti **pasutan**ti yopi kāme esati gavesati pariyesati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe pariyesati, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe pariyesati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe paṭilabhati, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paṭilabhati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe paribhuñjati, sadde. Gandhe. Rase.

---

1. Pisuṇavācāya (Ka)   2. Pharusavācāya (Ka)

Phoṭṭhabbe paribhuñjati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yathā kalahakārako kalahappasuto kammakārako kammappasuto gocare caranto gocarappasuto jhāyī jhānappasuto, evameva yo kāme esati gavesati pariyesati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe pariyesati -pa-. Yopi taṇhāvasena rūpe paṭilabhati -pa-. Yopi taṇhāvasena rūpe paribhuñjati, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paribhuñjati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. **Pamattan**ti pamādo vattabbo kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu kāmaguṇesu vā cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā nikkhittacchandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṁ anadhiṭṭhānaṁ ananuyogo, yo evarūpo mādo pamajjanā pamajjitattaṁ, ayaṁ vuccati pamādo.

Sayaṁ na seve pasutaṁ pamattanti pasutaṁ na seveyya pamattañca sayaṁ na seveyya sāmaṁ na seveyya na niseveyya na saṁseveyya na parisaṁseveyya na ācareyya na samācareyya na samādāya vatteyyāti sayaṁ na seve pasutaṁ pamattaṁ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Pāpaṁ sahāyaṁ parivajjayetha,
Anatthadassiṁ visame niviṭṭhaṁ.
Sayaṁ na seve pasutaṁ pamattaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

144. **Bahussutaṁ dhammadharaṁ bhajetha,**
Mittaṁ uḷāraṁ paṭibhānavantaṁ.
Aññāya atthāni vineyya kaṅkhaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (4)

Bahussutaṁ dhammadharaṁ bhajethāti bahussuto hoti mitto sutadharo sutasannicayo, ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyosānakalyāṇā sātthaṁ sabyañjanaṁ[1] kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā[2] vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. **Dhammadharan**ti dhammaṁ dhārentaṁ[3] Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ Gāthaṁ Udānaṁ Itivuttakaṁ Jātakaṁ Abbhutadhammaṁ Vedallaṁ. **Bahussutaṁ dhammadharaṁbhajethā**ti bahussutañca dhammadharañca mittaṁ bhajeyya saṁbhajeyya seveyya niseveyya saṁseveyya paṭiseveyyāti bahussutaṁ dhammadharaṁ bhajetha.

Mittaṁ uḷāraṁ paṭibhānavantanti uḷāro hoti mitto sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena. **Paṭibhānavantan**ti tayo paṭibhānavanto pariyattipaṭibhānavā paripucchāpaṭibhānavā adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā, idhekaccassa Buddhavacanaṁ pariyāputaṁ[4] hoti Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ Gāthā Udānaṁ Itivuttakaṁ Jātakaṁ Abbhutadhammaṁ Vedallaṁ, tassa pariyattiṁ nissāya paṭibhāti, ayaṁ pariyattipaṭibhānavā.

Katamo paripucchāpaṭibhānavā, idhekacco paripucchitopi hoti atthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭṭhāne ca, tassa paripucchaṁ nissāya paṭibhāti, ayaṁ paripucchāpaṭibhānavā.

Katamo adhigamapaṭibhānavā, idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmaññaphalāni catasso paṭisambhi dāyo cha abhiññāyo[5]. Tassa attho ñāto, dhammo ñāto, nirutti ñātā. Atthe ñāte attho paṭibhāti, dhamme ñāte dhammo paṭibhāti, niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāti, imesu tīsu ñāṇaṁ paṭibhānapaṭisambhidā. So Paccekasambuddho imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Paccekasambuddho

---

1. Satthā sabyañjanā (Syā) passa Ma 3. 62 piṭṭhe. 2. Dhatā (Syā) 3. Dhāreti (Ka)
4. Pariyāpuṭaṁ (Syā, Ka) passa Dī 3. 164piṭṭhe.
5. Chaḷabhiññāyo (Syā)

paṭibhānavā. Yassa pariyatti natthi paripucchā natthi adhigamo natthi, kiṁ tassa paṭibhāyissatīti mittaṁ uḷāraṁ paṭibhānavantaṁ.

Aññāya atthāni vineyya kaṅkhanti attatthaṁ aññāya paratthaṁ aññāya ubhayatthaṁ aññāya diṭṭhadhammikatthaṁ aññāya samparāyikatthaṁ aññāya paramatthaṁ aññāya abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā kaṅkhaṁ vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantīkareyya anabhāvaṁ gameyyāti aññāya atthāni vineyya kaṅkhaṁ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Bahussutaṁ dhammadharaṁ bhajetha,
Mittaṁ uḷāraṁ paṭibhānavantaṁ.
Aññāya atthāni vineyya kaṅkhaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

145. Khiḍḍaṁ ratiṁ[1] kāmasukhañca loke,
Analaṅkaritvā anapekkhamāno.
Vibhūsaṭṭhānā[2] virato saccavādī,
Eko care khaggavisāṇakappo. (5)

Khiḍḍaṁratiṁ kāmasukhañca loketi **khiḍḍā**ti dve khiḍḍā, kāyikā khiḍḍā ca vācasikā khiḍḍā ca -pa- ayaṁ kāyikā khiḍḍā -pa- ayaṁ vācasikā khiḍḍā. **Ratī**ti anukkaṇṭhitādhivacanametaṁ ratīti. **Kāmasukhan**ti vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā[3]—pañcime bhikkhave kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, sotaviññeyyā saddā -pa- ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, ime kho bhikkhave pañca kāmaguṇā. Yaṁ kho bhikkhave ime pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati kāmasukhaṁ. **Loke**ti manussaloketi khiḍḍaṁ ratiṁ kāmasukhañca loke.

---

1. Ratī (Syā) 2. Vibhūsanaṭṭhānā (Syā, Ka), vibhūsaṇaṭṭhānā (Sī-Ṭṭha)
3. Passa Ma 2. 233 piṭṭhe.

Analaṅkaritvā anapekkhamānoti khiḍḍañca ratiñca kāmasukhañca loke analaṅkaritvā anapekkho hutvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti analaṅkaritvā anapekkhamāno.

Vibhūsaṭṭhānā virato saccavādīti **vibhūsā**ti dve vibhūsā, atthi agārikavibhūsā[1], atthi anāgārikavibhūsā. Katamā agārikavibhūsā, kesā ca massū ca mālāgandhañca vilepanañca ābharaṇañca pilandhanañca vatthañca pārupanañca[2] veṭhanañca ucchādanaṁ parimaddanaṁ nhāpanaṁ sambāhanaṁ ādāsaṁ añjanaṁ mālāgandhavilepanaṁ mukhacuṇṇaṁ mukhalepanaṁ hatthabandhaṁ sikhābandhaṁ daṇḍaṁ nāḷikaṁ khaggaṁ chattaṁ citrupāhanaṁ uṇhīsaṁ maṇiṁ vāḷabījaniṁ odātāni vatthāni dīghadasāni iti vā, ayaṁ agārikavibhūsā.

Katamā anāgārikavibhūsā, cīvaramaṇḍanā pattamaṇḍanā senāsanamaṇḍanā imassa vā pūtikāyassa bāhirānaṁ vā parikkhārānaṁ maṇḍanā vibhūsanā keḷanā parikeḷanā gaddhikatā gaddhikattaṁ[3] capalatā[4] cāpalyaṁ, ayaṁ anāgārikavibhūsā.

Saccavādīti so Paccekasambuddho saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṁvādako lokassa vibhūsaṭṭhānā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti vibhūsaṭṭhānā virato saccavādī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Khiḍḍaṁ ratiṁ kāmasukhañca loke,
Analaṅkaritvā anapekkhamāno.
Vibhūsaṭṭhānā virato saccavādī,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

146. Puttañca dāraṁ pitarañca mātaraṁ,
Dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.
Hitvāna kāmāni yathodhikāni,
Eko care khaggavisāṇakappo. (6)

---

1. Agārikassa vibhūsā (Ka) evamuparipi.
2. Pasādhanañca (Syā), sayanāsanañca (Ka) 254 piṭṭhe natthi pāṭhanānattaṁ.
3. Gedhikatā gedhikattaṁ (Syā) passa Abhi 2. 365 piṭṭhe.
4. Capalanā (Syā)

Puttañca dāraṁ pitarañca mātaranti **puttā**ti cattāro puttā atrajo putto khettajo[1] putto dinnako putto antevāsiko putto. **Dārā** vuccanti bhariyāyo. **Pitā**ti yo so janako. **Mātā**ti yā sā janikāti puttañca dāraṁ pitarañca mātaraṁ.

Dhanāni dhaññāni ca bandhavānīti dhanāni vuccanti hiraññaṁ suvaṇṇaṁ muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṁ rajataṁ jātarūpaṁ lohitaṅgo[2] masāragallaṁ. Dhaññāni vuccanti pubbaṇṇaṁ aparaṇṇaṁ. **Pubbaṇṇaṁ** nāma sāli vīhi yavo godhumo kaṅgu varako kudrūsako[3]. **Aparaṇṇaṁ** nāma sūpeyyaṁ. **Bandhavānī**ti cattāro bandhavā ñātibandhavāpi bandhu gottabandhavāpi bandhu mittabandhavāpi bandhu sippabandhavāpi bandhūti dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.

Hitvāna kāmāni yathodhikānīti **kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Hitvāna kāmānī**ti vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāyā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvā. **Hitvāna kāmāni yathodhikānī**ti sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena ye kilesā pahīnā. Anāgāmimaggena ye kilesā pahīnā. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti hitvāna kāmāni yathodhikāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Puttañca dāraṁ pitarañca mātaraṁ,
Dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.
Hitvāna kāmāni yathodhikāni,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

---

1. Khetrajo (Syā, Ka) 2. Lohitako (?) 3. Kudrusako (Syā)

147. Saṅgo eso parittamettha sokhyaṁ,
Appassādo dukkhamettha bhiyyo.
Gaḷo eso iti ña tvā matimā[1],
Eko care khaggavisāṇakappo. (7)

Saṅgo eso parittamettha sokhyanti saṅgoti vā baḷisanti vā āmisanti vā lagganantī vā palibodhoti vā pañcannetaṁ kāmaguṇānaṁ adhivacanaṁ. **Parittamettha sokhyan**ti vuttaṁ hetaṁ Bhagavatā—“pañcime bhikkhave kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā -pa- kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, ime kho bhikkhave pañca kāmaguṇā. Yaṁ kho bhikkhave ime pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ, idaṁ vuccati kāmasukhaṁ. Appakaṁ etaṁ sukhaṁ, parittakaṁ etaṁ sukhaṁ, thokakaṁ etaṁ sukhaṁ, omakaṁ etaṁ sukhaṁ, lāmakaṁ etaṁ sukhaṁ, chatukkaṁ etaṁ sukhan”ti saṅgo eso parittamettha sokhyaṁ.

Appassādo dukkhamettha bhiyyoti appassādā kāmā vuttā Bhagavatā[2] bahudukkhā bahupāyāsā[3], ādīnavo ettha bhiyyo. Aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Maṁsapesūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Tiṇukkūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Aṅgārakāsūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Supinakūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Yācitakūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Rukkhaphalūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Asisūnūpamā kāmā vuttā Bhagavatā, sattisūlūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Sappasirūpamā kāmā vuttā Bhagavatā bahudukkhā bahupāyāsā. Ādīnavo ettha bhiyyoti appassādo dukkhamettha bhiyyo.

Gaḷo eso iti ña tvā matimāti gaḷoti vā baḷisanti vā āmisanti vā lagganantī vā bandhananti vā palibodhoti vā pañcannetaṁ kāmaguṇānaṁ adhivacanaṁ. **Itī**ti padasandhi padasaṁsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetaṁ itīti. **Matimā**ti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Gaḷo eso iti ña tvā matimā**ti matimā gaḷoti ña tvā baḷisanti ña tvā āmisanti

---

1. Mutīmā (Khu 1. 288 piṭṭhe). 2. Passa Ma 1. 185 piṭṭhe. 3. Bahūpāyāsā (Syā)

ñatvā laggananti ña tvā bandhananti ña tvā palibodhoti ña tvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvāti gaḷo eso iti ña tvā matimā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Saṅgo eso parittamettha sokhyaṁ,
Appassādo dukkhamettha bhiyyo.
Gaḷo eso iti ñatvā matimā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

148. **Sandālayitvāna saññojanāni,**
Jālaṁva bhetvā salilambucārī.
Aggīva daḍḍhaṁ anivattamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (8)

Sandālayitvāna saññojanānīti dasa saññojanāni, kāmarāgasaññojanaṁ paṭighasaññojanaṁ mānasaññojanaṁ diṭṭhisaññojanaṁ vicikicchāsaññojanaṁ sīlabbataparāmāsasaññojanaṁ bhavarāgasaññojanaṁ issāsaññojanaṁ macchariyasaññojanaṁ avijjāsaññojanaṁ. **Sandālayitvāna saññojanānī**ti dasa saññojanāni dālayitvā sandālayitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti sandālayitvāna saññojanāni.

Jālaṁva bhetvā salilambucārīti jālaṁ vuccati suttajālaṁ. Salilaṁ vuccati udakaṁ, ambucārī vuccati maccho, yathā maccho jālaṁ bhinditvā pabhinditvā dālayitvā padālayitvā sampadālayitvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, evameva dve jālā taṇhājālañca diṭṭhijālañca -pa- idaṁ taṇhājālaṁ -pa- idaṁ diṭṭhijālaṁ. Tassa Paccekasambuddhassa taṇhājālaṁ pahīnaṁ, diṭṭhijālaṁ paṭinissaṭṭhaṁ. Taṇhājālassa pahīnattā diṭṭhijālassa paṭinissaṭṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na sajjati, sadde na sajjati, gandhe na sajjati -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti jālaṁva bhetvā salilambucārī.

Aggīva daḍḍhaṁ anivattamānoti yathā aggi tiṇakaṭṭhupādānaṁ dahanto gacchati anivattanto, evameva tassa Paccekasambuddhassa sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena. Anāgāmimaggena. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti aggīva daḍḍhaṁ anivattamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sandālayitvāna saññojanāni,
Jālaṁva bhetvā salilambucārī.
Aggīva daḍḍhaṁ anivattamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

149. Okkhittacakkhu na ca pādalolo,
Guttindriyo rakkhitamānasāno.
Anavassuto apariḍayhamāno[1],
Eko care khaggavisāṇakappo. (9)

Okkhittacakkhu na ca pādaloloti kathaṁ khittacakkhu hoti. Idhekacco bhikkhu[2] cakkhulolo cakkhuloliyena samannāgato hoti, "adiṭṭhaṁ dakkhitabbaṁ, diṭṭhaṁ samatikkamitabban"ti ārāmena ārāmaṁ uyyānena uyyānaṁ gāmena gāmaṁ nigamena nigamaṁ nagarena nagaraṁ raṭṭhena raṭṭhaṁ janapadena janapadaṁ dīghacārikaṁ anavaṭṭhitacārikaṁ[3] anuyutto hoti rūpadassanāya, evaṁ khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṁ paviṭṭho vīthiṁ paṭipanno asaṁvuto gacchati, hatthiṁ olokento assaṁ olokento rathaṁ olokento pattiṁ olokento kumārake olokento kumārikāyo olokento itthiyo olokento purise olokento antarāpaṇaṁ olokento gharamukhāni olokento uddhaṁ olokento adho olokento disāvidisaṁ vipekkhamāno[4] gacchati, evampi khittacakkhu hoti.

---

1. Aparidayhamāno (Ka)
2. Natthi Syā-potthake, Khu 7. 285 piṭṭhe ca.
3. Anavatthacārikaṁ (Syā)
4. Pekkhamāno (Syā, Ka)

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṁ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ cakkhundriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya na paṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyaṁ, cakkhundriye na saṁvaraṁ āpajjati, evampi khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṁ visūkadassanaṁ anuyuttā viharanti. Seyyathidaṁ, naccaṁ gītaṁ vāditaṁ pekkhaṁ akkhānaṁ pāṇissaraṁ vetāḷaṁ kumbhathūṇaṁ sobhanakaṁ[1] caṇḍālaṁ vaṁsaṁ dhovanaṁ hatthiyuddhaṁ assayuddhaṁ mahiṁsayuddhaṁ[2] usabhayuddhaṁ ajayuddhaṁ meṇḍayuddhaṁ kukkuṭayuddhaṁ vaṭṭakayuddhaṁ daṇḍayuddhaṁ muṭṭhiyuddhaṁ nibbuddhaṁ uyyodhikaṁ balaggaṁ senābyūhaṁ anīkadassanaṁ iti vā, iti evarūpaṁ visūkadassanaṁ anuyutto hoti, evampi khittacakkhu hoti.

Kathaṁ okkhittacakkhu hoti. Idhekacco bhikkhu na cakkhulolo na cakkhuloliyena samannāgato hoti, "adiṭṭhaṁ dakkhitabbaṁ, diṭṭhaṁ samatikkamitabban"ti na ārāmena ārāmaṁ na uyyānena uyyānaṁ na gāmena gāmaṁ na nigamena nigamaṁ na nagarena nagaraṁ na raṭṭhena raṭṭhaṁ na janapadena janapadaṁ dīghacārikaṁ anavaṭṭhitacārīkaṁ anuyutto hoti rūpadassanāya, evaṁ okkhittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṁ paviṭṭho vīthiṁ paṭipanno saṁvuto gacchati, na hatthiṁ olokento na assaṁ olokento na rathaṁ olokento na pattiṁ olokento na kumārake olokento na kumārikāyo olokento na itthiyo olokento na purise olokento na antarāpaṇaṁ olokento na gharamukhāni olokento na uddhaṁ olokento na adho olokento na disāvidisaṁ vipekkhamāno gacchati, evampi okkhittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṁ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ cakkhundriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṁ, cakkhundriye saṁvaraṁ āpajjati, evampi okkhittacakkhu hoti.

---

1. Sobhanagarakaṁ (Syā), sobhanakaraṇaṁ (Ka)
2. Mahisayuddhaṁ (Syā)

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṁ visūkadassanaṁ anuyuttā viharanti. Seyyathidaṁ, naccaṁ gītaṁ vāditaṁ -pa- anīkadassanaṁ iti vā, iti evarūpā visūkadassanā paṭivirato, evampi okkhittacakkhu hoti.

Na ca pādalołoti kathaṁ pādalolo hoti. Idhekacco bhikkhu pādalolo pādaloliyena samannāgato hoti, ārāmena ārāmaṁ uyyānena uyyānaṁ gāmena gāmaṁ nigamena nigamaṁ nagarena nagaraṁ raṭṭhena raṭṭhaṁ janapadena janapadaṁ dīghacārikaṁ anavaṭṭhitacārikaṁ anuyutto hoti, evampi pādalolo hoti.

Atha vā bhikkhu antosaṁghārāme[1] pādalolo pādaloliyena samannāgato hoti, na atthahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṁ gacchati, vihārato vihāraṁ gacchati, aḍḍhayogato aḍḍhayogaṁ gacchati, pāsādato pāsādaṁ gacchati, hammiyato hammiyaṁ gacchati, guhato guhaṁ gacchati, leṇato leṇaṁ gacchati, kuṭiyā kuṭiṁ gacchati, kūṭāgārato kūṭāgāraṁ gacchati, aṭṭato aṭṭaṁ gacchati, māḷato māḷaṁ gacchati, uddaṇḍato uddaṇḍaṁ gacchati[2], upaṭṭhānasālato upaṭṭhānasālaṁ gacchati, maṇḍapato maṇḍapaṁ gacchati, rukkhamūlato rukkhamūlaṁ gacchati. Yattha vā pana bhikkhū nisīdanti vā gacchanti vā, tattha ekassa vā dutiyo hoti, dvinnaṁ vā tatiyo hoti, tiṇṇaṁ vā catuttho hoti, tattha bahuṁ samphappalāpaṁ palapati. Seyyathidaṁ, rājakathaṁ corakathaṁ -pa- itibhavābhavakathaṁ katheti, evampi pādalolo hoti.

Na ca pādaloloti so Paccekasambuddho pādaloliyā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā, paṭisallānārāmo hoti paṭisallānarato ajjhattaṁ cetosamathamanuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṁ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarukoti okkhittacakkhu na ca pādalolo.

---

1. Antopi saṁghārāme (Ka)
2. Uddaṇḍaṁ gacchati, uddhositato uddhositaṁ gacchati (Syā) passa Khu 7. 51 piṭṭhe.

Guttindriyo rakkhitamānasānoti **guttindriyo**ti so Paccekasambuddho cakkhunā rūpaṁ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ cakkhundriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṁ, cakkhundriye saṁvaraṁ āpajjati, sotena saddaṁ sutvā -pa- ghānena gandhaṁ ghāyitvā. Jivhāya rasaṁ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṁ phusitvā. Manasā dhammaṁ viññāya na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenaṁ manindriyaṁ asaṁvutaṁ viharantaṁ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṁ, tassa saṁvarāya paṭipajjati, rakkhati manindriyaṁ, manindriye saṁvaraṁ āpajjatīti guttindriyo. **Rakkhitamānasāno**ti gopitamānasānoti guttindriyo rakkhitamānasāno.

Anavassuto pariḍayhamānoti vuttaṁ hetaṁ āyasmatā Mahāmoggallānena—avassutapariyāyañca[1] vo āvuso desessāmi anavassutapariyāyañca, taṁ suṇātha sādhukaṁ manasikarotha, bhāsissāmīti. "Evamāvuso"ti kho te bhikkhū āyasmato mahāmoggallānassa paccassosuṁ. Āyasmā Mahāmoggallāno[2] etadavoca—

Kathañcāvuso avassuto hoti, idhāvuso bhikkhu cakkhunā rūpaṁ disvā piyarūpe rūpe adhimuccati, appiyarūpe rūpe byāpajjati, anupaṭṭhitakāyassati[3] ca viharati parittacetaso, tañca cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, yatthassa[4] te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya piyarūpe dhamme adhimuccati, appiyarūpe dhamme byāpajjati, anupaṭṭhitakāyassati ca viharati parittacetaso, tañca cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ yathābhūtaṁ nappajānāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Ayaṁ vuccatāvuso bhikkhu avassuto cakkhuviññeyyesu rūpesu -pa- avassuto manoviññeyyesu dhammesu evaṁvihāriṁ cāvuso bhikkhuṁ cakkhuto cepi naṁ māro upasaṅkamati, labhetheva[5] māro

---

1. Passa Saṁ 2. 390 piṭṭhe.
2. Mahāmoggalāno (Ka)
3. Anupaṭṭhitakāyasati (Syā, Ka)
4. Tattha ye (Ka) Saṁ 2. 390 piṭṭhe.
5. Labhateva (Syā, Ka) evamuparipi.

otāraṁ, labhetha[1] māro ārammaṇaṁ. Sotato cepi naṁ -pa-. Manato cepi naṁ māro upasaṅkamati, labhetheva māro otāraṁ, labhetha māro ārammaṇaṁ.

Seyyathāpi āvuso naḷāgāraṁ vā tiṇāgāraṁ vā sukkhaṁ koḷāpaṁ[2] terovassikaṁ. Puratthimāya cepi naṁ disāya puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, labhetheva aggi otāraṁ, lebhetha aggi ārammaṇaṁ. Pacchimāya cepi naṁ disāya -pa-. Uttarāya cepi naṁ disāya. Dakkhiṇāya cepi naṁ disāya. Heṭṭhimato[3] cepi naṁ disāya. Uparimato[4] cepi naṁ disāya. Yato kutoci cepi naṁ puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, labhetheva aggi otāraṁ. Labhetha aggi ārammaṇaṁ. Evameva kho āvuso evaṁvihāriṁ bhikkhuṁ cakkhuto cepi naṁ māro upasaṅkamati. Labhetheva māro otāraṁ, labhetha māro ārammaṇaṁ. Sotato cepi naṁ -pa-. Manato cepi naṁ māro upasaṅkamati, labhetheva māro otāraṁ, labhetha māro ārammaṇaṁ.

Evaṁvihāriṁ cāvuso bhikkhuṁ rūpā adhibhaṁsu[5], na bhikkhu rūpe adhibhosi. Saddā bhikkhuṁ adhibhaṁsu, na bhikkhu sadde adhibhosi. Gandhā bhikkhuṁ adhibhaṁsu, na bhikkhu gandhe adhibhosi. Rasā bhikkhuṁ adhibhaṁsu, na bhikkhu rase adhibhosi. Phoṭṭhabbā bhikkhuṁ adhibhaṁsu, na bhikkhu phoṭṭhabbe adhibhosi. Dhammā bhikkhuṁ adhibhaṁsu, na bhikkhu dhamme adhibhosi. Ayaṁ vuccatāvuso bhikkhu rūpādhibhūto saddādhibhūto gandhādhibhūto rasādhibhūto phoṭṭhabbādhibhūto dhammādhibhūto adhibhūto anadhibhū, adhibhaṁsu naṁ pāpakā akusalā dhammā saṁkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiṁ jātijarāmaraṇiyā, evaṁ kho āvuso avassuto hoti.

Kathañcāvuso anavassuto hoti. Idhāvuso bhikkhu cakkhunā rūpaṁ disvā piyarūpe rūpe nādhimuccati, appiyarūpe rūpe na byāpajjati, upaṭṭhitakāyassati ca viharati appamāṇacetaso. Tañca cetovimuttiṁ

---

1. Labhati (Syā, Ka) evamuparipi.
2. Kolāpaṁ (Syā) Saṁ 2. 391 piṭṭhepi.
3. Pacchato (Syā), heṭṭhimāya (Ka)
4. Uparito (Syā), uparimāya (Ka)
5. Abhibhaviṁsu (Syā), abhibhaṁsu (Ka) evamuparipi.

paññāvimuttiṁ yathābhūtaṁ pajānāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Sotena saddaṁ sutvā -pa-. Manasā dhammaṁ viññāya piyarūpe dhamme nādhimuccati, appiyarūpe dhamme na byāpajjati, upaṭṭhitakāyassati ca viharati appamāṇacetaso. Tañca cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ yathābhūtaṁ pajānāti. Yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Ayaṁ vuccatāvuso bhikkhu anavassuto cakkhuviññeyyesu rūpesu -pa- anavassuto manoviññeyyesu dhammesu. Evaṁvihāriṁ cāvuso bhikkhuṁ cakkhuto cepi naṁ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṁ, na labhetha māro ārammaṇaṁ. Sotato cepi naṁ -pa-. Manato cepi naṁ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṁ, na labhetha māro ārammaṇaṁ.

Seyyathāpi āvuso kūṭāgārā vā kūṭāgārasālā[1] vā bahalamattikā addāvalepanā[2]. Puratthimāya cepi naṁ disāya puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, neva labhetha aggi otāraṁ, na labhetha aggi ārammaṇaṁ. Pacchimāya cepi naṁ disāya. Uttarāya cepi naṁ disāya. Dakkhiṇāya cepi naṁ disāya. Heṭṭhimato cepi naṁ disāya. Uparimato cepi naṁ disāya. Yato kutoci cepi naṁ puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, neva labhetha aggi otāraṁ, na labhetha aggi ārammaṇaṁ. Evameva kho āvuso evaṁvihāriṁ bhikkhuṁ cakkhuto cepi naṁ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṁ, na labhetha māro ārammaṇaṁ. Sotato cepi naṁ -pa-. Manato cepi naṁ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṁ, na labhetha māro ārammaṇaṁ.

Evaṁvihārī cāvuso bhikkhu rūpe adhibhosi[3], na rūpā bhikkhuṁ adhibhaṁsu. Sadde bhikkhu adhibhosi, na saddā bhikkhuṁ adhibhaṁsu. Gandhe bhikkhu adhibhosi, na gandhā bhikkhuṁ adhibhaṁsu. Rase bhikkhu adhibhosi, na rasā bhikkhuṁ adhibhaṁsu. Phoṭṭhabbe bhikkhu adhibhosi, na phoṭṭhabbā bhikkhuṁ adhibhaṁsu. Dhamme bhikkhu adhibhosi, na dhammā bhikkhuṁ adhibhaṁsu. Ayaṁ

1. Santhāgārasālā (Syā) passa Saṁ 2. 392 piṭṭhe. 2. Allāvalepanā (Syā)
3. Abhibhaviṁsu (Syā), abhibhosi (Ka) passa Saṁ 2. 392 piṭṭhe.

vuccatāvuso bhikkhu rūpādhibhū saddādhibhū gandhādhibhū rasādhibhū phoṭṭhabbādhibhū dhammādhibhū adhibhū anadhibhūto[1] adhibhosi te pāpake akusale dhamme saṁkilesike ponobhavike sadare dukkhavipāke āyatiṁ jātijarāmaraṇiye. Evaṁ kho āvuso anavassuto hotīti anavassuto.

Apariḍayhamānoti rāgajena pariḷāhena apariḍayhamāno, dosajena pariḷāhena apariḍayhamāno, mohajena pariḷāhena apariḍayhamānoti anavassuto apariḍayhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Okkhittacakkhu na ca pādalolo,
Guttindriyo rakkhitamānasāno.
Anavassuto apariḍayhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

150. **Ohārayitvā gihibyañjanāni,**
Sañchannapatto yathā pārichattako.
Kāsāyavattho abhinikkhamitvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (10)

Ohārayitvā gihibyañjanānīti gihibyañjanāni vuccanti kesā ca massū ca -pa- dīghadasāni iti vā. **Ohārayitvā gihibyañjanānī**ti gihibyañjanāni oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭippassambhitvāti ohārayitvā gihibyañjanāni.

Sañchannapatto yathā pārichattakoti yathā so pāricchattako koviḷāro bahalapattapalāso[2] sandacchāyo[3]. Evameva so Paccekasambuddho paripuṇṇapattacīvaradharoti sañchannapatto yathā pārichattako.

---

1. Anabhibhūto kehi ci kilesehi (Ka) passa Saṁ 2. 392 piṭṭhe.
2. Sākhapattapalāso (Ka)
3. Saṇḍacchāyo (Syā), santacchāyo (Ka) passa Ma 1. 108 piṭṭhe.

Kāsāyavattho abhinikkhamitvāti so Paccekasambuddho sabbaṁ gharāvāsapalibodhaṁ chinditvā puttadārapalibodhaṁ chinditvā ñātipalibodhaṁ chinditvā mittāmaccapalibodhaṁ chinditvā sannidhipalibodhaṁ chinditvā kesamassuṁ ohāretvā[1] kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṁ pabbajitvā akiñcanabhāvaṁ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti kāsāyavattho abhinikkhamitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Ohārayitvā gihibyañjanāni,
Sañchannapatto yathā pārichattako.
Kāsāyavattho abhinikkhamitvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

151. Rasesu gedhaṁ akaraṁ alolo,
Anaññaposī sapadānacārī.
Kule kule appaṭibaddhacitto,
Eko care khaggavisāṇakappo. (11)

Rasesu gedhaṁ akaraṁ aloloti **raso**ti mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso ambilaṁ madhuraṁ tittakaṁ kaṭukaṁ loṇikaṁ khārikaṁ lambikaṁ[2] kasāvo sādu asādu sītaṁ uṇhaṁ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasagiddhā, te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti, te ambilaṁ labhitvā anambilaṁ pariyesanti, anambilaṁ labhitvā ambilaṁ pariyesanti, madhuraṁ labhitvā amadhuraṁ pariyesanti, amadhuraṁ labhitvā madhuraṁ pariyesanti, tittakaṁ labhitvā atittakaṁ pariyesanti, atikkakaṁ labhitvā tittakaṁ pariyesanti, kaṭukaṁ labhitvā akaṭukaṁ pariyesanti, akaṭukaṁ labhitvā kaṭukaṁ pariyesanti, loṇikaṁ labhitvā aloṇikaṁ pariyesanti, aloṇikaṁ labhitvā loṇikaṁ pariyesanti, khārikaṁ labhitvā akhārikaṁ pariyesanti, akhārikaṁ labhitvā khārikaṁ pariyesanti, kasāvaṁ labhitvā akasāvaṁ pariyesanti, akasāvaṁ labhitvā kasāvaṁ pariyesanti, lambikaṁ labhitvā alambikaṁ pariyesanti, alambikaṁ labhitvā lambikaṁ pariyesanti, sādhuṁ labhitvā asāduṁ pariyesanti, asāduṁ

1. Ohārayitvā (Syā, Ka) 2. Lambilaṁ (Syā, Ka) passa Āyatanavibhaṅge 73 piṭṭhe.

labhitvā sāduṁ pariyesanti, sītaṁ labhitvā uṇhaṁ pariyesanti, uṇhaṁ labhitvā sītaṁ pariyesanti. Te yaṁ yaṁ labhanti tena tena na tussanti, aparāparaṁ pariyesanti manāpikesu rasesu rattā giddhā gathitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Sā rasataṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādammo, tasmā so Paccekasambuddho paṭisaṅkhā yoniso āhāraṁ āhāreti "neva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā, yāpanāya, vihiṁsūparatiyā, brahmacariyānuggahāya, iti purāṇañca vedanaṁ paṭihaṅkhāmi, navañca vedanaṁ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā"ti.

Yathā vaṇaṁ ālimpeyya yāvadeva āruhaṇatthāya[1], yathā vā akkhaṁ abbhañjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya, yathā puttamaṁsaṁ āhāraṁ āhāreyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya. Evameva so Paccekasambuddho paṭisaṅkhā yoniso āhāraṁ āhāreti "neva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā, yāpanāya, vihiṁsūparatiyā, brahmacariyānuggahāya, iti purāṇañca vedanaṁ paṭihaṅkhāmi, navañca vedanaṁ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā"ti. Rasataṇhāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti rasesu gedhaṁ akaraṁ.

Aloloti **loluppaṁ** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. Sā loluppā taṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā, tasmā Paccekasambuddho aloloti rasesu gedhaṁ akaraṁ alolo.

Anaññaposī sapadānacārīti **anaññaposī**ti so Paccekasambuddho attānaññeva poseti na paranti.

---

1. Ropanatthāya (Syā)

Anaññaposi'maññātaṁ, dantaṁ sāre patiṭṭhitaṁ[1].
Khīṇāsavaṁ vantadosaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇanti.

Anaññaposī sapadānacārīti so Paccekasambuddho pubbaṇhasamayaṁ[2] nivāsetvā pattacīvaramādāya gāmaṁ vā nigamaṁ vā piṇḍāya pavisati, rakkhiteneva kāyena rakkhitāya vācāya rakkhitena cittena upaṭṭhitāya satiyā saṁvutehi indriyehi okkhittacakkhu iriyāpathasampanno kulā kulaṁ anatikkamanto piṇḍāya caratīti anaññaposī sapadānacārī.

Kule kule appaṭibaddhacittoti dvīhi kāraṇehi paṭibaddhacitto hoti, attānaṁ vā nīcaṁ ṭhapento paraṁ uccaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, attānaṁ vā uccaṁ ṭhapento paraṁ nīcaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti. Kathaṁ attānaṁ nīcaṁ ṭhapento paraṁ uccaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, tumhe me bahūpakārā, ahaṁ tumhe nissāya labhāmi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ. Yampi me aññe dātuṁ vā kātuṁ vā maññanti tumhe nissāya tumhe passantā. Yampi me porāṇaṁ mātāpettikaṁ nāmagottaṁ, tampi me antarahitaṁ tumhehi ahaṁ ñāyāmi "asukassa kulupako, asukāya kulupako"ti, evaṁ attānaṁ nīcaṁ ṭhapento paraṁ uccaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kathaṁ attānaṁ uccaṁ ṭhapento paraṁ nīcaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, ahaṁ tumhākaṁ bahūpakāro, tumhe maṁ āgamma Buddhaṁ saraṇaṁ gatā, dhammaṁ saraṇaṁ gatā, saṁghaṁ saraṇaṁ gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā. Tumhākaṁ ahaṁ uddesaṁ demi, paripucchaṁ demi, uposathaṁ ācikkhāmi, navakammaṁ adhiṭṭhāmi. Atha ca pana tumhe maṁ ujjhitvā aññe sakkarotha garuṁ karotha mānetha pūjethāti evaṁ attānaṁ uccaṁ ṭhapento paraṁ nīcaṁ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kule kule appaṭibaddhacittoti so Paccekasambuddho kulapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, gaṇapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, āvāsapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, cīvarapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, piṇḍapātapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti,

---

1. Sāresu supatiṭṭhitaṁ (Syā, Ka) passa Khu 1. 81 piṭṭhe. 2. Pubbanhasamayaṁ (Ka)

senāsanapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena appaṭibaddhacitto hotīti kule kule appaṭibaddhacitto hoti, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Rasesu gedhaṁ akaraṁ alolo,
Anaññaposī sapadānacārī.
Kule kule appaṭibaddhacitto,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Tatiyo vaggo.

Catutthavagga

152. **Pahāya pañcāvaraṇāni cetaso,**
Upakkilese byapanujja sabbe.
Anissito chetva[1] sinehadosaṁ[2],
Eko care khaggavisāṇakappo. (1)

Pahāya pañcāvaraṇāni cetasoti so Paccekasambuddho kāmacchandanīvaraṇaṁ pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvā, byāpādanīvaraṇaṁ. Thinamiddhanīvaraṇaṁ. Uddhaccakukkuccanīvaraṇaṁ. Vicikicchānīvaraṇaṁ pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvā, vivicceva kāmehi, vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharatīti pahāya pañcāvaraṇāni cetaso.

Upakkilese byapanujja sabbeti rāgo cittassa upakkileso, doso cittassa upakkileso, moho cittassa upakkileso, kodho. Upanāho -pa- Sabbākusalābhisaṅkhārā cittassa upakkilesā. **Upakkilese byapanujja sabbe**ti sabbe cittassa upakkilese byapanujja panuditvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti upakkilese byapanujja sabbe.

---

1. Chetvā (Syā, Ka) 2. Snehadosaṁ (Syā, Ka)

Anissito chetva sinehadosanti **anissito**ti dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṁ taṇhānissayo -pa- ayaṁ diṭṭhinissayo. **Sineho**ti dve snehā taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca -pa- ayaṁ taṇhāsneho -pa- ayaṁ diṭṭhisneho. **Doso**ti yo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṁ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṁ doso dussanā dussitattaṁ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṁ caṇḍikkaṁ asuropo anattamanatā cittassa. **Anissito chetva sinehadosan**ti so Paccekasambuddho taṇhāsnehañca diṭṭhisnehañca dosañca chetvā ucchinditvā samucchinditvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvā cakkhuṁ anissito, sotaṁ anissito -pa-. diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti anissito chetva sinehadosaṁ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Pahāya pañcāvaraṇāni cetaso,
Upakkilese byapanujja sabbe.
Anissito chetva sinehadosaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

153. **Vipiṭṭhikatvāna sukhaṁ dukhañca,**
Pubbeva ca somanassadomanassaṁ.
Laddhānupekkhaṁ samathaṁ visuddhaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (2)

Vipiṭṭhikatvāna sukhaṁ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassanti so Paccekasambuddho sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhāsatipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharatīti vipiṭṭhikatvāna sukhaṁ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassaṁ.

Laddhānupekkhaṁ samathaṁ visuddhanti **upekkhā**ti yā catutthajjhāne upekkhā upekkhanā ajjhupekkhanā cittasamatā cittappassaddhatā[1] majjhattatā cittassa. **Samatho**ti yā cittassa ṭhiti saṇṭhiti avaṭṭhiti avisāhāro[2] avikkhepo avisāhaṭamānasatā[3] samatho samādhindriyaṁ samādhibalaṁ sammāsamādhi, catutthajjhāne upekkhā ca samatho ca suddhā honti visuddhā pariyodātā anaṅgaṇā vigatūpakkilesā mudubhūtā kammaniyā ṭhitā āneñjappattā. **Laddhānupekkhaṁ samathaṁ visuddhan**ti catutthajjhānaṁ upekkhañca samathañca laddhā labhitvā vinditvā paṭilabhitvāti laddhānupekkhaṁ samathaṁ visuddhaṁ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Vipiṭṭhikatvāna sukhaṁ dukhañca,
Pubbeva ca somanassadomanassaṁ.
Laddhānupekkhaṁ samathaṁ visuddhaṁ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

154. Āraddhaviriyo paramatthapattiyā,
Alīnacitto akusītavutti.
Daḷhanikkamo thāmabalūpapanno,
Eko care khaggavisāṇakappo.(3)

Āraddhaviriyo paramattapattiyāti **paramatthaṁ** vuccati amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. Paramatthassa pattiyā lābhāya paṭilābhāya adhigamāya phassanāya sacchikiriyāya āraddhavīriyo viharati, akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya kusalānaṁ dhammānaṁ sampadāya thāmavā[4] daḷhaparakkamo anikkhittadhuro kusalesu dhammesūti āraddhaviriyo paramatthapattiyā.

Alīnacitto akusītavuttīti so Paccekasambuddho anuppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ anuppādāya chandaṁ janeti vāyamati, vīriyaṁ ārabhati, cittaṁ paggaṇhāti padahati. Uppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya -pa-. Anuppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ uppādāya -pa-. Uppannānaṁ

---

1. Cittavisaṭatā (Ka) passa Khu 7. 402 piṭṭhe.
2. Avisaṁhāro (Ka) passa Abhi 1. 19 piṭṭhe.
3. Avisaṁhaṭamānasatā (Ka)
4. Thāmasā (Ka)

kusalānaṁ dhammānaṁ ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā[1] chandaṁ janeti vāyamati, vīriyaṁ ārabhati, cittaṁ paggaṇhāti padahatīti, evaṁ alīnacitto akusītavutti.

Atha vā "kāmaṁ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatu[2], sarīre upasussatu maṁsalohitaṁ. Yaṁ taṁ purisathāmena purisabalena purisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṁ, na taṁ apāpuṇitvā vīriyassa saṇṭhānaṁ[3] bhavissatī"ti cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

"Nāsissaṁ na pivissāmi, vihārato na nikkhame.
Napi passaṁ nipātessaṁ, taṇhāsalle anūhate"ti.

Cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

"Na tāvāhaṁ imaṁ pallaṅkaṁ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṁ vimuccissatī"ti cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.a tāvāhaṁ imamhā āsanā vuṭṭhahissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṁ vimuccissātī"ti cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

"Na tāvāhaṁ imamhā caṅkamā orohissāmi. Vihārā nikkhamissāmi. Aḍḍhayogā nikkhamissāmi. Pāsādā nikkhamissāmi. Hammiyā nikkhamissāmi. Guhāya nikkhamissāmi. Leṇā nikkhamissāmi. Kuṭiyā nikkhamissāmi. Kūṭāgārā nikkhamissāmi. Aṭṭā nikkhamissāmi. Māḷā nikkhamissāmi. Uddaṇḍā nikkhamissāmi. Upaṭṭhānasālāya nikkhamissāmi. Maṇḍapā nikkhamissāmi. Rukkhamūlā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṁ vimuccissatī"ti cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

"Imasmiṁ yeva pubbaṇhasamaye[4] ariyadhammaṁ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmīti cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti. Imasmiṁ yeva majjhanhikasamaye -pa-.

---

1. Bhāvanāpāripūriyā (Syā)
2. Avasussatu (Syā) Ma 2. 146 piṭṭhe; Saṁ 1. 267 piṭṭhe ca passitabbaṁ.
3. Viriyassa ṭhānaṁ (Syā)
4. Pubbaṇhasamayaṁ (Ka) Khu 7. 51 piṭṭhepi.

Sāyanhasamaye. Purebhattaṁ. Pacchābhattaṁ. Purimayāmaṁ. Majjhimayāmaṁ. Pacchimayāmaṁ. Kāḷe. Juṇhe. Vasse. Hemante. Gimhe. Purime vayokhandhe. Majjhime vayokhandhe. Pacchime vayokhandhe ariyadhammaṁ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmī”ti cittaṁ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

Daḷhanikkamo thāmabalūpapannoti so Paccekasambuddho daḷhasamādāno ahosi kusalesu dhammesu avaṭṭhitasamādāno kāyasucarite vacīsucarite manosucarite dānasaṁvibhāge sīlasamādāne uposathupavāse matteyyatāya[1] petteyyatāya sāmaññatāya brahmaññatāya kulejeṭṭhāpacāyitāya aññataraññataresu adhikusalesu dhammesūti daḷhanikkamo. **Thāmabalūpapanno**ti so Paccekasambuddho thāmena ca balena ca vīriyena ca parakkamena ca paññāya ca upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgatoti daḷhanikkamo thāmabalūpapanno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Āraddhaviriyo paramatthapattiyā,
Alīnacitto akusītavutti.
Daḷhanikkamo thāmabalūpapanno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

155. **Paṭisallānaṁ jhānamariñcamāno,**
Dhammesu niccaṁ anudhammacārī.
Ādīnavaṁ sammasitā bhavesu,
Eko care khaggavisāṇakappo. (4)

Paṭisallānaṁ jhānamariñcamānoti so Paccekasambuddho paṭisallānārāmo hoti paṭisallānarato ajjhattaṁ cetosamathamanuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṁ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarukoti paṭisallānaṁ. **Jhānamariñcamāno**ti so Paccekasambuddho dvīhi kāraṇehi jhānaṁ na riñcati anuppannassa vā paṭhamassa jhānassa uppādāya yutto payutto

1. Metteyyatāya (Syā, Ka) Moggallānabyākaraṇe 4. 39 suttaṁ oloketabbaṁ.

saṁyutto āyutto samāyutto, anuppannassa vā dutiyassa jhānassa. Anuppannassa vā tatiyassa jhānassa. Anuppannassa vā catutthassa jhānassa uppādāya yutto payutto saṁyutto āyutto samāyuttoti evampi jhānaṁ na riñcati.

Atha vā uppannaṁ vā paṭhamaṁ jhānaṁ āsevati bhāveti bahulīkaroti, uppannaṁ vā dutiyaṁ jhānaṁ. Uppannaṁ vā tatiyaṁ jhānaṁ. Uppannaṁ vā catutthaṁ jhānaṁ āsevati bhāveti bahulīkaroti, evampi jhānaṁ na riñcatīti paṭisallānaṁ jhānamariñcamāno.

Dhammesu niccaṁ anudhammacārīti dhammā vuccanti cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Katame anudhammā, sammāpaṭipadā apaccanīkapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṁ, ime vuccanti anudhammā. **Dhammesu niccaṁ anudhammacārī**ti dhammesu niccakālaṁ dhuvakālaṁ satataṁ samitaṁ avokiṇṇaṁ poṅkhānupoṅkhaṁ udakūmikajātaṁ[1] avīci santati sahitaṁ phassitaṁ purebhattaṁ pacchābhattaṁ purimayāmaṁ majjhimayāmaṁ pacchimayāmaṁ kāḷe juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti dhammesu niccaṁ anudhammacārī.

Ādīnavaṁ sammasitā bhavesūti "sabbe saṅkhārā aniccā"ti ādīnavaṁ sammasitā bhavesu, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti. "Sabbe dhammā anattā"ti -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti ādīnavaṁ sammasitā bhavesūti ādīnavaṁ sammasitā bhavesu, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Paṭisallānaṁ jhānamariñcamāno,
Dhammesu niccaṁ anudhammacārī.
Ādīnavaṁ sammasitā bhavesu,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

1. Udakummijātaṁ (Syā), udakummikajātaṁ (Ka) 43 piṭṭhepi.

156. Taṇhakkhayaṁ patthayamappamatto,
Aneḷamūgo[1] sutavā satīmā.
Saṅkhātadhammo niyato padhānavā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (5)

Taṇhakkhayaṁ patthayamappamattoti **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Taṇhakkhayan**ti rāgakkhayaṁ dosakkhayaṁ mohakkhayaṁ gatikkhayaṁ upapattikkhayaṁ paṭisandhikkhayaṁ bhavakkhayaṁ saṁsārakkhayaṁ vaṭṭakkhayaṁ patthayanto icchanto sādiyanto pihayanto abhijappantoti taṇhakkhayaṁ patthayaṁ. **Appamatto**ti so Paccekasambuddho sakkaccakārī sātaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesūti taṇhakkhayaṁ patthayamappamatto.

Aneḷamūgo sutavā satīmāti **aneḷamūgo**ti so Paccekasambuddho paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Sutavā**ti so Paccekasambuddho bahussuto hoti sutadharo sutasanniccayo, ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyosānakalyāṇā sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. **Satīmā**ti so Paccekasambuddho satimā hoti paramena satinepakkena samannāgatattā cirakatampi cirabhāsitampi saritā anussaritāti aneḷamūgo sutavā satīmā.

Saṅkhātadhammo niyato padhānavāti saṅkhātadhammo vuccati ñāṇaṁ. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Saṅkhātadhammo**ti so Paccekasambuddho saṅkhātadhammo ñātadhammo tulitadhammo tīritadhammo vibhūtadhammo vibhāvitadhammo "sabbe saṅkhārā aniccā"ti saṅkhātadhammo -pa-. "Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhamman"ti saṅkhātadhammo ñātadhammo tulitadhammo tīritadhammo vibhūtadhammo vibhāvitadhammo. Atha vā tassa Paccekasambuddhassa ca khandhā saṁkhittā, dhātuyo saṁkhittā, āyatanāni saṁkhittāni, gatiyo saṁkhittā, upapattiyo saṁkhittā, paṭisandhiyo saṁkhittā, bhavā saṁkhittā, saṁsārā saṁkhittā, vaṭṭā saṁkhittā. Atha vā so Paccekasambuddho khandhapariyante ṭhito,

---

1. Anelamūgo (Syā, Ka)

dhātupariyante ṭhito, āyatanapariyante ṭhito, gatipariyante ṭhito, upapattipariyante ṭhito, paṭisandhipariyante ṭhito, bhavapariyante ṭhito, saṁsārapariyante ṭhito, vaṭṭapariyante ṭhito, saṅkhārapariyante ṭhito, antimabhave[1] ṭhito, antimasamussaye ṭhito antimadehadharo Paccekasambuddho.

Tassāyaṁ pacchimako bhavo, carimoyaṁ samussayo.
Jātimaraṇasaṁsāro[2], natthi tassa punabbhavoti.

Taṁkāraṇā Paccekasambuddho saṅkhātadhammo. **Niyato**ti niyāmā vuccanti cattāro ariyamaggā. Catūhi ariyamaggehi samannāgatoti niyato, niyāmaṁ patto sampatto adhigato phassito sacchikato patto niyāmaṁ. **Padhānavā**ti padhānaṁ vuccati vīriyaṁ, so cetaso vīriyārambho nikkamo parakkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussoḷhī thāmo dhiti asithilaparakkamo anikkhittacchandatā anikkhittadhuratā dhurasampaggāho vīriyaṁ vīriyindriyaṁ vīriyabalaṁ sammāvāyāmo. So Paccekasambuddho iminā padhānena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā so Paccekasambuddho padhānavāti saṅkhātadhammo niyato padhānavā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Taṇhakkhayaṁ patthayamappamatto,
Aneḷamūgo sutavā satīmā.
Saṅkhātadhammo niyato padhānavā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

157. Sīhova saddesu asantasanto,
Vātova jālamhi asajjamāno.
Padumaṁva toyena alimpamāno[3],
Eko care khaggavisāṇakappo. (6)

Sīhova saddesu asantasantoti yathā sīho migarājā saddesu asantāsī aparisantāsī anutrāsī anubbiggo anussaṅkī[4]

---

1. Antime bhave (Ka) 86 piṭṭhepi.
2. Jātijarāmaraṇasaṁsāro (Syā) evamīdisesu ṭhānesu.
3. Alippamāno Khu 1. 290 piṭṭhe.
4. Anussukī (Syā)

anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī. Paccekasambuddhopi saddesu asantāsī aparisantāsī anutrāsī anubbiggo anussaṅkī anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁso viharatīti sīhova saddesu asantasanto.

Vātova jālamhi asajjamānoti **vāto**ti puratthimāvātā pacchimā vātā uttārā vātā dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā vātā verambhavātā pakkhavātā[1] supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā vidhūpanavātā. Jālaṁ vuccati suttajālaṁ. Yathā vāto jālamhi na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati, evameva dve jālā taṇhājālañca diṭṭhijālañca -pa- idaṁ taṇhājālaṁ -pa- idaṁ diṭṭhijālaṁ. Tassa Paccekasambuddhassa taṇhājālaṁ pahīnaṁ, diṭṭhijālaṁ paṭinissaṭṭhaṁ, taṇhājālassa pahīnattā diṭṭhijālassa paṭinissaṭṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na sajjati, sadde na sajjati -pa- Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti vātova jālamhi asajjamāno.

Padumaṁva toyena alimpamānoti padumaṁ vuccati padumapupphaṁ. Toyaṁ vuccati udakaṁ. Yathā padumapupphaṁ toyena na lippati na palippati na upalippati, alittaṁ apalittaṁ anupalittaṁ, evameva dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa- ayaṁ taṇhālepo -pa- ayaṁ diṭṭhilepo. Tassa Paccekasambuddhassa taṇhālepo pahīno, diṭṭhilepo paṭinissaṭṭho, taṇhālepassa pahīnattā diṭṭhilepassa paṭinissaṭṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na limpati, sadde na limpati -pa- Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na limpati na palimpati na upalimpati, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti padumaṁva toyena alimpamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

---

1. Pakkhivātā (Syā) 109, 266 piṭṭhe, natthi pāṭhanānattaṁ.

Sīhova saddesu asantasanto,
Vātova jālamhi asajjamāno.
Padumaṁva toyena alimpamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

158. Sīho yathā dāṭhabalī pasayha,
Rājā migānaṁ abhibhuyya cārī.
Sevetha pantāni senāsanāni,
Eko care khaggavisāṇakappo. (7)

Sīho yathā dāṭhabalī pasayha, rājā migānaṁ abhibhuyya cārīti yathā sīho migarājā dāṭhabalī dāṭhāvudho sabbe tiracchānagate pāṇe abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, Paccekasambuddhopi paññābalī paññāvudho sabbapāṇabhūte puggale paññāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti sīho yathā dāṭhabalī pasayha, rājā migānaṁ abhibhuyya cārī.

Sevetha pantāni senāsanānīti yathā sīho migarājā araññavanamajjhogāhetvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, Paccekasambuddhopi araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni, so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṁ kappeti, eko gāmaṁ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṁ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti sevetha pantāni senāsanāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sīho yathā dāṭhabalī pasayha,
Rājā migānaṁ abhibhūyya cārī.
Sevetha pantāni senāsanāni,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

159. Mettaṁ upekkhaṁ karuṇaṁ vimuttiṁ,
Āsevamāno muditañca kāle.
Sabbena lokena avirujjhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (8)

Mettaṁ upekkhaṁ karuṇaṁ vimuttiṁ, āsevamāno muditañca kāleti so Paccekasambuddho mettāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṁ. Tathā tatiyaṁ. Tathā catutthaṁ. Iti uddhamadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantaṁ lokaṁ mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā viharati. Karuṇāsahagatena cetasā -pa-. Muditāsahagatena cetasā -pa-. Upekkhāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā viharatīti mettaṁ upekkhaṁ karuṇaṁ vimuttiṁ, āsevamāno muditañca kāle.

Sabbena lokena avirujjhamānoti mettāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye pacchimāya disāya sattā. Ye uttarāya disāya sattā. Ye dakkhiṇāya disāya sattā. Ye puratthimāya anudisāya sattā. Ye pacchimāya anudisāya sattā. Ye uttarāya anudisāya sattā. Ye dakkhiṇāya anudisāya sattā. Ye heṭṭhimāya[1] disāya sattā. Ye uparimāya disāya sattā. Ye dasasu disāsu sattā, te appaṭikūlā honti. Karuṇāya bhāvitattā. Muditāya bhāvitattā. Upekkhāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā -pa- ye dasasu disāsu sattā, te appaṭikūlā honti. **Sabbena lokena avirujjhamāno**ti sabbena lokena avirujjhamāno appaṭivirujjhamāno anāghātiyamāno[2] appaṭihaññamānoti sabbena lokena avirujjhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Mettaṁ upekkhaṁ karuṇaṁ vimuttiṁ,
Āsevamāno muditañca kāle.
Sabbena lokena avirujjhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

---

1. Adhogamāya (Syā) 2. Aghaṭṭiyamāno (Syā)

160. Rāgañca dosañca pahāya mohaṁ,
Sandālayitvāna saññojanāni[1].
Asantasaṁ jīvitasaṅkhayamhi,
Eko care khaggavisāṇakappo. (9)

Rāgañca dosañca pahāya mohanti **rāgo**ti yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṁ. **Doso**ti yo cittassa āghāto -pa- caṇḍikkaṁ asuropo anattamanatā cittassa. **Moho**ti dukkhe aññāṇaṁ -pa- avijjālaṅgī moho akusalamūlaṁ. **Rāgañca dosañca pahāya mohan**ti so Paccekasambuddho rāgañca dosañca mohañca pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti rāgañca dosañca pahāya mohaṁ.

Sandālayitvāna saññojanānīti dasa saññojanāni kāmarāgasaññojanaṁ paṭighasaññojanaṁ -pa- avijjāsaññojanaṁ. **Sandālayitvāna saññojanānī**ti dasa saññojanāni sandālayitvā padālayitvā sampadālayitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṁ gametvāti sandālayitvāna saññojanāni.

Asantasaṁ jīvitasaṅkhayamhīti so Paccekasambuddho jīvitapariyosāne asantāsī anutrāsī anubbiggo anussaṅkī anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṁso viharatīti asantasaṁ jīvitasaṅkhayamhi, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Rāgañca dosañca pahāya mohaṁ,
Sandālayitvāna saññojanāni.
Asantasaṁ jīvitasaṅkhayamhi,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

161. Bhajanti sevanti ca kāraṇatthā,
Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā,
Attatthapaññā[2] asucī manussā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (10)

---

1. Saṁyojanāni (Ka) 2. Attaṭṭhapaññā (Ka)

Bhajanti sevanti ca kāraṇatthāti attatthakāraṇā paratthakāraṇā ubhayatthakāraṇā diṭṭhadhammikatthakāraṇā samparāyikatthakāraṇā paramatthakāraṇā bhajanti sambhajanti sevanti nisevanti saṁsevanti paṭisevantīti bhajanti sevanti ca kāraṇatthā.

Nikkāraṇā dullabhā ajja mittāti dve mittā agārikamitto ca anāgārikamitto ca -pa- ayaṁ agārikamitto -pa- ayaṁ anāgārikamitto. **Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā**ti ime dve mittā akāraṇā nikkāraṇā ahetū appaccayā dullabhā (dulladdhā sudulladdhā)[1]ti nikkāraṇā dullabhā ajja mittā.

Attatthapaññā asucī manussāti **attatthapaññā**ti attano atthāya attano hetu attano paccayā attano kāraṇā bhajanti sambhajanti sevanti nisevanti saṁsevanti paṭisevanti ācaranti samācaranti payirupāsanti paripucchanti paripañhantīti attatthapaññā. **Asucī manussā**ti asucinā kāyakammena samannāgatāti asucī manussā, asucinā vacīkammena samannāgatāti asucī manussā, asucinā manokammena samannāgatāti asucī manussā, asucinā pāṇātipātena. Asucinā adinnādānena -pa-. Asucinā kāmesumicchācārena. Asucinā musāvādena. Asuciyā pisuṇāya vācāya samannāgatā. Asuciyā pharusāya vācāya samannāgatā. Asucinā samphappalāpena samannāgatā. Asuciyā abhijjhāya samannāgatā asucinā byāpādena samannāgatāti asucī manussā, asuciyā micchādiṭṭhiyā samannāgatāti asucī manussā, asuciyā cetanāya samannāgatāti asucī manussā, asuciyā patthanāya samannāgatāti asucī manussā, asucinā paṇidhinā samannāgatāti asucī manussā, asucī hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti attatthapaññā asucī manussā.

Eko care khaggavisāṇakappoti **eko**ti so Paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko -pa-. **Care**ti aṭṭha cariyāyo -pa-. **Khaggavisāṇakappo**ti yathā khaggassa nāma visāṇaṁ ekaṁ hoti adutiyaṁ -pa- eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

---

1. ( ) Natthi Syā-potthake.

Bhajanti sevanti ca kāraṇatthā,
Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā.
Attatthapaññā asucī manussā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Catuttho vaggo.

Khaggavisāṇasuttaniddeso ekūnavīsatimo.

Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.
Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako.

Todeyyakappā dubhayo, Jatukaṇṇī ca paṇḍito.
Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi.

Soḷasānaṁ[1] panetesaṁ, brāhmaṇānaṁva sāsanaṁ.
Pārāyanānaṁ niddesā, tatthakā ca bhavanti hi[2].

Khaggavisāṇasuttānaṁ, niddesāpi tatheva ca.
Niddesā duvidhā ñeyyā, paripuṇṇā sulakkhitāti.

Cūḷaniddesapāḷi niṭṭhitā.

1. Soḷasannaṁ (Syā, Ka) 2. Vā (Ka)

Khuddakanikāye aṭṭhamabhāgapotthake

Cūḷaniddesapāḷiyaṁ

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Khuddakanikāye aṭṭhamabhāgapotthake

Cūḷaniddesapāḷiyaṁ

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Khuddakanikāye

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Akilissamānoti = Akiliyamāno (Syā)	96
Agaṇhamāno = Natthi... Syā...potthake.	96
Agadhitā = Apaliveṭṭhitā (Syā)	242
Agārikavibhūsā = Agārikassa vibhūsā (Ka)	280
Ajjhapatto = Ajja patto (Ka)	208
Ajjhesasi = Ajjhesi (Ka)	33
Aññathattaṁ = Tassa aññadatthu (Syā)	227
Aññesaṁ = Paresaṁ (Syā) passa Saṁ 1. 294 piṭṭhe.	182
Aḍḍho = Addho (Syā, Ka)	93
Addiṭṭhamidhatthi = Adiṭṭhamidhatthi (Syā, Ka) Khu 7. 280 piṭṭhepi.	93
Attatthapaññā = Attaṭṭhapaññā (Ka)	305
Attanāhi = Attanāva (bahūsu) Khu 1. 1, 38 piṭṭhe.	95
Atammayatāya = Akammaññatāya (Syā)	86
Antarāmalo = Antarāmalaṁ (Syā, Ka) passa Khu 1. 252 piṭṭhe.	251
Antarāva = Antarāya (Syā, Ka)	188
Atāru = Atāruṁ (Syā, Ka)	54
Ativatto = Upātivatto (Ka)	207
Antimabhave = Antime bhave (Ka)	301
Atītaṁ anāgataṁ paccuppannaṁ = Atītānāgatapaccuppannaṁ (Syā)	175

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Antonimuggaposīni = Antonimmuggaposīni (Ka)	177
Antosaṁghārāme = Antopi saṁghārāme (Ka)	286
Atthaṅgato = Atthaṅgamito (Syā, Ka)	173
Atthahetu = Attahetu (Syā)	260
Atthi jānitabbaṁ = Atthi dhammaṁ jānitabbaṁ (Ka)	175
Attho paramattho vā = Paramattho vā attho (Ka)	175
Addāriṭṭhakasamānaṁ = Aḷāriṭṭhakasamānaṁ (Syā)	173
Addāvalepanā = Addhāvalepanā (Syā)	263
Addāvalepanā = Allāvalepanā (Syā)	289
Anduyā = Aruyā (Syā) Adduyā (Ka)	229
Addhuvato = Adhuvato (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.	38
Andhamakāsi = Antamakāsi (Ka)	187
Adhideve = Atideve (Ka)	225
Adhibhosi = Abhibhaviṁsu (Syā) Abhibhosi (Ka) passa Saṁ 2. 392 piṭṭhe.	289
Adhibhaṁsu = Abhibhaviṁsu (Syā) Abhibhaṁsu (Ka)	288
Anajjhāpanno = Anajjhopanno (Syā)	37, 249
Anaṭṭhitakiriyatā = Aniṭṭhitakiriyatā (Ka) Abhi 2. 363 piṭṭhe.	27
Anadhibhūto = Anabhibhūto kehi ci kilesehi (Ka)	290
Anabhāvaṁkato = Anabhāvaṅgato (Syā)	38
Anavaṭṭhitacārikaṁ = Anavatthacārikaṁ (Syā)	284
Anāgārikamitto = Pabbajitamitto (Ka)	239
Anāghātiyamāno = Aghaṭṭiyamāno (Syā)	304
Anānuyāyī = Anānuvāyī (Syā, Ka)	12
Anāpāthagato = Anāpātagato (Ka)	187
"Aniṭṭhaṅgato"ti = Aniṭṭhā gatoti (Ka)	111
Anudayamāno = Anuddayamāno (bahūsu)	96
Anupaṭṭhitakāyassati = Anupaṭṭhitakāyasati (Syā, Ka)	287
Anuppādeti = Anussarati (Ka)	234
Anussaṅkī = Anussukī (Syā)	301

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Anusāsanaṁ anusiṭṭhaṁ = Desanaṁ anusandhiṁ (Syā)	76
Anūpayo = Anupayo (Syā) Anusayo (Ka) Khu 7. 187 piṭṭhe.	65
Anekavidhakotūhalamaṅgalena = Anekavidhavatta kutūhala-maṅgalena (Syā)	116
Aneḷamūgo = Anelamūgo (Syā, Ka)	300
Anolīnavuttī = Anolīnavuttiko (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.	80
Apagacchi = Apagacchasi (Syā, Ka)	214
Apaccavekkhaṇā = Apaccavekkhanā (Syā)	25
Appaṭikūlā = Appaṭikulā (bahūsu)	248
Appaṭivānī = Appaṭivāni (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.	80
Appatiṭṭhitacitto = Appatiṭṭhīnacitto (Syā)	65
Appatirūpaṁ = Appaṭirūpaṁ (Syā)	249
Apadaṁ = Paraṁ (Ka) Ma 1. 214 piṭṭhe.	244
Apanamissanti = Apagamissanti (Ka)	148
Apariḍayhamāno = Aparidayhamāno (Ka)	284
Aphassitaṁ = Aphusitaṁ (Syā, Ka)	175
Abaddho = Abandho (Syā, Ka)	243
Abbahanaṁ = Abbūhanaṁ (bahūsu) Abbūhaṁ (Sī-Ṭṭha)	77
Abahulīkammaṁ = Abahulikammaṁ (Ka)	191
Abījaṁ = Avījaṁ (Syā)	146
Abyāpajjamāno = Abyāpajjhamāno (Syā)	96
Abyāpajjena = Abyāpajjhena (Syā) passa Dī 3. 187 piṭṭhe.	248
Abhijānamāno = Ājānamāno (Sī, Syā, I)	11
Araññavanamajjhogāhetvā = Araññe vanamajjhassa ajjhogāhetvā (Syā)	268
Araññe pavane caramāno = Araññe vasamāno (Syā)	243
Alimpamāno = Alippamāno (Khu 1. 290 piṭṭhe)	301
Alīnamanaso = Ādinamanaso (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhepi.	65
Avasiyapavattasallakkhaṇavasena = Avassiya... (Syā)	181

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[I]

[U]

[Ū]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kiñcanāni = Kiñcanā (Syā)	134
Kittitaṁ = Akitti taṁ (Syā)	71
Kuñjarā ca = Kuñjarāva (Syā)	66
Kuṭhārīhi = Kudhārīhi (Syā, Ka)	237
Kudrūsako = Kudrusako (Syā)	281
Kuhitattaṁ = Kuhāyitattaṁ (Syā, Ka) Visuddhimaggaṭṭhakathā oloketabbā.	273
Kūṭāgārasālā = Santhāgārasālā (Syā) passa Saṁ 2. 392 piṭṭhe.	289
Ko carahi = Yo carati (Ka)	2
Koḷāpaṁ = Kolāpaṁ (Syā) Saṁ 2. 391 piṭṭhepi.	288
[Kha]	
Khārāpatacchikampi = Khārāpaṭicchikampi (Ka)	190, 236
Khiḍḍā = Khiṭṭā (Ka)	246
Khudā = Khuddā (Syā, Ka)	266
Khettajo = Khetrajo (Syā, Ka)	281
[Ga]	
Gaganapathe = Gamanapathe (Syā) Aṭṭhakathā oloketabbā.	144
(Gaṇārāmataṁ anuyutto) = ( ) Natthi Ma 3. 152 piṭṭhe.	269
Gatiṁ parāyanaṁ = Gatiparāyanaṁ (Syā)	137
Gaddhikattaṁ = Gedhikatā gedhikattaṁ (Syā) passa Abhi 2. 365 piṭṭhe.	280
Gabbhaṭṭhitimūlakaṁ = Gabbheṭṭhitimūlakaṁ (Syā, Ka)	28
Garuṁ karomi = Garukaromi (Syā)	83
[Gha]	
Ghaṭṭenti = Ghaṭenti (Syā)	259
[Ca]	
Cakkhu = Cakkhuṁ (Syā, Ka)	127
Cakkhu ceva = Cakkhuñceva (Ka)	38
Cattālīsāya = Dvācattāḷīsāya (Syā)	162

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ca]	
Catutthī = Catutthā (Syā) passa Aṁ 2. 428 piṭṭhe.	168
Capalatā = Capalanā (Syā)	280
Cāṭukamyatāya = Pātukamyatāya (Syā) Khu 7. 290 piṭṭhepi.	258
Cātumahārājikesu = Cātummahārājikesu (Syā)	53
Cāyaṁ = Yāyaṁ (Ka)	34
Cittappassaddhatā = Cittavisaṭatā (Ka) passa Khu. 402 piṭṭhe.	296
Cittasamatā = Cittasamatho (Syā) Khu 7. 402 piṭṭhe.	159
Cetiyamhā ca = Cetiyamhā ca sāgaramhā ca (Syā)	150
[Cha]	
Cha abhiññāyo = Chaḷabhiññāyo (Syā)	278
Chakaṇakāyapi = Chakaṇaṭiyāpi (Syā) Pakkaṭṭhiyā (Sī-Ṭṭha) passa Ma 1. 121 piṭṭhe.	264
Chaṭṭhī = Chaṭṭhā (Syā)	168
Chatukkadassā = Jatukkadassā (Syā) Jatukadasā (Sī-Ṭṭha)	208
Chandarāgavinibaddho = Chandarāgavinibandho (Syā, Ka) passa Aṁ 3. 114 piṭṭhe.	265
Chetva = Chetvā (Syā, Ka)	294
[Ja]	
Jagatī = Jarā (Syā)	143
Jāgu = Jātu (Syā)	88
Jānāti = Pajānāti (Syā) Parijānāti (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.	121
Jinānaṁ hettha = Janānañhettha (Ka)	2
Jīvikaṁ = Jīvitaṁ (Ka)	258
Jīvitāvoropano = Jīvitapanāsano (Syā) Khu 7. 166 piṭṭhe.	61
Jīvitenūpapannaṁ = Jīvikenūpapannaṁ (Syā)	112
[Ḍa]	
Ḍāhena = Dāhena (Ka) Khu 7. 35 piṭṭhepi.	221
Ḍāho = Ḍaho (Syā)	28
Ḍaṁsasarīsape = Ḍaṁsasiriṁsape (Syā) Ḍaṁsamakasasarīsape (Ka)	266

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Da]

[Dha]

[Na]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pañhaṁ = Pañhe (Sī, I)	21
Paṭiggāho = Patiṭṭhāho (Ka)	235
Paṭibaddhacitto = Paṭibandhacitto (Ka)	239
Paṭibhāti = Paṭibhāyati (Ka)	224
Paṭibhānavā = Paṭibhāṇavā (Syā)	223
Paṭiladdhassa = Lābhissa (Syā)	166
Paṭisenikarā = Viseniṁkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.	114
Paṭṭhagūti = Paddhagū (Sī)	16
Patilīyati = Patiṭṭhiyati (Ka)	97
Pathavimaṇḍale = Puthavimaṇḍale (Sī)	2
Padassati = Padessati (Ka)	2
Padānupubbatāpetaṁ = Padānupubbatāmetaṁ (bahūsu)	24
Paddhagū = Paṭṭhagū (Syā, Ka)	140
Paddhā paddhacarā = Paṭṭhā paṭṭhacarā (Syā, Ka)	141
Panuṇṇapaccekasacco = Paṇunnapaccekasacco (Ka)	85
Paramatthamantanā = Ubhayatthamantanā (Ka)	246
Paralokavajjabhayadassāvino = Para -pa- dassāvine (Ka)	177
Parigūhati = Pariguyhati (Syā, Ka)	239
Paricārakasoḷasānaṁ = Paricārikasoḷasannaṁ (Syā, Ka)	195
Paricārako = Paricāriko (Syā, Ka)	195
Paripucchāyapi = Paripucchepi (Ka)	253
Paripūraṁ = Pāripūriṁ (Sī, Syā)	4
Pariyāputaṁ = Pariyāpuṭaṁ (Syā, Ka) passa Dī 3. 164 piṭṭhe.	278
Pariyādiyanavacanametaṁ = Pariyādāyavacanametaṁ (Syā, Ka)	33
Parivajjeti = Parisajjeti (Syā)	240
Parisāgato = Parisaggato (Syā)	203
Paroparaṁ = Parovaraṁ (Sī-Ṭṭha)	225
Palāpo = Lāpo palāpo (Syā) Abhi 1. 105 piṭṭhepi.	72
Palibundheyya = Palibujjheyya (Syā)	37
Pāmojjaṁ = Pāmujjaṁ (Syā)	219

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pāragū = Pārage (Syā)	3
Pāraguṁ = Pāragū (Syā, Ka)	163
Pārāyananteva = Pārāyaṇaṁtveva (Sī-Ṭṭha)	21
Pārupanañca = Pasādhanañca (Syā) Sayanāsanañca (Ka)	280
Pālibhaddako = Pāḷibhaddako (Ka)	183
Pāvuraṇā = Pāpuraṇā (Syā)	36
Piṅgiyamāṇavakapucchāniddeso = Siṅgiyapañhaṁ (Ka)	195
Piṅgiyena = Tena (Ka)	195
Pidhīyare = Pithiyyare (Syā) Pithīyare (Sī-Ṭṭha)	29
Piyavippayogaṁ = Vippayogampi (Ka)	246
Pisuṇā vācā = Pisuṇavācā (Ka)	158
Pisuṇāya vācāya = Pisuṇavācāya (Ka)	276
Pītaraṁsiṁva = Jitaraṁsiṁ sītaraṁsiṁ (Ka) Vītaraṁsiṁ (Sī, Syā)	4
Pīḷayanti = Pīḷiyanti (Syā, Ka)	191
Puthujjanakalyāṇako = Kalyāṇaputhujjano (Syā)	80
Pubbaṇhasamaye = Pubbaṇhasamayaṁ (Ka) Khu 7. 51 piṭṭhepi.	297
Pubbaṇhasamayaṁ = Pubbanhasamayaṁ (Ka)	293
Puramāhissatiṁ = Puramāhiyati (Ka)	4
Pūjanīyo = Pūjito (Syā, Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.	74
Ponobhavikā = Ponobbhavikā (Syā, Ka)	39
Poṅkhānupoṅkhaṁ = Pokhānupokhaṁ (Syā)	43
[Pha]	
Pharusavācaṁ nicchāraṇo = Pharusavācanicchāraṇo (Syā)	60
Phassaye = Phussaye (Syā, Ka)	269
Phassitaṁ = Phusitaṁ (Syā)	43
Pharusāya vācāya = Pharusavācāya (Ka)	276
Pheṇapiṇḍo = Pheṇupiṇḍo (Syā)	183
Phoṭayitvā = Mocayitvā (Syā)	88

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ba]	
Balappatto = Phalappatto (Ka)	2
Bahalapattapalāso = Sākhapattapalāso (Ka)	290
Bahupāyāsā = Bahūpāyāsā (Syā)	282
Bahūdakaṁ = Bahurukkhaṁ (Syā)	208
Bahūni vassāni = Bahunnaṁ vassānaṁ (Syā)	108
Buddhavacanaṁ = Pakatiyā (Ka)	224
Buddhasubodhiṁ = Buddhasubuddhataṁ (Ka)	177
Byantīkataṁ = Byantikataṁ (Ka)	59
Byantīkareyya = Byantiṁ kareyya (Ka)	37
Byappathaṁ = Byapathaṁ (Syā, Ka)	76
Brūsi = Brūhi (Syā)	24
[Bha]	
Bhagandalena = Bhagandalāya (Syā)	221
Bhagavatā = Bhagavato (Ka)	176
Bhagavato = Bhagavatā (Syā) Khu 7. 187 piṭṭhe.	66
Bhavissatha = Bhavissanti (Khu 7. 173 piṭṭhe)	273
Bhasmani = Gammani (Syā)	60
Bhāvanāya pāripūriyā = Bhāvanāpāripūriyā (Syā)	297
Bhāvitasīlo, Bhāvitacitto, = Bhāvita -pa- bhāvitacittoti (Syā)	26
Bhāvento = Bhavitattā (Ka)	140
Bhikkhuṁ = Bhikkhū (Ka) Khu 7. 172 piṭṭhe.	272
Bhūrī = Bhūri (Ka)	32
Bhotī = Bhoti (Ka)	2
[Ma]	
Makkhāyanā = Makkhiyanā (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.	275
Maggavādinaṁ = Pavaramaggavādinaṁ (Ka)	209
Maccudheyyassa pāraṁ = Maccudheyyapāraṁ (Sī)	23
Matimā = Mutīmā (Khu 1. 288 piṭṭhe)	282
Matteyyatāya = Metteyyatāya (Syā, Ka)	298

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yassa ca visatā = Yassa paripatā (Syā) passa Khu 1. 390 piṭṭhe.	155
Yassetāni = Yassete (Syā)	133
Yānīdhatthi = Yāni patthi (Syā) Yāni atthi (Ka) Khu 1. 360 piṭṭhe.	64
Yāvatakaṁ vā = Yāvatā (Sī, Ka)	174
Yāvatānanda = So vatānanda (Ma 3. 152 piṭṭhe)	269
Yena taṁ rāgena = Yena rāgena (Syā, Ka) Khu 7. 192 piṭṭhe.	111
Yonā = Yonakā (Ka) Khu 7. 120 piṭṭhepi.	150
[Ra]	
Rakhasā = Rakkhasā (Ka)	28
Ratiṁ = Ratī (Syā)	279
Ramaṇīyaṭṭhena = ( ) Natthi Syā-potthake.	36
Rājadhāniyo = Rājaṭhāniyo (Ka)	36
Rūpupayaṁ = Rūpūpāyaṁ (Syā, Ka) passa Saṁ 2. 43 piṭṭhe.	167
[La]	
Lambikaṁ = Lambilaṁ (Syā, Ka) passa Āyatanavibhaṅge 73 piṭṭhe.	291
Labhetha = Labhati (Syā, Ka)	288
Labhetheva = Labhateva (Syā, Ka)	287
Lālappanā lālappitattaṁ = Lālappāyanā lālappāyitattaṁ (bahūsu)	72
Lokasmi = Lokasmiṁ (Syā, Ka)	58
Loke vesā visattikā, = Yā sā loke visattikā (Syā)	76
Lohitaṅgo = Lohitako (?)	281
Lohitapittena = Lohitena. Pittena (Syā, Ka)	221
Lohitapittaṁ = Lohitaṁ pittaṁ (bahūsu)	28
[Va]	
Vakkalitthero = Vakkali (Syā)	223
Vacanamabravi = Vacanamabruvi (Sī)	1

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vacīmuniṁ = Vācāmuniṁ (bahūsu) Khu 1. 234 piṭṭhe.	73
Vanibbakayācakā = Vaṇibbakasāvakā (Syā)	50
Vāssāni = Vassānaṁ (Syā, Ka)	107
Vijjāṭṭhānena = Vijjāṭhānena (Ka)	205
Vijjhātattā = Nijjhātattā (Ka) Khu 7. 53 piṭṭhe.	59
Vipattisambhavaloko ca = Dve -pa- bhavaloko (Syā)	206
Vipariyāsaggāho = Vipariyesaggāho (bahūsu)	45
Vippaluggā = Vippaluggatā (Syā) passa Khu 7. 74 piṭṭhe.	114
Vipekkhamāno = Pekkhamāno (Syā, Ka)	284
Vibhajitāni = Vibhattāni (Ka)	30
Vibhajitaṁ = Vibhattaṁ (Syā)	200
Vibhūsaṭṭhānā = Vibhūsanaṭṭhānā (Syā, Ka) Vibhūsaṇaṭṭhānā (Sī-Ṭṭha)	279
Vimutto = Dhimutto (Ka)	12
Vimokkho = Vimokkhā (Ka)	105
Virato idha = Ārato idheva (Syā) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.	254
Vivaṭacchado = Vivaṭacchadano (Ka)	223
Vivaṭṭacchado = Vivattacchaddo (Sī)	3
Vivarāhi vibhajāhi = Vivarehi vibhajehi (Ka)	32
Vividhakammakāraṇā = Vividhakammakaraṇāni (Ka)	190
Vividhā kammakāraṇā = Vividhāni kammakaraṇāni (Ka)	236
Visajjanaṁ = Vissajjanaṁ (Ka)	196
Visajjissati = Vissajissati (Ka)	3
Visajjeti = Vissajjeti (Ka)	51
Visajjetuṁ vahassetaṁ bhāranti = Visajjetuṁ sandassetuṁ bhaṇitunti (Syā) Vahassu*etaṁ.	48
Visaṭaṁ = Saritaṁ (Syā) Khu 7. 362 piṭṭhepi.	211
Vissattho = Vissaṭṭho (Ka)	187
Viseṭṭhacaraṇaṁ = Visiṭṭhacaraṇaṁ (Ka)	198
Visenikatvā = Viseniṁkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.	113
Vihare = Vīharaṁ (Khu 1. 287 piṭṭhe)	267

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vītavaṇṇo = Vivaṇṇo (Syā)	188
Vītivattayi = Vītivatti (Ka)	58
Vīriyavā = Viriyavā (Syā) Khu 1. 360 piṭṭhepi.	141
Vīriyaṁ = Viriyaṁ (Syā)	35
Vīriyassa saṇṭhānaṁ = Viriyassa ṭhānaṁ (Syā)	297
Vuttavāso = Vuṭṭhavāso (Syā) Khu 7. 16 piṭṭhepi.	85
Vedanānupassī = [ ] Natthi Syā-potthake.	162
Vemāne = Vihāyamāne (Ka)	191
Veḷugumbasmiṁ -pa- sattā = Veḷagumbasmiṁ -pa- saṁsibbitā (Syā)	241
Vobhindantā = Te bhindantā (Syā, Ka)	176
Volokento = Olokento (Ka)	177
Vosaggo = Vossaggo (bahūsu)	27
Vaṁsakkaḷīrova = Vaṁse kaḷīrova (Ka)	241
[Sa]	
Saṅkamo = Saṅgamo (Syā, Ka)	201
Saṅgajālamaticca = Saṅgaṁ jālamaticca (Khu 1. 360 piṭṭhe)	74
Sajotibhūtāya = Sañjotibhūtāya (Syā)	237
Saññojanāni = Saṁyojanāni (Ka)	305
Saññojanīyā = Saññojanikā (Ka)	251
Sañchinnapatto = Saṁsīnapatto (Sī-Ṭṭha)	254
Sattamī = Sattamā (Syā)	168
Satānusāriñāṇaṁ = Satānussariyañāṇaṁ (Ka) passa Dī 3. 111 piṭṭhe.	164
Sati cāpi = Satī ceva (Sī)	6
Satiparibandhānaṁ = Satipaṭipakkhānaṁ (Syā) Khu 7. 7 piṭṭhe.	39
Santipadampi = Santipadanti (Ka)	142
Sattīhipi = Sattiyāpi (Ma 1. 120, 128 piṭṭhe.)	263
Santhave = Sandhave (Ka)	239
Santhavo = Sandhavo (Ka) Abhi 2. 376 piṭṭhe.	27

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sa danto''ti = Sudantoti (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhe; Khu 7. 188 piṭṭhepi.	67
Saddahanā = Saddhahanā (Ka)	219
Sandacchāyo = Saṇḍacchāyo (Syā) Santacchāyo (Ka) Ma 1. 108 piṭṭhe.	290
Sadevako = Sadevako loko (Ka)	180
Sampaṭipādayitvā = Paṭipādayitvā (Syā)	85
Samphalanti = Saphalanti (Ka) passa Khu 1. 226 piṭṭhe.	252
Sabbasaṁyoge = Sabbayoge (Ka) Khu 1. 359 piṭṭhe.	83
Sabhāgato = Sabhaggato (Syā)	203
Sabhiyapañhānaṁ = Parisapañhānaṁ (Syā) Piṅgiyapañhānaṁ (Ka)	226
Sammādiṭṭhi = Ñāṇaṁ -pa- sabbavedamaticca vedagū soti (Syā) passa Khu 7. 158 piṭṭhe.	87
Samāsane = Samāsanne (Ka)	1
Sammutidevā = Sammatidevā (Syā)	225
Samupapanno = Sampanno (Ka)	39
Sayanaṁ = Nipajjanaṁ (Syā)	229
Sahissāmi = Samīhāmi (Ka)	94
Sāgarūpamo = Sāgarasamo (Ka)	64
Sātthaṁ sabyañjanaṁ = Satthā sabyañjanā (Syā) passa Ma 3. 62 piṭṭhe.	278
Sāmayikaṁ = Āsāmāyikaṁ (Ka)	269
Sāmāyikaṁ = Sāmayikaṁ (Syā, Ka)	270
Sāriputto = (Passa Saṁ 3. 137 piṭṭhe)	45
Sāre patiṭṭhitaṁ = Sāresu supatiṭṭhitaṁ (Syā, Ka) passa Khu 1. 81 piṭṭhe.	293
Sibbinimaccagāti = Sibbanimaccagā (Sī, Syā)	7
Sinehadosaṁ = Snehadosaṁ (Syā, Ka)	294
Sīmakataṁ odhikataṁ = Mariyādikataṁ odhikataṁ (Syā)	44
Sīmakataṁ = Sīmakataṁ mariyādikataṁ (Syā)	234
Suācikkhitaṁ = Svācikkhitaṁ (Ka)	123

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Suciṁ dinnaṁ = Piyaṁ dinnaṁ (Syā)	55
Suñño = Suññato (Ka) passa Saṁ 2. 280 piṭṭhe.	185
Suttaṁ visaṭā = Sottaṁ visatā (Syā)	27
Sumedhasoti = Bhūrimedhasoti (Syā)	213
Susumārabhayaṁ = Suṁsumārabhayaṁ (Syā)	241
Sūriyo = Suriyo (Syā)	143
Sekhamunino = Sekkhamunino (Syā, Ka)	74
Sekhā = Sekkhā (Syā, Ka)	6, 34
Setagaccho = Setavaccho (Ka)	183
Seyyathāpi = Taṁ kiṁ maññatha (Syā, Ka) passa Saṁ 2. 28 piṭṭhe.	185
Seyyathidaṁ = Seyyathīdaṁ (Syā)	30
Sokāvatiṇṇaṁ = Sokāvakiṇṇaṁ (Syā)	177
Sobhanā = Sobhaṇā (Syā)	234
Soḷasānaṁ = Soḷasannaṁ (Syā, Ka)	307
Sobhanakaṁ = Sobhanagarakaṁ (Syā) Sobhanakaraṇaṁ (Ka)	285
Saṁkappayantāya = Saṁkappayattāya (Sī)	23
Saṁghaṭṭayantāni = Saṁghaṭṭamānāni (Khu 1. 286 piṭṭhe)	259
Saṁvesetvā = Saṁvesitvā (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.	237
Saṁsayapakkhando = Saṁsayapakkhanno (Syā)	50
Saṁsāretīti = Sampāyatīti (Syā)	178
[Ha]	
Hadayaṁ = Tapparassa (Syā)	60
Haliddiyā = Haliddena (Syā)	96
Hi = Vā (Ka)	307
Heṭṭhimato = Pacchato (Syā) Heṭṭhimāya (Ka)	288
Heṭṭhimāya = Adhogamāya (Syā)	304